

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

КІЩУК ВІТАЛІЙ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 378.091.2:615.15 (043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАСТУПНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У СИСТЕМІ
КОЛЕДЖ – МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник

Романовська Людмила Іванівна,

доктор педагогічних наук, професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Хмельницький – 2020

АНОТАЦІЯ

Кіщук В. М. Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Хмельницький національний університет МОН України, Хмельницький; Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2020.

Дисертацію присвячено проблемі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в процесі їхнього навчання у системі «коледж – медична академія». Проаналізовано теоретичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» з урахуванням потенціалу компетентнісного та акмеологічного підходів. З'ясовано, що фармація як окрема галузь народного господарства гостро потребує відповідно підготовлених кадрів (фармацевтів (молодших спеціалістів та бакалаврів), провізорів (магістрів), які не тільки будуть виконувати пункти інструкцій, а й будуть здатні думати на випередження та володітимуть високим рівнем професіоналізму. Досліджено загальні складові професійної діяльності фармацевтів. Зокрема з'ясовано завдання фармації як складової галузі, а також представлено кваліфікаційні вимоги до фармацевтичних кадрів (професійні обов'язки, кваліфікаційні вимоги).

Професійна підготовка майбутніх фармацевтів повинна бути фундаментальною, неперервною і наступною та має охоплювати таке проектування освітнього процесу, яке б мало вагомий позитивний вплив на формування базових професійно-спрямованих знань, які забезпечать реальну можливість пізнавально-теоретичні дії узгоджувати з майбутніми професійно унормованими вчинками. Вважаємо, що у методичному контексті професійна підготовка майбутніх фармацевтів повинна бути орієнтована на самореалізацію та ціннісно-сміслове розуміння професії, шляхом актуалізації його потреби у

якісному виконанні професійних обов'язків та функцій. Професійна підготовка майбутніх фармацевтів має бути цілеспрямованою, комплексною, забезпечувати зв'язок теорії з практикою, активізувати навчально-пізнавальну діяльність та забезпечувати наступність.

Наступність розглядається як закономірний чинник цілісності та неперервності освітнього процесу, що визначає послідовність і логіку організації професійної підготовки особистості у системі «коледж – медична академія». Наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів передбачає закріплення особистісних та професійних новоутворень під час організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія». В основі наступності покладено логіку становлення студентів як суб'єктів майбутньої професійної діяльності, на основі вдосконалення структури компетенцій (інтегральних, загальних, спеціальних (фахових), які задекларовані у галузевих стандартах. Досліджено передумови, риси і переваги наступності, визначено її педагогічні й психологічні площини, основні складові елементи, з'ясовано мету, завдання та принципи наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – академія». Невід'ємним результатом професійної підготовки студентів у контексті наступності має виступати фахова компетентність, яка передбачає, що студент на основі наступності отримав реальну змогу оволодіти цілісною системою теоретичних знань, практичних умінь і навичок, які є достатніми для успішного розв'язання усього спектру трудових завдань та відповідають поточним і передбачуваним на найближче майбутнє функціональним обов'язкам працівника фармацевтичної галузі.

У дослідженні наступність професійної підготовки студентів спеціальності «226 Фармація, промислова фармація» розглядається як спеціально організований процес навчання і розвитку особистості фахівця у системі «коледж – медична академія». У структурному плані вона включає цілі та зміст освіти, мотиви діяльності викладачів та студентів, методи, засоби й організаційні форми навчання і розвитку, систему контролю за освітнім процесом. Наступність професійної підготовки

майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» ґрунтується на спадкоємності та передбачає модернізацію та інтеграцію освітнього процесу коледжу та медичної академії.

З'ясовано, що акмеологічний підхід дозволить вдосконалити освітній процес у системі «коледж – медична академія» та забезпечить майбутнім фахівцям конкурентоспроможність на ринку надання фармацевтичних послуг, він позитивно вплине на такі три вектори, як: формування стійкого інтересу до обраної професії; цілеспрямований розвиток особистісно-професійних рис та якостей, які необхідні для реалізації основних функцій; організацію активного професійного самовдосконалення і стимулювання до саморозвитку під час фахової підготовки.

Впровадження компетентнісного підходу забезпечить удосконалення методичного та дидактичного забезпечення освітнього процесу, шляхом добору компетентнісно орієнтованого змісту освіти, створення системи практичних завдань, які спрямовані на розвиток інтегральних компетентностей, загальних компетентностей та спеціальних (фахових) компетентностей, апробацію та активне впровадження інноваційних педагогічних технологій під час організації освітнього процесу майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія».

Готовність майбутніх фармацевтів, які здобувають освіту у системі «коледж – медична академія» до професійної діяльності визначається ґрунтовними вузькоспеціалізованими знаннями, а також інваріантними знаннями, що сприяють формуванню особистісно-професійних якостей, позитивно впливають на розвиток інтелекту, допомагають у творчій самореалізації й адаптації до майбутньої професійної діяльності. У структурі готовності виокремлено мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти, кожен з яких наповнений конкретним функціональним змістом, що відображає особливості процесу професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія. У ході дослідження визначено критерії, показники та

визначено рівні (високий, достатній, середній, низький) готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

Встановлено, що для формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності необхідно забезпечити цілеспрямовану професійну підготовку в системі «коледж – медична академія». У практичному контексті педагогічні умови розумітимемо як спеціально створені обставини, що сприяють формуванню готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія», які з психолого-педагогічної точки зору, охоплюють сукупність методів, форм та практичних шляхів організації процесу навчання, що забезпечують досягнення поставлених цілей. Опираючись на методологічні положення компетентнісного та акмеологічного підходів, а також на практику організації освітнього процесу майбутніх фармацевтів виокремлено педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія»: підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів; використання комплексу активних форм і методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань у сфері фармації; створення практико-орієнтованого середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок; стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку. Кожна виокремлена педагогічна умова – це підґрунтя для наступної, що і характеризує їх взаємозв'язок.

Педагогічні умови покладено в основу структурно-функціональної моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» розглядаємо як сукупність структурних блоків, які знаходяться у взаємозв'язку й взаємозалежності між собою. Авторська модель охоплює цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний (акмеологічний, компетентнісний, системний, процесуально-діяльнісний підходи; загальнонаукові та специфічні принципи; закономірності), змістово-процесуальний (педагогічні умови; етапи формування готовності; форми; методи; інноваційні педагогічні технології) і контрольню-оцінювальний

(компоненти, критерії, рівні, результат) блоки та виконує управлінську, організаційну, навчальну, комунікативну функції. У дослідженні виходили з тих міркувань, що використання під час професійної підготовки майбутніх фармацевтів авторської структурно-функціональної моделі дасть можливість підвищити рівень успішності навчально-пізнавальної діяльності, а також сприятиме вдосконаленню усіх компонентів готовності до професійної діяльності.

Результати, отримані на констатувальному етапі експерименту засвідчили доцільність упровадження в освітній процес розробленої структурно-функціональної моделі та виокремлених педагогічних умов.

Представлено методика формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності базується на впровадженні педагогічних умов наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» та передбачає практичну діяльність за такими етапами: ознайомлювальним, теоретико-базовим, практико-орієнтованим, конструктивно-результативним, передбачає спеціальну практичну діяльність (аудиторну та позааудиторну) з формування готовності до професійної діяльності, що здійснювалися під час вивчення майбутніми фармацевтами навчальних дисциплін з циклу професійної підготовки («Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія»).

У ході організації та проведення формувального етапу експериментального дослідження нам вдалося значно активізувати розвиток у студентів ЕГ усіх компонентів готовності до професійної діяльності. Тоді як у КГ (де не було впроваджено додаткових чинників, а реалізовано традиційний підхід до організації освітнього процесу), ми не отримали значущих позитивних результатів. Порівняння емпіричних даних ЕГ та КГ, проведене за допомогою методів математичної статистики, засвідчило суттєву позитивну динаміку щодо стану сформованості усіх компонентів готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців спеціальності 226 Фармація, промислова фармація.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні у професійну підготовку майбутніх фармацевтів авторських методичних розробок (програма, лекційні заняття, семінарсько-практичні заняття, завдання для самостійної та індивідуальної роботи), методичних рекомендацій щодо вдосконалення змісту навчальних дисциплін професійної підготовки «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія».

Основні положення, результати та висновки дисертації можуть бути використані в роботі закладів вищої освіти при підготовці підручників, укладанні навчальних програм та методичних рекомендацій з метою вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів, що здобувають неперервну освіту у системі «коледж – медична академія».

Ключові слова: майбутні фармацевти, професійна підготовка, неперервність, акмеологічний і компетентнісний підходи, готовність до професійної діяльності, педагогічні умови, структурно-функціональна модель, методика формування готовності.

ABSTRACT

Kishchuk V. M. Pedagogical conditions of professional training continuity of future pharmacists in the system of college – medical academy. – Qualifying scientific work manuscript copyright.

The thesis research for a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a specialty 13.00.04 «Theory and a technique of professional education». – Khmelnytsky national university, Khmelnytsky; Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2020.

The thesis research is devoted to the problem of professional training continuity of future pharmacists in the process of their education in the system “college – medical academy”. There are analyzed theoretical principles of professional training of future specialists in the specialty 226 “Pharmacy, industrial pharmacy”, taking into account the potential of competency based and acmeological

approaches. It was found that pharmacy as a separate branch of the national economy is in dire need of trained personnel (pharmacists (junior specialists and bachelors). It is in need of such pharmacists (masters) who will not only follow the instructions, but will be able to think ahead and have a high level professionalism. There are investigated the general components of pharmacists' professional activity. In particular, there are clarified the tasks of pharmacy as a component of the industry. As well as there presented the qualification requirements for pharmaceutical personnel (professional responsibilities, qualification requirements).

The professional training of future pharmacists should be fundamental, continuous and subsequent. This training should include such design of the educational process, which would have a significant positive impact on the formation of basic professional knowledge. It is spoken about such training that will provide a real opportunity to coordinate cognitive-theoretical actions with future professional actions. We believe that in the methodological context, the professional training of future pharmacists should be focused on self-realization and value-semantic understanding of the profession. It should focus on such points actualizing its need for quality performance of professional duties and functions. The professional training of future pharmacists should be purposeful, comprehensive. It should ensure the theory and practice connection, intensifying educational and cognitive activities and ensure continuity.

Continuity is seen as a natural factor in the integrity and continuity of the educational process, which determines the sequence and logic of the professional training organization in the system "college – medical academy". The professional training continuity of future pharmacists involves the consolidation of personal and professional innovations during educational process organization in the system "college – medical academy".

The continuity is based on the logic of students' formation as subjects of future professional activity, improving the structure of competencies (integral, general, special (professional), which are declared in industry standards. There are investigated continuity preconditions, features and advantages. There are defined the

pedagogical, psychological aspects and the basic constituent elements. There are found out the purpose, tasks and principles of professional training continuity of future pharmacists in system “college – medical academy”. An integral result of students’ professional training in the context of continuity should be professional competence, which assumes that the student on the basis of continuity has a real opportunity to master a holistic system of theoretical knowledge, practical skills and abilities on the basis of continuity. It is spoken about abilities which can successfully help to solve the full range of tasks and correspond to the current and foreseeable in the near future functional responsibilities of the employee of the pharmaceutical industry.

The continuity of students’ professional training in 226 Pharmacy, Industrial Pharmacy is considered as a specially organized process of learning and personal development of the specialist in the system “college – medical academy”. It includes the goals and content of education, the motives of teachers and students, methods, tools and organizational forms of learning and development, the system of control over the educational process. The continuity of professional training of future pharmacists in the system “college – medical academy” is based on succession. It provides modernization and integration of the educational process of the college and medical academy.

It was found that the acmeological approach will improve the educational process in the system “college – medical academy”. It will provide future professionals with competitiveness in the market of pharmaceutical services. Also it will positively affect three vectors, such as: the formation of sustainable interest in the chosen profession; purposeful development of personal and professional traits and qualities that are necessary for the implementation of basic functions; organization of active professional self-improvement and stimulation to self-development during professional training.

The introduction of the competency based approach will improve the methodological and didactic support of the educational process. It will improve it selecting competence-oriented content of education, creating a system of practical tasks. These tasks are aimed at developing integrated competencies, general competencies and special (professional) competencies. They are also intended to

testing and active implementation of innovative pedagogical technologies during educational process of future pharmacists in the system “college – medical academy”.

The readiness of future pharmacists who get an education in the system of college – medical academy for professional activity is determined by thorough specialized knowledge. Also it is determined by invariant knowledge that promotes the formation of personal and professional qualities, positively affects the development of intelligence. It helps in creative self-realization and professional adaptation to future activities. Motivational-value, cognitive-cognitive, conative-activity, personal-reflexive components are singled out in the structure of readiness. Each component is filled with specific functional content, which reflects the peculiarities of the process of professional training of future pharmacists in the college-medical academy system. There determined criteria, indicators and levels (high, sufficient, medium, low) of future pharmacists’ readiness for professional activity.

It is established that in order to form the future pharmacists’ readiness for professional activity it is necessary to provide purposeful professional training in the system of college – medical academy. In the practical context, pedagogical conditions will be understood as specially created circumstances that contribute to the readiness formation of future pharmacists for professional activity in the system “college – medical academy”. The circumstances which cover a set of methods, forms and practical ways of organizing the learning process from a psychological and pedagogical point of view. They ensure the achievement of goals. Based on the methodological provisions of competency based and acmeological approaches, as well as the practice of organizing the educational process of future pharmacists, there are highlighted pedagogical conditions of continuity of professional training of future pharmacists in the system “college – medical academy”: increasing cognitive activity of future pharmacists; use of a set of active forms and methods of teaching aimed at deepening and systematizing knowledge in the field of pharmacy; creating a practice-oriented environment to improve practical skills and abilities; stimulating future

pharmacists to personal and professional self-development. Each selected pedagogical condition is the basis for the next, which characterizes their interrelation.

The pedagogical conditions are the basis of the structural and functional model of the continuity organization of future pharmacists' professional training in the system "college – medical academy". These conditions are considered as a set of structural blocks that are interconnected and interdependent. The author's model covers the target (goal, task), theoretical and methodological (acmeological, competency, system, procedural approaches; general scientific and specific principles; patterns), content-procedural (pedagogical conditions; stages of readiness; forms; methods; innovative pedagogical technology) and control and evaluation (components, criteria, levels, results) blocks and performs managerial, organizational, educational, communicative functions. The study was based on the premise that the use of the author's structural and functional model during future pharmacists' training will increase educational and cognitive activities' level of success, as well as improve all components of readiness for professional activity.

The results obtained at the ascertaining stage of the experiment have shown that the expediency of introducing into the educational process the developed structural and functional model and the selected pedagogical conditions.

The method of forming the future pharmacists' readiness for professional activity is based on the introduction of pedagogical conditions for the continuity of professional training of future pharmacists in the system "college – medical academy". It provides practical activities at the following stages: introductory, theoretical-basic, practice-oriented, constructive-effective, provides special practical activities (classroom and extracurricular) for the readiness formation for professional activities, carried out during the study of future pharmacists disciplines of the training cycle (Medical Botany, Fundamentals of Phytotherapy and Aromatherapy, Pharmacognosy).

We were able to significantly intensify the development of in students EG of all components of readiness for professional activity during the organization and conduct of the formative stage of the experimental study. Whereas in the CG (where

no additional factors were introduced, but it was implemented the traditional approach to the organization of the educational process). We did not get significant positive results. Comparison of empirical data of EG and CG, conducted using the methods of mathematical statistics, showed a significant positive trend in the state of formation of all components of readiness for professional activity of future professionals in the specialty 226 Pharmacy, industrial pharmacy.

The practical significance of the results is to develop and implement in the training of future pharmacists author's methodological developments (program, lectures, seminars, practical tasks, tasks for individual work), guidelines for improving the content of training disciplines Medical Botany, Fundamentals of phytotherapy and aromatherapy, Pharmacognosy.

The main provisions, results and conclusions of the thesis research can be used in the work of higher education institutions in the preparation of textbooks, curricula and guidelines to improve the training of future pharmacists who get education in the system "college – medical academy".

Key words: future pharmacists, professional training, continuity, acmeological and competency based approaches, readiness for professional activity, pedagogical conditions, structural-functional model, methods of readiness formation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз

1. ¹ Кішук, В. М. (2019а) Моделювання професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія». *Інноваційна педагогіка*. 14, Т.1, 76–79.
2. ² Кішук, В. М. (2019б). Обґрунтування потреби підготовки майбутніх фармацевтів до професійної діяльності в системі коледж – академія на засадах

¹ Видання водночас включене до переліку наукових фахових видань України.

акмеологічного підходу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2(45), 90–93.

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Кіщук, В. М. (2017а). Організація професійної підготовки майбутніх фармацевтів: психолого-педагогічні аспекти. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*, 5, 128–141.

4. Кіщук, В. М. (2019d). Теоретичні та практичні засади стимулювання майбутніх фармацевтів до саморозвитку. *Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 17, 49–51.

5. Кіщук, В. М. (2020а) Неперервність професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – академія»: переваги та перспективи. *Інноваційна педагогіка*, 22, Т. 2, 63–66.

6. Кіщук, В. М. (2019с). Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія». *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогіка*, 5. Взято з:

<http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/344/344>

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Кіщук, В. М. (2016а). Педагогічні умови формування професійної культури майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки. *Душа природи – душа добра (присвячена діяльності фундатора народної медицини Івана Носаля): матеріали регіонал. наук.-теоретичної конференції*. (с. 81–87). Дубно, Україна: Друкарня ВКНЗ «Дубенський медичний коледж» Рівненської обласної ради.

8. Деркач, А. О., & Кіщук, В. М. (2019е). Профілактика грипу та ГРВІ очима населення. *Інновації в медицині: Тези доповідей 88 всеукр. наук.-практ. конференції студентів і молодих вчених*. (с. 204). Івано-Франківськ, Україна: Товариство молодих вчених.

² Видання водночас включене до переліку наукових фахових видань України.

9. Кіщук, В. М. (2019f). Потреба стимулювання студентів медичних коледжів до особистісного та професійного саморозвитку. *Суспільні дисципліни як засіб формування цивілізаційної компетентності здобувачів освіти: Зб. тез II всеукр. заочної наук.-практ. конференції*. Рівне, Україна. Взято з: <http://www.mcollege.rv.ua/images/Akademia/Konferencia/arhiv-konf/zbirnik26-27-1.pdf>
10. Кіщук, В. М. (2019g). Акмеологічний підхід як основа професійної підготовки майбутніх фахівців. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції*. (с. 66–68). Київ, Україна: Видавничий дім «Гельветика».
11. Кіщук, В. М. (2019h). Потенціал компетентнісного підходу для неперервної професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – академія». *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції*. (с. 103–105). Запоріжжя, Україна: Класичний приватний університет.
12. Кіщук, В. М. (2019i). Загальнонаукові принципи та закономірності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі коледж – медична академія *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених: матеріали п'ятої всеукр. наук.-практ. конференції*. (с. 269–271). Одеса, Україна: Видавничий дім «Гельветика».
13. Кіщук, В. М. (2019j). Методичні аспекти впровадження педагогічних інновацій під час викладання навчальної дисципліни «Фармакогнозія». *Актуальні питання клінічної фармакології та клінічної фармації: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конференції*. Харків, Україна. Взято з: https://clipksf.nuph.edu.ua/images/2019/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%9A%D0%A4.pdf
14. Кіщук, В. М. (2020b). Практичні шляхи підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів під час вивчення фармакогнозії. *Інноваційні технології в теорії і практиці сучасної медичної освіти: матеріали обласної*

наук.-методичної інтернет конференції. Рівне, Україна. Взято з: <http://www.mcollege.rv.ua/images/Akademia/Nauka19/zbirnik30-1-20.pdf>

15. Кіщук, В. М. (2020с). Потенціал акме-компетентності викладачів медичних ЗВО під час формування професіоналізму майбутніх фармацевтів. *Трансформаційні процеси в підготовці сучасного медичного та фармацевтичного працівника: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. internet-конференції з міжнародною участю.* (с. 58–60). Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

16. Кіщук, В. М. (2017а). *Щоденник з навчальної практики по фармакогнозії.* Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».

17. Кіщук, В. М. (2018а). *Лабораторний практикум з медичної ботаніки.* Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».

18. Кіщук, В. М. (2018b). *Лабораторний журнал з фармакогнозії.* Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».

19. Кіщук, В. М. (2019к). *Методичні рекомендації для проведення практичних занять з фармакогнозії. (Експрес-метод діагностики ЛРС за допомогою фітохімічних досліджень).* Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	7
Перелік умовних позначень	18
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	28
1.1 Психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх фармацевтів	28
1.2 Зміст та характеристика наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж-медична академія	44
1.3. Потенціал акмеологічного та компетентнісного підходів для підвищення ефективності наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів	69
Висновки до першого розділу	88
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАСТУПНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У СИСТЕМІ КОЛЕДЖ – МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ	91
2.1 Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності	91
2.2 Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія	108
2.3 Структурно-функціональна модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія	133

Висновки до другого розділу	156
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАСТУПНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У СИСТЕМІ КОЛЕДЖ – МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ	159
3.1 Дослідження стану сформованості готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі коледж – медична академія на констатувальному етапі дослідження	159
3.2 Методика організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія	173
3.3 Аналіз результатів експериментальної роботи	199
Висновки до третього розділу	211
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	213
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	218
ДОДАТКИ	249

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВК – вступний контроль

ЕГ – експериментальна група

ЗВО – заклади вищої освіти

ІНДЗ – індивідуального навчально-дослідне завдання

КГ – контрольна група

МОЗ України – Міністерство охорони здоров'я України

НМК – навчально-методичний комплекс

ОП- – освітня програма

ПК – підсумковий контроль

СБ – середній бал

ВСТУП

Актуальність дослідження. Протягом останніх десятиліть професійній підготовці фахівців у галузі фармації не надавалось належного значення. Це призвело до певного відставання освітнього процесу у фармацевтичних закладах від розвитку сучасної психолого-педагогічної науки та стало причиною зниження конкурентоздатні фахівців спеціальності 226 Фармація, промислова фармація на ринку праці. З появою нових вузькопрофільних спеціалізацій («Клінічна фармація», «Технологія фармацевтичних препаратів», «Технологія парфюмерно-косметичних засобів», «Біотехнологія БАР», «Виробництво фармацевтичних препаратів») виникла нагальна потреба у вдосконаленні професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі фармації, які спроможні якісно виконувати інноваційні професійні завдання та володітимуть прогресивним мисленням.

З метою підвищення якості професійної підготовки майбутніх фармацевтів, науковці повинні вивчати педагогічні підходи щодо вдосконалення освітнього процесу на засадах наступності в системі «коледж – медична академія», що забезпечить вдосконалення освітнього рівня з молодшого спеціаліста до бакалавра та дозволить ефективно вирішувати наукові, методичні та практичні проблеми з найбільшою ефективністю і з найменшими фінансовими витратами. Беручи до уваги те, що сучасне українське суспільство потребує фахівця, якому притаманний професіоналізм, а також сформована готовність до майбутньої професійної діяльності, необхідно змінити систему професійної підготовки, наповнивши її педагогічними інноваціями та практико орієнтованим змістом.

З прийняттям Законів України «Про освіту» (2017 р.) і «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції побудови нової національної системи охорони здоров'я України, реалізації Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), Наказів МОЗ України «Про затвердження Положення про особливості ступеневої освіти медичного спрямування» №35 від 24.02.2000 р., «Про заходи щодо реалізації

положень Болонської декларації в системі вищої медичної та фармацевтичної освіти» №148 від 22.03.2004 р., «Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 роки» №769 від 13.09.2010 р., введенням Галузевих стандартів вищої освіти та Національної рамки кваліфікацій, головним інтегральним показником якості професійної підготовки майбутніх фармацевтів є професіоналізм, що формується у процесі наступності професійної підготовки, яка має базуватися на компетентнісному й акмеологічному підходах.

Як показала практика, у час сучасних світових пандемічних викликів, спричинених COVID-19, готовність майбутніх фармацевтів до професійної діяльності визначається не лише вузькоспеціалізованими знаннями, а й інваріантними знаннями, що сприяють розвитку особистісно-професійних якостей, позитивно впливають на вдосконалення інтелекту, допомагають у творчій самореалізації й адаптації. Таку готовність можна сформувати у процесі організації наступності професійної підготовки у системі «коледж – медична академія», що допоможе забезпечити конкурентоспроможність майбутніх фахівців-бакалаврів на ринку надання населенню якісних фармацевтичних послуг.

Психолого-педагогічні аспекти формування професійної компетентності майбутніх фахівців проаналізовані І. Зязюном, В. Кременем, А. Семеновою, Ю. Швалбом та ін. Наукові праці Л. Ковальчук, І. Мельничук, Н. Нестерової, Л. Романишиної та ін. присвячені висвітленню потенціалу інноваційних освітніх технологій у професійній підготовці. Проблемам професійної підготовки фахівців для фармацевтичної галузі присвячено наукові праці Л. Галій, Х. Козак, С. Огарь, Р. Сагайдак-Нікітюк та ін. Теоретичні та практичні питання організації освітнього процесу на фармацевтичних факультетах вивчали І. Гриценко, Т. Каленюк, З. Мнушко, Б. Парновський та ін. У публікаціях О. Войт, М. Головенко, А. Зайченко, В. Толочко, В. Черних та ін. проаналізовано шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів в Україні. У дисертаційних дослідженнях вивчалися: педагогічні

умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі (І. Бойчук, 2010 р.); теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фармацевтів (Л. Кайдалова, 2011 р.); психологічні особливості розвитку професійної комунікативної компетентності у майбутніх провізорів (Л. Пляка, 2010 р.); психолого-педагогічні засади формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фармацевтичної галузі (І. Светочева, 2013 р.). Однак, засади наступності організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» ґрунтовно не досліджувалась.

Проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічних підходів до формування готовності до діяльності, а також дослідження методики та практики професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія засвідчили наявність *суперечностей* між:

- доцільністю наближення української фармацевтичної освіти до світових стандартів на основі безперервності освітнього процесу та нерозробленими методичними засадами організації професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у системі «коледж – медична академія»;

- соціальним замовленням українського суспільства на професійну підготовку компетентних фармацевтів та недостатньо ефективними підходами до забезпечення наступності такої підготовки у системі коледж – медична академія;

- необхідністю вдосконалення фармацевтичної освіти;

- потребою формування належного рівня готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та відсутністю практичних напрацювань для здійснення такої підготовки на основі забезпечення наступності під час організації освітнього процесу в коледжах та медичних академіях;

- вимогою щодо опанування майбутніми фармацевтами усіма професійними функціями ще під час професійної підготовки в системі

«коледж – медична академія» та епізодичним використанням акмеологічного та компетентнісного підходів в освітньому процесі.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретико-методична та практична розробка і необхідність вирішення означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Хмельницького національного університету з теми «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (ДР №0114U005266). Тему дисертації затверджено вченою радою Хмельницького національного університету (протокол №8 від 25.02.2016 р.) і узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29.03.2016 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні концептуальних положень та експериментальній перевірці педагогічних умов і структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» на засадах компетентнісного й акмеологічного підходів.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати основні проекції феномену професійної підготовки майбутніх фармацевтів та дослідити характерні риси наступності освіти у системі «коледж – медична академія».

2. Дослідити потенціал акмеологічного та компетентнісного підходів у навчальному процесі підготовки фармацевтів у системі «коледж – медична академія».

3. Визначити компоненти, уточнити критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

4. Виявити й обґрунтувати педагогічні умови та розробити структурно-функціональну модель наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія».

5. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов та структурно-функціональної моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія».

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія».

Предмет дослідження – педагогічні умови і структурно-функціональна модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія».

Методи дослідження: *теоретичні* – вивчення психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, опрацювання нормативних матеріалів, що визначають зміст професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 226 Фармація, промислова фармація у системі «коледж – медична академія»; багатокритеріальний аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, порівняння для дослідження основних дефініцій дослідження й обґрунтування практичних механізмів формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеологічного і компетентнісного підходів; *емпіричні* – педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, опитування, тестування, самооцінювання, прогнозування, експертні оцінювання, педагогічне моделювання для вивчення стану сформованості готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та розробки структурно-функціональної моделі, що позитивно вплине на якість організації наступності професійної підготовки у системі «коледж – медична академія»; *методи математичної статистики* – статистична обробка й аналіз отриманих експериментальних результатів для перевірки ефективності й дієвості педагогічних умов та структурно-функціональної моделі. Педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етап) обрано провідним методом у дослідженні професійної підготовки майбутніх фармацевтів до професійної діяльності в системі «коледж – медична академія».

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що: *вперше* визначено *педагогічні умови* наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» (підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів; використання комплексу активних форм і методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань у сфері фармації; створення практико-орієнтованого середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок; стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку); розроблено структурно-функціональну модель такого процесу, яка охоплює цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний (акмеологічний, компетентнісний, системний, процесуально-діяльнісний підходи; загальнонаукові та специфічні принципи; закономірності), змістово-процесуальний (педагогічні умови; етапи формування готовності; форми; методи; інноваційні технології) та контрольньо-оцінювальний (компоненти, критерії, рівні, результат) блоки.

Удосконалено зміст і структуру готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності на засадах акмеологічного і компетентнісного підходів, представлену мотиваційно-ціннісним, когнітивно-знаннєвим, конативно-діяльнісним, особистісно-рефлексивним компонентами, визначено критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-розвивальний), показники та рівні (низький, середній, достатній, високий) сформованості.

Уточнено зміст поняття «наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів» та встановлено її зміст в системі «коледж – медична академія».

Набули подальшого розвитку теоретичні, методичні та практичні засади впровадження акмеологічного і компетентнісного підходів у процес організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у систему «коледж – медична академія».

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають публікації, що присвячені: організації професійної підготовки майбутніх фахівців (Е. Зеєр, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Г. Селевко, Л. Сохань та ін.); потенціалу акмеологічного та компетентнісного підходів в освітньому процесі

(В. Бедь, А. Деркач, М. Головань, О. Овчарук, С. Пальчевський, О. Пометун та ін.); загальної професійної компетентності майбутніх фахівців у медичних коледжах та академіях (З. Шарлович, М. Демянчук, С. Левківська, Н. Лісна-Міських, І. Мельничук, Л. Романишина, І. Радзієвська, Л. Борисюк, О. Шавальова, та ін.); фаховій компетентності майбутніх фармацевтів (І. Бойчук, Л. Кайдалова, Л. Пляка, І. Светочева, Т. Темерівська, Т. Шутько, Я. Цехмістер та ін.).

Практичне значення дослідження полягає у розробці й упровадженні в професійну підготовку майбутніх фахівців спеціальності 226 Фармація, промислова фармація, що навчаються в системі «коледж – медична академія» акмеологічного та компетентнісного підходу, інноваційних освітніх технологій, які підвищують їх готовність до майбутньої професійної діяльності. Розроблено лабораторний практикум (журнал) для студентів з фармацевтичної ботаніки, практичні рекомендації для викладачів та студентів для вивчення навчальних дисциплін циклу професійної підготовки («Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія») та матеріали арт-тренінгу «Я – майбутній фармацевт», які позитивно вплинули на підвищення пізнавальної діяльності та вдосконалення професійної підготовки як молодших спеціалістів, так і бакалаврів в процесі організації наступності навчання.

Висновки та результати дослідження мають практичну значущість для подальшого вивчення та вирішення проблеми формування готовності майбутніх фармацевтів до реалізації своїх професійних обов'язків. Матеріали дисертаційної роботи можуть використовуватися викладачами медичних коледжів, медичних академій та університетів, які здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців, що здобувають освіту у галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Коледжу Національного фармацевтичного університету (довідка про впровадження №09.10-04/219 від 17.12.2019 р.), Рівненського медичного коледжу КЗВО «Рівненська медична академія» РОР (довідка про впровадження №70 від

07.02.2020 р.), Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського (довідка про впровадження №15/1615 від 29.04.2020 р.), Комунального закладу вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» Житомирської обласної ради (довідка про впровадження №102 від 04.05.2020 р.), Черкаської медичної академії (довідка про впровадження №172 від 05.05.2020 р.), ВНКЗ ЛОР «Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини ім. А. Крупинського» (довідка про впровадження б/н від 19.06.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Положення та результати дослідження були представлені та обговорені на науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2019 р.), «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки» (Запоріжжя, 2019 р.), «Актуальні питання клінічної фармакології та клінічної фармації» (Харків, 2019 р.); *всеукраїнські* – «Суспільні дисципліни як засіб формування цивілізаційної компетентності здобувачів освіти» (Рівне, 2019 р.), «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених» (Одеса, 2019 р.), «Молодь: освіта, наука, духовність» (Київ, 2020 р.), «Трансформаційні процеси в підготовці сучасного медичного та фармацевтичного працівника» (Рівне, 2020 р.); *регіональні* – «Душа природи – душа добра (присвячена діяльності фундатора народної медицини Івана Носаля)» (Дубно, 2016 р.), «Інновації в медицині» (Івано-Франківськ, 2019 р.).

Основні теоретичні, методичні та практичні результати дослідження, а також науково-методичні розробки були представлені у вигляді доповідей та повідомлень на засіданнях і науково-методичних семінарах кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету (2016 – 2020 рр.), а також відповідних кафедр тих освітніх закладів, які задіяні у педагогічному експерименті.

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 19 наукових публікаціях автора (18 – одноосібні), з яких 6 статей у наукових фахових

виданнях України (з них 2 у виданнях, які водночас включені до міжнародних наукометричних баз даних), 9 праць апробаційного характеру, 3 навчально-методичні посібники, 1 методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків списку використаних джерел (288 найменувань, з них 20 – іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації становить 296 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 217 сторінках. Роботу ілюстровано 14 таблицями та 7 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У розділі «Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю до професійної діяльності» проаналізовано психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх фармацевтів; досліджено зміст наступності їхньої професійної підготовки у системі коледж – медична академія та охарактеризовано потенціал акмеологічного та компетентнісного підходів.

1.1. Психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх фармацевтів

Реалії сьогодення вносять вагомі корективи в освітню сферу щодо розробки таких підходів до професійної підготовки, які би були спрямовані на допомогу «кожній молодій людині знайти себе, компетентно обрати свій життєвий шлях в умовах динамічного світу» (Кремень, 2003, с. 36). Нині, як доводить А. Кузьмінський (2005), головними пріоритетами є не знання чи потреби народного господарства, а розвиток особистості майбутнього фахівця, який був би здатним самостійно і вільно мислити і діяти. У контексті вимог сучасної освітньої політики професійна підготовка майбутніх фахівців має носити фундаментний характер та бути спрямованою на випереджуючу освіту, інноваційне навчання, креативні педагогічні технології.

Як відзначено в Національній доктрині розвитку освіти (2002), професійна педагогіка покликана розкривати методологічні, теоретичні та методичні засади освітнього процесу професійної підготовки фахівців у всіх типах освітніх закладів. Поділяємо позицію І. Зязюна з приводу того, що «повнота усвідомлення глибини професії, механізмів і меж власної діяльності, будучи однією із суттєвих ознак майстерності, народжує здібності ставити і

вирішувати (у межах своєї компетенції) професійні задачі будь-якого рівня складності – від прикладних до методологічних» (Зязюн, 2005, с. 14). Встановлено, що в умовах сьогодення основною задачею професійної освіти в Україні є підготовка висококваліфікованого, творчого та компетентного фахівця, «готового до професійного зростання, здатного до самоосвіти і самовдосконалення» (Левківська, 2014, с. 124).

У *філософській* площині зміст професійної підготовки майбутніх фахівців розглядається І. Зязюном (2005) як динамічне системне утворення, об'єм і глибина якого в основному визначаються інформаційними потребами студента, спрямованими на освітню сферу. Причому автор доводить, що постійна «персоніфікація висхідного базового змісту і учіння в індивідуально-пошуковому режимі підпорядковані логіці формування студента як суб'єкта професійної життєдіяльності. У міру учіння він бере активну участь у процесі модифікації змісту підготовки на рівні досягнення смислів, доцільності, логіки, способів здійснення своєї професійної діяльності» (Зязюн, 2005, с. 15).

Повністю поділяємо позицію А. Деркача у тому, що професійну підготовку майбутніх фахівців у ЗВО доцільно розглядати як «сукупність програмно-методичного, дидактичного, технологічного, технічного, організаційного та інформаційного забезпечення, яке спрямоване на підтримку цілісності освітнього процесу і формування системи ключових професійних компетенцій фахівця як основи його конкурентоздатності на ринку праці» (Деркач, 2006, с. 4–5).

У ході проведеного аналізу напрацювань фахівців (Громкова, 2003; Гузій, 2004; Ортинський, 2009; Сірак, 2017) було встановлено що у *психолого-педагогічній* площині професійна підготовка майбутніх фахівців охоплює такі *аспекти*:

– професійно-особистісне авансування, що передбачає актуалізацію особистісного потенціалу під час учіння;

- суб'єктивізацію змісту освітнього процесу на основі організації для кожного студента індивідуально-пошукового режиму для опанування знаннями і досвідом;

- інтеграцію теорії та практики;

- креативний підхід та використання інноваційних форм і методів в освітньому процесі.

Третє тисячоліття є епохою побудови нового типу цивілізації, яка гостро потребує інноваційних підходів і технологій щодо підготовки медичних кадрів, з професійними якостями, які повністю відповідають умовам глобалізації. Особливо, як засвідчили події світової пандемії COVID-19, гостра потреба нині є у фармацевтах, які були б професійно обізнані та компетентні. Однак, протягом останніх десятиліть психолого-педагогічним напрямкам професійної підготовки фахівців у галузі фармації не приділялося належної уваги, що призвело до певного відставання процесів організації професійної підготовки студентів, які здобувають освіту в коледжах, а також в медичних академіях та університетах від розвитку сучасної психолого-педагогічної науки і освітніх технологій та послужив головною причиною деякого зниження конкурентоздатні медичних фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» на ринку праці у фармацевтичній галузі.

У ході дослідження наукової термінології було з'ясовано, що *фармацевтична галузь* є «системою поєднаних між собою оборотними зв'язками фармацевтичної науки, фармацевтичного виробництва та фармацевтичної освіти» (Цуркан, О, Цуркан, Т., 2004, с. 58). У фармацевтичному словнику (*Фармацевтична галузь / Фармацевтична енциклопедія*, 2019) задекларовано, що у термін «фармацевтичної галузі» входить сукупність підприємств, організацій і установ, зайнятих у процесі створення, виробництва, реалізації лікарських субстанцій, препаратів та виробів медичного призначення, забезпечення контролю їх якості, а також підготовки та перепідготовки кадрів. В додатку А охарактеризовано фармацевтику як професію та представлено її психолого-педагогічні особливості.

Відзначимо, що традиційно у фармації працюють «фармацевти» та «провізори». *Фармацевти* (pharmacist) – це кваліфікований фахівець, який за визначенням Оксфордського словника (2017) професійно займається виготовленням і реалізацією різних лікарських засобів. У фармацевтичній енциклопедії під авторством В. Черниха відзначено, що фармацевт є спеціалістом із фармацевтичною освітою, фахівцем освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст за спеціальністю «Фармація», основною галуззю діяльності якого є забезпечення населення лікарськими засобами і товарами медичного призначення (*Фармацевтична енциклопедія*, 2005, с. 16). У великому тлумачному словнику сучасної української мови під редакцією В. Бусела наукова дефініція «фармацевт» та «провізор» не розмежовуються, зокрема зазначається, що фармацевт – це «аптечний працівник із фармацевтичною освітою, який виготовляє ліки» (*Великий тлумачний словник сучасної української мови*, 2005, с. 1145). Тобто, фармацевт – це фахівець із фармацевтичною освітою, що здобув освітньо-кваліфікаційний рівень молодший спеціаліст, або бакалавр, основною функцією якого є забезпечення населення лікарськими засобами й товарами медичного призначення, збереження і контроль якості лікарських засобів.

Нам імпонує у цьому контексті підхід Л. Кайдалової, яка доводить, що провізор – це фахівець вищої категорії, у функціональні обов'язки якого входить забезпечення хворого якісними лікарськими засобами та виробами медичного призначення. З огляду на це, «головним завданням професійної діяльності провізорів стає підвищення ефективності й безпеки лікарської терапії конкретного хворого» (Кайдалова, 2011, с. 154–157). Отже, ми за порадою Л. Кайдалової, будемо дотримуватися такої ж термінології. Отже у нашому дисертаційному дослідженні мова буде йти про *професійну підготовку фармацевтів*, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст» та «бакалавр», навчаючись в системі неперервної професійної підготовки «коледж – медична академія».

Повністю погоджуємося із позицією С. Фомічової про те, що «система підготовки фармацевтичних кадрів потребує реорганізації, у зв'язку з розширенням соціальної ролі фармацевта і посиленням її професійного значення в суспільстві» (Фомичева, 2008, с. 22). У дослідженні ми також підтримуємо думку, яку проголошують Н. Ткаченко, Б. Громовика та Л. Сергєєвої стосовно того, що нині відбулася «зміна векторів у фармацевтичній допомозі з «клієнтоорієнтованості» на «пацієнтосфокусованість», із домінування комерційної функції в діяльності фармацевтичних фахівців до дуальності, тобто забезпечення насамперед добробуту пацієнта, яке не виключає важливості економічного чинника» (Ткаченко, Громовик, Сергєєва, 2019, с. 85).

У ході дослідження нами було встановлено, що питання професійної освіти майбутніх фахівців сестринської справи проаналізовані доволі ґрунтовно у дослідженнях Л. Борисюк (2014b), М. Демянчука (2019), П. Кузьмінського (2011), С. Левківської (2014), Н. Лісної-Міськів (2016), М. Лукащука (2005), О. Шавальнової (2007), З. Шарлович (2012) та ін. Праці цих науковців присвячені висвітленню ефективних шляхів формування професіоналізму майбутніх медичних фахівців та вивченню потенціалу інноваційних освітніх технологій у їхній професійній підготовці. Беручи до уваги те, що фармацевтична освіта є вагомою ланкою медичної освіти, однак варто наголосити на тому, що методологічні та психолого-педагогічні аспекти формування професійної компетентності майбутніх фахівців фармації не так різнобічно досліджені. Зокрема, лише в останні 15 років з'явилися фундаментальні праці Л. Кайдалової (2010), А. Зайченко В. Толочко, В. Черних (*Фармацевтическое образование в мире*, 2004), які присвячені аналізу стану організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів в Україні.

До прикладу, проведений аналіз публікацій за останні *десять* років засвідчує, що психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців для фармацевтичної галузі присвячено наукові праці І. Бойчук (2007), Л. Буданової (2004), Л. Галій (2011), В. Городецької (2012), Х. Козак (2019);

2020), С. Огарь (2011), Г. Пекліної (2011), Л. Пляки (2016), В. Сліпчук (2017), Н. Ткаченко (2019), Я. Цехмістер (2015) та ін. З'ясовано, що питання організації освітнього процесу студентів фармацевтичних факультетів вивчали Б. Громовик (2013), О. Клімов (1994), О. Кузьмін (*Менеджмент у фармації*, 2005), З. Мнушко (2002) та ін. У напрацюваннях О. Войт (2012), М. Головенко (2012), В. Толочко (2004), В. Черних (2003) та ін. проаналізовано практичні шляхи вдосконалення фахової підготовки майбутніх фахівців-фармацевтів в Україні. Наведений спектр наукових досліджень становить наукову цінність для професійної підготовки майбутніх фахівців фармації, утім лише частково у системі «коледж – медична академія» стосується аналізу практичного потенціалу для освітнього процесу наступності.

Під час вивчення означеного кола питань було з'ясовано, що впродовж останніх років захищено ряд дисертаційних досліджень, які присвячені вивченню професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Так, у дослідженні І. Бойчук (2007) зосереджено увагу на аналізі педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю вивчала Л. Кайдалова (2011). У полі наукових досліджень І. Светочевої (2013) перебували психолого-педагогічні засади формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фармацевтичної галузі. Однак, нами було встановлено, що провідні засади наступності підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» на засадах акмеологічного та компетентнісного підходів ще й нині ґрунтовно не досліджені. Наведені вище факти послужили головним поштовхом для вивчення психолого-педагогічних аспектів організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів у цілому та у системі «коледж – медична академія» зокрема.

Насамперед, проаналізуємо наукову дефініцію «*професійна підготовка майбутніх фармацевтів*» та представимо власне визначення.

Поділяємо позицію І. Бойчук у тому, що «технологія професійної підготовки передбачає управління процесом навчання, включає в себе два

взаємопов'язаних процеси: організацію та контроль навчальної діяльності студентів, поєднання цілей, форм, методів і засобів навчання» (Бойчук, 2010, с. 7). Зокрема нам імponує те, що авторка розглядає професійну підготовку фармацевтів як «складову системи ступеневої освіти, яка передбачає оволодіння знаннями, вміннями, навичками, визначеними в галузевому стандарті вищої освіти, необхідних майбутньому фахівцю з метою надання фармацевтичної допомоги і спрямована на максимально повноцінну професійну самореалізацію особистості, зорієнтовану на кон'юнктуру ринку» (Бойчук, 2010, с. 7).

Виваженим визнаємо трактування професійної підготовки, яке представлено у дисертаційному дослідженні В. Сліпчук. Так, авторка зазначає, що «професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі визначено нами як спеціально організований освітній процес здобуття майбутніми фахівцями фахових знань, умінь і навичок, необхідних компетентностей, які становлять основу професійної діяльності у сфері охорони здоров'я, формують науковий світогляд, мотивацію до професії та забезпечують подальший неперервний професійний розвиток у фармацевтичній галузі» (Сліпчук, 2018, с. 62).

У дисертаційному дослідженні Л. Кайдалової наголошено на доцільності неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю. Така підготовка розглядається як освітня система, яка забезпечує поступовий розвиток творчого потенціалу особистості, професійних та особистісних якостей фахівця, всебічне збагачення його духовного світу. Науковець доводить, що професійна підготовка покликана забезпечувати майбутнім фармацевтам сформованість професійної компетентності шляхом варіативності, ступеневості навчання, створення умов для розкриття особистого потенціалу та постійного вдосконалення майбутнього фахівця (Кайдалова, 2011, с. 22).

Відзначимо, що теоретичні та практичні аспекти професійної підготовки висококваліфікованих кадрів для фармації є значущими протягом багатьох десятиліть. Нинішній стан професійної підготовки середнього медичного

персоналу для фармації тісно пов'язаний із реструктуризацією сфери охорони здоров'я в Україні, розвитком нових спеціалізацій в практичній діяльності, впровадженням сучасних інноваційних технічних засобів в освітній процес, розширенням можливостей проведення різного роду наукових досліджень, потребою комплексного вирішення професійних завдань, що стоять перед закладами освіти, які готують майбутніх фармацевтів.

Установлено, що професійна освіта студентів нерозривно пов'язана із загальним рівнем культури особистості, а ключову роль у підготовці майбутнього фармацевта відіграє фармацевтична освіта. Як зазначено у довідковій психологічній літературі, фармацевтична освіта – це безперервний (у продовж життя) цілеспрямований процес розвитку й виховання особистості у процесі реалізації освітньо-професійних програм і послуг (діяльності) в межах та поза межами загальної (або професійно-технічної) середньої, вищої, та післядипломної освіти за денною, вечірньою та заочною (або дистанційною) формами навчання (*Большой психологический словарь*, 2003, с. 321). Зокрема, *Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 838 від 18.12.2007 р. (2007)* затверджено «Концепцію розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України», котра головні програмні завдання щодо вдосконалення професійної підготовки фахівців визначає та пріоритетні аспекти. А саме до найбільш вагомих чинників які, в першу чергу, потребують особливої уваги віднесено поетапне впровадження ступеневої підготовки фармацевтичних кадрів, що полягає в послідовному здобутті академічних ступенів «молодший спеціаліст» (молодший бакалавр), «бакалавр» і «магістр».

На основі узагальнення наукової інформації, що представлена у наведених вище дослідженнях українських науковців (Бойчук, 2010; Кайдалова, 2010; Сліпчук, 2018) було з'ясовано, що у психолого-педагогічній площині *професійна підготовка майбутніх фармацевтів повинна бути фундаментальною, неперервною і наступною та охоплювати таке проектування освітнього процесу, яке би мало вагомий позитивний вплив на формування базових професійно-спрямованих знань, які забезпечать реальну*

можливість пізнавально-теоретичні дії узгоджувати з майбутніми професійно унормованими вчинками. Вважаємо, що у методичному контексті професійна підготовка майбутніх фармацевтів повинна бути орієнтована на самореалізацію та ціннісно-сміслову розуміння професії, шляхом актуалізації його потреби у якісному виконанні професійних обов'язків та функцій.

Визнаємо, що ще під час професійної підготовки у майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» мають сформуватися цільові установки на креативне виконання майбутніх професійних обов'язків. Усе це вимагає творчого підходу до процесу професійної підготовки, що передбачає системне осмислення логіки поступу студентів під час здобуття освіти від абстрактного уявлення про майбутню професію до конкретного ознайомлення з різноманітністю форм і методів її практичної реалізації. У нашому розумінні під час організації професійній підготовки майбутніх фармацевтів потрібно враховувати вікові категорії пацієнтів аптечних закладів, діагноз, психологічний с та їх особливості, щоб дозволить завчасно запобігти конфлікту, вияву агресії з боку працівників або відвідувачів, які звернулися до аптечного закладу.

У Концепції розвитку вищої медичної освіти (*Наказ МОЗ України від 12.09.2008 р. № 522/51, 2008*), акцентовано увагу на тому, що нині необхідно здійснювати професійну підготовку мобільних, компетентних фахівців, які будуть конкурентоздатні на ринку праці. Наголосимо на тому, що з появою нових, продиктованих часом та суспільним замовленням, вузькопрофільних спеціальностей таких як: «Клінічна фармація», «Технологія фармацевтичних препаратів», «Технологія парфюмерно-косметичних засобів», «Аналітичний контроль якості хімічних лікарських сполук», «Біотехнологія БАР», «Екобіотехнологія», «Лабораторна діагностика», «Економіка підприємства», «Виробництво фармацевтичних препаратів» виникає потреба у кваліфікованих фахівцях з новим прогресивним способом мислення, які спроможні виконувати інноваційні професійні завдання, що поставила перед ним сучасність.

Відзначимо, що нині фармація як окрема, стратегічно визначена галузь народного господарства, потребує відповідно підготовлених кадрів (фармацевтів, провізорів), які не тільки будуть виконувати пункти інструкцій та часто суперечливих один одному законодавчих актів, а й будуть здатні думати на випередження та володітимуть високим рівнем фахової компетентності. Усіма цими характеристиками вони мають опанувати під час навчання у закладах вищої освіти. У цьому контексті поділяємо позицію І. Бойчук (2007) з приводу того, що в нашій країні необхідно змінити систему професійної підготовки майбутніх фармацевтичних кадрів. У нашому баченні, така потреба інноваційних змін професійної підготовки, насамперед, продиктована наступними об'єктивними чинниками:

- по-перше, встановленням ринкових відносин на фармацевтичному ринку послуг і товарів;

- по-друге, інтенсивним обміном передовим інноваційним досвідом на світовому рівні у фармацевтичній галузі;

- по-третє, безпосередньою появою на ринку праці нових спеціальностей та посад, що затребувані у фармації як складової галузі охорони здоров'я.

Виходячи з цього вважаємо за необхідне розкрити *сутність професійної діяльності фармацевтів*; дослідження *змісту професійної компетентності* майбутніх фахівців фармацевтичної галузі; вивчення *механізмів вдосконалення професійної підготовки* студентів фармацевтичних спеціальностей у ЗВО.

У контексті розв'язування основних завдань, які поставлені у нашому дисертаційному дослідженні, насамперед розглянемо психолого-педагогічні підходи до характеристики сутності *професійної діяльності фармацевтів*. З'ясовано, що основне *завдання* фармації, як складової галузі охорони здоров'я, є забезпечення населення лікарськими засобами, що передбачає системне поєднання наукової, виробничої, оптової та роздрібної реалізації лікарських засобів. Не менш важливими завданнями фармації визнано розробку та впровадження нових лікарських засобів синтетичного, природного та

біотехнологічного походження, розробка аналітично нормативної документації на нову лікарську рослинну сировину, та переробка тієї, яка уже існує.

Поділяємо позицію О. Баєвої (2008), яка відзначає, що фармацевтична галузь є специфічною сферою діяльності, якість продукції якої залежить від складу персоналу, його професійних знань, умінь, навичок. Усе це визначило необхідність науково обґрунтувати розробку організаційно-методичних складових сучасних технологій управління, підготовки, перепідготовки, удосконалення та атестації персоналу фармацевтичних підприємств галузі, гармонізованих до стандартів та норм GMP, GDP та GPP ЄС. На основі аналізу підручника О. Баєвої (2008), у додатку Б представлено систему кваліфікаційних вимог до фармацевтичних кадрів (завдання, обов'язки, кваліфікаційні вимоги).

На основі впровадження нової Концепції побудови нової національної системи охорони здоров'я України та реалізації Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), «Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 роки» (від 13.09.2010 р. №769), «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої медичної та фармацевтичної освіти» (від 22.03.2004 р. №148), Наказів МОЗ України «Про затвердження Положення про особливості ступеневої освіти медичного спрямування» від 24.02.2000 р. №35, а також введенням Галузевих стандартів вищої освіти та Національної рамки кваліфікацій, головним інтегральним показником якості професійної підготовки є професіоналізм, який формується у процесі професійної підготовки та безпосередньо залежить від стану сформованості професійних компетентностей.

Відзначимо, що одним із головних факторів, який засвідчує ефективність професійної підготовки, а також критерієм готовності майбутніх фармацевтів до якісної реалізації професійної діяльності виступає *професійна компетентність*.

Професія фармацевта відноситься до того виду діяльності, де потрібна висока професійна компетентність. Так, у статті під авторством Л. Гарячої,

Т. Прокопенко та А. Котвіцької здійснено аналіз сучасних тенденцій підготовки фармацевтичних кадрів у країнах світу. Зокрема, автори наголошують на тому, що професійна підготовка майбутніх фармацевтів має бути спрямованою на формування професійної компетентності. «У зв'язку із цим інноваційна діяльність фармацевтичних освітніх закладів спрямована на пошук і відбір форм, методів і технологій навчання, що забезпечать підготовку кваліфікованих і компетентних спеціалістів» (Гаряча, Прокопенко, Котвіцька, 2011, с. 10). Тобто, з психолого-педагогічних позицій, *професійна компетентність фармацевта* охоплює сформовані вміння планувати і якісно здійснювати фахову діяльність з точки зору ефективності та доцільності. У процесі навчання успішній професійній компетентності студентів медичних закладів «сприяє усвідомлення і, головне, розвиток основних якостей особистості, якими повинен володіти кожен медичний працівник» (Левківська, 2014 с. 128).

У нашому баченні професійна компетентність визначає *готовність майбутнього фармацевта до професійної діяльності й подальшого особистісного та професійного зростання*. Основу професійної компетентності складають ґрунтовні теоретичні знання, широкий спектр професійних умінь на навичок і професійні цінності та особистісні якості. Вважаємо, що фармацевти будуть професійно компетентними тоді, коли будуть володіти ґрунтовними теоретичними знаннями, мати сформовану базу практичних умінь та навичок, які будуть достатніми для здійснення безпечної, ефективної професійної діяльності в межах законодавства.

Відзначимо, що професійна компетентність базується на сформованих професійних компетенціях. Причому компетенції формуються під час освітньої підготовки, зберігаються та удосконалюються в практичній діяльності. Як доводять науковці (Сліпчук, 2014; Черних, 2002), до головних *професійних компетенцій* фармацевтів можна віднести:

- надання фармацевтичної допомоги будь-якій людині, що її потребує;

– знання, вміння й навички з професійної галузі відповідно до спеціалізації, яку здобуває майбутній фахівець спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»;

– комунікативні вміння й навички, здатність вести бесіду, спілкуватись з відвідувачами аптечних закладів тощо.

Поділяємо позицію Л. Гарячої, Т. Прокопенко та А. Котвіцької у тому, що рамки компетенцій фармацевтів можуть бути використані для:

- навчання і розвитку;
- допомоги у визначенні результатів навчання і потреби навчання;
- виявлення недоліків у компетенціях (недостатньо визначені компетенції);
- системи оцінки компетентності (Гаряча, Прокопенко, Котвіцька, 2011, с. 11).

Таким чином, з огляду на зазначене нині йде пошук методик навчання, які зможуть забезпечити набір умінь, достатніх для входження в практичну діяльність. Важливим аспектом підготовки кваліфікованих кадрів є формування професійних компетенцій у процесі навчання в системі «коледж – медична академія». Під час формування професійних компетенцій зростає роль професійних дисциплін, практичного (експериментального) навчання у формуванні компетенцій, йде активний пошук способів їх об'єктивного оцінювання. Вважаємо, що компетенції можуть бути використані як для контролю знань, так і як вагомі чинники під час прийому майбутніх фахівців-фармацевтів на роботу.

Повністю підтримуємо думку В. Сліпчук (2018) у тому, що нині доцільно звертати вагому увагу на те, що процеси модернізації *професійної підготовки* майбутніх фахівців як в європейському просторі, так і у нашій країні, спонукають викладачів закладів вищої освіти, які готують фармацевтичні кадри, до створення сприятливих психолого-педагогічних умов, які максимально впливатимуть на формування професійної компетентності. Повністю поділяємо позицію В. Сологуб у тому, що під час професійної

підготовки фармацевтів необхідно «враховувати динаміку науково-технічного прогресу, відповідати вимогам ВООЗ, поєднувати фундаментальні знання з освоєнням нових форм господарювання, сучасних досягнень фармацевтичної науки та практики» (Сологуб, 2014, с. 175).

Фармацевтична галузь є однією з тих, які найбільш динамічно розвиваються. Незважаючи на складні виклики сьогодення, система професійної підготовки фармацевтів «повинна виконувати *функції* із забезпечення населення ефективними та безпечними ліками, створювати та розвивати виробництво вітчизняних лікарських засобів, контролювати їх якість, забезпечувати організаційно-методичне супроводження фармацевтичного бізнесу, розвивати сучасну систему підготовки фахівців фармацевтичної галузі відповідно до потреб надання якісного медикаментозного забезпечення населення» (Сліпчук, 2014, с. 67).

Отже, професійна підготовка майбутніх фармацевтів в медичних освітніх закладах різного рівня акредитації повинна бути спрямована на формування готовності студентів до професійної діяльності. Вдосконалення професійної підготовки забезпечить конкурентоспроможність випускникам на ринку праці та дасть можливість якісно сформувати професійну компетентність. Вважаємо, що студенти як майбутні кваліфіковані професіонали фармації, мають *оперативно реагувати на постійно виникаючі зміни в практичній діяльності та повинні навчитися ефективно використовувати отримані в процесі професійної підготовки знання, уміння, особистісні якості для якісного вирішення усіх фахових завдань.*

Наукові пошуки фахівців упродовж останніх 10 років спрямовуються на різноманітні аспекти висвітлення професійної підготовки майбутніх фахівців для фармації, а саме у дисертаційних дослідженнях здійснено:

- перевірку ефективності педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі (Бойчук, 2010);
- аналіз психологічних особливостей розвитку комунікативної компетентності у майбутніх провізорів (Пляка, 2010);

– вивчення теоретико-методичних засад організації неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю (Кайдалова, 2011);

– опрацювання теоретичних і науково-практичних основ визначення компетенцій в управлінні персоналом фармацевтичних закладів (Галій, 2011);

– узагальнення психолого-педагогічних засад розвитку професійної компетентності майбутніх менеджерів фармацевтичної галузі (Светочева, 2013);

– вивчення тенденцій професійної підготовки фармацевтів в Україні в ХХ та початку ХХІ ст. (Сліпчук, 2018);

– дослідження процесу формування педагогічної компетентності викладачів фармацевтичного профілю у системі науково-методичної роботи коледжу (Козаченко, 2019);

– формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах (Процюк, 2019).

Освітній процес у медичних закладах усіх рівнів акредитації (коледжах, академіях, інститутах та університетах) має бути організований таким чином, щоб спонукати у студентів появу стійкого позитивного інтересу до цілеспрямованої навчально-пізнавальної діяльності. У психологічному трактуванні інтерес трактується як «форма вияву вибіркового ставлення особистості до об'єкта, що визначається його життєвою важливістю і емоційною привабливістю» (*Психологічна енциклопедія*, 2006, с. 159). Тобто, інтереси особистості – це «лакмусовий папірець» здібностей (*Соціологічна енциклопедія*, 2008, с. 161). Суб'єктивно інтерес є постійним спонукальним механізмом пізнання майбутніх фармацевтів, він виявляється в емоційному забарвленні пізнавальних потреб та визначає спрямованість на фармацевтичну освіту, сприяє ефективному ознайомленню під час навчання у вищих медичних закладах в з усіма гранями майбутньої професії та проникнення в її сутність.

Задоволення інтересу студентів до глибокого пізнання майбутньої професійної діяльності має носити стійку внутрішню значущість, не

зумовлювати його згасання, а навпаки – викликати появу нових інтересів, що відповідають вищому рівню пізнавальної діяльності під час вивчення професійно орієнтованих навчальних дисциплін. У процесі дослідження було з'ясовано, що виникнення інтересу до тієї чи іншої трудової, чи навчально-пізнавальної діяльності тісно пов'язаний з пробудженням здібностей до неї та служить відправною точкою для вдосконалення освітнього процесу у цілому та професійної підготовки зокрема.

У нашому розумінні для того, щоб забезпечити високий рівень професійної компетентності та досягнути належного рівня готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності їхня професійна підготовка повинна охоплювати такі практичні *напрями*, як:

- гуманістична спрямованість освітнього процесу фармацевта;
- формування у студентів під час професійної підготовки цілісної системи взаємопов'язаних духовно-моральних якостей та професійних рис (співчуття та посильна участь у процесі лікування пацієнта, чесність, правдивість, милосердне ставлення до хворої людини);
- формування у студентів готовності до професійного вдосконалення та виконання основних постулатів «Морально-етичного кодексу фармацевта», що прийнятий на ІV Всеукраїнському з'їзді фармацевтів.

З огляду на наведені факти, *професійна підготовка* майбутніх фармацевтів повинна бути:

- по-перше, цілеспрямованою – повинна бути повна ясність, для вирішення яких завдань, на якому професійному рівні готуються фахівці – майбутні фармацевти;
- по-друге, комплексною – дидактичне забезпечення навчального процесу має стосуватися всіх ланок підготовки фармацевтів у медичних закладах;
- по-третє, забезпечувати зв'язок теорії з практикою – роботу майбутніх фармацевтів на робочому місці;

– по-четверте, активізувати навчально-пізнавальну діяльність – давати можливість студенту цілеспрямовано долучатися до навчальної та науково-дослідницької діяльності в галузі фармації.

Отже, зважаючи на той факт, що останнім часом професійна медична освіта зазнала суттєвих змін відповідно до розвитку сучасного українського суспільства, відбулося підвищення суспільних вимог до фармацевтів, що базуються на підвищенні готовності до професійної діяльності. Це зумовлює необхідність змін у медичних закладах освіти, вимагає відповідної переорієнтації системи професійної підготовки майбутніх фармацевтів саме на засадах неперервності. У підсумку наголосимо на тому, що тенденція до ускладнення роботи фармацевтичного персоналу, зміна його функцій обумовлюють необхідність якісних змін у системі фармацевтичної освіти. Насамперед це стосується наступності професійної підготовки у системі «коледж – медична академія». Саме ці аспекти ми розглянемо у наступному параграфі нашого дослідження.

1.2. Зміст та характеристика наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія

Медична сфера українського суспільства має гостру потребу у майбутніх фармацевтах, які володіють високим інтелектуально-творчим потенціалом та глобальним професійним мисленням, а також мають сформовану готовність до професійної діяльності. У контексті зазначених пріоритетів необхідно змінити систему професійної підготовки майбутніх фармацевтичних кадрів, акцентувавши увагу на доцільності *наступності* неперервної професійної підготовки у системі «коледж – академія».

Виходячи з того, що людство невпинно вдосконалює освітні системи в пошуках оптимальних способів адаптації до навколишнього середовища і залучення нових поколінь до соціального досвіду, для сприяння самореалізації особистості. Одним з основоположних чинників сучасної освітньої політики є концепція наступності освіти, що передбачає неперервну професійну

підготовку, яка спрямована не тільки на вирішення короткострокової задачі, пов'язаної з адаптацією робочої сили до потреб ринку, а й на розвиток особистості та підвищення внеску в культурний потенціал суспільства. З огляду на це, вважаємо за необхідне зупинитися на характеристиці сутності наукової дефініції «*наступність*» у психолого-педагогічному контексті, яка безпосередньо охоплює «неперервність» та висвітлює психолого-педагогічні та методичні аспекти неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців, що працюватимуть у фармацевтичній галузі.

Відзначимо, що концепція неперервної (безперервної) освіти розпочала формуватися ще у 60-х р. р. ХХ ст., а на міжнародному рівні була визначена в 1965 р. на форумі ЮНЕСКО як безперервний процес, що починається з перших років життя та триває протягом усього життя і охоплює всі форми, всі типи й рівні освіти, виходячи далеко за рамки формальної освіти. Згодом, у 1972 р., в заключній доповіді III Міжнародної конференції ЮНЕСКО в Токіо безперервну освіту було прийнято в якості «керівної концепції» для майбутніх освітніх нововведень (Коржуев, Попков, 2000).

Підраховано, що «за останні 25 років зі словника професій зникло 13 тис. найменувань і з'явилося 11 тис. нових» (Лопушанська, 2012, с. 6). Ці факти переконливо свідчать на користь доцільності внесення кардинальних змін в професійну підготовку майбутніх фахівців та доводять втрату актуальності традиційного розподілу життя на період навчання та період праці, а також є доказом вагомості наступності під час професійної підготовки.

У загальнонауковому контексті, як доводять у своїх публікаціях науковці (Гордійчук, 2003; Крижанівський, Дзвінчук, 2010; Міщенко, 2010; Мосейчук, 2017; *Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз*, 2003), неперервна освіта, яка передбачає наступність, своєю появою і розвитком зобов'язана, в першу чергу, міжнародному співробітництву в рамках ЮНЕСКО. Завдяки міжнародній співпраці дослідники різних країн змогли налагодити обмін прогресивними ідеями та передовим досвідом щодо професійної підготовки. У системі наступності професійної освіти можна

виокремити низку взаємопов'язаних ступенів, які безпосередньо взаємодіють між собою: передвища вища освіта – вища освіта; професійно-технічна освіта – середня спеціальна освіта – вища освіта. Між цими ступенями може бути здійснена спадкоємність, яка передбачає послідовність і узгодженість в змісті професійної підготовки майбутніх фахівців. Іншими словами наступність призначена для професійної підготовки осіб будь-якого віку і має на меті використання усього освітнього потенціалу суспільства, всіх ситуацій, в яких може опинитися людина, щоб сприяти її всебічному поступальному особистісно-професійному розвитку.

У загальному розумінні головними *рисами* наступності є:

- по-перше, опора на активність особистості;
- по-друге, безперервний зв'язок освітнього процесу з удосконаленням навчально-пізнавальної діяльності;
- по-третє, забезпечення наступності всіх типів навчальних закладів, на основі цілеспрямованого збереження різноманітності форм, методів і засобів організації навчального процесу;
- по-четверте, адаптація професійної підготовки майбутніх фахівців до сучасних світових вимог та врахування умов українського соціуму.

Тобто можемо відзначити, що наступність орієнтована на отримання ґрунтовних знань, розвиток всіх сторін і здібностей особистості, які безпосередньо базуються на системній діяльності щодо формування практичних вмінь вчитися. У *Наказі МОЗ України № 35 від 24.02.2000 р. «Про затвердження Положення про особливості ступеневої освіти медичного спрямування»* (2000) відзначено, що ступенева освіта має на меті подальше вдосконалення системи медичної та фармацевтичної освіти в Україні та сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців.

З'ясовано, що питання наступності професійної підготовки перебували в центрі уваги українських науковців. Так, С. Сисоєва (*Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти*, 2008) вивчала процеси технологізації освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти. У

публікаціях науковців (Ничкало, 2000; Сисоєва, 2009) зосереджено увагу на міжнародному досвіді організації неперервної освіти. Зокрема, з педагогічної точки зору, як доводить Н. Ничкало (2001), неперервна освіта реалізується на основі таких змістових площин, як: формування потреби особистості до самонавчання та саморозвитку; розробки інтегрованих навчальних планів та програм для підготовки кваліфікованих фахівців; створення системи навчальних закладів відповідно до потреб особистості та ринку праці.

Протягом останніх десятиліть науковці (Брегін, 2010; Мерзлякова, 2008; Табачник, 2011; *Education & Training 2020*, 2009) аргументовано довели, що неперервна освіта забезпечує не лише можливості для особистісного та професійного вдосконалення, а також позитивно впливає на підвищення конкурентоздатності, шляхом реалізації наступності професійної підготовки. Наступність розглядається як необхідний та вагомий атрибут розвитку духовної культури суспільства, який спонукає істотне підвищення професіоналізму майбутніх фахівців. Тобто, іншими словами наступність «поглиблює та закріплює відповідальне ставлення до навчання, праці, професіоналізму, пізнання, творчості, традицій та людей, що оточують молодь (Возняк, 2013, с. 285).

Так, у ході дослідження встановлено, що психолого-педагогічні площини наступності українські науковці досліджували протягом останніх 10-ти років у різноманітних ракурсах. Зокрема, О. Бабакіна (2010) вивчала значення системи безперервної освіти для стимулювання особистісного самовдосконалення; М. Єрмолаєва та Д. Лубовский (2013) проаналізували сучасні підходи до розвитку мотиваційної сфери особистості до неперервного освітнього вдосконалення; С. Калаур (2015b) запропонувала педагогічну концепцію організації наступності освіти майбутніх фахівців соціальної сфери; Є. Крижанівський та Д. Дзвінчук (2010) дослідили потенціал інформаційного суспільства з метою вдосконалення неперервної освіти; Л. Тимчук (2013) розглянула теоретичні засади освіти дорослих в системі неперервної освіти; Р. Маслюк (2015) наголошує на взаємозв'язку наступності та інтелектуального

самовизначення та готовності до праці й умінням застосовувати одержані знання під час реалізації професійних функцій. Наведені праці покладено в основу нашого дослідження, однак вони лише розкривають загальні засади наступності під час організації освітнього процесу і не висвітлюють усі особливості неперервної професійної освіти майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія».

У наукових дослідженнях (Денисова, 2006; Костюченко, 2010; Сингаївський, Савельєв, 2016) *наступність розглядається як закономірний чинник цілісності та неперервності освітнього процесу, що визначає послідовність і логіку організації освітнього процесу особистості на всіх вікових етапах*. Тобто можемо стверджувати, що наступність та неперервність дві взаємопов'язані наукові категорії; наступність передбачає неперервність, а неперервність базується на наступності.

На основі аналізу публікацій І. Зязюна (2001; 2005) встановлено, що *передумовами* наступності в системі професійної підготовки доцільно вважати:

- інтеграцію наукової та практичної підготовки;
- інституалізацію варіативних форм нагромадження і представлення результатів професійного поступу в конкретній сфері;
- можливість самовизначення на будь-якому з етапів професійно-особистісного розвитку;
- створення професійно-розвивального середовища, яке дозволяє вибудувати індивідуальні освітні траєкторії.

До зазначеного переліку передумов наступності професійної підготовки Л. Гапон (2019) додає необхідність забезпечення випереджувального розвитку освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань, що характеризується прискореним розвитком технологій, зміною пріоритетів у вимогах працедавців до своїх потенційних працівників (перевага надається універсальним, ключовим компетентностям).

Наведемо конкретні приклади вагомості наступності професійної підготовки майбутніх фахівців та проаналізуємо психолого-педагогічні підходи

до розуміння її сутності та змісту. Так, Л. Анциферова аргументовано доводить, що навчання майбутніх фахівців повинне не просто сприяти засвоєнню нових знань, але й «забезпечувати перехід особистості на нові рівні розвитку завдяки формуванню нового типу відношень до системи цінностей, і нового відношення до себе як фахівця» (Анциферова, 2006, с. 32). Як зазначає Н. Денисова (2006), успішність професійної підготовки, безпосередньо визначається певним «розумовим» матеріалом, який студенти мають змогу цілеспрямовано накопичити на попередніх етапах своєї професійної підготовки, адже попереджує дублювання змісту відповідних дисциплін. Зокрема, наступність у баченні авторки, «забезпечує відповідне раціональне використання матеріально-технічних ресурсів; розширюються можливості поточного корегування змісту професійної освіти та зміни спеціалізації відповідно до вимог і замовлень на ринку праці (Денисова, 2006, с. 111). У статті В. Береки акцентовано увагу на проектуванні наступності, а також реалізації неперервної професійної підготовки, яку автор розглядає як системну технологію, яка спрямована на формування «Я-концепту» з урахуванням поступового удосконалення на наступності (Берека, 2007, с. 29). Наступність, як зазначають Д. Сингаївський та М. Савельєв, досягається шляхом «комплексного підходу до формування змісту освіти, розробки організаційно-методичного забезпечення освітнього процесу» (Сингаївський, Савельєв, 2016, с. 133).

Насамперед, розглянемо *педагогічний контекст* наступності професійної підготовки. У публікації С. Сисоєвої наголошено на тому, що нині необхідно щоб кожний член суспільства усвідомив значущість «неперервної освіти для підтримки власної конкурентоспроможності на ринку праці, в тому числі й на міжнародному, є особливо важливим для динамічного розвитку кожної країни, підвищення її статусу у світовому співтоваристві» (Сисоєва, 2009, с. 2). Так, О. Галус (2005) акцентує увагу на потенціалі наступності професійної підготовки для вдосконалення професійної адаптації студентів. Подібну позицію відстоює Г. Лопушанська, яка доводить, що для ефективного функціонування усього освітнього простору наступність має бути визнано у

якості головного чинника, адже саме на її основі «відбувається постійний розвиток, залучення до неперервного процесу оволодіння знаннями, а за необхідності – надавання можливості для нової підготовки в умовах зміни умов життєдіяльності, стимулювання самоосвіти» (Лопушанська, 2012, с. 5).

Поділяємо позицію І. Зязюна у тому, що наступність реалізуються на основі неперервності, шляхом ефективного забезпечення «суб'єкта професійної діяльності, інформацією про цей розвиток, а також наявністю системи його науково-методичного супроводу» (Зязюн, 2001, с. 16). На вагомості застосування наступності під час професійної підготовки майбутніх фахівців наполягає у своїй статті А. Сологуб (2011), який доводить що наступність вагома для розвитку дослідницького потенціалу студентів.

Цікавим у педагогічній площині вважаємо погляди на наступність та неперервність професійної підготовки В. Міщенка, який декларує, що наступність охоплює таку систему освіти, яка дає можливість особистості «формуванню й добудовувати свій професійний, освітній і культурний «багаж» відповідно до особистісних потреб та потреб суспільства» (Міщенко, 2010, с. 9). Автор вважає, що метою наступності професійної підготовки є формування здатності до засвоєння та творчого сприйняття нових досягнень науки; стимулювання мотивації до навчання; вдосконалення вміння вчитися; реалізація творчого та інноваційного підходів завдяки системності використання всіх видів освіти та самоосвіти.

У психологічному контексті система наступності професійної підготовки повинна бути орієнтована на задоволення індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти, їх соціалізацію і самореалізацію в освітньому просторі. Наступність поряд із неперервністю «виступає як принцип, який дозволяє кожному навчатися протягом життя в різних освітніх закладах раціонально поєднувати освіту з самоосвітою, розвивати і проявляти в повній мірі свою творчість» (Деркач, 2006, с. 4). Тобто, з психологічної точки зору, застосування наступності під час професійної підготовки дозволяє майбутньому фахівцю «вписуватися» в сучасне суспільство з його сучасним станом виробництва,

науки, культури і його перспективами та ефективно розв'язувати проблеми щодо виконання професійних обов'язків.

Як доводять психологи (Божович, 2008; Ермолаєва, Лубовский, 2013; Толстых, 2010), наступність професійної підготовки базується на теорії самодетермінації, яка аргументує, що людина здатна відчувати і реалізовувати у своїй поведінці свободу вибору власної освітньої траєкторії, не дивлячись на об'єктивні обмеження. Так, у баченні Р. Райана (R. Ryan) «теорія самодетермінації націлена на визначення факторів, які стимулюють вроджений потенціал, що визначає ріст, інтеграцію і здоров'я, і на дослідження процесів і умов, які сприяють розвитку й ефективному функціонуванню особи в суспільстві» (Ryan, Deci, 2000, с. 74). У ході дослідження з'ясовано, що самодетермінація відіграє вагомую роль під час дослідження мотивації прийняття рішення особою до неперервної освіти та застосування наступності у своїй власній професійній підготовці.

Іноземні психологи (Bilde, Vansteenkiste, Lens, 2011; Soenens, 2005; Ryan, Deci, 2000; Wormington, Henderlong, Anderson, 2012), доводять, що вибір особистістю своєї освітньої траєкторії є тим моментом, який прослідковується не лише у шкільному віці а й тоді, коли особа виступає реально як суб'єкт освітньої діяльності. У підручнику з неперервного професійного розвитку (*International Handbook on the Continuing Professional Development of Teachers*, 2009) доведено, неперервний професійний розвиток особистості безпосередньо пов'язаний з процесом та результатами навчання. Тобто, науковці радять розглядати наступність професійної підготовки майбутніх фахівців як особливу форму здійснення розвитку і саморозвитку особистості на протязі усього життя.

Підсумовуючи наведені вище аргументи щодо вагомості застосування наступності під час професійної підготовки у психолого-педагогічній площині, можемо констатувати власну позицію. Так, у нашому розумінні «наступність» *виражає органічну єдність, взаємозв'язок і взаємозумовленість складових елементів, станів процесу освіти та обумовлює можливість переходу об'єкта з одного стану в інший без руйнування самого об'єкта, що передбачає реальне*

збереження і примноження його характеристик. Вважаємо, наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів передбачає закріплення та вдосконалення особистісних та професійних новоутворень під час організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія».

В основу наступності покладено логіку становлення студентів як суб'єктів майбутньої професійної діяльності, шляхом вдосконалення структури компетенцій (інтегральних, загальних, спеціальних (фахових)), які задекларовані у галузевих стандартах. У нашому розумінні наступність професійної підготовки передбачає сукупність засобів та форм, які мають позитивний вплив на вдосконалення професійної компетентності особистості через поглиблення й розширення освітнього простору у системі «коледж – академія», що зумовлює розвиток здібностей й розширення пізнавальних потреб майбутніх фахівців фармації. Вважаємо, що наступність має включати *спадкоємність та передбачати поступовий перехід від одного освітнього ступеня до іншого.* В основі переходу послідовності зміни обсягу знань, які вивчаються та вдосконалення спектру практичних умінь і навичок. Тобто, усі процеси, які розпочалися у коледжах повинні активно продовжуватися на наступних етапах професійної підготовки в академії, шляхом цілеспрямованої та систематизованої діяльності щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Відзначимо, що загальні елементи наступності були в центрі уваги науковців, які досліджували фахову підготовку майбутніх фармацевтів. Так, у дисертаційному дослідженні Л. Кайдалової (2011) проаналізовано теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Зокрема авторкою розроблено й обґрунтовано теоретичної основи підвищення ефективності неперервної професійної підготовки фахівців фармацевтичного профілю, яка враховує специфіку майбутньої професійної діяльності та зосереджена на розкритті специфіки дотримання наступності освіти у бакалавраті та магістратурі. З'ясовано, що саме Л. Кайдаловою (2011) було доволі ґрунтовно розкрито концепти, чинники, критерії, компоненти,

показники, організаційно-методичні умови, рівні сформованості компетентностей майбутніх фахівців фармацевтичного профілю. Задля об'єктивності відзначимо, що дисертаційне дослідження І. Процюк (2019) присвячене вивченню теоретичних та практичних аспектів формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.

Проте варто акцентувати увагу на тому, що питання наступності професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі в системі «коледж – медична академія» не були предметом поглибленого психолого-педагогічного аналізу. Вважаємо, що наступність в професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» як складне педагогічне явище має суттєвий вплив на розвиток і функціонування різних сфер суспільства, а саме соціальної, медичної, психологічної, соціокультурної. З огляду на наведені аргументи, ці питання потребують ґрунтовного вивчення у психолого-педагогічному контексті та з точки зору професійної педагогіки.

Встановлено, що Наказом МОЗ України №838 від 18.12.2007 р. (2007) затверджено «Концепцію розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України», де окреслено пріоритетні напрямки, що спрямовані на підвищення ефективності професійної підготовки фахівців-фармацевтів та наголошено на потребі впровадження ступеневої підготовки фармацевтичних кадрів на основі послідовного здобуття академічних ступенів «молодший спеціаліст» (молодший бакалавр), «бакалавр» і «магістр», що позитивно вплине на вдосконалення готовності майбутніх фармацевтів до особистісно-професійного вдосконалення. Зважаючи на те, що нині особливої актуальності й практичної значимості набуває проблема наступності професійної підготовки медичних фахівців фармації в системі «коледж – медична академія», доцільно визначити основні психолого-педагогічні та методичні питання, а також дослідити вимоги до обов'язкового мінімуму змісту основної освітньої програми і рівня підготовки здобувачів вищої освіти, які одержують освіту в

галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» (Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, 2015).

У загальнонауковому контексті можна виділити дві основні групи професійних навчальних закладів, що реалізують наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Перша – працюють як самостійні навчальні структури і забезпечують багаторівневу, ступінчасту освітню підготовку фахівців (від молодшого спеціаліста – бакалавра до магістра). Друга – це об'єднані в інтеграційні освітні структури традиційні заклади освіти різних рівнів з формальним чи неформальним підпорядкуванням. Такі підрозділи сформовані як шляхом інтеграції самостійних коледжів в структуру ЗВО. Саме про такі структури під час організації наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» мова піде в нашому дослідженні. Тобто, акцентуємо увагу на тому, що у цьому випадку наступність професійної підготовки забезпечується мережею навчальних закладів різних рівнів акредитації: I-II рівнів акредитації (медичні коледжі) – заклади передвищої освіти і III-IV рівнів акредитації (академії, інститути, університети). У методичній площині наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів базується на таких *елементах*:

- по-перше, інтеграція наукової та практичної підготовки при обов'язковому випередженні теорії і постійній рефлексії;
- по-друге, можливість самовдосконалення під час навчання і в медичному коледжі і в медичній академії;
- по-третє, створення професійно-розвивального середовища, яке дозволяє студентам вибудувати ефективну траєкторію особистісно-професійного розвитку під час навчання.

Наступність професійної підготовки має функціонувати зі скоригованими спільними діями усіх структурних підрозділів (медичних коледжів і медичних академій). Наступність передбачає врахування конкретних особливостей кожної освітньої ланки, забезпечення єдності, наступності й перспективності,

ієрархії й цілісності неперервної освіти майбутніх фармацевтів. У контексті наступності процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів виступає ланцюгом певних послідовних етапів, кожен з яких, з одного боку, розвиває набуті студентами на попередньому етапі знання, уміння навички та компетенції, а з іншого служить базисом для одержання освіти на наступних етапах.

Поділяємо позицію А. Багорки у тому, що професійна підготовка майбутніх фахівців у навчальному комплексі «коледж – ЗВО» є доволі складною конструкцією, що ефективно може діяти лише на основі дотримання наступності, яка виступає як «інструмент, що дає можливість проникнути в суть методичних проблем, досліджувати і управляти процесом навчання і виховання», а також як «дидактичний принцип, який забезпечує цілісність та системність знань» (Багорка, 2017, с. 5).

У ході вивчення означеного питання встановлено, що до основних *переваг* наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» зараховуємо такі:

- можливість продовжити власну освіту та підвищити свій власний освітній рівень і вдосконалити професійну компетентність;
- ефективне врахування особистісних можливостей особи;
- варіативність освітнього процесу;
- якісне технологічне забезпечення та використання інноваційних педагогічних технологій;
- гнучка орієнтація на попит студентів щодо забезпечення якості освітнього процесу.

На основі інтерпретації досліджень Є. Барбіної (2011), А. Василюка (2003) та В. Пахомова (2010) було встановлено, що *мета* наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» є формування висококваліфікованих фахівців-фармацевтів. Суб'єктивно означена мета відображається у свідомості майбутніх фармацевтів як намагання протягом неперервної освіти в системі «коледж – медична

академія» оволодіти структурою майбутньої професійної діяльності, набути широкий діапазон якостей, які б дозволяли на високому рівні виконувати професійні функції.

Під час організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» ставилися наступні завдання:

- 1) розробити навчальні плани, що відповідають вимогам основних освітніх програм середньої та вищої професійної освіти в галузі фармації;
- 2) організувати гнучку систему професійної підготовки майбутніх фахівців, що працюватимуть за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація», яка б максимально відповідала усім сучасним запитам кон'юнктури ринку праці, що існує у фармацевтичній сфері.

Проведене узагальнення публікацій С. Голіцина (2008), С. Сисоєвої (2000; 2001; 2009) та В. Олійник (2012) дало нам можливість виокремити методологічні *принципи* наступності професійної підготовки. Отже, до найвагоміших принципів, які безпосередньо дотичні до організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» відносимо три, а саме:

– перехід від знаннєвої парадигми під час організації освітнього процесу до компетентнісної (на основі інтенсивного розвитку технологій і впровадження результатів технологічного прогресу у фармацію відбувається посилення орієнтації на особистісну інтелектуальну діяльність, а також проходить швидке скорочення життєвого циклу знань, що сприяє потребу неперервного навчання фахівців через вдосконалення компетенцій);

– глобалізація та конвергенція (передбачає потребу уніфікації норм і стандартів, що регулюють усі аспекти професійної підготовки, що дає синергетичний поштовх подальшому розвитку освітнього середовища на основі вдосконалення навчальних програм, а також форм і методів оцінки якості освіти та рівнів професійної підготовки засобами ліцензування, акредитації, сертифікації та аудиту);

– підвищення ролі неформальної освіти (передбачає широкий спектр освіти, що здійснюється поза межами навчальних закладів та охоплює широкий діапазон освітніх послуг (тренінгів, конференцій, навчальних семінарів та ін.), спрямованих на набуття нових і вдосконалення вже набутих професійних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців);

– фундаментальність та інформатизація (базується на активному упровадженні інформаційних технологій в процес професійної підготовки).

На основі інтерпретації наукової публікації К. Волинець (2008), ми прийшли до усвідомлення того, що наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів передбачає послідовне чергування навчально-пізнавальної діяльності в системі спеціально створених освітніх закладів (коледжів та медичних академій) з самоосвітою. У цьому аспекті *самоосвіта* виступає невід’ємною складовою наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів.

Поділяємо позицію В. Головка, який доводить, що «на рівні освітньої системи неперервна освіта здійснюється шляхом відтворення, зміни й розвитку закономірностей, теорії й методології виховання й навчання людини, самовиховання та самоосвіти» (Головка, 2013, с. 54). Поділяємо думку науковця у тому, що система неперервної освіти та самоосвіти не може існувати поза практики традиційної системи освіти. З огляду на це, нині необхідно перенести акценти на реформування професійної підготовки та суттєво активізувати самоосвітню навчально-пізнавальну діяльність. Підтримуємо позицію М. Афанасьєва про те, що самоосвіта «виховує свідоме ставлення студентів до оволодіння теоретичними і практичними знаннями, прищеплює звички до напруженої інтелектуальної роботи, а це одне з найважливіших завдань освіти» (Афанасьєв, 2010, с. 95).

Вивчення та інтерпретація публікації Е. Лузік та Н. Ладогубець (2006) дали можливість встановити, що методологічною *основою* наступності професійної підготовки є вчення про загальний зв’язок явищ в цілісності та діалектичний підхід до вирішення питань організації освітнього процесу

майбутніх фармацевтів. Тоді як головною ознакою є те, що наступність професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» є те, що вона супроводжується циклічно-якісними змінами особистості на основі певних часових рамок, а також відкривається реальна можливість для здобувачів вищої освіти поглибити компетентність в межах обраної спеціальності, або перейти від однієї спеціалізації в іншу.

У Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України (Наказ МОН України «Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України», 2007) визначено пріоритетні напрямки та головні програмні завдання, спрямовані на підвищення ефективності професійної підготовки фахівців-фармацевтів під час здобуття освіти. У документі мова йде про потребу поетапного впровадження ступеневої професійної підготовки фармацевтичних кадрів, що спрямована на запровадження наступності, а також на розвиток й вдосконалення готовності майбутніх фармацевтів до подальшого особистісного та професійного зростання. У відповідності до цього документу доцільно модернізувати професійну підготовку майбутніх фахівців фармації. Причому варто спрямувати головні зусилля на «формування професійної компетентності, загальної освіченості й культури, комунікабельності, самостійності у прийнятті рішень та відповідальності за свої дії» (Сліпчук, 2014, с. 64).

Наголосимо, що важливе місце під час організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів відведено поєднанні освіти в коледжі та з освітнім процесом в медичній академії на основі *спадкоємності* та з урахуванням усіх системних змін. Така взаємодія, на думку М. Афанасьєва (2010), повинна мати комплексну основу, що передбачає цілеспрямоване вивчення та узгодження змін як діяльності викладачів коледжів так і викладачів академії.

На основі вивчення напрацювань науковців (Дружилов, 2004; Райцев, 2004), було з'ясовано, що спадкоємність спрямована на:

- стимулювання в здобувачів вищої освіти почуття необхідності здобуття професійної компетентності для якісної реалізації професійної діяльності;
- розвиток наступності між усіма ланками та планування узгодженості освітнього процесу в системі «коледж – медична академія».

Для суттєвого вдосконалення якості професійної підготовки фармацевтів в системі «коледж – медична академія» необхідно сприяти розвитку всіх граней пізнавальних здібностей, які стануть відображенням реальної фахової діяльності. Перед викладачами фармацевтичних закладів постає завдання активізувати особистісні можливості майбутнього фахівця-фармацевта. Розв'язання завдань якісно нової професійної підготовки студентів в системі «коледж – медична академія» сьогодні набуває ще більшої актуальності. Насамперед перехід на рівневу систему організації професійної підготовки («молодший спеціаліст» – «бакалавр») потребує нового нормативно-методичного забезпечення, яке б стосувалося розробки освітніх програм за логікою компетентнісного та акмеологічного підходів.

З методичної точки зору наступність професійної підготовки майбутніх фахівців фармації в системі «коледж – медична академія» має охоплювати два основних *блоки*:

- професійно організаційний (знання, уміння, досвід, майстерність);
- соціально-моральний (ціннісні орієнтації, морально-вольові якості).

Невід'ємним *результатом* професійної підготовки студентів у контексті наступності має виступати професійна (фахова) компетентність, яка передбачає, що студент на основі наступності отримав реальну змогу оволодіти цілісною системою теоретичних знань, практичних умінь і навичок, які є достатніми для успішного розв'язання усього спектру трудових завдань та відповідають поточним і передбачуваним на найближче майбутнє функціональним обов'язкам працівника фармацевтичної галузі. Вважаємо, що професійна підготовка безпосередньо пов'язана із загальним рівнем культури особистості. Однак ключову роль у формуванні професійно компетентного фахівця-фармацевта відіграє така освіта, яка передбачає *безперервний* (у

продовж життя) *цілеспрямований* процес наступності у розвитку й вихованні особистості у процесі реалізації освітньо-професійних програм і послуг (діяльності) в межах та поза межами освітньої системи «коледж – медична академія» за денною, вечірньою та заочною (або дистанційною) формами організації навчання.

Відзначимо, що *особливість* наступності фармацевтичної освіти в даний час полягає в тому, що починає функціонувати допрофесійна й активно діє середня професійна освіта та вища. Так, допрофесійна підготовка передбачає попередню орієнтацію на медичні професії, вона має якісно проводитися в загальноосвітніх установах в рамках їх профілізації під час створення спеціальних класів з поглибленим вивченням біології та хімії. Сьогодні розроблені програми, зміст форми і методи профорієнтації школярів на медичні професії у цілому та на фармацію зокрема у загальноосвітніх навчальних закладах ліцей та гімназіях. Проведені численні методичні дослідження, які висвітлюють теоретичні та прикладні аспекти такої підготовки, однак вона функціонує доволі посередньо, адже лише у деяких закладах середньої освіти є профільні медичні класи.

У контексті наступності професійної підготовки випускник освітніх установ, який обрав для навчання професію фармацевта, може вступити до медичного коледжу, що уособлює середню ланку професійної медичної освіти. Після закінчення середнього професійного навчання випускники можуть отримати диплом «молодшого бакалавра» (молодшого спеціаліста) чи «бакалавра». У медичних коледжах студенти отримують базову професійну підготовку, а також поряд з базовою підготовкою вони мають змогу здобути поглиблену професійну підготовку за обраними освітніми програмами. Випускники загальноосвітніх шкіл, а також випускники коледжів для здобуття вищої фармацевтичної освіти можуть вступити до медичних вищих навчальних закладів (інститутів, академій чи університетів). Відзначимо, що система вищої медичної освіти надає змогу студентам спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» обрати для навчання такі освітні програми:

- Фармація;
- Промислова фармація;
- Клінічна фармація;
- Технології парфумерно-косметичних засобів;
- Технології фармацевтичних препаратів;
- Фармацевтична хімія;
- Технології фармацевтичних препаратів.

Зокрема, навчаючись у Рівненській медичній академії КЗВО «Рівненська медична академія» РОР студенти мають змогу на базі повної загальної середньої освіти (11 класів), а також базової загальної середньої освіти (9 класів) за спеціальністю «226 Фармація, промислова фармація» здобути освітній рівень «молодший спеціаліст» навчаючись на освітній програмі «Фармація». По закінченні навчання у студентів є змога продовжити освіту в бакалавраті на такій ж освітній програмі.

На базі комплексу, що об'єднує медичний коледж (Фаховий медичний коледж КЗВО «Рівненська медична академія») і Рівненську медичну академію КЗВО «Рівненська медична академія» РОР розробляються шляхи вдосконалення професійної компетенції випускника за спеціальністю «226 Фармація, промислова фармація». Зміст освітнього процесу формується та інтегрується в безпосередній взаємодії викладачів і студентів як коледжу, так і академії. Така взаємодія, з практичної точки зору, характеризується рівноправністю та забезпечує наступність професійної підготовки майбутнім фармацевтам. Для студентів коледжу, які продовжують освіту виділено окремий модуль дисциплін, які вони почали вивчати в коледжі та продовжують на більш поглибленому рівні опановувати в академії. Це в основному фахові дисципліни предметного блоку навчального плану. Зокрема, в академії відбувається:

- фундаменталізація теоретичних знань студентів;
- якісне оволодіння практикою в галузі фармацевтичної діяльності;

– цілеспрямована діяльність щодо формування практичних умінь поповнювати знання з теорії фармації, конструювати новий зміст предмета на варіативній основі;

– оволодіння вміннями системного дослідження місця і ролі предметної області в структурі професійної діяльності фармацевта.

У ході наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» спостерігається суттєве підвищення частки практичної діяльності. Тобто, можемо підсумувати, що на основі наступності навчання випускників коледжу в медичній академії виступає логічним продовженням здобутої раніше освіти.

Наголосимо на тому, що професійна підготовка майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» дозволяє вирішувати виникаючі наукові, методичні та інші проблеми з найбільшою ефективністю і з найменшими фінансовими витратами. У результаті наступності в освітній діяльності підвищується конкурентоспроможність навчальних закладів, вдосконалюється якість професійної підготовки випускників, отримується реальна можливість координації дій навчальних закладів (коледжів та медичних академій). Як було встановлено, в освітній системі (коледж – медична академія) значно спрощується реалізація принципів організації інноваційної освіти, що передбачає створення належних умов для оволодіння студентами навичками наукових досліджень і організації фармацевтичного виробництва, методикою нововведень в професійній сфері й вироблення відповідного професійного стилю мислення на базі фундаментальної професійної підготовки.

Спільна діяльність в системних комплексах «коледж – медична академія» будується на договірному об'єднанні інтелектуальних, фінансових, кадрових, методичних, навчально-виробничих ресурсів двох навчальних закладів для підготовки фахівців за спорідненими спеціальностями. На базі такого інноваційного системного комплексу здійснюється інтеграція навчальних планів підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація». Відзначимо, що при такій

організації навчального процесу вирішується багато питань, що стосуються якості навчання, скорочення термінів адаптації випускників на робочому місці, освоєння нових технологій.

Основною організаційно-методичною ідеєю функціонування системи «коледж – медична академія» є скорочення термінів навчання на різних ступенях професійної фармацевтичної освіти з одночасним виконанням умов теоретичної та практичної підготовки майбутнього фахівця, які передбачені та задекларовані державним стандартом. Поділяємо позицію І. Бойчука (2007) у тому, що оптимізація освітньо-пізнавального процесу і якості знань вимагає перегляду змісту і вдосконалення професійної підготовки саме у контексті безперервності та наступності.

Відзначимо, що наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів являє собою *динамічно систему, що базується на інтеграції коледжів та медичних академій чи університетів*. У цілому можемо констатувати, що проведений аналіз програм *професійної підготовки молодших спеціалістів фармації у коледжах свідчить про те, що освітній процес орієнтований на підготовку фахівців середньої ланки для наявної мережі фармацевтичних установ*. Тоді як *освітня програма академій чи університетів орієнтована на професійну менеджерську підготовку майбутніх кадрів для фармацевтичної галузі*.

Тобто, як показує наш багаторічний практичний досвід викладача, випускники вищих медичних закладів – бакалаври у галузі фармації повинні протягом навчання оволодіти більш високим рівнем фундаментальних знань, здобути високі показники якості роботи, а також у них мають бути значно більші можливості для кар'єрного зростання у порівнянні із молодшими спеціалістами, які навчалися в медичних коледжах. Саме таке завдання є посильним під час налагодження наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія».

Важливим в нашому дослідженні є проблема вибору методології та методики наукового дослідження, яка виступає ключовою ланкою в організації

дослідно-експериментальної роботи, адже розглядається як галузь знання, що вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної та практично-перетворюючої діяльності. Тобто методологія, з одного боку, вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної та практично-перетворюючої діяльності, з іншого, представляє сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів. У руслі методологічного дослідження окреслимо наші дії щодо вивчення означеної проблеми – професійної підготовки майбутніх фармацевтів в контексті наступності та в безперервному освітньому просторі в системі «коледж – медична академія». Зокрема, вважаємо за доцільне розглянути такі питання:

- необхідність вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів, що підкріплена концепцією *модернізації* медичної освіти;

- потреба акцентувати увагу на процесах *інтеграції*, що сприяє появи якісно нових елементів професійної підготовки.

У системі «коледж – медична академія» у процесі професійної підготовки майбутніх фармацевтів *модернізація* базується на тому, що:

- по перше, наступність професійної підготовки ґрунтується на методологічному визнанні пріоритетів особистісного розвитку студентів, їх цілей, мотивів, здібностей, потреб, індивідуально-психологічних особливостей, адже передбачає перебудову освітнього процесу у напрямі його спрямованості на підвищення професіоналізму, визначає самоактуалізацію і вмотивованість на оволодіння знаннями, вміннями, навичками в галузі фармації, формування професійного потенціалу і компетентності, стійкої потреби у самовдосконаленні та самореалізації;

- по-друге, наступність професійної підготовки це не автоматичний послідовний перехід від загальноосвітнього закладу до коледжу, від коледжу до академії, а це реальна нагода правильно оцінити свої можливості, визначитися у своїх інтересах або нахилах та обрати для себе оптимальний шлях здобуття фармацевтичної освіти;

– по-третє, наступність в системі неперервної фармацевтичної освіти не передбачає автоматичного перезарахування предметів та термінів навчання. На кожному рівні ставляться нові вимоги до знань, умінь і навичок, пов'язаних із вивченням того ж за назвою предмета;

– по-четверте, вивчення повного курсу спеціальних предметів («Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія») надає завершеності та забезпечує готовність до виконання професійних функцій випускників за відповідними освітніми рівнями «молодший спеціаліст», «бакалавр». Тому кінцеві цілі та зміст професійної підготовки на кожному етапі системи ступеневої неперервної освіти у контексті наступності формується відповідно до вимог Державних стандартів підготовки майбутніх фармацевтів за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями;

– по-п'яте, наступність професійної підготовки можлива і необхідна в рамках розширення і вдосконалення готовності до тієї професії, яка обрана на основі подальшого удосконалення професійної майстерності.

У дослідженні *інтеграцію* визнаємо провідною під час організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – академія». Так, сутність інтеграції Н. Захаренко визначає наступним чином: «інтеграція – це процес виникнення, ущільнення, уніфікації знання ... процес, який об'єктивно детермінований взаємопроникненням різних видів матеріально-виробничої й суспільно-політичної діяльності людей, а в своїх найбільш глибоких підставах – матеріальною єдністю світу, загальним зв'язком, ізоморфізмом структур в якісно різноманітних об'єктах» (Захаренко, 1994, с. 10). Педагогічна інтеграція, за твердженням Н. Чапаєва (Чапаєв, 1999, с. 137-138), відбувається на всіх рівнях педагогічної теорії та практики.

Зокрема, у нашому баченні інтеграція у процесі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» передбачає *методичний, теоретичний та практичний рівні*. Коротко проаналізуємо виокремлені рівні:

– на методологічному рівні інтеграція може бути охарактеризована як перенесення знань, принципів, онтологічних уявлень з «іннаукової» галузі знання в соціальну і соціально-педагогічну галузь, що веде до появи навчальних дисциплін, в яких поряд з теоретичними складовими представлені предметні та практично спрямовані;

– на теоретичному рівні, інтеграція розглядається як синтез медичних систем, концепцій, що має своїм наслідком інтегровані комплекси внутрішньогалузевого фармацевтичного знання;

– на практичному рівні, головним чином, спостерігається інтеграція компонентів змісту освіти, що супроводжується зростанням системності й ущільненості знань з профільних дисциплін. Своє реальне втілення це знаходить в створенні, наприклад, інтегрованих курсів, або системне об'єднання навчальних дисциплін.

Зокрема було з'ясовано, що інтеграція виникає тоді, коли існують певні розрізнені елементи, є об'єктивні передумови для їх об'єднання, і тільки після цього відбувається процес об'єднання цих елементів, в результаті виникає нове ціле – у нашому випадку мова йде про інтеграцію освітньої системи коледжу та медичної академії. Як наслідок маємо освітню систему «коледж – медична академія», що дозволяє здобувачам освіти безперешкодно підвищувати свій професійний рівень з молодшого спеціаліста до бакалавра. Інтеграція реалізується на зовнішньоорганізаційному, внутрішньоосвітньому, науковому і технологічному рівнях підготовки фахівців.

Так, на зовнішньому організаційному рівні інтеграція означає корпоративність освітнього простору, розробку і впровадження узагальнених навчально-методичних комплексів, професійну спрямованість, високий ступінь довіри до результатів підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі. На внутрішньоосвітньому рівні інтеграція передбачає вдосконалення системи «коледж – медична академія» для гнучкого розвитку та реального вдосконалення напрямів професійної підготовки. При такій діяльності відбувається скоординована робота кафедр щодо вдосконалення структури і

змісту неперервної професійної підготовки, під час якої студенти мають змогу включитися в освітні програми через розробку адаптованих навчальних планів.

Необхідно зауважити, що з переходом до ринкових відносин професійні ролі фармацевтів корінним чином змінилися, відбулося наповнення новим змістом, розширилося коло професійних обов'язків та функцій. Так, для забезпечення належного рівня професійної підготовки майбутніх фармацевтів, який забезпечить їм можливість максимально кваліфіковано реалізовувати повний спектр фармацевтичних послуг, ВОЗ розроблено рекомендації щодо необхідних знань і умінь, а також було визначено коло навчальних дисциплін, які необхідно включити в навчальні програми підготовки (Мешковский, 1999).

Вивчення напрацювання (Фомичева, 2008, с. 23-25) дозволяють констатувати, що нині існують великі відмінності в навчальних програмах з підготовки фармацевтів. Авторка зазначає, що в багатьох країнах в програми не входять клінічна фармація і розвиток навичок спілкування з пацієнтами, часто поза увагою викладачів залишають питання, які стосуються концепції первинної медико-санітарної допомоги, управління кадрами та фінансами, фармацевтичний менеджмент.

У додатку В представлено навчальні плани підготовки майбутніх фармацевтів освітнього рівня «молодший спеціаліст» у Фаховому медичному коледжі КЗВО «Рівненська медична академія» та бакалаврів у Рівненській медичній академії КЗВО «Рівненська медична академія» РОР.

Таким чином, повністю поділяємо позицію О. Вашуленка (2005) та В. Кожевнікова (2007) у тому, що визначення перспектив розвитку наступності професійної підготовки є доволі складним та міждисциплінарним завданням, яке може бути вирішене лише на основі цілісної теоретичної концепції у якій повинні знайти своє відображення як зовнішні соціально-економічні фактори, що визначають актуальні та перспективні вимоги суспільства до систем освіти, так і чинники внутрішні – психолого-педагогічні, що характеризують процес руху майбутнього фармацевта по освітніх щаблях, а також мотиви і стимули такого руху, що сприяють суттєвому вдосконаленні мотиваційно-ціннісного,

змістового, креативного та професійно-орієнтованого критеріїв готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

У підсумку наголосимо на тому, що в сучасних умовах розвитку фармації як медичної галузі, *наступність професійної підготовки студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» розглядається як спеціально організований процес навчання і розвитку особистості фахівця у системі «коледж – медична академія».* У структурному плані вона включає цілі та зміст освіти, мотиви діяльності викладачів та студентів, методи, засоби й організаційні форми навчання і розвитку, а також систему контролю за освітнім процесом. *Наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» ґрунтується на спадкоємності та передбачає модернізацію та інтеграцію освітнього процесу коледжу та медичної академії.*

Відзначимо, що з прийняттям у нашій державі Законів України «Про освіту» (2017 р.) та «Вищу освіту» (2014 р.), Наказів МОЗ України №409 «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі підготовки і післядипломної освіти молодших медичних і фармацевтичних спеціалістів та бакалаврів медицини» (від 11.08.2004 р.), розробки нової Концепції побудови нової національної системи охорони здоров'я України та реалізації Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), №769 «Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 роки» (від 13.09.2010 р.) головним інтегральним показником якості освіти майбутніх фахівців фармацевтичної галузі є професіоналізм, що формується у процесі професійної підготовки, яка має бути неперервною та базуватися на *наступності*.

В умовах нової економічної реальності, коли конкурентоспроможність і затребуваність майбутніх фармацевтів залежить від їх здатності швидко адаптуватися до вимог ринку праці, спеціалізуватися за новими профілями трудової діяльності. Тобто, на перший план виходить потреба формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності як основної мети

професійної підготовки на засадах наступності. Отже, в основу наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» покладене положення, згідно з яким її головним результатом є формування, у переважної більшості студентів, високого рівня готовності до реалізації усіх професійних функцій. У нашому баченні ефективність цього процесу досягається, якщо викладацький склад як у коледжі, так і у медичній академії використовуватиме в освітньому процесі інноваційні засоби та сучасні освітні технології під час викладання усіх навчальних дисциплін, які належать до циклів загальної та професійної підготовки.

Важливою якістю фахівця в контексті його залучення до здійснення наступності професійної підготовки є творче ставлення до майбутньої праці, що може проявлятися у чіткому виконанні усього спектру професійних функцій та обов'язків, а також творчому вирішенні фахових завдань, які вимагають креативності. Вважаємо, що активне впровадження компетентного та акмеологічного підходів в професійну підготовку на основі поглиблення теоретичних знань, а також суттєвого розширення спектру професійних умінь і навичок, отриманих під час професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» матиме значний позитивний вплив. Саме ці питання будуть нами розглянуті у наступному параграфі дисертаційного дослідження.

1.3. Потенціал акмеологічного та компетентнісного підходів для підвищення ефективності наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів

Для того, щоб стимулювати у майбутніх фармацевтів інтерес до пізнання усіх аспектів професійної діяльності освітній процес має базуватися на конкретних методологічних підходах. У процесі вивчення означеного кола проблематики встановлено, що наукова дефініція «підхід» виступає основою для визначення стратегії усієї дослідницької діяльності. В. Галузинський та М. Євтух (1995) вважають, що підходи виступають у якості комплексних і

взаємопов'язаних впливів на студентів, які формують професійно успішну особистість.

На основі проведеного узагальнення, *підхід* розглядаємо як *світоглядну методологічну категорію, що виступає носієм узагальненої інформації про концептуальні засади організації професійної підготовки, охоплює найбільш адекватні методи, форми, прийоми організації освітнього процесу у навчальних закладах, які готують фармацевтів*. Вважаємо, що назріло питання про необхідність зміни системи професійної підготовки майбутніх фармацевтичних кадрів на основі впровадження таких методологічних підходів, які дозволять досягнути позитивного результату – сформованої готовності до професійної діяльності.

Вважаємо, що опора на конкретні методологічні підходи дозволить викладачам, які працюють в системі «коледж – медична академія» налагодити ефективних освітній процес, а також вибудувати чіткі та взаємопов'язані психолого-педагогічні дії, які розкривають логіку організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів, а також дадуть реальний поштовх для таких практичних дій, як:

- забезпечення професійно орієнтованої підготовки майбутніх фахівців в системі «коледж – медична академія»;
- вдосконалення практичної складової освітнього процесу в контексті наступності (розробка змісту, форм, технологій, методів, засобів);
- стимулювання пізнавальної діяльності, саморозвитку та самовдосконалення студентів під час неперервної професійної підготовки в системі «коледж – медична академія».

Наголосимо на тому, що дослідження сучасної методики професійної підготовки майбутніх фахівців для фармацевтичної галузі у медичних закладах різного рівня акредитації засвідчили наявність основної суперечності, яка пов'язана із вимогою щодо опанування майбутніми фармацевтами усіма професійними функціями ще під час професійної підготовки та епізодичним використанням акмеологічного та компетентнісного підходів в освітньому

процесі. З огляду на виявлену суперечність вважаємо за доцільне зупинитися більш ґрунтовніше на психолого-педагогічній характеристиці означених методологічних підходів, а також дослідити їх потенціал щодо якісного та ефективного налагодження наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія».

Насамперед дослідимо сутність та зміст *акмеологічного* підходу. Насамперед відзначимо, що ми поділяємо позицію В. Гладкової (Гладкова, Пожарський, 2007), Г. Дутки (2004) та С. Пальчевського (2008) у тому, що акмеологію доцільно розглядати у якості інноваційної наукової галуззі, що допомагає знайти оптимальні шляхи удосконалення особистісного і професійного розвитку. Тобто акмеологія вивчає механізми вдосконалення людської діяльності на базі новітніх інноваційних технологій. Беручи до уваги наведені факти, можемо констатувати, що саме акмеологічний підхід, позитивно впливає на формування компетентного фахівця під час навчання в системі «коледж – медична академія» в контексті наступності.

Обґрунтовуючи вагомість цього підходу, ми виходили з тих міркувань, що готовність майбутніх фармацевтів до професійної діяльності визначається не тільки отриманими під час навчання вузькоспеціалізованими знаннями, а й охоплює загальнотеоретичні інваріантні знання. Саме такі знання допомагають у цілісному становленні майбутнього фахівця, сприяють розвитку особистісно-професійних якостей, а також позитивно впливають на розвиток інтелекту й допомагають у творчій самореалізації та адаптації до умов майбутньої професійної діяльності.

Встановлено, що у *методологічному* контексті акмеологічний підхід «описує сукупність принципів, прийомів і методів, які дозволяють вирішити акмеологічні завдання та проблеми» (*Акмеологія*. (2003, с. 226). Нині науковцями аргументовано доведено, що цей підхід сприяє оптимізації освітнього процесу. Зокрема, цікавими та доволі креативними вважаємо наукові розробки Ю. Грищука (2017), Г. Дутки (2004), О. Заболотської (2005), Г. Коломис (2013), Н. Корж (2015), Г. Лопушинської (2010), Л. Паращенко

(2010), К. Пузиревич (2018), Г. Сазоненко (2012), Н. Сосновської (2008) та М. Чорної (2016), які доводять вагомість акмеологічного підходу щодо організації неперервного освітнього процесу як для учнів так і для студентів, а також частково висвітлюють потенціал наступності в системі «школа – коледж – ЗВО».

З методологічної точки зору до уваги було взято позицію Л. Кайдалової про те, що «акмеологічний підхід орієнтує на становлення акмеологічної позиції майбутнього фахівця фармацевтичної галузі, що передбачає його настанову на особистий саморозвиток, досягнення вершин особистого та професійного розвитку» (Кайдалова, 2011, с. 10). Проте, варто акцентувати увагу на тому, що ми не знайшли у відкритому друці практично орієнтованих публікацій, які би стосувалися практичних механізмів впровадження у професійну підготовку майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» акмеологічного підходу. Цей факт послужив додатковим стимулом для наших наукових розвідок у методологічному та практичному контексті.

Зупинимося на більш ґрунтовній характеристиці методичних аспектів формування професіоналізму майбутнього фармацевта в системі «коледж – медична академія», які виокремлено на основі аналізу акмеологічних напрацювань Г. Данилової (2008). У ході дослідження було встановлено, що професіоналізм формується завдяки розвитку ціннісних орієнтацій, якісних змін власної життєдіяльності під час якої відбувається практичне перетворення власної «Я-концепції» та збагачення духовно-моральної культури й вдосконалення компетентностей (інтегральна компетентність, загальні компетентності, спеціальні (фахові компетентності)) (Цимбал, Вознюк, Кубіцький, 2005). Схематично наше бачення професіоналізму майбутніх фармацевтів в контексті акмеологічного підходу представлено на рис. 1.1.

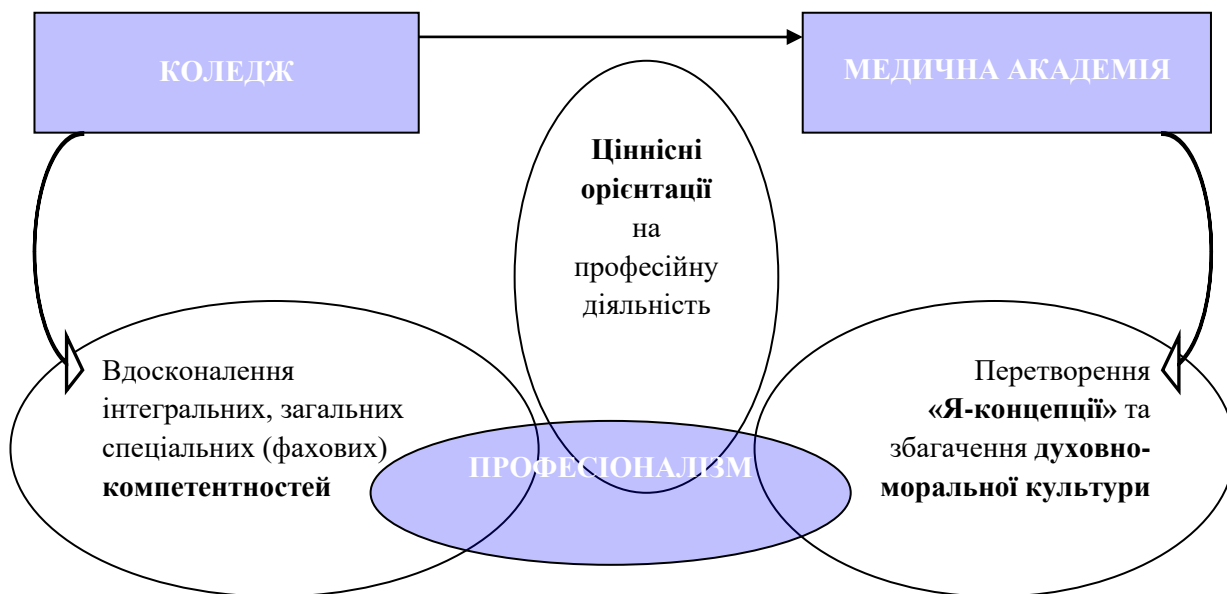

Рис. 1.1. Акмеологічне розуміння професіоналізму майбутніх фармацевтів

Отже, у методологічному контексті акмеологічний підхід дозволить суттєво вдосконалити освітній процес як в коледжах, які готують молодших спеціалістів (молодших бакалаврів) так і у академіях, які готують бакалаврів та забезпечить майбутнім фахівцям спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» конкурентоспроможність на ринку надання фармацевтичних послуг завдяки суттєвому вдосконаленню професіоналізму.

З психолого-педагогічної позиції акмеологічний підхід сприяє оптимізації освітнього процесу та спрямований на досягнення «акме» кожним студентом під час здобуття неперервної освіти в системі «коледж – медична академія». Так, у ході дослідження нами було з'ясовано, що українські науковці О. Вознюк (2010), О. Дубасенюк (2010), С. Калаур (2015а), С. Пальчевський (2008), В. Петрухін (2009), І. Шевченко (2017) переконані, що цей підхід сприяє оптимізації освітнього процесу та максимально спрямований на досягнення «акме» (максимального рівня розвитку (фізичного, духовного, особистісного, професійного)) кожним студентом під час здобуття освіти.

У дослідженні ми повністю погоджуємося із висновком С. Пальчевського (2010) про те, що акмеологія виступає тією інноваційною науковою галуззю, яка безпосередньо націлена на пошук оптимальних шляхів та практичних

механізмів, які допоможуть в удосконаленні особистісного і професійного розвитку майбутніх фахівців та сприятимуть у досягненні ними найвищих вершин («акме» – вершин) у фізичному, духовному та професійному становленні й розвитку. Поділяємо позицію А. Деркача та В. Зазикіна у тому, що акмеологічний підхід «базисна узагальнююча акмеологічна категорія, яка описує сукупність принципів, прийомів і методів, які дозволяють вирішити акмеологічні завдання та проблеми» (Акмеология, 2003, с. 226).

Досліджуючи потенціал акмеологічного підходу, С. Калаур стверджує, що «акмеологія є наукою про механізми вдосконалення людської діяльності на базі новітніх інноваційних технологій, у повній мірі може сприяти формуванню професійного та компетентного фахівця» (Калаур, 2014, с. 82). Поділяємо позицію авторки у тому, що нині акмеологічний підхід посідає провідне місце у системі акмеологічних основ організації освітнього процесу у професійній підготовці майбутніх фахівців. Підтримуємо Г. Данилову (2002; 2003; 2008) у тому, що становлення та розвиток студентської молоді в системі вищої освіти передбачає ефективний психофізіологічний розвиток як індивіда, а також психосоціальний розвиток як особистості, що охоплює духовно-моральний розвиток мотивів, потреб особистості, саморозвиток.

Отже, з'ясовано, що впровадження акмеологічного підходу, з психолого-педагогічної точки зору, обумовлено необхідністю стимулювання престижу професійної діяльності фахівців фармацевтичного профілю в українському суспільстві. Підсумовуючи психолого-педагогічний контекст, відзначимо, що у нашому розумінні саме акмеологічний підхід має посісти провідне місце у професійній підготовці майбутніх фармацевтів. Цей факт пояснюємо тим, що цей підхід дозволяє розглядати професійну підготовку майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» з погляду удосконалення, точності та гармонії.

У нашому баченні акмеологічний підхід дозволяє активно пливати на такі три *вектори*, як:

– по-перше, формування у студентів стійкого інтересу до обраної професії;

– по-друге, цілеспрямований розвиток особистісно-професійних рис та якостей, які є професійно необхідними для реалізації основних функцій майбутніми фармацевтами;

– по-третє, організацію активного професійного самовдосконалення та стимулювання до саморозвитку процесі фахової підготовки в системі «коледж – медична академія».

Розглянемо виокремлені вектори ґрунтовніше. Так, інтерес до професії є формою вияву вибіркового ставлення особистості до об'єкта, що визначається його життєвою важливістю і емоційною привабливістю. Суб'єктивно інтерес до професії виявляється в емоційному забарвленні пізнавальних потреб людини та визначає спрямованість особистості на певний об'єкт, сприяє ознайомленню з його особливостями і проникненню в його сутність (*Соціологічна енциклопедія*, 2008, с. 161). Стійкий інтерес до професії виступає істотним фактором розвитку здібностей студентів, а тому розглядається нами як спонукальний механізм до особистісного пізнання та служить відправною точкою для активізації особистісного розвитку.

На підставі аналізу вимог до особистості сучасного фахівця, що працюватиме у фармацевтичній галузі, визначено такі особистісно-професійні риси, як: сформована емпатія і толерантність; здатність до співчуття, сміливість; терплячість; щирість; обережність; скромність; сумлінність. До найбільш вагомих професійно значущих якостей фахівця також відносимо: акуратність; активність; ввічливість; уважність; працездатність; доброзичливість; ініціативність; критичність мислення; спостережливість; наполегливість; обов'язковість; організованість; практичність; відповідальність; глибина; ясність розуму (інтелект); проникливість думки; самоконтроль самостійність; впевненість у собі; вміння ризикувати; відчуття та прагнення нового тощо.

Вважаємо, що професійна підготовка майбутніх фармацевтів має бути організована таким чином, щоб максимально сприяти професійному самовдосконаленню та стимулювати студентів до саморозвитку через призму формування у них професійних компетентностей. Серед ключових компетентностей визначено компетентність у саморозвитку і самоосвіті, яка має реалізовуватися через оновлений зміст професійної підготовки та впровадження інноваційних методів і технології навчання. Нині викладачам необхідно цілеспрямовано працювати над вдосконаленням освітнього середовища навчального закладу, яке б сприяло саморозвитку кожного окремого студента в залежності від його потенційних можливостей. Наголосимо, що європейська орієнтація України посилила увагу до особистісного та професійного самовдосконалення та підвищила цінність сформованих у майбутніх фахівців здатностей до саморозвитку. Відзначимо, що фармацевт, щоб бути успішним фахівцем на ринку праці, повинен бути активним та уміти швидко адаптуватися до нових умов та мати сформовану здатність до саморозвитку.

Підсумовуючи характеристику представлених векторів, наголосимо, що нині у закладах вищої освіти, які готують майбутніх фахівців-фармацевтів, для того, щоб підвищити якість і ефективність професійної підготовки необхідно створити такі умови, які стануть відображенням реальної дійсності та допоможуть у фаховому становленні. Перед викладачами фармацевтичних закладів, які забезпечують неперервність освітнього процесу у контексті практичної реалізації акмеологічного підходу стоять завдання повномасштабного вдосконалення професійної підготовки, яка стосується формування усіх граней особистості майбутнього фахівця-фармацевта, а також формування у студентів пізнавальних і творчих здібностей ще у стінах навчальної установи.

У нашому баченні практичне впровадження акмеологічного підходу в професійну підготовку майбутніх фармацевтів у процесі професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» допоможе сформуванню у

студентів внутрішні прагнення до постійного поповнення теоретичних знань. Вважаємо, що акмеологічний підхід володіє позитивним ефектом щодо розвитку уміння самостійно ставити та ефективно вирішувати завдання професійного характеру.

З практичної точки зору необхідно, насамперед, щоб викладачі цілеспрямовано працювали над створенням *акмеологічного простору* в системі «коледж – медична академія». Такий акмеологічний простір буде зорієнтований на формування зрілої, соціально відповідальної та компетентної особистості майбутнього фармацевта, шляхом розробки та активного впровадження акмеологічного супроводу освітнього процесу спочатку в освітньому просторі коледжу, а пізніше в академії під час викладання професійно орієнтованих навчальних дисциплін («Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія») викладачами кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін. Наше авторське бачення такого акмеологічного простору відображено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Характеристика акмеологічного простору професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія»

Вимоги до якості освітнього процесу	Викладачі	Професійна компетентність	Професійна зрілість	Висока якість професійної підготовки, яка передбачає: стимулювання інтересу до обраної професії; розвиток особистісно-професійних рис та якостей; активне професійне самовдосконалення
		Застосування акмеологічного підходу	Дотримання наступності професійної підготовки на основі інтеграції	
	Студенти	Акмеологічний супровід та підтримка	Вдосконалення професіоналізму студентів	
		Навчання в акмеологічно-му просторі	Стимулювання до саморозвитку	
	Складові акмеологічного простору			
Інноваційні технології	Ресурсне забезпечення	Якісна методична база		

Отже, як видно із даних табл. 1.1, акмеологічний простір, який повинен активно функціонувати під час організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія», насамперед, передбачає дотримання вимог до якості освітнього процесу, що базується на забезпеченні усіх вимог, які задекларовані в галузевому стандарті. Головними дійовими фігурами акмеологічного простору виступають викладачі та студенти. Наголосимо на тому, що викладачі повинні володіти високим рівнем професійної компетентності та бути професійно зрілими й високо компетентним фахівцями-педагогами. Саме професіоналізм і зрілість допоможуть їм активно впровадити акмеологічний підхід та забезпечать наступність змісту професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Студенти теж виступають повноцінними учасниками акмеологічного простору та його активними суб'єктами у системі «коледж – медична академія». Зокрема в акмеологічному просторі студенти отримують реальну можливість на основі акмеологічного супроводу та акмеологічної підтримки суттєво підвищити рівень професіоналізму та ефективно здійснювати власний саморозвиток, та самовдосконалення. Вагомо, що акмеологічний простір охоплює сукупність усіх інноваційних технологій, які використовуються, ресурсне забезпечення та якісну методичну базу.

Можемо констатувати, що акмеологічний простір в системі «коледж – медична академія» спрямований на вдосконалення якості професійної підготовки, яка передбачає підвищення інтересу та зацікавленості майбутньою професією фармацевт, розвиток індивідуальних якостей кожного студента та стимулювання саморозвитку й досягнення найвищого рівня самовдосконалення.

Практична реалізація акмеологічного підходу під час організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» була спрямована на:

– створення комфортних психолого-педагогічних та організаційних умов для самореалізації студентів під час професійної підготовки;

– врахування індивідуальних властивостей студентів (особистісних, психологічних, психофізіологічних);

– орієнтація освітнього процесу на розвиток «акме», а також стимулювання студентів до самостійної постановки завдань (навчально-пізнавальних, дослідницьких, проєктувальних) та їх розв’язання;

– надання студентам можливості здійснювати цілеспрямовану, усвідомлену навчально-пізнавальну діяльність за індивідуальною траєкторією з урахуванням зон найближчого розвитку.

Вважаємо за доцільно розробити та активно впроваджувати акмеологічний супровід освітнього процесу під час викладання професійно орієнтованих навчальних дисциплін («Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія») викладачами кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін. Висуваємо робочу гіпотезу про те, що практичне впровадження акмеологічного підходу в професійну підготовку майбутніх фармацевтів у вищих медичних навчальних закладах допоможе сформуванню студентів внутрішні прагнення до постійного поповнення теоретичних знань, а також позитивно вплине на розвиток практичних умінь самостійно ставити й ефективно вирішувати різноманітні завдання, які виникатимуть у процесі професійної діяльності.

Отже, у підсумку наголосимо, що акмеологічний підхід посідає провідне місце в організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія» та підвищує ефективність наступності професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація». Однак, варто констатувати той факт, що поряд із акмеологічним підходом вагому роль у реалізації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів відводимо й компетентнісному підході.

Потреба підвищення престижності професійної діяльності фармацевтів в українському суспільстві, головним чином, зумовлює упровадження в освітній процес *компетентнісного підходу*. Як свідчать проведені нами спостереження у даний час освітній процес в навчальних закладах, що готують майбутніх

фармацевтів-молодших спеціалістів та фармацевтів-бакалаврів базується, головним чином, на знаннєвому підході, що має наступну структуру: 1) повідомлення знань (інформації) студентам під час аудиторних занять (лекції, розповіді, демонстрації); 2) заучування і запам'ятовування знань (інформації), що базується на стимулюванні до самостійної роботи; 3) кінцевий результат навчання, що передбачає оцінку на іспитах і заліках та виражається в конкретному багажі знань, обізнаності, ерудиції. Однак, якісного удосконалення методичної структури навчання в рамках такого знаннєвого підходу не помічається, а також не спостерігається покращення якості формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

Як доводять українські педагоги та психологи І. Бех (2009), О. Кристопчук (2011), В. Луговий (2009), О. Пометун (2004), А. Сембрат (2017) та ін. саме компетентнісний підхід має позитивний вплив на чітке усвідомлення того, що вчити студентів необхідно не для того, щоб давати їм певну суму теоретичних знань, а для того, щоб навчити їх практично діяти в професійно-орієнтованих ситуаціях. Тобто нині вкрай необхідна якісна переорієнтація професійної підготовки з позицій гностичного «знаннєвого» підходу у площину компетентнісного підходу, який безпосередньо спрямовує освітній процес на формування у студентів здатності до активної творчої професійної діяльності (Ягупов, Свистун, 2007).

У статті Л. Романишиної, І. Хмеляр та М. Лукащука (2011) відзначено, що беручи до уваги те, що професійна освіта майбутніх фармацевтів на основі впровадження компетентнісного стане якісним процесом їхнього становлення і розвитку, а тому нині необхідно створити належні умови для оволодіння професійною діяльністю та формування компетентностей ще під час навчання. Отже, у загальнонауковому контексті головну роль у компетентнісному підході відведено *компетентності*, яка у баченні експертів Ради Європи (*Стратегія реформування освіти в Україні, 2003*) передбачає спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Погоджуємося з позицією науковців у тому, що компетентність доцільно визначати як «готовність на високому професійному рівні виконувати свої посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних та практичних надбань і досвіду, наближених до світових вимог та стандартів» (Цимбал, Вознюк, Кубіцький, 2005, с. 82). У свою чергу професійна компетентність це інтегративне особистісне новоутворення, яке формується на засадах теоретичних знань, значущих особистісних якостей та життєвого досвіду. Компетентність у професійній підготовці фармацевта, як доведено у дисертаційному дослідженні І. Бойчук доцільно розглядати «як інтегровану характеристику особистості фахівця, що включає компетенції та здатність виконувати певні виробничі функції щодо кваліфікованого забезпечення населення лікарськими засобами» (Бойчук, 2010, с. 7). Тобто професійна компетентність є базовою характеристикою діяльності фахівця, яка «включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення» (Мачинська, 2013, с. 127). Отже, вагомий вплив на формування професійної компетентності має саме компетентнісний підхід, який зумовлює готовність майбутнього фахівця-фармацевта до виконання професійних функцій та забезпечує високий рівень самоорганізації та самовдосконалення у процесі професійної підготовки.

Компетентнісний підхід в іноземних публікаціях (Bowden, (2018; *Competences clés. En concept en développement dans l'enseignement general obligatoire*, 2002; Freeman, 1992; Rychen, 2003) розглядається як загальна методологія, що базується на потребі формування основних компетентностей, які мають вагомий вплив на самовдосконалення і саморозвиток студентів. Зокрема, у статті Е. Гонкзі (Gonczi, 1999, с. 182–184) доведено, що компетентнісний підхід має позитивний вплив на такі *аспекти*, як:

- подолання дихотомії між «знаю, що» і «знаю, як»;
- руйнування стереотипів та забезпечення тісного зв'язку теорії з практикою;

- підсилення практичної спрямованості освітнього процесу;
- впровадження інноваційних технологій і методів навчання, які сприяють вищому рівню адаптації студентів.

З психолого-педагогічної точки зору компетентнісний підхід дає можливість ефективно й цілеспрямовано працювати над формуванням у майбутніх фармацевтів ключових компетенцій на основі розширення цілей їхньої професійної підготовки. Цей підхід передбачає розвиток у майбутніх фахівців, які навчаються в системі «коледж – медична академія», умінь практично діяти, застосовувати здобуті знання у ситуаціях професійної діяльності, тобто він базується на переведенні теоретичних знань у площину практичних дій. Передбачаємо, що компетентнісний підхід дозволить майбутнім фахівцям-фармацевтам оволодіти не лише теоретичними знаннями, а й дасть можливість упродовж неперервної професійної підготовки оволодіти усім арсеналом компетентностей (інтегральна, загальні, спеціальні (фахові)), а також позитивно вплине на формування таких важливих особистісних якостей як відповідальність та ініціативність.

Як доводить Є. Зеєр (2004) необхідність впровадження компетентнісного підходу в є очевидною, оскільки суспільство очікує, щоб випускники усіх закладів, які готують майбутніх фармацевтів були креативними, професійно компетентними особистостями, прагнули до успіху, уміли самостійно будувати індивідуальну траєкторію розвитку. Виходячи з цього, професійна компетентність є результатом ґрунтовної базової підготовки майбутнього фахівця та безперервного удосконалення.

У нашому баченні компетентнісний підхід, визначає вимоги до результатів професійної підготовки майбутніх фармацевтів, веде до системних змін освітньої програми, сприяє вдосконаленню навчально-методичного забезпечення, що регламентує зміст і організацію освітнього процесу. Компетентнісний підхід, як доводить І. Светочева (2011), спрямований на формування особистості фахівця, що виражається у єдності знань, умінь та особистісних якостей, для виконання всіх видів майбутньої професійної

діяльності у фармацевтичній галузі. В основі компетентнісного підходу лежить міждисциплінарна професійна підготовка, тоді як результат навчання – набір компетенцій (знання, вміння, навички як компоненти визначених освітніми програмами та Галузевим стандартом компетенцій).

Отже, підсумовуючи психолого-педагогічний контекст наголосимо на тому, що компетентнісний підхід дозволяє вдосконалити набір ключових компетенцій (інтегральна, загальні, спеціальні (фахові)), які впливають на формування у студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» готовності до професійної діяльності, шляхом підвищення наступності й гнучкості освіти в системі «коледж – медична академія» через використання міжпредметних зв'язків та інтеграції навчальних дисциплін, а також вдосконалення освітнього процесу, що базується на переході від простого відтворення теоретичних знань до практичного застосування. Наше схематичне бачення потенціалу компетентнісного підходу для вдосконалення професіоналізму майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» представлено на рис. 1.2.

Саме компетентнісний підхід у *методологічному* контексті допомагає знайти оптимальні шляхи для вдосконалення особистісного і професійного розвитку та позитивно впливає на формування компетентного фахівця ще під час навчання.

У публікаціях українських науковців І. Беха (2009) та О. Кристопчака (2011) компетентнісний підхід розглядається як методологія, що обґрунтовує освітній процес формування компетенцій особистості для її подальшого самовдосконалення. Науковці (Бех, 2009; Демянчук, 2013; Єгорова, 2009; Козловська, Сліпчишин, 2008; Пометун, 2005) наголошують, що компетентнісний підхід доцільно розглядати у якості методологічної основи для формування компетенцій особистості. З цієї точки зору, сутність компетентнісного підходу полягає у визначенні набору ключових компетенцій, які дозволяють формувати у студентів мотиваційну, теоретичну, діяльнісну та рефлексивну складові готовності до професійної діяльності.

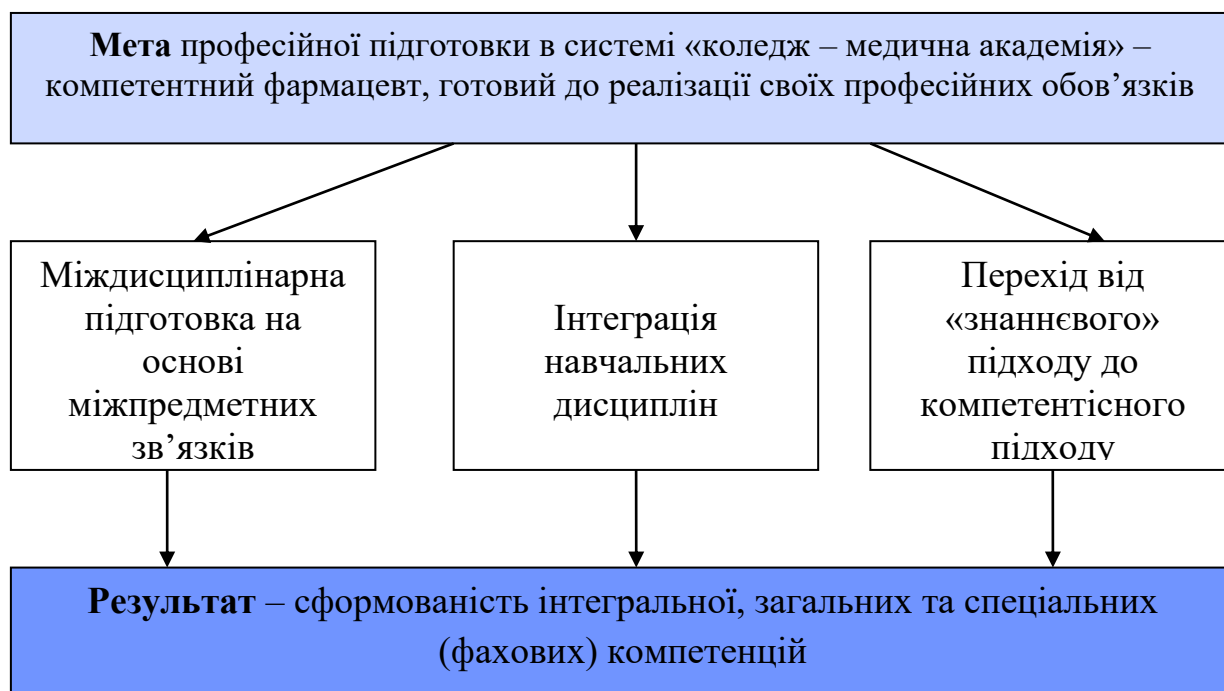

Рис. 1.2. Психолого-педагогічний аспект професійної підготовки майбутніх фармацевтів через призму компетентісного підходу

Цей підхід базується на парадигмі «знання-уміння-навички» через доповнення її ціннісними та мотиваційними аспектами (*Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи, 2004*). Він суттєво розширює значення цілей професійної підготовки, інтегруючи в собі навчальні, розвивальні та виховні завдання, які можуть здобувати студенти спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», навчаючись в системі «коледж – медична академія».

Тобто, доцільність і позитивний ефект від впровадження компетентісного підходу полягає у визначенні набору ключових компетенцій, які дозволяють формувати у студентів мотиваційну, теоретичну, практичну та рефлексивну складові готовності до майбутньої професійної діяльності. Вважаємо, що реалізація компетентісного підходу в освітню систему «коледж – медична академія» базується на концептуальних ідеях педагогічної синергетики, що дозволяє вдосконалювати основні компетентності під час організації наступності професійної підготовки на основі рефлексії, яка

передбачає «нарощування» особистісного досвіду в неперервному освітньому процесі.

Впровадження компетентнісного підходу в освітній процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – академія» передбачає такі *практичні дії*:

– уточнення основних понять компетентнісно орієнтованої освіти та їх розповсюдження в освітньому середовищі як коледжів, так і академій;

– удосконалення варіативної складової стандартів освітньої програми наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів спеціальності 226 Фармація, промислова фармація;

– розробку моделей професійної компетентності фахівця бакалавра, визначення відповідних компетенцій з урахуванням моніторингу трансформації потреб суспільства, державних стандартів освіти, вимог сучасної фармацевтичної науки та практики;

– модернізацію освітнього процесу з урахуванням вихідних положень компетентнісного підходу;

– удосконалення методичного та дидактичного забезпечення освітнього процесу, шляхом добору компетентнісно орієнтованого змісту освіти, створення системи практичних завдань, які спрямовані на розвиток інтегральних компетентностей, загальних компетентностей та спеціальних (фахових) компетентностей, які задекларовані в Галузевому стандарті вищої освіти підготовки на першому (бакалаврському) рівні у галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація»;

– апробацію та активне впровадження інноваційних педагогічних технологій, які є найбільш ефективними під час організації освітнього процесу майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія».

З *практичної* точки зору в контексті компетентнісного підходу під час викладання професійно орієнтованих навчальних дисциплін «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія», викладачі мають активно використовувати інноваційні педагогічні технології

(інформаційні комп'ютерні, модульне навчання, інтерактивні технології, тренінги, рольові та ділові ігри; практичне навчання в контексті професійної діяльності). Саме таким чином викладач може виступати у ролі консультанта та активно впливати на процес професійної підготовки й допомагати майбутнім фармацевтам якісно оволодіти компетенціями.

У ході дослідження ми прийшли до усвідомлення того, що активне впровадження в освітній процес закладів, які готують майбутніх фармацевтів акмеологічного і компетентнісного підходів дозволяє визначити набір ключових компетенцій, що впливають на формування мотиваційної, теоретичної, практичної сфери готовності до професійної діяльності. Як показало наше дослідження, на основі впровадження цих підходів можна суттєво вдосконалити освітній процес, а також підвищити гнучкість професійної підготовки через використання міжпредметних зв'язків. Підсумовуючи наголосимо на тому, що до пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної системи медичної освіти майбутніх фармацевтів відносимо потребу вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців на засадах акмеологічного і компетентнісного підходів. Саме ці два підходи мають стати профілюючими. У нашому розумінні їх впровадження в процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів системи «коледж – медична академія» дозволить впливати активно на такі три напрямки, як:

- формування у майбутніх фармацевтів стійкого інтересу до обраної професії;
- цілеспрямоване потенціювання та розвиток особистісно-професійних рис та якостей;
- організацію активного професійного самовдосконалення та стимулювання до саморозвитку в процесі фахової підготовки.

Отже, до пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної системи професійної медичної фармацевтичної освіти в закладах освіти, які готують майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» відносимо потребу розширення методичної складової, шляхом запровадження й системної

діяльності щодо вдосконалення акмеологічного простору на засадах акмеологічного підходу, а також пошук реальних можливостей для досягнення професійної компетентності на засадах компетентнісного підходу. У ході дослідження ми прийшли до усвідомлення того, що основними характеристиками акмеологічного простору у систему «коледж – медична академія» на засадах компетентнісного підходу є цілеспрямований розвиток професійних компетенцій та поступове оволодіння моделями професійної діяльності. Освітнє середовище системи «коледж – медична академія» є системним та володіє властивості гнучкості, саморозвитку та саморегуляції.

На рис. 1.3 представлена схематична модель взаємодії освітніх систем «коледжу» та «медичної академії» на основі узгодженого впливу акмеологічного та компетентнісного підходу. Відзначимо, що центральним елементом освітніх систем коледжу і медичної академії має стати особистісно-професійний розвиток студентів та прагнення до вдосконалення професійної компетентності.

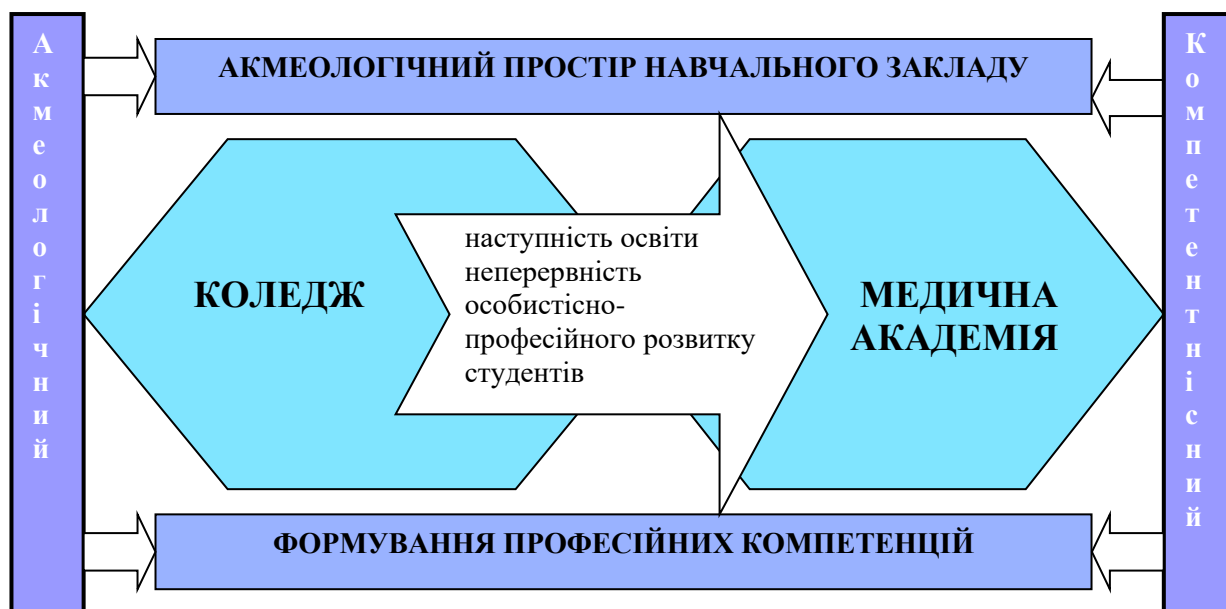

Рис. 1.3. Взаємодія освітніх систем коледжу та медичної академії на основі акмеологічного та компетентнісного підходів

Отже, сучасне українське суспільство у цілому та медична галузь зокрема, мають фундаментальну потребу у фармацевтах, яким притаманний

високий інтелектуально-творчий потенціал, а також висока готовність до професійної діяльності.

Вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі обумовлено доцільністю вдосконалення освітнього процесу на основі впровадження інноваційних педагогічних технологій та використання акмеологічного та компетентнісного підходів у систему «коледж – медична академія». Необхідність упровадження цих методологічних підходів, головним чином, спричинена тенденцією вдосконалення медичної освіти в Україні та спрямована на суттєве підвищення професіоналізму майбутніх фахівців у галузі фармації ще під час навчання.

Висновки до першого розділу

1. У ході дослідження проаналізовано психолого-педагогічні аспекти організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Досліджено філософську та психолого-педагогічну площину трактування сутності професійної підготовки майбутніх фахівців. З'ясовано, що професійна підготовка майбутніх фармацевтів повинна бути фундаментальною, неперервною і наступною та охоплювати таке проектування освітнього процесу, яке би мало вагомий позитивний вплив на формування базових професійно-спрямованих знань, які забезпечать реальну можливість пізнавально-теоретичні дії узгоджувати з майбутніми професійно унормованими вчинками. Досліджено загальні складові професійної діяльності фармацевтів (завдання, професійні обов'язки, кваліфікаційні вимоги). Одним із головних факторів, який засвідчує ефективність професійної підготовки, а також критерієм готовності майбутніх фармацевтів до якісної реалізації професійної діяльності виступає професійна компетентність. У ході дослідження виокремлено спектр професійних компетенцій майбутніх фармацевтів. Встановлено, що *професійна підготовка* майбутніх фармацевтів повинна бути: цілеспрямованою; комплексною; забезпечувати зв'язок теорії з практикою; активізувати навчально-пізнавальну діяльність.

2. Наступність розглядається як закономірний чинник цілісності та неперервності освітнього процесу, що визначає послідовність і логіку організації освітнього процесу особистості на всіх вікових етапах. Виокремлено головні риси, передумови та переваги наступності в системі професійної підготовки, а також проаналізовано педагогічну та психологічну площини наступності. Наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів передбачає закріплення особистісних та професійних новоутворень під час організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія». В основі наступності покладено логіку становлення студентів як суб'єктів майбутньої професійної діяльності, на основі вдосконалення структури компетенцій (інтегральних, загальних, спеціальних (фахових)), які задекларовані у галузевих стандартах. Досліджено мету, завдання, методологічні принципи, ознаки та результат наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія. У практичному контексті наступність професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» ґрунтується на спадкоємності, передбачає модернізацію та інтеграцію освітнього процесу коледжу та медичної академії.

3. З'ясовано, що акмеологічний підхід дозволить вдосконалити освітній процес у системі «коледж – медична академія» та забезпечить майбутнім фахівцям конкурентоспроможність на ринку надання фармацевтичних послуг, він дозволить активно впливати на такі три вектори, як: формування стійкого інтересу до обраної професії; цілеспрямований розвиток особистісно-професійних рис та якостей, які необхідні для реалізації основних функцій; організацію активного професійного самовдосконалення і стимулювання до саморозвитку під час фахової підготовки.

Компетентнісний підхід розглядаємо як загальну методологію, що базується на потребі формування основних компетентностей, а також допомагає знайти оптимальні шляхи для вдосконалення особистісного і професійного розвитку. Впровадження компетентнісного підходу забезпечить удосконалення методичного та дидактичного забезпечення освітнього процесу,

шляхом добору компетентнісно орієнтованого змісту освіти, створення системи практичних завдань, які спрямовані на розвиток інтегральних компетентностей, загальних компетентностей та спеціальних (фахових) компетентностей, апробацію та активне впровадження інноваційних педагогічних технологій під час організації освітнього процесу майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія».

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора: Кіщук, 2017а; 2019b; 2019g; 2019h; 2020а; 2020с.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАСТУПНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У СИСТЕМІ КОЛЕДЖ- МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ

У розділі «Практичні засади організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія» висвітлено понятійно-термінологічну сутність готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та представлено її структурний аналіз; обґрунтовано доцільність впровадження педагогічних умов та представлено структурно-функціональна модель такого процесу

2.1 Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності

Професійній підготовці майбутніх фахівців у галузі фармації в системі неперервної освіти (коледж – медична академія) не приділялася належна увага, що стало основною причиною для зниження якості самореалізації студентської молоді. Наголосимо на тому, що головним інтегральним показником якості професійної підготовки виступає професіоналізм.

У ході вивчення означеного питання з'ясовано, що у психолого-педагогічних напрацюваннях та у дисертаційних дослідженнях, які стосуються теорії і методики професійної освіти проблемі теоретичних і методичних аспектів формування готовності протягом останніх десяти років приділяється значна увага. Так, Л. Дуднікова (2011) досліджувала формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів; К. Соцький (2016) вивчав формування готовності майбутніх молодших медичних спеціалістів до професійного самовдосконалення; О. Солодовник (2017) аналізувала формування готовності майбутніх молодших спеціалістів з медичною освітою до професійного самовдосконалення у процесі фахової підготовки; Ж. Рагіна (2017) акцентувала основну увагу на вдосконаленні професійної підготовки

майбутніх іноземних спеціалістів-медиків до професійного спілкування; С. Поплавська (2009) вивчала формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності.

Для глибшого аналізу готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності зупинимося на визначенні наукової дефініції «готовність до професійної діяльності». Наголосимо, що єдиного визначення немає, тому подаємо найбільш відомі трактування у хронології (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Суть поняття «готовність до професійної діяльності»

Автори	Суть поняття «готовність до професійної діяльності»
М. Дьяченко, Л. Кандибовіч (1976)	Цілісний прояв усіх сторін особистості, максимальна можливість ефективного виконання своїх функцій
Г. Гаврілова (1992)	Інтеграційна якість особистості, що означає потребу й уміння фахівця приймати, реалізовувати обґрунтовані рішення і нести за них відповідальність
Е. Клімов (2001)	Особливий стан особистості, що проявляється у внутрішньому настрої на певну професійну поведінку, установкою на активну й ефективну професійну діяльність
В. Сластьонін, І. Ісаєв, Є. Шиянов (2002)	Важлива професійна якість і стійка характеристика особистості
Т. Шалавіна (2002 р.)	Інтегративна професійно значуща властивість, що передбачає сукупність якостей, досвіду, професійних знань, практичних умінь і навичок
Б. Ясько (2004)	Сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, що зумовлюють здатність виконувати певну діяльність на достатньо високому рівні
Н. Кузьміна (2008)	Наявність знань, умінь і навичок, що дають змогу здійснювати професійну діяльність на рівні сучасних вимог науки і техніки
Т. Ніжевська (2014)	Запланований результат відповідної підготовки студентів, що являє собою інтегральне особистісне утворення, що проявляється в його спроможності успішно застосовувати певні засоби для досягнення поставлених цілей

Отже, готовність до професійної діяльності науковці, головним чином, розглядають як якість особистості або особливий стан, що проявляється у поведінці людини. Основною специфікою означеної готовності є професійні знання, уміння та навички, індивідуальний стиль їх реалізації, а також досвід професійної діяльності.

Підтримуємо О. Краснорядцеву у тому, що готовність до професійної діяльності проявляється у вигляді:

- установок (як проєкції минулого досвіду на ситуацію «тут і тепер»), що передують будь-яким психічним явищам і проявам;
- мотиваційної готовності до «приведення в порядок» свого образу світу (така готовність дає майбутньому фахівцеві можливість усвідомити сенс і цінність того, що він буде робити);
- професійно-особистісної готовності до самореалізації через процес персоналізації (Краснорядцева, 2009, с. 75).

Готовність майбутніх фармацевтів, які здобувають освіту у системі коледж – медична академія до професійної діяльності визначається не лише ґрунтовними вузькоспеціалізованими знаннями, а охоплює інваріантні знання, що сприяють формуванню особистісно-професійних якостей, допомагають у творчій самореалізації й адаптації до умов майбутньої професійної діяльності, позитивно впливають на розвиток інтелекту. Таку готовність можна сформувати лише у процесі неперервної професійної підготовки у системі «коледж – медична академія». Саме тому професійна підготовка майбутніх фармацевтів потребує суттєвого вдосконалення, що допоможе забезпечити конкурентоспроможність майбутніх фахівців-бакалаврів на ринку надання фармацевтичних послуг. Таким чином, на основі проведеного дедуктивного аналізу було встановлено, що професійна діяльність має свою структуру, яка передбачає конкретний *компонентний* склад. Для того, щоб виокремити компоненти готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності ми проаналізували структурні складові готовності майбутніх фахівців медичної галузі до різних видів діяльності (табл. 2.2).

При всьому розмаїтті трактування поняття «готовність» до певного виду діяльності простежується подібність при виділенні науковцями її структурних компонентів. Практично в кожному виді готовності наявний мотиваційний компонент (мотиви, потреби, бажання займатися зазначеним видом діяльності), а також когнітивна та конативна складова.

Таблиця 2.2

Структурні компоненти «готовності» до діяльності

Автори	Назва готовності	Структурні компоненти «готовності»
Л. Дуднікова (2011)	Готовність до професійного самовдосконалення	Пізнавально-інформаційний, діяльнісно-результативний, мотиваційно-ціннісний
Ж. Рагіна (2017)	Готовність до спілкування	Мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний
О. Солодовник (2017)	Готовність до професійного самовдосконалення	Мотиваційно-аксіологічний, інформаційно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний
К. Соцький (2016)	Готовність до професійного самовдосконалення	Ціннісний, мотиваційний, когнітивний, процесуальний, вольовий

Опираючись на основні підходи до трактування суті й структури «готовності до професійної діяльності», ми виокремили мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти. Кожен з виокремлених компонентів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності наповнений конкретним функціональним змістом, що відображає особливості процесу формування готовності до професійної діяльності саме фахівця медичної галузі у процесі професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія. Окрім цього, кожний із обраних компонентів є необхідним для формування іншого компонента (рис. 2.1).

Охарактеризуємо більш детально виокремлені нами компоненти. Отже, *мотиваційно-ціннісний компонент* визначає ставлення майбутнього фармацевта до професійної діяльності та систему його особистісно-професійних цінностей, тобто студент має чітко усвідомлювати, чому, для чого і що саме йому необхідно буде вивчити, опанувати для того, щоб в подальшому використовувати це у майбутній професійній діяльності. Основою цього є відповідна мотивація.

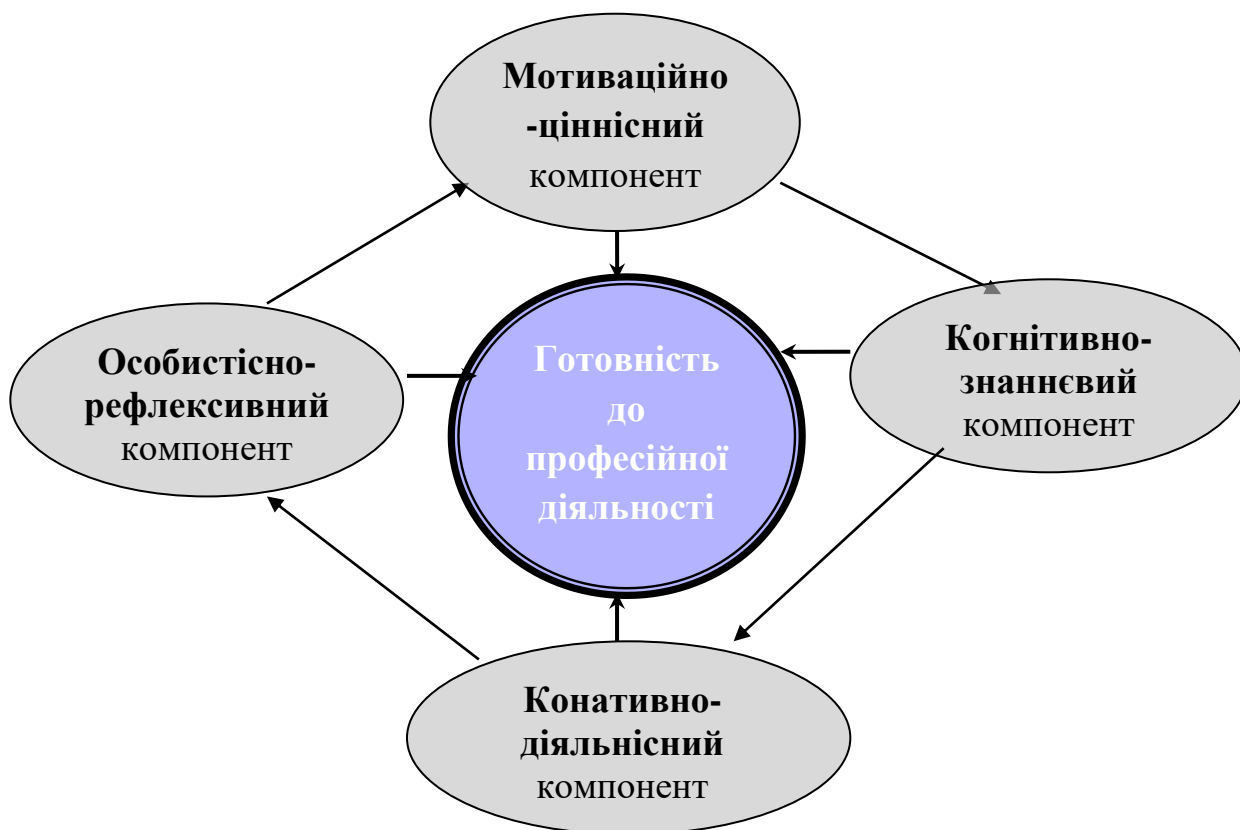

Рис. 2.1. Структура готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності

Так, С. Гончаренко інтерпретує «мотивацію» як систему мотивів або стимулів, чинників, що детермінують конкретну діяльність, поведінку особистості (Гончаренко, 2011, с. 48). Іншими словами мотивація виступає фізіологічним процесом, що виражає ставлення майбутнього фармацевта до навчально-пізнавальної діяльності. Обираючи цей компонент ми враховували позицію українських науковців (Запорожан, Нікогосян, Аймедов, 2011) про взаємозв'язок мотивації досягнень та успіхів у навчанні у студентів-медиків, а також І. Касьяненка (2005) про вагомість мотивації для формування життєвої та професійної компетентності особистості. У нашому баченні, мотиваційно-ціннісний компонент виступає сукупністю мотивів та ціннісних орієнтацій, що стимулюють активність студентів та визначають їхню спрямованість для досягнення позитивного результату під час реалізації фармацевтичної діяльності та надання фармацевтичних послуг.

На основі проведеного узагальнення та інтерпретації напрацювань науковців (Наливайко, 2016; Ильин, 2002), вважаємо, значущими мотивами,

необхідними для формування готовності майбутніх фармацевтів, які здобувають освіту у системі «коледж – медична академія» до професійної діяльності, є саме соціальні мотиви, які представлені такими групами:

- мотиви альтруїстичної поведінки, що спрямована на користь інших і не розрахована на винагороду;
- широкі мотиви, що виявляються у вчинках, які свідчать про розуміння особистістю своїх обов'язків і професійної відповідальності;
- вузькі (позиційні) мотиви, що проявляються у бажанні мати свою точку зору та власну позицію;
- мотиви соціальної співпраці, що зреалізуються у прагненні до колективної роботи й до усвідомлення раціональних способів її виконання.

Когнітивно-знаннєвий компонент передбачає глибокі спеціальні знання, а також сформовані базові й професійні компетентності в галузі фармації, які будуть необхідні майбутньому фармацевту для ефективного здійснення своєї професійної діяльності. Студенти, які навчаються в системі «коледж – медична академія» повинні розуміти й усвідомлювати значущість спеціальних знань, оскільки вони є підґрунтям для подальшого застосування при вирішенні конкретних завдань у професійній діяльності.

Так, В. Ортинський (2009) акцентує увагу на важливості теоретичних знань, які забезпечують оптимальне вирішення професійних завдань фахівців під час навчання. Поділяємо позицію Г. Стечак про те, що «загальні знання; знання медичної педагогіки; знання про людину як суб'єкт освітнього процесу; знання з педагогічної та вікової педагогіки; знання про закономірності педагогічної взаємодії та способи проектування освітньої діяльності; знання особливостей організації та управління освітньою діяльністю; знання норм педагогічної етики, засад педагогічної культури; знання основ безперервної освіти і самоосвіти тощо» (Стечак, 2017, с. 60).

Згідно з Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 117 від 29.03.2002 р. (*Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників*, 2002), фармацевт повинен знати: чинне законодавство про охорону здоров'я та

нормативні документи, що регламентують діяльність закладів охорони здоров'я; права, обов'язки та відповідальність фармацевта; організацію забезпечення населення та лікувально-профілактичних закладів фармацевтичними товарами, які згідно з нормативними документами дозволяється відпускати без рецептів, товарами медичного призначення тощо; технологію виготовлення ліків індивідуального і дрібносерійного виробництва, оцінку їх якості, правила зберігання та відпуску; показники роботи аптечних закладів та їх підрозділів; фармакотерапевтичні властивості лікарських засобів; порядок раціонального використання дикорослих лікарських рослин; первинний облік господарських операцій, складання звітності відповідно до нормативних вимог; визначення попиту і розрахунок потреби в лікарських препаратах, предметах санітарії та гігієни, інших товарах медичного призначення; методики ціноутворення на медикаменти та інші товари медичного призначення; організацію підприємницької діяльності; методи проведення фармацевтичної інформації та санітарно-освітньої роботи; сучасну літературу за фахом.

Конативно-діяльнісний компонент готовності до професійної діяльності передбачає наявність у майбутніх фармацевтів комплексу практичних умінь і навичок, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності, які надалі вони зможуть вдосконалювати і поповнювати. Уміння трактуються у педагогічному словнику як «засвоений суб'єктом спосіб виконання дії, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок, формується шляхом вправ і створює можливість виконання дії не лише у звичних, а й у змінених умовах (Гончаренко, 2011, с. 58). Підтримуємо С. Деревцову, яка розуміє вміння як «здатність ефективно та творчо виконувати певні дії, а навичку як просту автоматизовану дію, що відбувається в незмінних умовах діяльності» (Деревцова, 2010, с. 43).

Опираючись на Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 117 від 29.03.2002 р. (*Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників*, 2002), було виокремлено комплекс фахових умінь фармацевта, а саме:

- уміти організувати роботу відділу безрецептурного продажу ліків;
- уміти приймати й реалізовувати лікарські засоби, що підлягають відпуску без рецептів згідно з чинним законодавством, а також товари медичного призначення, мінеральну воду;
- уміти виготовляти лікарські форми за індивідуальними рецептами;
- уміти заготовляти лікарську рослинну сировину;
- уміти проводити інформаційну і санітарно-освітню роботу;
- уміти здійснювати первинний облік господарських операцій;
- уміти проводити інвентаризацію товарно-матеріальних цінностей;
- уміти дотримуватися принципів медичної деонтології.

Вважаємо, що майбутнім фармацевтам, які здобувають освіту в системі «коледж – медична академія» необхідно практично опанувати комплексом практичних умінь на прикладі різних ситуацій щодо вирішення типових професійних завдань. На основі інтерпретації результатів дисертаційного дослідження Г. Стечак вважаємо, що йдеться про такі вміння, як:

- комунікативні передбачають «здатність об’єктивно оцінювати й конструювати мовлення, аналізувати комунікативну ситуацію, користуватися вербальними й невербальними засобами спілкування; обрати комунікативну установку, привернути увагу співрозмовника, швидко реагувати на його реакцію, переконувати» (Стечак, 2017, с. 63);

- аналітичні охоплюють здатність і готовність аналізувати й оцінювати конкретні ситуації та умови, в яких доводиться приймати рішення;

- проектувальні базуються на здатності та готовності формулювати завдання на основі аналізу, визначати стратегію досягнення мети, прогнозувати результати, можливі труднощі;

- конструктивні передбачають здатність і готовність до розробки засобів і прийомів для досягнення поставленої мети, підбору інформаційного матеріалу, конкретизації мети, визначення тактичних шляхів її досягнення.

Професійна діяльність фармацевтів відбувається у процесі професійної взаємодії з клієнтами. Опираючись на дисертаційне дослідження

Н. Шигонської (2011), під професійною взаємодією розуміємо цілеспрямований, соціально-зумовлений, динамічний процес безпосереднього або опосередкованого, одночасного впливу фармацевта та клієнта один на одного під час надання медичної послуги при спрямовуючій ролі фармацевта, який має відповідну теоретичну та практичну підготовку, метою діяльності якого є збереження здоров'я, поліпшення фізичного й психологічного стану людини.

Для ефективної діяльності фармацевта необхідними є практичні навички, завдяки яким він може ефективніше і продуктивніше здійснює свою професійну діяльність. Зокрема, С. Гончаренко трактує навички як «дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними» (Гончаренко, 2011, с. 221). Вміння, доведені до автоматизму, формують відповідні навички.

Особистісно-рефлексивний компонент передбачає наявність особистісних характеристик, професійно важливих і соціально значущих якостей, а також рефлексію. На думку А. Садекової (2008), це комплекс стійких особистих якостей, що створюють можливість успішного виконання професійної діяльності. Дослідники по-різному визначають особистісні характеристики. Так, Г. Стечак зосередила увагу на індивідуальних властивостях майбутнього медичного фахівця, які авторка трактує як «спрямованості, системі ставлень до навколишнього світу, професійної діяльності, інтелектуальному й творчому потенціалі, професійних очікуваннях, уявленнях про своє місце у професійній спільноті» (Стечак, 2017, с. 56). У дослідженні М. Прозорової (2013) наголошено на вагомості рефлексії.

Професійно-важливі якості представлені діловими якостями – здатність до навчання, послідовність, комунікабельність, логічне мислення, вміння концентрувати увагу, хороша пам'ять, схильність до узагальнення, прагнення до точності, ретельність у роботі, надійність, обов'язковість (Садекова, 2008). У свою чергу, особистісні якості передбачають наявність необхідних здібностей, таких як-от серйозність у навчанні, терплячість, чуйність, педантизм тощо.

У нашому баченні серед соціально значущих якостей пріоритетними є моральна відповідальність і громадянська зрілість особистості, її громадська активність, схильність до професії, гуманне ставлення до людей, висока вимогливість до себе і оточуючих, комунікабельність, психологічна сумісність з іншими членами колективу тощо. До особистісних характеристик відносимо, по-перше, високу культуру особистості, що проявляється у порядності, діловитості (вміння тримати слово), людяності (співчуття, співпереживання), комунікабельності (уміння налагодити взаєморозуміння); по-друге, високу культуру професійного мислення (економічний спосіб мислення) і поведінки.

Отже, визначені нами *компоненти готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) тісно взаємопов'язані між собою і лише у комплексі забезпечуватимуть формування означеної готовності у процесі професійної підготовки у системі «коледж – медична академія».*

У дослідженні ми виходили з тих міркувань, що за допомогою *критеріїв* можна представити цілісну структуру досліджуваного феномену готовності, як результату професійної підготовки майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія». На основі аналізу напрацювань І. Бойчук (2010), Л. Кайдалової (2011), І. Светочевої (2013) було з'ясовано, що *критерії доцільно розглядати як еталони, на основі яких здійснюється оцінка, порівняння результатів.* Відзначимо, що у науковій психолого-педагогічній літературі існують різні позиції до визначення змісту критеріїв (чинник, що дозволяє з безлічі можливих рішень вибрати одне; ознака для оцінки, мірило, класифікаційне судження; засіб, за допомогою якого вимірюються рівні, ступені прояву того чи іншого явища).

У практичній площині ми виходили з тих міркувань, що застосування чітких, однозначних та зрозумілих критеріїв дасть можливість визначити практичну діяльність, дозволить віддати перевагу певному вибору в порівнянні з іншим, менш ефективним, а також дозволить перевірити відповідність результату поставленої мети та дати оцінку ступеня її реалізації. Тобто, у

нашому розумінні, критерії *не лише фіксують найбільш перспективні й продуктивні принципи і способи практичної дії, а й засвідчують об'єктивні закони та логіку розвитку готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.*

Відзначимо, що науковці мають різну позицію щодо спектру критеріїв залежно від того, яке завдання вони ставили перед собою. Обґрунтування критеріїв готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності базувалося на врахуванні таких двох *положень*:

– обирати доцільно системні та вагомні елементи, які притаманні професійній діяльності та враховують специфіку навчання у системі «коледж – медична академія»;

– враховувати, що склад та структура має відповідати кількісній та якісній характеристиці готовності, а також відображати внутрішню організацію, взаємозв'язок, взаємодію між критеріями.

У нашому баченні без критеріальної бази неможливо коректно і методично грамотно провести оцінку ефективності професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Нами вибрані такі критерії: *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-розвивальний.* У нашому баченні, обраний спектр критеріїв відповідає механізмам цілісності освітнього процесу під час неперервної професійної підготовки в системі «коледж – медична академія», забезпечує зв'язок із зовнішнім середовищем та дозволяє визначити напрямки практичного вдосконалення готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

Вважаємо, що перелік із чотирьох критеріїв (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-розвивальний) носить всебічний характер, є комплексним, охоплює всі площини й структурні елементи готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та допоможе підвищити рівень самореалізації.

Мотиваційний критерій визначає ступінь сформованості мотивації та інтересу до здійснення професійної діяльності. Саме наявність мотивації є

однією з важливих професійних якостей фахівця медичної сфери, яка сприяє самостійній побудові кар'єри і досягненню успіху в процесі надання фармацевтичних послуг. Мотиваційний критерій пов'язаний із необхідністю врахування у процесі професійної підготовки майбутнього фармацевта переконань, домінуючих мотивів, що виявляються в професійному інтересі, потребах, бажаннях, цілях, які визначають навчальну діяльність студента у напрямі підготовки до професійної діяльності.

Професійний інтерес розуміємо як емоційно забарвлене ставлення студентів, що навчаються в системі «коледж – медична академія», до певного своєї професійної діяльності. У дослідженні було прийнято за основу тезу про те, що ознаками професійного інтересу є його об'єктивно-суб'єктивний характер; емоційна забарвленість; позитивний вплив на інтелектуальну і практичну активність особистості, на успішний перебіг пізнавальної і трудової діяльності; позитивний вплив на вольові зусилля особистості; усвідомленість і вибірковий характер. Нами було враховано, що позитивні емоції у навчально-пізнавальній діяльності сприятимуть розвитку у студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» професійного інтересу, який відповідно стимулюватиме позитивні емоції у професійній діяльності.

Сформованість мотиваційного критерію свідчить про наявність професійної мотивації, стійких мотивів, цінностей та усвідомлення студентами важливості професійної підготовки для ефективного здійснення в подальшому професійної діяльності. Так, професійна мотивація, на думку О. Наливайко, визначає ступінь прагнення до оволодіння професією та бажанням працювати фармацевтом. Вона «характеризується пізнавальними мотивами; уявленнями про професію та реальну професійну освіту; сукупністю змістових особливостей медичної діяльності та адаптацією до неї студента-медика» (Наливайко, 2016, с. 51). Встановлено, що основними параметрами професійної мотивації є: «любов до професії, відданість професії, відповідальність, чесність, тактовність, гуманне ставлення до пацієнта; свідоме оволодіння під час

навчання у медичному ЗВО знаннями, вміннями та навичками» (Заиченко, Сагатовський, Кальний, 1995, с. 273).

Когнітивний критерій передбачає оволодіння теоретико-практичними знаннями в галузі фармації, що допомагають створити цілісне уявлення про професійну діяльність, її можливості та специфіку. Спираючись на дослідження І. Лернера (1978), який ще на початку 80-х років ХХ ст. визначив основні характеристики знань, ми зосередили увагу на системності, повноті та ґрунтовності знань майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація».

На основі вивчення напрацювань Т. Теремівської (2004) встановлено, що *системність* знань передбачає впорядкування комплексу знань у галузі фармації, формування цілісного уявлення про майбутню сферу діяльності. *Повнота і ґрунтовність* знань з фармації визначає, по-перше, кількість знань, визначених навчальними програмами дисциплін «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія»; по-друге, тривале збереження в пам'яті студентів базових понять про фармацію, що виявляється в легкому і правильному їх відтворенні, можливості використовувати у практичній діяльності.

Наголосимо на тому, що когнітивний критерій тісно взаємопов'язаний із *діяльнісним критерієм*, оскільки знання мають бути практико зорієнтованими та мати чітке професійне спрямування. Отже, у нашому баченні, діяльнісний критерій забезпечується сформованими вміннями і навичками професійної діяльності, які є необхідними для якісного виконання кваліфікованої фармацевтичної діяльності та компетентного надання населенню фармацевтичних послуг. Слід враховувати той факт, що формування вмінь на основі ґрунтовних теоретичних знань відбувається поетапно. Так, С. Герус представляє цей процес таким чином: утворення понять → осмислення, аналіз сутності поняття → розвиток понять → інтеграція понять → міжпредметна та внутрішньопредметна інтеграція понять в єдину наукову картину; мотив → дія

→ осмислення, аналіз суті вміння → засвоєння вміння у продуктивній діяльності → узагальнення вмінь → міжпредметна та внутрішньопредметна інтеграція узагальнених умінь і їх творчий перенос (Герус, 2003).

Особистісно-розвивальний критерій характеризує індивідуальні властивості особистості. Тобто, за порадою І. Коровіної (2011), до уваги береться спрямованість, сформована система ставлень до навколишнього світу, професійної діяльності, інтелектуальний і творчий потенціал, професійні очікування, уявлення про своє місце у професійній спільноті та рефлексію власних дій.

Застосування критеріальної бази буде більш ефективним, коли зміст кожного критерію конкретизуємо відповідними *показниками*. Показник розуміємо як *конкретну якісну характеристику, за допомогою якої можна отримати реальне судження про розвиток та хід чого-небудь* (у нашому випадку про сформованість готовності майбутніх фармацевтів, які навчаються в системі «коледж – медична академія» до професійної діяльності). Тобто, кожен критерій краще розкривається через чітку систему показників, які його характеризують (табл. 2.3). Вважаємо, що показники мають бути достатньо деталізованими, щоб відтворити всі визначені компоненти готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

На підставі визначених та охарактеризованих компонентів (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний), критеріїв (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісно-розвивального) та встановленого спектру показників було окреслено чотири рівні готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. У дослідженні нами було враховано, що *рівень* виступає «ступенем, що досягається в розвитку чого-небудь, якісний стан, ступінь його розвитку» (*Великий тлумачний словник сучасної української мови*, 2005, с. 1032). Вважаємо, що чотирьох рівнева градація є найбільш адекватною та повною мірою відображає стан сформованості готовності.

Таблиця 2.3

Критерії та показники готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності в системі «коледж – медична академія»

Критерії	Показники
Мотиваційний	– прояв професійного інтересу; – позитивне ставлення до фармації; – наявність професійної мотивації та сформованість ціннісних орієнтацій на майбутню професію
Когнітивний	– системність, повнота і ґрунтовність теоретико-практичних знань; – необхідність самостійно набувати та поповнювати знання – широкий кругозір в галузі фармації відповідно до спеціалізації
Діяльнісний	– сформованість комплексу практичних умінь і навичок; – максимально повна реалізація фахових умінь у процесі проходження практики; – здатність до взаємодії з клієнтом під час надання фармацевтичних послуг
Особистісно-розвивальний	– сформованість особистісних характеристик та рефлексії; – розвиток професійно важливих і соціально значущих якостей, які впливають на результат професійної діяльності; – самоосвітня діяльність у напрямі вдосконалення професійних знань, умінь і навичок

Характеристика низького, середнього, достатнього та високого рівнів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у процесі професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» представлена у табл. 2.4.

Таким чином, можемо констатувати, що *готовність майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у процесі професійної підготовки у системі коледж – медична академія* розглядається нами як інтегративне утворення особистості, що складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивно-знаннєвого, конативно-діяльнісного, особистісно-рефлексивного компонентів та характеризується наявністю професійної мотивації до здійснення професійної діяльності, а також комплексом теоретичних знань, умінь і навичок з фармації, особистісних характеристик, професійно важливих та соціально значущих якостей для ефективного здійснення професійної діяльності.

Таблиця 2.4

Якісна характеристика рівнів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у процесі професійної підготовки в системі «коледж – медична академія»

Рівні	Критерії готовності			
	Мотиваційний	Когнітивний	Діяльнісний	Особистісно-розвивальний
Низький	Слабкий професійний інтерес; пасивне ставлення до фармації; низька професійна мотивація; відсутність ціннісних орієнтацій на майбутню діяльність	Наявність лише елементарних та епізодичних теоретико-практичних знань; низька необхідність самостійно набувати та поповнювати знання; вузький кругозір в галузі фармації відповідно до спеціалізації	Сформованість лише елементарних практичних умінь; низька реалізація фахових умінь у процесі проходження практики; низька здатність до взаємодії з клієнтом під час надання фармацевтичних послуг	Відсутність рефлексії, наявність окремих особистісних характеристик, професійно важливих і соціально значущих якостей, які впливають на результат професійної діяльності; відсутні прояви самоосвітньої діяльності та несформовані прагнення до вдосконалення знань, умінь і навичок
Середній	Ситуативний професійний інтерес, що виникає періодично; формальне (байдуже) ставлення до фармації; ситуативна професійна мотивація, що виникає періодично на зовнішні стимули; ціннісні орієнтації на якісну діяльність сформовані поверхнево	Наявність неповних, несистемних теоретико-практичних знань з фармації; лише частково виражена необхідність самостійно набувати та поповнювати знання в галузі фармації; студенту притаманний лише загальний світогляд в галузі фармації відповідно до спеціалізації	Спостерігається формованість лише окремих практичних умінь; притаманна недостатня реалізація фахових умінь у процесі проходження практики; студент має посередній рівень здатності до взаємодії з клієнтом під час надання фармацевтичних послуг	Рефлексія початкова, наявність частково сформованих особистісних характеристик, професійно важливих і соціально значущих якостей, які впливають на професійну діяльність; початковий рівень самоосвітньої діяльності у напрямі вдосконалення знань, умінь і навичок

Продовження табл. 2.4

Достатній	Спостерігається посередній професійний інтерес; позитивне ставлення до фармації; спостерігається поєднання зовнішньої та внутрішньої професійної мотивації; ціннісні орієнтації на якісну діяльність сформовані посередньо	Студенти володіють достатнім спектром теоретико-практичних знань в галузі фармації; у них спостерігається стійка та систематична необхідність самостійно набувати та поповнювати знання, однак інколи потрібні зовнішні стимули для такої діяльності	Сформованість достатніх практичних умінь та навичок реалізації фармацевтичної діяльності; достатня реалізація фахових умінь у процесі проходження практики; спостерігається здатність до оптимальної взаємодії з клієнтом під час надання фармацевтичних послуг	Особистісні характеристики, професійно важливі та соціально значущі якості сформовані на достатньому рівні; для студентів притаманний належний рівень реалізації самоосвітньої діяльності у напрямі вдосконалення знань, умінь і навичок; посередньо сформована рефлексія
Високий	Студентам притаманний стійкий професійний інтерес до майбутньої професійної діяльності; позитивно-активне ставлення до фармації; високо розвинена професійна мотивація та сформований комплекс ціннісних орієнтацій для якісного надання фармацевтичних послуг	Наявність систематизованих, глибоких, повних і ґрунтовних теоретико-практичних знань з фармації; яскраво виражена необхідність самостійно набувати та поповнювати знання; студенти володіють широким кругозором в галузі фармації відповідно до спеціалізації та прагнуть до самовдосконалення	Спостерігається високий рівень сформованості комплексу високорозвинених практичних умінь та навичок; студентам притаманна максимально повна реалізація фахових умінь у процесі проходження практики; розвинена здатність до взаємодії з клієнтом у процесі надання фармацевтичних послуг	Сформовані особистісні характеристики та професійно важливі та соціально значущі якості, які впливають на результат майбутньої професійної діяльності; студентам притаманний високий рівень прагнення до самоосвітньої діяльності у напрямі вдосконалення знань, умінь і навичок; рефлексія сформована на високому рівні

Визначені компоненти, які конкретизовані критеріями і показниками готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності потребують комплексної діагностики, яка дасть змогу з достатнім ступенем надійності та валідності визначити рівень сформованості готовності студентів до професійної діяльності, що буде представлено в третьому розділі дисертаційного дослідження.

2.2 Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія

Науковий аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» передбачає визначення низки педагогічних умов, які дадуть змогу ефективно побудувати цей процес. Оскільки структура готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності визначається мотиваційно-ціннісним, когнітивно-знаннєвим, конативно-діяльнісним та особистісно-рефлексивним компонентами, про що йшлося в п. 2.1, відтак у процесі визначення педагогічних умов наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» враховувалися практичні напрями та шляхи формування кожного компоненту.

Для конкретизації та уточнення наукової дефініції «педагогічні умови», насамперед, звернемося до аналізу терміну «умова» у психолого-педагогічній літературі. Так, В. Полонський розглядає їх як «сукупність перемінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, її поведінку; виховання і навчання, формування особистості» (Полонський, 2004, с. 36). У баченні науковців (Нісімчук, Падалка, Шпак, 2000), – це сукупність зовнішніх та внутрішніх обставин (об'єктивних заходів) освітнього процесу, від реалізації яких залежить досягнення поставлених дидактичних цілей. Тобто, можемо констатувати, що термін умова передбачає стійкий детермінований зв'язок двох

або більше явищ, у якому реалізується причинно-наслідковий зв'язок між досліджуваними предметами, явищами та процесами.

Щодо трактування терміну «педагогічна умова», серед науковців немає узгодженості. Так, Г. Стечак трактує педагогічні умови як «комплекс обставин і чинників, що впливають на ефективність досягнення поставлених освітніх цілей і забезпечують потрібний рівень сформованості якостей у випускників» (Стечак, 2017, с. 101). У дослідженні І. Бойчук педагогічні умови трактуються як «взаємозалежні та взаємообумовлені фактори, що створюють у сукупності найбільш оптимальне середовище для організації навчального процесу і впливають на його якість та ефективність» (Бойчук, 2010, с. 7). У контексті нашого дослідження *педагогічні умови розумітимемо як спеціально створені обставини, що сприяють формуванню готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія»*. Тобто педагогічні умови, з психолого-педагогічної точки зору, охоплюють сукупність методів, форм та практичних шляхів організації процесу навчання, що забезпечують досягнення поставлених цілей.

Науковці (Воровка, 2007; Коваленко, 2014; Шафранська, 2016) довели, що професійна підготовка медичних фахівців буде більш ефективною у тому випадку, коли в освітній процес буде впроваджено додаткові чинники – педагогічні умови. До прикладу, у підготовці фармацевтичних кадрів, зауважує Л. Кайдалова, високоефективними є такі реалізовані організаційно-методичні умови професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю: «упроваджено кредитно-модульну систему організації навчально-виховного процесу; розроблено й апробовано навчально-методичний комплекс професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі, психолого-педагогічну підготовку в підвищенні кваліфікації викладачів; оновлено технології неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю; здійснено моніторинг якості їхньої неперервної професійної підготовки» (Кайдалова, 2011, с. 21).

У дисертаційному дослідженні І. Бойчук доведено, що педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів мають носити стійкий і, в той же час, динамічний характер. Зокрема з метою забезпечення якісної підготовки майбутніх фармацевтів у дисертаційному дослідженні виокремлено організаційні (забезпечення відповідної матеріально-технічної бази, упровадження нових форм організації навчального процесу, створення професійного середовища на основі міжсуб'єктної взаємодії зі студентом і потенційним роботодавцем); методичні (удосконалення науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу; укомплектованість педагогічними кадрами відповідного рівня; функціонування системи методичної допомоги викладачам); психолого-педагогічні (забезпечення позитивної мотивації навчання, суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «викладач-студент»; індивідуалізація і диференціація навчального процесу) умови, а також розроблено механізми їхнього впровадження (Бойчук, 2010, с. 9–10).

Так, В. Коваленко (2014) вважає за необхідне впроваджувати в освітній процес педагогічні умови організації позааудиторної навчальної діяльності студентів медичних коледжів. Про потребу впровадження педагогічних умов наголошено у статті Т. Шафранської (2016), де обґрунтовано доволі різновекторний спектр педагогічних умов. Так, авторка доводить доцільність морально-особистісних, організаційно-навчальних, викладацько-впливових, взаємноформувальних та пізнавально-передових умов. Такий перелік вважаємо дещо сумбурним і не зовсім виваженим.

У дослідженні ми притримувалися позиції про те, що якість професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» має забезпечуватися при дотриманні комплексу педагогічних умов. Отже, враховуючи положення компетентнісного й акмеологічного підходів та практику організації освітнього процесу майбутніх фармацевтів виокремлено *педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія:*

- 1) підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів;
- 2) використання комплексу активних форм і методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань у сфері фармації;
- 3) створення практико-орієнтованого середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок;
- 4) стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку.

Кожна виокремлена педагогічна умова – це підґрунтя для наступної, що і характеризує їх взаємозв'язок. Розглянемо їх детальніше.

Перша педагогічна умова наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія спрямована на *підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів*. Одним із основних чинників, які є необхідними для реалізації пріоритетних напрямків модернізації медичної освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців-фармацевтів, що спроможні ефективно розв'язувати поставлені суспільством завдання професійно застосовуючи новітні технології у своїй майбутній професійній діяльності. Процес підготовки нової генерації майбутніх фармацевтів у системі неперервної професійної підготовки, потребує не лише зростання якості знань, але й суттєвого удосконалення засобів навчання, які мають позитивний вплив на активізацію пізнавальної активності та вдосконалення освітнього процесу у системі коледж – медична академія.

Обираючи першу педагогічну умову, виходили з тих міркувань, що пізнавальна активність – це психічний стан суб'єкта, це його особистісне утворення, яке виражає відношення до процесу пізнання та має позитивний вплив на мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Пізнавальна активність як властивість особистості виявляється і формується в діяльності. Пізнавальна активність обумовлює характер та інтенсивність проходження усієї професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі коледж – медична академія. Відповідно, пізнавальна

активність студента, що здобуває спеціальність 226 «Фармація, промислова фармація», охоплює ставлення, яке він виявляє до навчально-пізнавальної діяльності, що характеризується прагненням досягти наміченої мети – підвищити рівень готовності до майбутньої професійної діяльності.

Водночас, слід зазначити, недостатню увагу викладацького складу медичних ЗВО різних рівнів акредитації (у даному випадку коледжів та академій), які готують фармацевтів-бакалаврів, до розробки питання якісної організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх медичних фахівців, шляхом розробки та впровадження інформаційно-комунікативних технологій. Дослідженнями науковців доведено, що традиційні технології навчання мало сприяють становленню, розвитку та вдосконаленню пізнавальної активності, не формують у студентів належний рівень професійної готовності до майбутньої фахової діяльності.

Наголосимо, що з психолого-педагогічної точки зору, пізнавальна діяльність є складним процесом переходу студента від випадкових спостережень, взятих з досвіду життя, до системи усвідомленого пізнання. Завдяки професійній підготовці у системі коледж – медична академія цілеспрямовано здійснюється перехід до систематизованого пізнання предметного світу та оволодіння основами наукових знань у фармації. Оволодіваючи конкретними науковими дисциплінами («Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія») студенти здобувають ґрунтовні теоретичні знання, у них формуються практичні уміння й навички та розвиваються професійні здібності. Пізнавальну активність науковці (М. Махмутов, Н. Половнікова, Т. Шамова, І. Харламов) розглядають як якість діяльності, яка виявляється у прагненні до ефективного оволодіння знаннями та способами діяльності за оптимальний час, що проявляється через мобілізацію морально-вольових зусиль на досягнення пізнавальної мети.

У нашому розумінні пізнавальна активність це стан, що характеризується прагненням до навчання, на основі розумового напруження

і через вияв вольових зусиль в процесі опанування знань. У процесі дослідження було з'ясовано, що пізнавальна активність характеризує індивідуальні особливості майбутніх фахівців у процесі пізнавальної діяльності та є визначальною властивістю (якістю) особистості. В основі пізнавальної діяльності лежать пізнавальні потреби, інтереси та мотиви.

Наголосимо на тому, що ґрунтовне дослідження пізнавальної активності, що проведено В. Лозовою (2000), дозволило виокремити: потенційну (допитливість, короткочасний інтерес, бажання пізнати нове, яке не реалізовується) та функціональну (реалізована активність) активність. У дослідженні головний акцент зроблено на формуванні у майбутніх фармацевтів, які навчаються в системі «коледж – медична академія», функціональної активності. Зокрема у функціональній активності студентів, що здобувають спеціальність 226 «Фармація, промислова фармація» виділяємо такі види:

а) репродуктивну (діяльність виконавського відтворюючого характеру, мета, способи діяльності визначені викладачем, але студент може проявити сумлінність у реалізації конкретних дій, що й обумовлює інтенсивність пізнавальної діяльності);

б) реконструктивну (передбачає не тільки копіювання, але і вибір способів діяльності, використання здобутих знань, тобто передбачає певну інтерпретацію);

в) творчу (її показниками є ініціатива, самостійність особистості у визначенні цілей, завдань, способів здійснення, інтерес, новизна, оригінальність, оптимальність).

З практичної точки зору, під час вивчення навчальної дисципліни «Фармакогнозія» ми не лише обмежуємося аналізом навчального матеріалу, а й активно працюємо над пошуком нових технологій, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців у контексті наступності у системі коледж – медична академія, які відзначатимуться творчою індивідуальністю, високим

рівнем професійної компетенції та вмінням самостійно здійснювати пізнавальну діяльність. Під час організації освітнього процесу до уваги було взято три чинники. По-перше, сучасна фармацевтична освіта у системі неперервної освіти «коледж – медична академія» орієнтується на компетентнісний та акмеологічний підходи (параграф 1.3), метою яких є не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвиток навчально-пізнавальної діяльності, та активізація творчого потенціалу майбутнього фармацевта. Проблема активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів є основоположним фактором освіти в сучасних умовах, коли особистість майбутнього фахівця виходить на перший план. По-друге, пізнавальна діяльність має бути зорієнтована на розвиток індивідуальності кожного студента, їх особливостей, здібностей. По-третє, вагоме значення у процесі професійного становлення майбутнього фахівця-фармацевта має вивчення курсу «Фармакогнозія», який забезпечує формування фахової компетентності як під час професійної підготовки в коледжі, так і в медичній академії.

Наш власний практичний досвід викладача дає змогу констатувати, що до найбільш перспективних методів та засобів стимулювання пізнавальної активності майбутніх фармацевтів, які здобувають освіту у системі «коледж – медична академія» відносимо:

- проблемне навчання, що охоплює розробку проблемних ситуацій, запровадження евристичної бесіди;

- організацію суб'єкт-суб'єктного спілкування та взаємодії між викладачем та студентами на основі співробітництва.

У цілому, для активізації пізнавальної активності студентів-фармацевтів під час вивчення професійно-орієнтованої дисципліни «Фармакогнозія» необхідно:

- 1) поліпшити планування практичних занять з метою забезпечення ефективної, динамічної діяльності студентів, на основі раціонального розподілу бюджету часу;

2) розробити ґрунтовне навчально-методичне забезпечення до кожної теми, де доцільно вказати мету, перелік проблемних питань, завдання для самостійної роботи студентів, приклади виконання завдань, перелік основної та додаткової літератури, Internet-джерела тощо;

3) вдосконалити технологію викладання лекційного матеріалу, застосовуючи такі підходи як: викладення у повному обсязі частини тем курсу, або викладення усіх тем, але із застосуванням лекцій-презентацій, відео-лекцій із використанням мультимедійної апаратури, що дасть змогу скомпонувати опорний матеріал;

4) заохочувати студентів до розв'язання проблемних питань, поставлених викладачем, до використання додаткових інформаційних джерел та комунікаційних ресурсів;

5) застосовувати різноманітні форми організації самостійної роботи студентів: індивідуальні науково-дослідні завдання; робота над додатковою літературою; творчі реферати і виступи; виконання тестових завдань; підготовка та участь у олімпіадах різного рівня, та наукових конференціях; активна пошукова науково-дослідна робота;

б) систематично проводити індивідуальні заняття зі студентами, що сприятимуть своєчасному виявленню проблеми при опануванні навчального матеріалу та пошуку шляхів їх вирішення;

7) здійснювати систематичний контроль за рівнем знань, умінь та навичок студентів за допомогою тестів, співбесід, колоквіумів, комплексних контрольних завдань за допомогою контролюючих програм.

Встановлено, що під активізацією пізнавальної діяльності студентів-фармацевтів розуміють цілеспрямовану діяльність викладача, спрямовану на розробку і використання такого змісту, форм та методів, прийомів і засобів навчання, які стимулюють пізнавальний інтерес, сприяють підвищенню активності, творчої самостійності майбутніх фахівців у засвоєнні знань, формуванні вмій і навичок застосовувати їх на практиці. Вважаємо, що з

психолого-педагогічної точки зору, пошук нових технологій, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців-фармацевтів, які активізують творчість та позитивно вплинуть на стан сформованості у них вміння самостійно здійснювати пізнавальну діяльність, передбачає проведення комплексу істотних змін в освітньому процесі медичних закладів на основі організації неперервності професійної підготовки спочатку в медичних коледжах, а згодом в медичних академіях. З практичної точки зору у своїй викладацькій діяльності значну увагу відводимо практичним засобам, які сприяють співставленню, порівнянню, узагальненню, виділенню головного, розкриттю конкретних асоціативних зв'язків, які виникають під час реалізації пізнавальної діяльності.

Отже, врахування особливостей організації пізнавальної активності студентів у процесі професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» розглядаємо у якості необхідного чинника у розробці та визначенні ефективних способів організації наступності освітнього процесу майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія, а також управління нею. Саме пізнавальна активність студентів виступає головною умовою розвитку ініціативи, формування активної життєвої позиції та вміння самостійно виконувати завдання, орієнтуватися у стрімкому потоці наукової інформації в галузі сучасної фармації.

Відповідно до сучасних психолого-педагогічних тенденцій розвитку освітнього простору проблема підвищення пізнавальної активності під час організації освітнього процесу майбутніх фармацевтів стає визначальною. Характер пізнавальної діяльності під час вивчення провідної фахової дисципліни «Фармакогнозії», способи включення студентів та їхнє відношення до неї суттєво впливає на розвиток пізнавальних здібностей, самостійності та творчого потенціалу майбутніх фахівців. Таким чином, до проблем педагогіки, які вимагають постійного творчого аналізу та експериментальних перевірок, ми відносимо дослідження практичних шляхів, які призведуть до активізації

пізнавальної діяльності особистості, як фактора підвищення ефективності навчальної діяльності.

Другою педагогічною умовою наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія визначено використання комплексу активних методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань у сфері фармації. Ця педагогічна умова позитивно впливає на когнітивно-знаннявий компонент готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. У дослідженні виходили з тих міркувань, що активні методи – це методи навчання, які спонукають студентів до активної розумової продуктивної діяльності в процесі вивчення навчального матеріалу. Вони, як доводить А. Вербицький забезпечують «перехід від регламентованих, алгоритмізованих, програмованих форм і методів організації дидактичного процесу у ЗВО до розвивальних, проблемних, дослідницьких, пошукових, які сприяють виникненню пізнавальних мотивів, інтересу до майбутньої професійної діяльності, умов для творчості і спілкування у навчанні» (Вербицький, 1991, с. 43). Окрім цього, активні методи навчання дають змогу реалізувати суб'єктний потенціал особистості за рахунок інтенсивного залучення кожного студента до розумової активності, надання освітньому процесу особистісно-сміслової та творчої спрямованості (Лобанова, 2009).

Характеризуючи активні методи навчання, Я. Левковська, наголошує на таких параметрах, як:

1) гуманізація – однорівневість позицій студента та педагога, які взаємодіють на рівні особистостей;

2) залучення до педагогічного процесу основних умов матеріального середовища навчання (просторове розташування, використання аудіо-візуальних засобів), організація якого активізує і скеровує освітній процес;

3) створення в студента установки на пізнавальну діяльність і стимулювання всіх сфер особистості – інтелекту, волі, емоцій;

4) стимулювання механізмів спілкування, які опосередковують прояв і формування таких відносин, що виникають в процесі пізнавальної діяльності між студентом і викладачем як рівноправними колегами (Левковская, 2007, с. 66–67).

З психолого-педагогічної точки зору сутність інтерактивних методів навчання полягає у синтезі інтелектуальних, емоційних і практичних сфер особистості в навчальному процесі, завдяки яким студент має змогу повністю реалізувати себе в тій чи іншій ситуації, активно та експресивно висловити власне ставлення щодо вирішення квазіпрофесійного завдання, проявити ініціативу у втіленні власного задуму, ідеї (Пасечнікова, 2008). Дослідники М. Казаніна та Д. Хазієв (2014) наголошують, що при інтерактивному навчанні освітній процес має бути організований таким чином, що практично всі учасники були залучені до процесу пізнання, вони мають можливість контролювати, що саме вони добре знають і що їм необхідно вивчити та опанувати. Викладач спрямовує навчання до самостійного пошуку, спонукаючи активну пізнавальну діяльність та систематизацію нових знань. При цьому активність викладача поступається місцем активності студентів, його завданням стає створення належних умов для стимулювання їхньої ініціативи. Тобто, викладач відмовляється від ролі своєрідного фільтра, що пропускає через себе навчальну інформацію, і виконує функцію помічника в роботі, одного з джерел інформації, відбувається рівноправне партнерство.

Слід зазначити, що інтерактивне навчання допомагає суттєво вдосконалити та оптимізувати освітній процес. Таке вдосконалення відбувається безпосередньо під час організації та проведення лекційних і семінарських занять, коли викладач і студенти мають можливість не тільки слухати лекції, а й активно та цілеспрямовано обговорювати ту чи іншу тематику, брати участь в дебатах, обмінюватися думками з питань фармації та реалізації професійної діяльності.

Схарактеризуємо ознаки методів активного навчання, які, на нашу думку, мають суттєве значення в контексті формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності під час організації наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія». По-перше, це проблемність, що ставить за мету створити для майбутніх фармацевтів проблемну ситуацію, для вирішення якої вони повинні здобувати нові знання опираючись на свій власний досвід та допомогу викладача, а також власні логіку, мислення та досвід. По-друге, адекватність навчально-пізнавальної діяльності характеру майбутньої професійної діяльності в галузі надання фармацевтичних послуг, особливостям міжособистісного спілкування завдяки яким відбувається формування емоційно-ціннісного ставлення майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. По-третє, самостійність опрацювання студентами навчальної інформації. Під час використання активних методів навчання викладач займає позицію студента і виконує роль «помічника» під час взаємодії студента з навчальним матеріалом. Тобто викладач стає безпосереднім керівником самостійної роботи майбутніх фахівців, які здобувають освіту за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація», реалізуюючи тим самим принципи педагогіки співробітництва. По-четверте, індивідуалізація, завдяки якій створюються можливості організувати навчально-пізнавальну діяльність студентів з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, здібностей і можливостей. По-п'яте, взаємонавчання, яке акцентує увагу на колективній діяльності та дискусійних формах обговорення проблемних питань. По-шосте, мотивація студентів, складовими якої є професійний інтерес, творчий характер навчально-пізнавальної діяльності, ігровий характер проведення занять, емоційний вплив тощо.

Дослідники по-різному класифікують методи активного навчання. Так, Н. Вишнеvsька розподіляє їх на дві великі групи: неімітаційні (проблемне навчання; практичне заняття; семінар; тематичні дискусії; науково-практична конференція) та імітаційні, які у свою чергу, розподіляються на ігрові (ділова

гра; розігрування ролей; ігрове проектування) та неігрові (аналіз конкретних ситуацій; імітаційна вправа; дії за інструкцією) (Вишневская, 2011, с. 50). У практичній площині до активних методів навчання О. Сорока (2014) відносить дискусію, метод проектів, «мозковий штурм», «асоціативний куш», рольові, ділові ігри, кейс-метод тощо.

З методичної точки зору методи активного навчання науковці (Смолкин, 1991; Сорока, 2014) розподіляють на такі групи:

- повідомлення навчальної інформації (лекція-бесіда, лекція-дискусія, лекція із елементами «мозкового штурму», лекція зі зворотнім зв'язком, лекція з аналізом мікроситуацій, групова консультація, лекція-консультація, програмована лекція-консультація);

- формування професійних умінь і навичок (рольові та ділові імітаційні ігри; ігрове проектування; розв'язання ситуаційних завдань; розбір інцидентів; аналіз і обговорення конкретних ситуацій; аналіз ділової документації);

- оволодіння передовим досвідом (дискусії, виїзні тематичні заняття, стажування);

- системний контроль результатів навчання (підсумкова співбесіда, програмований контроль, тестування, розробка й захист рефератів і проектів).

Підтримуємо А. Смолкіна, який зазначає, що «методи активного навчання забезпечують розвиток професійних інтересів студентів за рахунок реалізації у навчальному процесі принципів проблемності та адекватності навчально-пізнавальної діяльності характеру завдань і функцій майбутньої професійної діяльності» (Смолкин, 1991, с. 28).

У ході дослідження виявлена роль активних методів навчання при вивченні професійно орієнтованих дисциплін «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія». Відповідно, функціональне навантаження лекційних занять – отримання ґрунтовних системних знань, що поступово ускладнюються; семінарських занять – формування спеціальних

умінь і навичок; практичних занять – застосування здобутих знань, умінь і навичок у практичній діяльності.

Третя педагогічна умова наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія спрямована на *створення практико-орієнтованого освітнього середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок*. Її обрання зумовлено тим, що в освітньому середовищі досягаються лише такі результати освіти, які спрямовані на формування у студентів не лише теоретичних знань, а й практичних умінь і навичок. Саме тому ця педагогічна умова була спрямована на вдосконалення показників конативно-діяльнісного компоненту готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

Підтримуємо І. Гузій у тому, що «освітнє середовище ЗВО функціонує в межах регламентованої структури й змісту професійної освіти, епізодично надаючи суб'єктам навчання проявляти автономність, відповідальність, наполегливість, харизматичність, креативність в умовах прогресивного поступу професійного середовища» (Гузій, 2017, с. 28). Відповідно до задекларованого, процес формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності вимагає оптимізації освітнього середовища як коледжу так і медичної академії у напрямку суттєвого розширення його ресурсів та наповнення їх практичним змістом, орієнтованим на вдосконалення готовності до професійної діяльності.

Так, Н. Крилова розглядає середовище, по-перше, як «макросередовище – соціальний простір, що оточує людину, по-друге, як мікросередовище – безпосереднє соціальне оточення, зона безпосередньої активності індивіда, його дій і найближчого розвитку» (Крылова, 1995, с. 93). У нашому баченні практико-орієнтоване освітнє середовище пов'язане з компетентнісним та акмеологічним підходами. Сутність такого середовища полягає в організації освітнього процесу в контексті максимальної спрямованості на майбутню професію, шляхом відтворення у формах і методах навчання студентів

реальних практичних ситуацій, що супроводжують конкретну професійну діяльність. Нам імпонує визначення С. Пітша (S. Pietsch), згідно якого практико-орієнтований підхід є системою навчальних проблемних ситуацій, методичних та ситуаційних завдань, спроектованих у професійну підготовку фахівців (Pietsch, 2010).

У методичній площині освітнє середовище представляє собою «різноманітну полікультурну освітню систему, індивідуальну для кожного суб'єкта навчання, умову для побудови власного «Я», що забезпечує створення підґрунтя для актуалізації внутрішнього світу особистості, її якісного саморозвитку і самореалізації» (Оршанський, 2010, с. 3). На думку В. Слободчикова, «освітнє середовище» є багаторівневою системою умов, що забезпечує параметри освітньої діяльності в змістовному, процесуальному, результативному, ресурсному аспектах (Слободчиков, 1997).

Щодо сутності «професійно-орієнтованого освітнього середовища», то В. Желанова (2012) розглядає його як багаторівневу педагогічно організовану систему умов та можливостей, що забезпечують впровадження професійного контексту в систему підготовки майбутнього вчителя, а також сприяють ефективності процесу трансформації навчальної діяльності у професійну. Нам імпонує визначення «професійно-орієнтованого освітнього середовища», яке запропоноване А. Гавришем як «динамічна сукупність факторів, що визначають навчання і розвиток майбутнього фахівця медичної галузі в процесі професійно-орієнтованого фізичного виховання, впливають на навчально-виховний та тренувальний процеси та на формування діагностико-прогностичної компетентності» (Гавриш, 2016, с. 145). У свою чергу, ми розумітимемо *практико-орієнтоване освітнє середовище як спеціально організоване середовище, що передбачає комплекс конкретних практичних дій, форм і методів навчання, спрямованих на формування у майбутніх фармацевтів практичних знань, умінь і навичок.*

На основі напрацювань А. Вишнякової (1999), В. Ясвін (2000), ми розглядаємо практико-орієнтоване освітнє середовище як:

– умову для навчання й розвитку студентів, коли воно створює можливості для прояву й розвитку індивідуальних здібностей майбутніх фармацевтів;

– моделювання майбутньої професійної діяльності, у процесі якої у майбутніх фармацевтів розвиваються практичні уміння і навички;

– фактор навчання й особистісного розвитку студентів, завдяки якому відбувається взаємодія за суб'єкт-об'єктною схемою, в якому середовище виступає в якості фактора, що активно впливає на студента, відповідним чином формуючи практичні уміння і навички;

– засіб для навчання й особистісно-професійного розвитку;

– об'єкт психолого-педагогічної експертизи, коли освітнє середовище оцінюється за певними критеріями за допомогою відповідних методів.

Характерними рисами практико-орієнтованого освітнього середовища, у якому проходить професійна підготовка майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» є: по-перше, стимулювання у майбутніх фармацевтів усвідомленої потреби до здійснення професійної діяльності в майбутньому; по-друге, застосування активних форм і методів навчання, що забезпечуватимуть формування у студентів важливих та визначальних для майбутньої фахової діяльності якостей особистості, а також досвіду виконання професійних обов'язків за профілем підготовки; по-третє, організація практичної підготовки студентів.

Підтримуємо Т. Гуру (2008) в доцільності запровадження конкретних принципів під час створення освітнього практико-орієнтованого середовища студентів. У нашому розумінні під час організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – академія» доцільно робити основний акцент на таких принципах, як:

– принцип унікальності, який дає змогу кожному практико-орієнтовану ситуацію, кожного студента, навчальний процес розуміти як такі, що виходять за межі апріорного розуміння, визначення, пояснення, осмислення;

– принцип парадоксальності, відповідно до якого парадоксальність є характеристикою і способом індивідуального буття кожної людини;

– принцип відкритості, що передбачає неперервність професійної підготовки майбутніх фармацевтів;

– принцип помірності, відповідно до якого студент прагне до особистісно-професійного самовдосконалення і саморозвитку;

– принцип варіативності, що передбачає можливість формувати освітнє середовище на основі власних потреб, запитів і можливостей.

Вважаємо, що спеціально створене практико-орієнтоване середовище дасть змогу змінити дидактичну побудову освітнього процесу в системі «коледж – медична академія» і вплинути на соціально значущі результати, формуючи і розвиваючи необхідні практичні уміння і навички майбутнього медичного фармацевта.

Спеціально створене практико-орієнтоване середовище сприяє налагодженню зв'язків у системах «викладач – студент», «студенти – викладач», «студент – студент» за допомогою інноваційних технологій (ігрових, проектних тощо), моделювання конкретних професійних ситуацій, урізноманітнення активних форм і методів навчання (проблемні лекції, арт-терапевтичний тренінг тощо). Зокрема під час спільної діяльності студенти отримують нові знання, на основі залучення їх до максимальної активності. Такі дії привносять у навчальний процес суб'єктивний професійний досвід.

У практичній площині зміст освіти дає змогу оптимізувати процес формування професійної готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності на основі налагодження партнерських стосунків. Подібного типу відносини А. Бойко визначає як «суб'єкт – суб'єктні» (Бойко, 2006, с. 50–77), які передбачають заміну моделі «викладач – студент» на модель «колега – колега».

Наголосимо, що під час практичного впровадження третьої педагогічної умови в освітній процес системи «коледж – медична академія» особливої ваги набувають концепції особистісно орієнтованої, особистісно-соціальної освіти і виховання, що вмотивовує нові форми організації освітнього процесу, які спричиняють суттєве підвищення діяльнісного критерію готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Відзначимо, що вагомого значення практико-орієнтоване освітнє набуває під час проходження студентами практики, забезпечуючи адаптацію майбутніх фармацевтів до реальної професійної діяльності.

Четвертою педагогічною умовою наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія є *стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку*. Обмотивуємо вибір цієї педагогічної умови. У дослідженні виходили з того, що першочерговою вимогою нинішнього часу є вдосконалення освітнього процесу, зокрема підвищення якості медичної освіти. Виходячи з того, що професійна освіта завжди позиціонувалася у якості головного напрямку розвитку будь-якої країни світу, в край вагомим є впровадження педагогічних інновацій у професійну підготовку майбутніх фармацевтів. Причому студенти ще під час неперервного навчання у системі «коледж – медична академія» мають мати сформоване бажання до особистісного та професійного саморозвитку. Відзначимо, що методологічні та практичні засади вдосконалення саморозвитку закріплені в документах міжнародних організацій ЮНЕСКО та ООН, де парадигма сучасної освіти розглядається через призму вдосконалення особистісних, навчальних та життєвих компетентностей студентів під час навчання. Так, у переліку ключових компетентностей, якими має опанувати майбутній фахівець чільне місце посідає компетентність у саморозвитку і самоосвіті. У цьому контексті орієнтація України на входження в європейський освітній простір безпосередньо передбачає посилення уваги і науковців-теоретиків і фахівців-практиків до діяльності, що спрямована на вдосконалення

саморозвитку студентів під час професійної підготовки. Із названих аргументів можемо констатувати, що четверта педагогічна умова має безпосередній вплив на формування показників особистісно-рефлексивний компоненту готовності майбутніх фармацевтів, які навчаються в системі «коледж – медична академія» до професійної діяльності.

Зокрема, у великому тлумачному словнику української мови представлено три трактування наукової дефініції «саморозвиток», а саме: 1) розвиток кого-, чого-небудь власними силами; 2) розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами; 3) саморух (*Великий тлумачний словник сучасної української мови* 2005, с. 1291). Теоретичні та практичні питання саморозвитку особистості привертала до себе увагу ще з часів Сократа, Платона, Арістотеля, які розробляли практичні шляхи самовдосконалення та активно пропагували пізнання і самовдосконалення. З'ясовано, що одна із перших згадок про саморозвиток належить Гераклітові, який стверджував: «Я досліджую самого себе» (Ксенофонт Афинский, 1993). Отже, у філософському контексті основними джерелами саморозвитку особистості є сформована потреба у самовдосконаленні. Можемо констатувати, що філософи активно піднімають питання вільного саморозвитку особистості. Відзначимо, що вагомість саморозвитку майбутніх фахівців підкріплена в Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту (2014 р.), а також Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 р.р.

У психологічній літературі зазначено, що «саморозвиток носить суб'єктивний характер і виражається в тому, що сама людина є своїм власним творцем» (Щукина, 2007, с. 110). Поділяємо позицію науковців у тому, що «обов'язковою умовою особистісного саморозвитку людини є її активність у конструюванні свого внутрішнього світу; здатність знаходити нові способи подолання кризи; саморозкриття й само прийняття як умова досягнення особистісних змін» (Пилипенко, 2005, с. 117).

Саморозвиток, у баченні педагогів, трактується як внутрішня «здатність і потреба постійно збагачувати свій досвід, виховувати в собі й удосконалювати нові якості, виробляти нові власні позиції і переконання, необхідні для ефективною когнітивною та аксіологічною професійною діяльністю» (Семенов, 2012, с. 275). З педагогічної точки зору саморозвиток проявляється через самовиховання і самовдосконалення та виступає одним із вагомих засобів самоствердження особистості. Тобто, саморозвиток базується на потребі до змін, на основі самотворення, що залежить від практичної діяльності кожної особи. Саморозвиток спрямований на формування і розвиток якостей та здібностей кожного майбутнього фармацевта, який здобуває освіту в системі «коледж – медична академія».

Узагальнюючи психолого-педагогічні підходи, можемо стверджувати, що до усвідомлених форм саморозвитку належить самовиховання, самоосвіта, самовдосконалення, а до головних видів саморозвитку відносять: особистісний, творчий, професійний, творчо-професійний. На основі «саморозвитку особистість забезпечує, планує, оперативно організує, контролює ті чи інші форми своєї життєдіяльності» (Крылова, 2000, с. 62).

Підсумовуючи напрацювання фахівців, наголосимо на тому, що саморозвиток має певні риси, а саме: по-перше, носить діяльнісно-духовну природу; по-друге, володіє певною особистісною мотивованістю та внутрішньою спрямованістю; по-третє, передбачає узгодження творчого і повсякденного начал; по-четверте, опирається на тісний зв'язок неперервності та дискретності; по-п'яте, базується на індивідуальному ступені автономності. Основними факторами, які спонукають майбутніх фармацевтів до саморозвитку є: самопізнання (пізнання свого місця і своєї ролі); самовиховання (формування пріоритетних особистих якостей); саморегуляція (підтримка внутрішньої рівноваги); контроль (оцінювання і коригування діяльності); самоосвіта (підвищення якості знань та умінь); інші чинники (планування особистого часу,

інформаційний пошук, раціоналізація мислення, спілкування) (Чернишова, 2013, с. 86).

Проведена інтерпретація наукових досліджень Н. Крилової (2000) та Е. Остапенка (2010) дозволила нам виокремити чотири головних функції саморозвитку. Перша функція самопізнання, друга – саморегуляція, третя – самореалізація, а четверта – самоосвіта. Зокрема, функція самопізнання сприяє розкриттю та вивченню усіх потенційних можливостей, якими володіють студенти-фармацевти на даний етап їхнього розвитку. Функція саморегуляції допомагає здійснювати корекцію, адаптацію, відновлення цілісності «Я». Тоді як функція самореалізації створює сприятливі умови для максимального розкриття внутрішнього потенціалу і творчих здібностей, ця функція дозволяє стимулювати студентів на гнучку поведінку та на виконання таких практичних дій, які максимально відповідають очікуванням. Функція самоосвіти забезпечує удосконалення мислення, волі, а також сприяє вдосконаленню практичних умінь і навичок щодо надання фармацевтичних послуг та оволодіння необхідним комплексом кваліфікаційних вимог до фармацевтичних кадрів (Додаток Б).

У нашому розумінні вирішенню практичних засад стимулювання студентів, які навчаються в системі «коледж – медична академія», до саморозвитку вагома роль відведена технікам екзистенційної, когнітивної, гештальтної, гуманістичної феноменологічної та трансперсональної психотерапії у ініціюванні особистості до саморозвитку. У напрацюваннях В. Агєєва, Л. Божович, В. Мясичева, Д. Узнадзе та ін. доведено чіткий зв'язок між ефективністю пізнавальної діяльності студентів та їхнім прагненням до саморозвитку. Встановлено, що у публікаціях І. Зязюна, А. Макаренка, П. Підкасистого, Т. Шамової та ін. висвітлені загальні питання педагогічної підтримки особистості на шляху до саморозвитку в освітньому процесі. Отже, особистісний і професійний саморозвиток виступає ефективним чинником для вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, що надаватимуть

населенню фармацевтичні послуги та безпосередньо сприятимуть вдосконаленню особистісно-рефлексивного компонента готовності до професійної діяльності.

У процесі дослідження з'ясовано, що питання вдосконалення особистісних якостей студентів, які здобувають освіту у коледжах та академіях були в центрі наукової спільноти. Так, С. Матвійчина (2014) вивчила шляхи формування інтерактивного соціокультурного середовища як дидактичну умову саморозвитку особистості студентів коледжів; О. Слободян (2004) проаналізувала шляхи саморозвитку студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення культурологічних дисциплін; К. Соцький (2014) дослідив структуру готовності студентів медичних коледжів до професійного саморозвитку. Нами було встановлений і той факт, що лише загальні теоретичні аспекти саморозвитку студентів коледжів, які готують фармацевтів, були висвітлені у дисертаційних дослідженнях останніх десяти років (2010 р. – І. Бойчук; 2011 р. – Л. Кайдалова). Цікавим є підхід А. Томашевської (Tomashevskaya, 2018) до потенціалу креативно організованої самостійної роботи в контексті стимулювання майбутніх фармацевтів до саморозвитку під час вивчення англійської мови.

Підсумовуючи напрацювання фахівців (Пилипенко, 2005; Семенов, 2012; Чернишова, 2013; Щукина, 2007), наголосимо на тому, що саморозвиток має певні риси, а саме:

- по-перше, володіє діяльнісно-духовною природою;
- по-друге, позитивно впливає на особистісну мотивацію та внутрішню спрямованість особистості;
- по-третє, передбачає узгодження творчого і репродуктивного начал;
- по-четверте, опирається на тісний зв'язок неперервності та дискретності розвитку;
- по-п'яте, базується на індивідуальному ступені автономності й незалежності кожної особи.

У практичному контексті, як засвідчує наш власний викладацький досвід, основними факторами, які спонукають майбутніх фармацевтів у процесі наступності їхньої професійної підготовки у системі коледж – медична академія до саморозвитку є:

- самопізнання (пізнання свого місця і своєї ролі у професійній реалізації як фахівця у галузі фармації);
- самовиховання (формування пріоритетних особистих якостей);
- саморегуляція (підтримка внутрішньої рівноваги);
- самоконтроль (оцінювання і коригування діяльності);
- самоосвіта (підвищення якості знань та умінь);
- самоменеджмент (планування особистого часу, інформаційний пошук, раціоналізація мислення).

Тобто майбутні фармацевти, які здобувають освіту у системі «коледж – медична академія», мають під час навчання опанувати практичними шляхами ефективного здійснення процесів самопізнання, самовиховання, саморегуляції, самоконтролю та самоменджменту для того щоб активно та цілспрямовано саморозвиватися як особистість і як професіонал.

Таким чином, саморозвиток – це *процес якісної, цілеспрямованої, свідомої зміни особистісної сфери, що забезпечує саморозвиток і є невід’ємною умовою його особистісного та професійного становлення*. Без усвідомленого саморозвитку студент не зможе досягнути особистісного і професійного успіху. У дослідженні виходили з тих позицій, що саморозвиток майбутніх фармацевтів можна активно стимулювати під час організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія». Як показує наш власний педагогічний досвід під час вивчення не лише спеціальних професійно орієнтованих навчальних дисциплін («Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія»), а й під час опанування теоретичним матеріалом із суспільних дисциплін («Основи філософських знань», «Культурологія», «Соціологія», «Економічна теорія», «Основи правознавства»).

У практичному контексті з метою вдосконалення процесу саморозвитку студентів, які навчаються в системі «коледж – медична академія», вагомий потенціал має розробка методичного забезпечення освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фармацевтів із спеціальних професійно орієнтованих дисциплін, яке базується на:

- комплексному поєднанні теоретичного та практичного навчання на засадах акмеологічного та компетенісного підходів;

- виваженій організації аудиторної й самостійної роботи студентів (написання навчально-методичних посібників та розробка методичних рекомендацій);

- поєднанні традиційних форм організації професійної підготовки з інноваційними (проблемні інтерактивні лекції, інноваційні семінарські заняття, практичні, тренінги, круглі столи);

- активному використанні інтерактивного соціокультурного середовища системи коледжу та узгодження її з освітнім середовищем медичної академії (розробка електронних версій усіх навчальних курсів).

У практичному контексті з метою впровадження четвертої педагогічної умови під час викладання дисциплін «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія» викладачам необхідно виважено ставитися до ініціювання процесу саморозвитку майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія». Ці спеціальні практично орієнтовані навчальні дисципліни, які належать до циклу професійної підготовки безпосередньо орієнтовані на формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів, а тому викладачам під час організації освітнього процесу, доцільно стимулювати студентів до саморозвитку.

Отже, сучасний стан професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» в нашій державі вимагає від викладацького складу творчого підходу до організації освітнього процесу, що безпосередньо має бути зосереджена на активне спонукання студентів до

особистісного і професійного саморозвитку. Саморозвиток розглядаємо як багатокomпонентну особистісну діяльність студентів у процесі професійної підготовки, яка передбачає самостійне управління власною пізнавальною діяльністю та розвитком, шляхом вибору оптимальних шляхів і засобів, що спрямовані на самовдосконалення та сприяють самовихованню, самопізнанню і самовдосконаленню. Нині для професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців фармації, які зможуть ефективно здійснювати свою професійну діяльність, належним чином сформовані практичні уміння і навички щодо саморозвитку виступають на провідне місце. Викладачі повинні стимулювати майбутніх фармацевтів до такої діяльності та ініціювати її початок для того, щоб перевести у подальшому зовнішню мотивацію на внутрішні бажання. У практичній площині під час організації процесу професійної підготовки, спрямованої на стимулювання саморозвитку майбутніх фармацевтів, необхідно переосмислити зміст цієї діяльності та суттєво вдосконалити практичні форми, методи і засоби. З цією метою, як показали наші власні дослідження, вагомим потенціалом володіють навчальні дисципліни спеціальної підготовки (фармакогнозія, медична ботаніка, фітотерапія).

У підсумку наголосимо на тому, що активне впровадження усіх чотирьох педагогічних умов у процес наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів, які навчаються в системі «коледж – медична академія», призведе до ефективного переведення зовнішньої мотивації у внутрішню, буде позитивно впливати на когнітивну та конативну сферу, а також стимулюватиме майбутніх фармацевтів до саморозвитку, допоможе формуванню особистісно-професійних якостей та дозволить налаштувати студентів на активну діяльність щодо вдосконалення усіх показників готовності до професійної діяльності.

Наголосимо на тому, що теоретично обґрунтовані педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія покладено в основу структурно-функціональної моделі такого процесу. З огляду на вагомість педагогічного моделювання для

організації професійної підготовки майбутніх фахівців, які здобувають освіту за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» ці питання будуть нами розглянуті більш ґрунтовніше у наступному параграфі дисертаційного дослідження.

2.3 Структурно-функціональна модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія

Нині в нашій країні активно відбувається вдосконалення процесу навчання під час професійної підготовки майбутніх фахівців, що безпосередньо пов'язане із впровадженням інноваційних підходів, методів і форм до організації змісту освіти. Однією із загальноосвітніх тенденцій фармацевтичної освіти є практичне впровадження концепції неперервної освіти і реалізація на практиці наступності професійної підготовки майбутніх фахівців, які здобувають освіту в галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація у процесі навчання спочатку у медичних коледжах, а пізніш в медичних академіях. Однією із основних умов забезпечення наступності освіти є суттєве розширення освітніх послуг.

Науковці (Андреев, 2000; Кайдалова, 2010) одностайні у тому, що під час наступності професійної підготовки активізуються всі форми організації освітнього процесу, які тісно пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, що матиме позитивний вплив на становлення майбутнього фахівця як компетентного професіонала-фармацевта. Зауважимо, що як і в галузі фармації так і в інших сферах діяльності, нині потрібні високопрофесійні фахівці, які здатні кваліфіковано виконувати свою фахову діяльність і готові відразу, з першого дня, активно включитися в роботу по наданню фармацевтичних послуг.

Сучасна ситуація на фармацевтичному ринку нашої держави та світу пред'являє принципово нові вимоги до професійної підготовки фахівців. Нині

вони суттєво підвищилися у зв'язку із новими викликами усьому людству, спричиненими світовою пандемією від COVID-19. Зокрема, фармація вимагає підготовки фахівців вузької спеціалізації (в тому числі й нових) спеціальностей («Клінічна фармація», «Технологія фармацевтичних препаратів», «Технологія парфюмерно-косметичних засобів», «Лабораторна діагностика», «Біотехнологія БАР», «Екобіотехнологія», «Економіка підприємства», «Аналітичний контроль якості хімічних лікарських сполук», «Виробництво фармацевтичних препаратів»). Це завдання для сучасної системи професійної освіти майбутніх фармацевтів є досить важким. Основна причина складності полягає насамперед у невисокій матеріальній базі навчальних закладів. По-друге, навчальні програми, а також методики, які використовують викладачі, не встигають за технологічним розвитком, змінами законодавства, зміною інформації в сфері фармації.

Для виправлення зазначених складностей необхідне звернення професійної освіти до засад організації наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія», що призведе до якісних змін функцій всіх учасників освітнього процесу, впровадження нових форм і методів навчання та спричинить суттєве вдосконалення готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Причому на кожному ступені професійної освіти необхідно так вибудовувати освітній процес, щоб у студентів не тільки формувалась теоретична база, але розвивалися практичні вміння, навички, утверджувались особистісні якості, які дозволять їм в процесі майбутньої професійної діяльності досить швидко та ефективно адаптуватися до умов реалізації майбутньої професійної діяльності (Андреев, 2000). У цьому контексті, вагомим потенціалом володіє *моделювання* такого освітнього процесу, який призведе до вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія».

Підтримуємо вітчизняних дослідників М. Люшина (2012) та С. Хабатовича (2012), а також зарубіжних науковців (Воссага, 2010; Miller,

Page, 2007; *Philosophy of Complex Systems*, 2011; Wormington, Henderlong, Anderson 2012) у тому, що моделювання виступає вагомою і обов'язковою частиною наукового дослідження, яка використовується для опису й дослідження різноманітних процесів, у тому числі інформаційних, нововведень, властивостей, а також закономірностей розвитку системи освіти, навчальних середовищ.

Наголосимо, що в умовах інформаційного перенасичення освітньої системи актуальною проблемою для системи закладів, які забезпечують наступність професійної підготовки майбутнім фармацевтам є пошук ефективних шляхів проєктування освітніх систем, які функціонують в інноваційному режимі. Отже, одним із найперспективніших шляхів визнаємо педагогічне моделювання. *Моделювання* розглядаємо у контексті акмеологічного і компетенісного підходів як «технологію освітньої прогностики, продуктивну освітню послугу» (*Акмеологічні підходи в роботі з педагогами: інноваційні технології в структурі внутрішньошкільної методичної роботи*, 2019, с. 30).

Вважаємо, що проблема розробки *моделі* фахівця є визначальною для ормування змісту навчальних планів, а також і навчальних програм. У науково-довідкових джерелах термін «модель» трактується по-різному, як «умовна схема якого-небудь процесу чи об'єкта, що використовується у дослідженнях його представником» (*Великий тлумачний словник сучасної української мови*, 2005, с. 683); досліджуваний процес (об'єкт), що представлений у загальному вигляді (Семотюк, 2008, с. 374).

Коротко розглянемо психолого-педагогічний зміст наукової дефініції «модель». Зокрема, у розумінні Т. Спіріної, модель виступає знаковою системою, за допомогою якої можна «відтворити дидактичний процес, показати в цілісності його структуру, функціонування та зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження» (Спіріна, 2008, с. 280). Так, О. Сорока розуміє під «моделлю графічно представлену систему підготовки фахівця, яку можна коригувати і вдосконалювати залежно від

змін умов і вимог суспільства» (Сорока, 2016, с. 229). Нам імпонує визначення, яке запропоноване Т. Гуменюк, яка під терміном «модель» розуміє «штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, будучи подібний до досліджуваного об'єкта (або явища), відображає і відтворює у більш простому і узагальненому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відносини між елементами цього об'єкта» (Гуменюк, 2010, с. 55).

Моделювання наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія може бути розкритим через визначення цілей неперервної освіти, тоді як цілі, головним чином, диктуються новими умовами виробничих відносин. У методичній площині модель визначає чому навчати студентів і як організувати навчальний процес (застосування яких методів дозволяє досягти бажаного результату).

В основу розробки моделі покладено бачення В. Андрєєва (Андрєєв, 2004, с. 125–136) про ідеальну модель конкурентоспроможної особистості. Вважаємо, що така модель має мати суттєвий позитивний вплив на такі *сторони особистості* майбутнього фахівця, який здобуває освіту за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація»:

– мотиви та ціннісні орієнтації (чіткість цілей, усвідомлення пріоритетів, віра в успіх, оптимізм, глибокий інтерес до роботи, прагнення до якісного кінцевого результату своєї професійної діяльності, орієнтація на здоровий спосіб життя);

– моральні якості (відповідальність, толерантність, здатність до компромісів, самостійність);

– громадянські якості (ясність і чіткість громадянської позиції, соціальна активність, здатність відстоювати свої права, патріотизм, громадянська мужність);

– інтелектуальні й ділові якості (креативність, творчий підхід до справи, системність, компетентність, професіоналізм; критичність і прогностичність мислення);

– особливості характеру і поведінки (здатність ставити і вирішувати складні професійні завдання і проблеми, працьовитість, енергійність, рішучість, стійкість до стресів; здатність мобілізуватися й доводити до кінця розпочату справу, розважливість);

– комунікативні здібності (комунікабельність, адаптивність, вміння переконувати і вести переговори, емпатійність у роботі з колективом, постачальниками і клієнтами);

– організаторські здібності (здатність створювати команду, мобілізувати колектив, вимогливість, уміння контролювати і коригувати роботу колективу);

– «акме-здатність» (самостійність у прийнятті відповідальних рішень; здатність до безперервного саморозвитку, професійного зростання, самовизначення, самовдосконалення, до творчої самореалізації).

З методичної точки зору, як доводить Р. Скулкова (1993), для визначення цілей професійної підготовки потрібно використовувати моделювання особистості фахівця на підставі вимог, що пред'являються до нього з боку суспільства, професії та завдань, які потрібно вирішувати у майбутньому. Вважаємо, що з практичної точки зору модель має охоплювати опис сукупності якостей, які забезпечують успішне виконання професійних завдань, а також його самоосвіта з урахуванням динамічності розвитку особистості, й майбутньої професійної сфери. Тобто *модель виступає в якості ідеального образу, формування якого стає метою професійної підготовки на засадах наступності в системі «коледж – медична академія».*

До основних *переваг* запропонованої моделі в контексті організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» було віднесено такі, як:

1. Можливість реалізації нової парадигми організації наступності професійної підготовки, що передбачає фундаментальність, цілісність та спрямованість на особистість майбутнього фахівця, що надаватиме фармацевтичні послуги;

2. Значна диверсифікація та реагування на кон'юнктуру ринку в сфері надання фармацевтичних послуг;

3. Підвищення освіченості випускників, які позитивно сприймають тезу «освіта крізь усе життя» та спрямовані на підвищення фахового рівня не лише в системі «коледж – медична академія», а й мають бажання навчатися в університетах для підвищення власного освітнього рівня;

4. Свобода вибору «траєкторії професійної підготовки» і відсутність тупикової освітньої ситуації;

5. Можливість ефективної інтеграції закладів вищої медичної освіти (медичних академій) із коледжами;

6. Стимулювання диференціації професійної фармацевтичної освіти;

7. Широкі горизонти для підвищення освітнього рівня та реальна можливість для студентів інтеграції в світову фармацевтичну освітню систему.

На наш погляд, модель у психолого-педагогічному контексті покликана звернути увагу викладачів на потребу суттєвого вдосконалення професійної підготовки фармацевтів в системі наступності освіти, які вкрай необхідні на сучасному етапі розвитку українського фармацевтичного ринку. У дослідженні висуваємо робочу гіпотезу про те, що розроблена модель буде корисна для вдосконалення професійної освіти майбутніх фармацевтів, які навчаються в системі «коледж – медична академія» у контексті якісної організації наступності освіти.

Таким чином, для того, щоб визначити шляхи і засоби досягнення цієї мети – формування такого «ідеального фахівця» у системі неперервної професійної підготовки – необхідно переглянути та оптимізувати навчальні плани і програми, удосконалити систему засобів і способів впливу, що сприяють формуванню в студентів особистісних якостей. Повністю поділяємо позицію науковців (*Обучение в течение жизни: политика стран ОЭСР в области непрерывного образования, 2005*) про те, що зміст освіти, система

методів, форм і засобів організації професійної підготовки фармацевтів мають бути головними складовими моделі підготовки фахівців.

З практичної точки зору для визначення цілей професійної підготовки необхідно використовувати моделювання особистості фахівця на підставі вимог, що «пред'являються до нього з боку суспільства, професії та завдань, які потрібно вирішувати майбутньому фахівцю» (Скулкова, 1993, с. 34). Вважаємо, що модель має охоплювати опис сукупності його якостей, які забезпечують успішне виконання професійних завдань, а також його самоосвіти з урахуванням динамічності особистісного розвитку та майбутньої професійної сфери. Тобто модель виступає в якості ідеального образу, формування якого стає метою професійної освіти майбутніх фармацевтів, які здобувають освіту в системі «коледж – медична академія».

У дослідженні висуваємо робочу гіпотезу про те, що професійна підготовка майбутніх фармацевтів, які здобувають освіту у системі «коледж – медична академія» потребує суттєвого вдосконалення, шляхом повномасштабного використання педагогічного моделювання. Саме на основі використання педагогічного моделювання можна забезпечити конкурентоспроможність майбутніх фахівців на ринку надання фармацевтичних послуг на основі побудови та практичного впровадження структурно-функціональної моделі в освітній процес як в коледжі, так і в медичній академії.

Отже, побудувати модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» означає імітувати зазначений процес шляхом створення схеми, у якій мають отримати своє реальне відображення мета, структура, умови, принципи його функціонування як єдиної системи. У науковому обіході існує значний спектр моделей (педагогічні, психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні, структурні, функціональні, структурно-функціональні, та ін.). Так, на основі узагальнення напрацювань О. Антонової (2017), І. Бойчук (2010), Г. Дутки

(2004), Л. Кайдалової (2010), Х. Козак (2020), І. Процюк (2019), І. Свєточєвої (2013), В. Слїпчук (2014), Я. Цєхмїстер (2015), які досліджували організацію освітнього процесу майбутніх фармацевтів нами обрано, як найбільш перспективну, саме структурно-функціональну модель.

Обґрунтуємо наш вибір. Під структурно-функціональною моделлю Т. Вакалюк розуміє модель, що «графічно відображає функціональні особливості структурних елементів певного процесу» (Вакалюк, (2017, с. 54). Я. Левковська пояснює особливості структурно-функціонального типу моделі тим, що у них об'єкт розглядається як «цілісна система, яку слід розчленувати на складові частини, компоненти, підсистеми, які структурно взаємопов'язані між собою, описують підпорядкованість, логічну і тимчасову послідовність вирішення окремих завдань» (Левковская, 2007, с. 145).

У нашому дослідженні ми *розуміємо структурно-функціональну модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» як сукупність структурних компонентів, які знаходяться у взаємозв'язку й взаємозалежності між собою та виконують певні функції.*

Погоджуємося із зарубіжними вченими (Воссара, 2010; Miller, Page, 2007; *Philosophy of Complex Systems*, 2011; *Unsolved Problems in Mathematical Systems and Control Theory*, 2004) в тому, що структурно-функціональна модель передбачає простоту в побудові і чіткість у відображенні. Як доводять В. Беспалько та Ю. Татур (1989) в основі структурно-функціональної моделі покладено теорію подібності, що вимагає дотримання при моделюванні певних вимог:

– модель повинна давати коректний опис основ функціонування усієї освітньої системи;

– основні постулати, які використовують для її побудови, повинні відповідати реальним властивостям освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фахівців;

– усі елементи моделі повинні бути пов'язані між собою і чітко відображати взаємозв'язки її складових елементів.

Розробка структурно-функціональної моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» виконувалась у такій *послідовності*:

– по-перше, нами було проаналізовано різні варіанти вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» з урахуванням сучасних вимог до освітнього процесу, основних напрямів і змісту навчання в системі «коледж – медична академія»;

– по-друге, чітко визначено доцільність та прораховано можливий позитивний ефект від введення конкретних блоків та їх складових елементів у власну структурно-функціональну модель;

– по-третє, ми визначили зв'язки між підструктурними елементами розробленої моделі, визначили їх роль, підпорядкування та функціональне навантаження;

– по-четверте, було доведено необхідність поєднання традиційних та інноваційних форм організації процесу професійної підготовки майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія», визначено позитивний ефект від їх введення в модель з урахуванням тих вимог, які декларують акмеологічний та компетентнісний підходи.

У процесі розробки структурно-функціональної моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» ми враховували такі *положення*:

– процес професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» повинен бути цілісним, динамічним, гнучким та відповідати сучасному рівню розвитку медичної науки у цілому та фармації зокрема;

– професійна підготовка студентів фармакологічної галузі формується не лише в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін (дисципліни циклу професійної підготовки), але і під час вивчення навчальних дисциплін що належать до циклу загальної підготовки, а також під час проходження практики (цикл практичної підготовки), що допомагає оптимізувати освітній процес і сформувати готовність майбутніх фармацевтів, які здобувають освіту в системі «коледж – медична академія» до професійної діяльності.

Зміст професійної підготовки майбутніх фармацевтів до професійної діяльності відповідає вимогам організації освіти як у коледжі так і в медичній академії, узгоджується із галузевим стандартам вищої освіти, адекватний системі кваліфікаційних вимог (додаток Б), навчальним планам підготовки фармацевтів в коледжах та медичних академіях (додаток В), а також враховує усі особливості робочих програм навчальних дисциплін, що передбачені для вивчення.

З психолого-педагогічної точки зору, розроблена нами структурно-функціональна модель містить *цільовий, теоретико-методологічний, змістово-процесуальний* та *контрольно-оцінювальний* блоки, які повною мірою забезпечують візуалізацію процесу формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності під час навчання у системі «коледж – медична академія» (рис. 2.2).

Розглянемо більш ґрунтовніше усі складові блоки авторської структурно-функціональної моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія.

Отже, об'єктом моделювання у нашому дослідженні виступає процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» з метою формування їхньої готовності до професійної діяльності.

Рис. 2.2. Структурно-функціональна модель наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія

Погоджуємося із К. Соцьким у тому, що «гуманізація освіти спрямована на розроблення змісту, форм, методів і засобів навчання, котрі забезпечують не лише розвиток інтелекту студента, а й розвиток його особистісних якостей, враховують його індивідуальність, стимулюють самоосвіту, самовиховання, саморозвиток» (Соцький, 2014, с. 68).

Першу позицію у *цільовому* блоці відведено *мети*. У дослідженні ми виходили з того, що мета відіграє визначальну роль у процесі моделювання наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія». За основу було взято трактування мети як «функції потреб ... її можна визначити як усвідомлення потреб, передбачення бажаного результату, на досягнення якого і спрямовано активність особистості» (Рибалко, 2006, с. 167). Тому формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у процесі професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» є *метою* нашої структурно-функціональної моделі, яка відображена в *цільовому* блоці.

Формування на думку, Я. Левковської, передбачає «спеціально організовану, цілеспрямовану систему дій викладача і студента, що забезпечує реалізацію закономірностей навчання, виховання і розвитку особистості та індивідуальності студентів в єдності з закономірностями педагогічної діяльності» (Левковская, 2007, с. 56).

Мета конкретизується відповідними *завданнями*:

- 1) сформувані у студентів систему теоретико-практичних знань з фармації;
- 2) вдосконалити комплекс практичних умінь і навичок;
- 3) розвинути особистісні характеристики, професійно важливі й соціально значущі якості, які позитивно впливатимуть на результат професійної діяльності.

Визначальними елементами теоретико-методологічного блоку структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки

майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія є *методологічні підходи* – акмеологічний, компетентнісний, системний, процесуально-діяльнісний. Дамо їм коротку характеристику.

Отже, *акмеологічний підхід* зосереджує увагу на тому, що сучасна професійна підготовка майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» має бути зорієнтована на формування ціннісного ставлення до світу, яке виступає як внутрішня позиція особистості, що відображає зв'язок особистісних і суспільних значень. (більш ґрунтовніше потенціал акмеологічного підходу описано нами п. 1.3)

Компетентнісний підхід передбачає не просто передачу знань від викладача до студента, а формування у майбутніх випускників, що здобувають спеціальність 226 Фармація, промислова фармація необхідних для професійної діяльності теоретичних знань, умінь, навичок і формування широкого спектру соціально-особистісних і професійних компетенцій. У методологічному контексті цей підхід виступає основою формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Його реалізація передбачала спрямовування майбутніх фармацевтів до саморозвитку, а також мотивації їх до самореалізації та спонукання їх до цілеспрямованої і системної самоосвіти. (У п. 1.3 представлено характеристика компетентнісного підходу).

У нашому баченні найбільш дотичними і відповідними до акмеологічного та компетентнісного підходів є системний та процесуально-діяльнісний підходи.

У дослідженні за основу було взято позицію про те, що *системний підхід* дає змогу «розподілити проблему на окремі аспекти стосовно поставлених конкретних завдань, для яких існують методи їх реалізації, зберігаючи при цьому цілісність цієї проблеми» (Кустовська, 2005, с. 14). Вважаємо, що основним завданням системного підходу є розробка методів дослідження і конструювання складних за організацією об'єктів як систем. З педагогічної точки зору цей підхід «спрямований на розкриття цілісних

педагогічних об'єктів, виявлення в них різних типів зв'язків і зведення їх в єдину теоретичну картину» (Гончаренко, 2011, с. 305). Так, В. Берека відзначає, що системний підхід використовує сучасні психолого-педагогічні методи дослідження та уможливорює вивчення ключових особливостей структур і процесів в об'єктах дослідження (Берека, 2007, с. 26). Отже, використання системного підходу передбачає не лише поєднання структурних елементів розробленої структурно-функціональної моделі, а й допомагає визначити взаємозв'язок усіх методологічних (акмеологічного, компетентнісного, системного, процесуально-діяльнісного) підходів, оскільки використання моделі у освітньому процесі передбачає спільну діяльність викладачів і студентів – майбутніх фармацевтів.

Процесуально-діяльнісний підхід, складовими якого є процесуальний і діяльнісний підходи. Діяльнісний підхід передбачає опис, пояснення, проектування об'єктів і процесів із погляду категорії діяльності, яку розуміють як форму активного цілеспрямованого вияву сутнісних сил особистості та основний засіб і найважливіша форма її розвитку. Згідно процесуального підходу, вся діяльність медичних ЗВО в цілому та організація безпосереднього процесу формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія», зокрема розглядається як ланцюг конкретних послідовних процесів (дій), причому якість професійної підготовки контролюється на кожному етапі.

Під процесуально-діялісним підходом і підвищенням ефективності наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів на його основі розуміємо організацію освітнього процесу, основу якого містить взаємодія викладача і студентів, що забезпечує участь кожного учасника цього процесу, як об'єкта і суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності. Такий підхід реалізується використанням активних форм і методів навчання, що забезпечують підвищення пізнавальної активності студентів, стимулюванням їх до особистісного та професійного саморозвитку.

Відзначимо, що поряд із підходами у теоретико-методологічному блоці структурно-функціональної моделі цільне місце відведено *принципами*. З'ясовано, що принципи у підручнику з педагогіки вищої школи В. Ортинський розглядає «як рекомендації, що спрямовують педагогічну діяльність і навчальний процес загалом, як способи досягнення педагогічних цілей з урахуванням закономірностей та умов перебігу навчально-виховного процесу» (Ортинський, 2009, с. 173–174).

Зокрема, у розробленій нами структурно-функціональній моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» чільне місце у теоретико-методологічному блоці відведено *загальнонауковим принципам*, які виступають «головними ідеями, за допомогою яких можна визначити зміст, форми, методи організації навчальної роботи» (Фіцула, 2006, с. 88). Іншими словами, принципи – це основоположні ідеї, базові вимоги та конкретні нормативні положення, якими слід керуватися для забезпечення ефективності підготовки студентів. Тобто, загальнонаукові принципи розглядаємо у якості визначальних орієнтирів, що виступають методологічною основою професійної підготовки та допоможуть нам поєднати теоретичні знання, якими мають оволодіти майбутні з практикою.

У дослідженні виокремлюємо чотири основні загальнонаукові принципи організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія:

– принцип діалогізації педагогічної взаємодії (передбачає налагодження рівноправного співробітництва викладача і студентів);

– принцип проблематизації (розкриває творчий характер освіти як у коледжах, так і у медичній академії під час організації наступності професійної підготовки);

– принцип індивідуалізації (спрямований на подолання недоліків традиційної педагогічної взаємодії в освітньому процесі та орієнтований на унікальність особистості кожного студента);

– принцип деонтологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх фармацевтів (відображає етичну сторону майбутньої професійної діяльності фахівця, який надаватиме фармацевтичні послуги).

Слід зазначити, що професійна підготовка майбутніх фармацевтів до реалізації фахової діяльності, окрім загальнонаукових, повинна мати специфічні принципи, в яких відображаються закономірності зазначеного процесу підготовки. Саме цим ми керувалися, виокремлюючи в теоретико-методологічному блоці структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія *специфічні принципи*. Отже, до спектру таких специфічних принципів, які посіли належне місце у теоретико-методологічному блоці авторської моделі віднесено: принцип розвитку здібності особистості до саморозвитку; принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії; принцип формування установки на саморозвиток, самоорганізацію і самореалізацію; принцип єдності теоретичного знання і практичної дії. Дамо їм коротку характеристику.

Принцип розвитку здібності особистості до саморозвитку. Цей принцип проявляється в побудові освітнього процесу у системі «коледж – медична академія» на основі врахування потреби студентів в самостійному поглибленні та системному збагаченні професійних знань, а також вдосконаленні практичних умінь і навичок, розвитку особистісно-професійних характеристик, інтересів, відповідальному і творчому відношенні до професії фармацевта.

Принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії є своєрідним персональним шляхом реалізації особистісного потенціалу кожного студента в освітньому процесі під час організації наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія». Особистісний потенціал передбачає комплекс пізнавальних, творчих, організаційно-діяльнісних здібностей студентів-фармацевтів, тобто це є програма індивідуальної активності, спрямованість і зміст якої визначаються «волездатністю» як готовністю

здійснювати свідомий вибір і діяти згідно етичній вольовій відповідальності. При цьому студент, який здобуває освіту за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» створює освітню продукцію, вибудовує свій освітній шлях, спираючись на індивідуальні якості та здібності, причому робить це у відповідному освітньому середовищі, яке організовує викладач. У нашому баченні практична реалізація цього принципу спрямована на проєктування та організацію максимально сприятливих умов для стимулювання кожного студента до розвитку в освітньому процесі коледжу та медичної академії.

Принцип формування установки на саморозвиток, самоорганізацію і самореалізацію виконує стимулювальну функцію. Головним чином цей принцип сприяє тому, щоб майбутній фармацевт, що здобуває освіту у системі «коледж – медична академія», зумів адекватно сприйняти самозміни та повністю усвідомив необхідність активних та свідомих практичних дій, які позитивно вплинуть на формування у нього належного рівня готовності до професійної діяльності. Цей принцип також спрямований і на потребу ставити нові цілі та працювати над їхнім досягненням.

Такий специфічний принцип як *принцип єдності теоретичного знання і практичної дії* полягає в пошуку реальних можливостей отримання теоретичних знань студентів-фармацевтів з їхніми практичними потребами, ціннісними орієнтаціями. Його практична цінність полягає у тому, що він забезпечує оптимальний пошук ефективних шляхів, які мають позитивний вплив на розширення можливостей застосування теоретичних знань у практичній діяльності майбутніх фармацевтів під час надання фармацевтичних послуг відповідно до реалізації кваліфікаційних вимог.

Підсумовуючи, наголосимо, що загальнонаукові та специфічні принципи були обрані з огляду на рівень розвитку педагогічної науки та реальні освітні можливості як коледжів, де студенти здобувають освітній рівень «молодший бакалавр», так і медичних академії, де є можливість майбутньому фахівцеві

здобути освітній рівень «бакалавр» у галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація».

У психолого-педагогічній площині для того, щоб ефективно сприяти розвитку наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія» необхідно визначити конкретний спектр та активно реалізовувати загальні *закономірності* організації освіти. У своєму дослідженні ми виходили з тих позицій, що встановлення таких загальних закономірностей виступає вагомим елементом будь-якого наукового дослідження. Закономірності, у баченні С. Гончаренка, – це «об'єктивні, стійкі й суттєві зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність» (Гончаренко, 2011, с. 131). Тобто, саме завдяки закономірностям можна спрямувати професійну підготовку майбутніх фармацевтів на розв'язання завдань ефективного особистісного й професійного розвитку. Саме ці міркування були покладені в основу включення закономірностей у теоретико-методологічний блок авторської моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія.

Таким чином, аналіз і оцінка педагогічних аспектів організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» дозволяють нам виділити і зафіксувати найбільш значущі закономірності, що властиві організації освітнього процесу, а саме:

– залежність якості професійної підготовки майбутніх фармацевтів від розвиненої внутрішньої мотивації, поступового переведення зовнішньої мотивацій у внутрішню, а також професійної спрямованості та проблемного характеру освітнього процесу й тих конкретних тем з фармації, що розглядаються, ролі дослідницької роботи і цілеспрямованого формування вміння самостійного навчання у студентів;

– наступність, доцільність, інтеграція традиційних методик навчання і сучасних інноваційних освітніх технологій з утворенням цілісної професійної освіти у системі «коледж – медична академія»;

– необхідність розробки якісного методичного забезпечення управління якістю освітнього процесу;

– формування професійних умінь випускника-фармацевта, який здобув освіту в системі «коледж – медична академія» безпосередньо залежить від професійно-інтеграційної основи засвоєння теоретичних знань, причому особливе значення надається вмінню самостійної та дослідницької роботи;

– розвиток професійної компетентності пропорційне до ступеня власної пізнавальної активності студента та можливості максимального особистісного самовираження, що здійснюється в освітньому середовищі як коледжу, так і медичної академії.

У цілому, закономірності припускають об'єднання процесів інтеграції, фундаменталізації, індивідуалізації змісту процесу професійної підготовки фармацевта, який здобуває освіту за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація». Наголосимо на тому, що основна закономірність полягає в *створенні спеціального освітнього середовища у коледжах і медичних академіях*, яке здатне стимулювати позитивне емоційно-ціннісне ставлення майбутніх фармацевтів до освітнього процесу і проектується в тісному зв'язку з їхньою майбутньою професійною діяльністю.

У підсумку можемо констатувати, що виокремлений спектр закономірностей повною мірою віддзеркалює рівень розвитку інтелектуальної, емоційної та вольової сфери особистості майбутніх фармацевтів, відображає активно-діяльнісний характер їхньої професійної підготовки у системі «коледж – медична академія», відповідає рівні розвитку їхньої мотиваційної сфери та передбачає адекватний вибір методів, форм, прийомів та засобів організації освітнього процесу як в коледжах, так і в медичних академіях, які готують фахівців у галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація».

Щоб підвищити ефективність формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності ми визначили конкретні педагогічні

умови (підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів; використання комплексу активних форм і методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань у сфері фармації; створення практико-орієнтованого середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок; стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку) (їх характеристика представлена у п. 2.2). Отже, у змістово-процесуальному блоці центральне місце відведено саме педагогічним умовам. Наголосимо на тому, що практична реалізація визначених педагогічних умов здійснюється через інші складові *змістово-процесуального блоку* авторської структурно-функціональної моделі, який передбачає *етапи* формування готовності, *форми*, *активні методи* та *інноваційні технології* навчання. Розглянемо більш ґрунтовніше перераховані складові.

Насамперед відзначимо, що етапи (ознайомлюючий, теоретико-базовий, практико-орієнтований, конструктивно-результативний) формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та ефективні для кожного з них зміст, форми, методи, технології навчання визначені нами з урахуванням педагогічної складової професійної діяльності фармацевта. (Етапи формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності будуть розглянуті нами більш ґрунтовніше у третьому розділі дисертаційного дослідження). Наголосимо, що етапи безпосередньо узгоджені з обґрунтованими педагогічними умовами. Дані етапи передбачають наступність і взаємозв'язок розвитку всіх компонентів (мотиваційно-ціннісного, когнітивно-знаннєвого, конативно-діяльнісного, особистісно-рефлексивного) готовності студентів до означеного майбутньої професійної діяльності в галузі фармації.

Формування готовності в майбутніх фармацевтів до професійної діяльності забезпечується, головним чином, під час вивчення дисциплін, які належать до циклу професійної підготовки: «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія». Для реалізації визначених

завдань структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» були підібрані відповідні *форми* (індивідуальні, групові) та *методи*. Враховуючи специфіку професійної підготовки майбутніх фармацевтів, ми обирали комплекс *активних методів навчання*: «метод створення ситуації успіху», кейс-метод, ділові ігри, «мозковий штурм» тощо. Основними формами організації навчального процесу були лекційні, семінарські та практичні заняття; практична підготовка; самостійна робота студентів; консультації, індивідуально-дослідні завдання. Серед *інноваційних технологій*, які володіють позитивним фактом під час формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності в системі «коледж – медична академія» особливою популярністю користувалися, технологія ситуативного моделювання та арт-терапевтичний тренінг. (У третьому розділі дослідження ми зосередимо більш ґрунтовну увагу на висвітленні цих аспектів та представимо зміст практичної діяльності).

У нашому баченні розроблена структурно-функціональна модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» спрямована на виконання таких головних *функцій*, як:

- управлінської, яка забезпечує коректне управління процесом професійної підготовки студентів – майбутніх фармацевтів, у процесі здобуття освіти в системі «коледж – медична академія»;

- організаційної, передбачає налагодження якісної організації освітнього процесу;

- навчальної, дозволяє цілеспрямовано формувати готовність майбутніх фармацевтів до професійної діяльності на основі системного формування теоретичних знань, а також вдосконалення практичних умінь і навичок;

- комунікативної, яка дає можливість чітко налагодити суб'єкт-суб'єктну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу (студент – студент; студент – викладач).

Слід зазначити, що функціональний характер розробленої структурно-функціональної моделі відзначається тим, що у ній відображено спрямованість педагогічних умов на формування кожного компонента готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Так, формування *мотиваційно-ціннісного* компонента забезпечує педагогічна умова підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів; *когнітивно-знаннєвий* компонент забезпечується педагогічною умовою, що передбачає використання комплексу активних форм і методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань з фармації; на формування *конативно-діяльнісного* компоненту спрямована третя педагогічна умова – створення практико-орієнтованого середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок; четверта педагогічна умова – стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку, акцентує увагу на формуванні *особистісно-рефлексивного* компоненту.

Компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний), критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-розвивальний), рівні готовності (низький, середній, достатній і високий) та результат (позитивна динаміка сформованості готовності до професійної діяльності у майбутніх фармацевтів), складають основу *контрольно-оцінювального* блоку авторської моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія». Детальніше вони представлені у п. 2.1 нашого дослідження. Наголосимо на тому, що у тому випадку, коли у студентів, що здобувають спеціальність 226 «Фармація, промислова фармація» буде діагностовано низький чи середній рівень готовності до професійної діяльності, процес їхньої професійної підготовки можна вдосконалити, зосередившись на тому, щоб сформувані у них достатній і високий рівні.

Отже, вважаємо, що практична реалізація авторської структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх

фармацевтів у системі коледж – медична академія дозволить сконцентрувати увагу на необхідних теоретичних знаннях, практичних уміннях і навичках, а також на формуванні у студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» професійних і особистісних якостей, здібностей мотивів та ціннісних орієнтацій. Вважаємо, що авторська структурно-функціональна модель дозволить розвинути у майбутніх фармацевтів об'єктивну самооцінку рівня підготовленості до практичної діяльності, дасть можливість виявити сильні й слабкі місця наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія», а також дозволить розширити й оновити й наповнити освітнє середовище сучасними педагогічними інноваціями, що позитивно вплинуть на формування готовності до професійної діяльності. Усе це в комплексі призведе до усвідомлення необхідності активізації постійного саморозвитку та самовдосконалення в процесі наступності освіти, щоб не на словах, а на ділі перейти від освіти один раз на все життя до освіти через все життя.

У підсумку зазначимо, що до основних переваг запропонованої структурно-функціональної моделі організації наступності освіти у системі «коледж – медична академія» віднесено: можливість реалізації неперервної освіти, що базується на фундаментальності, цілісності та спрямована на всебічний розвиток особистості кожного студента; швидке реагування на кон'юнктуру ринку в сфері надання фармацевтичних послуг; суттєве підвищення професійного зростання, освіченості випускників, які акцентовані на навчання протягом усього життя, що забезпечить їм підвищення професійного рівня та фахову компетентність; надасть можливість вільного вибору подальшої траєкторії професійної підготовки; налагодить можливість ефективної й тісної інтеграції закладів вищої медичної освіти (медичних академій) із коледжами, які готують молодших спеціалістів в галузі фармації; стимулювання диференціації професійної фармацевтичної освіти; допоможе забезпечити широкі можливості для підвищення освітнього рівня та реалізує

реальну перспективу для інтеграції майбутніх фармацевтів в світову медичну освітню систему для продовження навчання.

Таким чином, розроблена авторська структурно-функціональна модель передбачає, по-перше, органічний взаємозв'язок і нерозривність блоків-елементів; по-друге, реалізацію методологічних підходів та принципів підготовки майбутніх фармацевтів до професійної діяльності з використанням комплексу форм, методів і технологій навчання; по-третє, запровадження і реалізацію педагогічних умов.

Висновки до другого розділу

1. У процесі дослідження з'ясовано, що готовність майбутніх фармацевтів до професійної діяльності визначається ґрунтовними вузькоспеціалізованими знаннями, а також інваріантними знаннями, що сприяють формуванню особистісно-професійних якостей, а також допомагають у творчій самореалізації й адаптації до майбутньої професійної діяльності, позитивно впливають на розвиток інтелекту. У структурі готовності до професійної діяльності виокремлено мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знансєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти, кожен з яких наповнений конкретним функціональним змістом, що відображає особливості процесу організації освіти у системі коледж – медична академія.

Критерії розглядаємо як еталони, на основі яких здійснюється оцінка, порівняння результатів. У практичній площині обрані мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-розвивальний критерії, які відповідають механізмам цілісності освітнього процесу під час неперервної професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» та дозволяють визначити напрямки практичного вдосконалення готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Зміст кожного критерію буде конкретизовано відповідними показниками. На підставі визначених критеріїв та

показників було окреслено високий, достатній, середній та низький рівні готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

2. Педагогічні умови розумітимемо як спеціально створені обставини, що сприяють формуванню готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія». Педагогічні умови, з психолого-педагогічної точки зору, охоплюють сукупність методів, форм та практичних шляхів організації процесу навчання, що забезпечують досягнення поставлених цілей.

Виокремлено та обґрунтовано чотири педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія, а саме: підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів; використання комплексу активних форм і методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань у сфері фармації; створення практико-орієнтованого середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок; стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку. Кожна виокремлена педагогічна умова – це підґрунтя для наступної, що і характеризує їх взаємозв'язок. Усі педагогічні умови впливають компоненти готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

3. Побудувати модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» означає імітувати зазначений процес шляхом створення схеми, у якій мають отримати своє реальне відображення мета, структура, умови, принципи його функціонування як єдиної системи. У методичному контексті модель має охоплювати мотиви, ціннісні орієнтації, моральні та громадянські якості, інтелектуальні й ділові якості, конкретні особливості характеру і поведінки комунікативні та організаторські здібності та «акме-здатність». Структурно-функціональну модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» розглядаємо як сукупність структурних блоків, які знаходяться у взаємозв'язку й

взаємозалежності між собою. Авторська модель охоплює цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний (акмеологічний, компетентнісний, системний, процесуально-діяльнісний підходи; загальнонаукові та специфічні принципи; закономірності), змістово-процесуальний (педагогічні умови; етапи формування готовності; форми; методи; інноваційні педагогічні технології) і контрольньо-оцінювальний (компоненти, критерії, рівні, результат) блоки та виконує управлінську, організаційну, навчальну, комунікативну функції.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора: Кіщук, 2016а; 2019а; 2019с; 2019f; 2019і.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАСТУПНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У СИСТЕМІ КОЛЕДЖ – МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ

У розділі «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов і структурно-функціональної моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія» представлено характеристику стану сформованості готовності до професійної діяльності на констатувальному експерименту; висвітлено методику організації формувального експерименту і представлено аналіз результатів.

3.1. Дослідження стану сформованості готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі коледж – медична академія на констатувальному етапі дослідження

У процесі дослідження було з'ясовано, що у наукових публікаціях (Романишина, Марчишин, 2019; Х. козак, 2019) висвітлено практичні шляхи формування професіоналізму майбутніх фахівців, що надаватимуть фармацевтичні послуги. Теоретичні й методичні аспекти організації професійної освіти майбутніх фармацевтів в Україні у своїх працях вивчали Л. Кайдалова (2010), В. Сліпчук (2014), В. Черних (2002) та ін. Однак, проведений аналіз цих напрацювань дає змогу констатувати, що проблема організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» залишається ще й нині вирішеною лише фрагментарно, а тому потребують більш ґрунтовного дослідження психолого-педагогічні аспекти формування у майбутніх фармацевтів високого рівня

готовності до обраної професійної діяльності на основі використання процедури педагогічного моделювання й розробки та впровадження педагогічних умов та структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія.

Отже, вивченню дійсного стану сформованості готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі коледж – медична академія було присвячено констатувальний етап експериментального дослідження, що було організовано у 2016 н.р. на базі таких навчальних закладів, як:

– ВНКЗ ЛОР «Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини ім. А. Крупинського» (35 студентів та 5 викладачів);

– Рівненський медичного коледж КЗВО «Рівненська медична академія» РОР (15 студентів та 4 викладачі);

– Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського (45 студентів та 8 викладачів);

– Комунальний заклад вищої освіти «Житомирський базовий фармацевтичний коледж» Житомирської обласної ради (34 студентів та 5 викладачів);

– Черкаська медична академія (43 студентів та 6 викладачів);

– Коледж Національного фармацевтичного університету (62 студенти та 10 викладачів).

Відзначимо, що усі заклади мають у своєму структурному підпорядкуванні коледж та забезпечують здобувачам освіти наступність їхньої професійної підготовки та підвищення освітнього рівня (з молодшого спеціаліста до бакалавра) під час здобуття освіти у галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація». У технічному аспекті до констатувального етапу дослідження ми залучили 234 випускників-бакалаврів, які навчалися на денному та вечірньому відділеннях та

38 викладачів, які здійснювали для цих студентів організацію освітнього процесу. Ми поставили перед собою два практичних завдання:

– по-перше, з'ясувати стан та рівень використання викладачами компетентного та акмеологічного підходів під час професійної підготовки майбутніх фармацевтів, а також дослідити які саме інноваційні технології вони використовують під час організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія»;

– по-друге, встановити дійсний стан сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивно-знаннєвого, конативно-діяльнісного, особистісно-рефлексивного компонентів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності, які вони змогли самостійно здобути, навчаючись протягом 4-х років у системі коледж – медична академія.

Насамперед відзначимо, що у вересні 2016 р. ми провели опитування викладацького складу на основі авторського анкетування (додаток Г). Зокрема, ми прагнули на основі самооцінювання встановити, чи вважають самі викладачі свою діяльність інноваційною. У ході дослідження було з'ясовано, що під час освітнього процесу лише 5 (13,16 %) викладачів оцінили свою діяльність як інноваційну, 12 (31,58 %) викладачів відзначили, що використовують педагогічні інновації ситуативно, тоді як переважна більшість викладачів – 21 (55,26 %) використовує традиційний підхід, який базується на інформаційній моделі навчання. Під час усних бесід було встановлено, що головним поясненням щодо використання традиційної педагогічної технології є її акцент на оволодіння знаннями, вміннями та навичками в предметному змісті. Як було встановлено, на час констатувального етапу експериментального дослідження освітній процес в системі «коледж – медична академія» має таку структуру:

Повідомлення студентам інформації (лекція, розповідь, демонстрація) — > заучування і запам'ятовування знань студентами (самостійна робота) —> кінцевий результат – багаж знань, ерудиція, які показані на екзаменах.

Тобто основою є засвоєння «багажу знань», тоді як питанням формування готовності до професійної діяльності, що охоплює сукупність усіх компонентів приділяється незначна увага, лише фрагментарно використовуються як компетентнісний, так і акмеологічний підходи. Таким чином, суб'єктивно ціль освітнього процесу досягається – студентами засвоюється необхідний об'єм знань, однак об'єктивність сьогодення вимагає ефективного формування готовності до виконання професійної діяльності. Іншими словами, знати теорію – ще не означає вміти ефективно діяти під час надання широко спектру фармацевтичних послуг та відповідно до вимог реалізовувати практичну діяльність. На основі проведеного самооцінювання можемо констатувати, що не відбулося серйозних змін в освітньому процесі фармацевтичних закладів. У ході констатувального етапу ми не встановили наявності якісного переходу з кваліфікаційної освітньої системи (знання, уміння, навички) до компетентнісної (формування компетенцій, як єдності знань, умінь та особистісних характеристик).

Відрадним вважаємо той факт, що 1/3 (13 (34,21%)) опитаних викладачів визнають, що доцільно вдосконалити усі види діяльності, 7 (18,42 %) опитаних переконані у тому, що їхня професійна діяльність не потребує вдосконалення. На потребі вдосконалення методики проведення лекційних занять наголосили 6 (15,78 %), а на доцільності вдосконалення організації семінарів вказали 5 (13,15 %) викладачів, стаж роботи яких був менше 5 років. На доцільності вдосконалення організації навчально-пізнавальної діяльності наголосили 7 (18,42 %).

Доволі показовими стали відповіді викладачів, які працюють з майбутніми фармацевтами на третє запитання. Так, лише 12 (31,58 %) визнали, що ставлять перед студентами на лекційних та семінарських заняттях професійні проблеми, які потребують креативного підходу для вирішення, тоді як переважна більшість (20 (52,63 %)) зазначили, що проблеми ставлять перед майбутніми фармацевтами лише інколи, тоді як решта (6 (15,78 %)) не

використовують проблемне навчання під час викладання навчальної дисципліни.

На основі відповіді на четверте завдання ми змогли встановити, що переважна більшість опитаних нами викладачів, які працюють у системі «коледж – медична академія», віддають перевагу дискусіям (15 (39,47 %)) та рольовим і діловим іграм (13 (34,21 %)), тоді як інтеграцію знань з навчальних дисциплін та моделювання обрали по 4 (10,52 %) викладача; акмеологічному аналізу віддали перевагу лише 2 (5,26 %) опитаних нами респондентів. Цей факт доводить, що викладачі, які займаються професійною підготовкою майбутніх фармацевтів не використовують акмеологічний підхід під час своєї діяльності. Підтвердженням такої думки став аналіз відповідей на дев'яте запитання, у якому ми просили навести конкретні приклади використання акмеологічного підходу під час викладання навчальної дисципліни. Констатуємо, що $\frac{3}{4}$ (30 (78,94 %)) не дали чіткої відповіді, або пропустили це питання зовсім.

Нами було з'ясовано, що під час організації семінарських занять з професійно орієнтованих навчальних дисциплін переважна більшість викладачів (24 (63,15 %)) віддають перевагу спільної діяльності зі студентами під час розв'язування проблемних запитань; лише 8 (21,05 %) викладачів систематично спонукають студентів до самостійного пошуку нових знань.

Під час опитування ми поцікавилися думкою викладачів з приводу того, що вони вважають основним джерелом, яке спонукає студентів до розвитку готовності до професійної діяльності під час навчання в системі «коледж – медична академія». Відповіді були наступні: 18 (47,36 %) викладачів обрали варіант «Хороша теоретична підготовка та ґрунтовні знання»; 8 (21,05 %) вказали на вагомість самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів; 5 (13,16 %) віддали перевагу системному розв'язуванню професійних завдань; 4 (10,52 %) обрали міжпредметну інтеграцію, а решта – 3 (7,89 %) відзначили як вагому дослідницьку діяльність студентів.

У ході дослідження було встановлено, що найчастіше викладачі, які працюють з майбутніми фармацевтами обирають лекцію-диктант, або лекцію-розповідь; тоді як такий вид лекційного заняття, як – лекція із запланованими помилками є у професійному амплуа лише у 6 (15,78 %) викладачів, незначна кількість викладачів (5 (13,16 %)) використовують у своїй професійній діяльності лекцію із проблемними ситуаціями та завданнями. Подібна ситуація була отримана нами під час аналізу відповідей на запитання, яке стосувалося способів організації семінарських занять. Так, семінар із використанням ігрових професійно орієнтованих ситуацій застосовують лише 5 (13,16 %) викладачів, а семінар з елементами тренінгових технологій під час організації освітнього процесу для майбутніх фармацевтів використовує ще менша кількість викладачів – 4 (10,52 %).

Відповідь на десяте запитання дозволила нам з'ясувати, що переважна більшість викладачів (26 (68,42 %)) належним чином орієнтуються у переліку загальних і спеціальних компетенцій, які формуються у майбутніх фармацевтів під час вивчення навчальної дисципліни, яку вони читають.

Показовим вважаємо той факт, що лише 7 (18,42 %) викладачів, які працюють з майбутніми фармацевтами у системі «коледж – медична академія» вважають, що володіють високим рівнем та системно використовуються педагогічні інновації у своїй професійній діяльності, тоді як 10 (26,31 %) оцінили свій рівень як достатній тому, що часто використовують інноваційні педагогічні технології. У ході самооцінювання 16 (42,11 %) викладачів вважають, що мають середній рівень, адже використовують педагогічні інновації лише тоді, коли є для цього сенс, тоді як 5 (13,16 %) викладачів переконані у тому, що основним завданням освітнього процесу є формування у майбутніх фармацевтів ґрунтовних знань, які виступають запорукою професійного успіху, тому педагогічні інновації вони використовують дуже рідко, натомість роблять головний акцент на теоретичній базі та використовують пояснювально-ілюстративне навчання.

Наголосимо на тому, що компетентнісна модель організації освітнього процесу вимагає якісних змін у роботі викладацького складу. Зокрема, у нашому баченні педагоги, що працюють з майбутніми фармацевтами в системі «коледж – медична академія» повинні не лише навчити студентів думати самостійно, але й уміти організувати навчально-пізнавальну діяльність та системно спонукати їх до саморозвитку й самовдосконалення. Причому освітній процес, який побудований лише на передачі інформації, повинен бути кардинально замінений. Тобто, викладачі мають вдосконалити стиль своєї професійної роботи та ефективно використовувати компетентнісний та акмеологічний підходи, а також активно впроваджувати інноваційні педагогічні технології: професійні ігри, здійснювати аналіз професійних ситуацій, використовувати розігрування ролей, дискусії, тренінги, активізувати дослідницьку роботу. Усе це позитивно вплине на формування у майбутніх фармацевтів, що навчаються у системі «коледж – медична академія», готовності до професійної діяльності. Саме на ці аспекти ми плануємо робити основний наголос під час організації формувального етапу експериментального дослідження.

У ході виконання *другого* завдання під час організації констатувального етапу експериментального дослідження практична діяльність була спрямована на:

- виборі методів діагностики процесу формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності;
- розробці плану експериментального дослідження;
- організацію та безпосереднє проведення констатувального етапу експерименту;
- обробці та аналізі отриманих результатів.

Відзначимо, що під час констатувального етапу експериментального дослідження нами були реалізовані такі загальнонаукові методи, як: теоретичний аналіз і синтез, порівняння і співставлення, узагальнення та

систематизація, контент-аналіз документів (екзаменаційних відомостей, протоколів захисту практик), спостереження, опитування, анкетування, тестування, вивчення практики організації освітнього процесу під час вивчення навчальних дисциплін, що належать до циклу професійної підготовки, самооцінювання. З метою аналізу результатів констатувального етапу дослідження було застосовано якісні та кількісні методи обробки отриманих даних, порівняльний аналіз з наступним синтезом та інтерпретацією й узагальнення отриманих результатів.

Отже, мотиваційно-ціннісний компонент є одним із найвагоміших під час формування готовності до професійної діяльності, адже він забезпечує подолання у майбутніх фармацевтів психологічного бар'єру під час навчання в системі «коледж – медична академія». З метою оцінки стану його сформованості ми використовували методику вивчення факторів привабливості професії В. Ядова в авторській інтерпретації (додаток Д), яка була спрямована на вивчення причин, що визначають відношення до професії. У методиці фігурує 11 факторів, по кожному із яких підраховується коефіцієнт значимості (КЗ) по такій формулі:

$$= \frac{n^*_n^{**} \cdot K_3}{N} \quad \dots\dots(3.1)$$

Де, N – об'єм вибірки (загальна кількість учасників – у нашому випадку 234 студента випускного курсу спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»);

n^* – кількість студентів, які обрали даний фактор в колонці А;

n^{**} – кількість студентів, які обрали даний фактор в колонці Б.

(Причому коефіцієнт значимості майбутньої роботи може бути в межах від -1 до +1).

Метою даної методики було виявити відношення студентів-випускників до майбутньої спеціальності. Наголосимо, що дослідження передбачало визначення самого значимого фактору із п'яти найбільш значимих, та визначення п'ять найбільш значимих факторів які визначають відношення до професії. Результати представлені у табл. 3.1 та 3.2.

Таблиця 3.1

Результати вивчення факторів привабливості професії на констатувальному етапі експерименту (об'єм вибірки 234 студенти-випускники)

Фактори \ Показники	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
n*	208	221	77	155	128	189	180	164	207	177	139
n**	21	17	50	21	117	29	26	22	23	32	47
KЗ	0,8	0,9	0,1	0,6	0,05	0,7	0,7	0,6	0,8	0,6	0,4

Отже, дані табл. 3.1 дозволяють зробити певні узагальнення, а саме в рейтингу факторів, які визначають відношення до професії на трьох перших позиціях розміщені: робота з людьми, професія фармацевт є дуже важливою для суспільства та не велика тривалість робочого дня (тобто є як зовнішні, так і внутрішні фактори). Аналіз отриманих даних показав вагомість того, що обрана професія дає можливість студентам для самовдосконалення та відповідає їхнім здібностям (6 та 7 фактор). Однак під час усних бесід було з'ясовано, що практичні механізми самовдосконалення та саморозвитку на майбутньому робочому місці студенти не зовсім розуміють.

У подальшому ми підраховували співвідношення внутрішніх і зовнішніх мотивів. Зокрема, обробка результатів здійснювалася підрахуванням внутрішньої мотивації (ВМ), внутрішньої позитивної мотивації (ВПМ) і внутрішньої негативної мотивації (ВНМ) у відповідності до такого ключа:

$$ВМ = \frac{n.6 + n.7}{2} \dots\dots\dots (3.2)$$

$$ВПМ = \frac{n.1 + n.2 + n.5}{3} \dots\dots\dots (3.3)$$

$$ВНМ = \frac{n.3 + n.4}{2} \dots\dots\dots (3.4)$$

На основі отриманих результатів було визначено мотиваційний комплекс студентів, які залучені до констатувального етапу експериментального дослідження на основі співвідношення між собою трьох факторів мотивації: ВМ, ВПМ, ВНМ. Причому ми виходили з тих міркувань, що мотиваційний комплекс буде оптимальним у тому випадку, коли: $ВМ > ВПМ > ВНМ$ (високий і достатній рівні) та $ВМ = ВПМ > ВНМ$ (середній рівень). Тоді як найгіршим варіантом буде таке поєднання: $ВНМ > ВПМ > ВМ$ (низький рівень мотивації).

У нашому випадку високий рівень мотивації виявлено у 49 (20,94 %) майбутніх фармацевтів, які навчалися в системі «коледж – медична академія»; 59 (25,21 %) мали достатній рівень мотивації; низький рівень мотивації виявлено у 34 (14,53 %); тоді як переважна більшість (92 (39,32 %)) опитаних студентів мали середній сформованості мотиваційної сфери готовності до професійної діяльності (табл. 3.2). Отже, отримані результати засвідчують потребу вдосконалення показників мотиваційно-ціннісного компоненту готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів у процесі їхньої неперервної професійної підготовки.

Зупинимось на характеристиці стану сформованості у випускників спеціальності 226 Фармація, промислова фармація, що навчаються в системі «коледж – медична академія», когнітивно-знаннєвого компоненту готовності до професійної діяльності. Беручи до уваги те, що цей компонент передбачає глибокі спеціальні знання, а також сформовані базові й професійні компетентності в галузі фармації, ми проаналізували рівень навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фармацевтів по всіх екзаменаційним дисциплінам, що відносяться до циклу професійної підготовки за весь період

навчання. Було враховано що, коли студент під час вивчення екзаменаційних дисциплін отримував оцінки в діапазоні від 90 до 100 балів, то у нього високий рівень готовності до професійної діяльності за когнітивно-знанневим компонентом; у тому випадку коли оцінки були в межах від 89 до 75 балів то вважали достатній рівень готовності; у разі, коли оцінки були в межах від 74 до 60 балів це стало підставою для зарахування середнього рівня готовності; і тоді коли майбутні фармацевти отримували на іспитах бали менші від 60 (перездавали на повторну відомість) ми розцінювали їхній рівень готовності як низький. До уваги ми також брали рівень написання студентами підсумкового іспиту «Крок».

Отже, було з'ясовано, що студенти, які спочатку навчалися в коледжі, під час вивчення навчальних дисциплін, що належали до циклу професійної підготовки мали доволі посереднє ставлення до навчально-пізнавальної діяльності. Лише згодом, під час продовження навчання в медичній академії, рівень пізнавальної діяльності зріс, а тому й підвищився рівень теоретичних знань майбутніх фармацевтів. Вважаємо, що така комплексна оцінка дозволила нам встановити істинну картину та з'ясувати рівень сформованості когнітивно-знаннєвого компоненту готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності під час навчання у системі «коледж – медична академія». Таким чином, у 30 (12,82 %) студентів було встановлено низький рівень сформованості показників когнітивно-знаннєвого компоненту, натомість у 96 (41,02 %) майбутніх фармацевтів було діагностовано середній рівень сформованості знаннєвої бази; практично у $\frac{1}{4}$ (58 (24,79 %)) опитаних ми діагностували достатній рівень і лише у 50 (21,37 %) – встановлено високі результати навчально-пізнавальної діяльності протягом усього періоду навчання як в коледжі, так і в медичній академії. (Загальні результати представлено у табл. 3.2).

З метою встановлення дійсного стану сформованості когнітивно-діяльнісного компоненту готовності до професійної діяльності у майбутніх

фармацевтів, які навчалися в системі «коледж – медична академія» ми враховували два чинники:

– по-перше, було проведено кількісний аналіз того, які оцінки отримали студенти під час практичної підготовки (практичне навчання, переддипломна практика – навчання в коледжі; навчальна практика з фармацевтичної ботаніки та фармакогнозії, технологічна практика, переддипломна практика – навчання в медичній академії);

– по-друге, стан сформованості умінь з розв’язування практичних завдань. (Нами з цією метою було створено банк практичних завдань для перевірки практичних умінь і навичок).

$$КД = \frac{СБПП + РЗ}{2} \dots\dots\dots (3.5)$$

Де, КД – конативно-діяльнісний компонент готовності до професійної діяльності;

СБПП – середній бал за практичну підготовку;

РЗ – оцінка за розв’язування практичних завдань.

Така комплексна оцінка стану сформованості конативно-діяльносного компоненту дозволила нам максимально врахувати як активність та творчість студентів під час проходження практики так і дослідити їх практичні уміння. Отже, у результаті діагностики нами було встановлено наступні результати щодо сформованості конативно-діяльнісного компоненту готовності майбутніх фармацевтів на констатувальному етапі експериментального дослідження: високим рівнем володіли 49 (20,94 %) студенти; достатній рівень мали 61 (26,07 %) майбутніх фармацевтів; для 101 (43,16 %) опитаного було встановлено середній рівень; 23 (9,83 %) майбутніх фармацевти мали низький рівень (табл. 3.2).

Для діагностики стану сформованості особистісно-рефлексивного компонентку готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів-випускників на констатувальному етапі експериментального дослідження ми

розробили комплексне оцінювання – «Карту контролю і самоконтролю» (додаток Е). Оцінка особистісно-рефлексивного компоненту базувалася на самооцінюванні студента та оцінюванні двох викладачів (куратора студентської групи та викладача, який читав навчальну дисципліну на випускному курсі) основних показників цього компоненту. У комплексному оцінюванні у 100 бальній шкалі (100 – 90; 89 – 75; 74 – 60; 59 – 40) були оцінені стан сформованості особистісних характеристик та рефлексії; розвиток професійно важливих і соціально значущих якостей, які впливають на результат майбутньої професійної діяльності; самоосвітня діяльність у напрямі вдосконалення професійних знань, умінь і навичок. Остаточна оцінка виставлялася як середнє арифметичне. Такий спосіб дозволи нам уникнути суб'єктивізму та отримати реальні результати про стан сформованості особистісно-рефлексивного компоненту готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів-випускників.

Зокрема, у ході констатувального етапу експериментального дослідження нами були встановлені доволі значні розбіжності в діапазоні самооцінювання стану сформованості особистісно-рефлексивного компоненту готовності до професійної діяльності та в оцінюванні викладачами (куратором і викладачем-предметником). Такі розбіжності пояснюємо необ'єктивною самооцінкою студентів через схильність до завищування своїх особистісних здобутків. До прикладу, найбільші розбіжності були встановлені у тому як бачать студенти власну діяльність щодо самовдосконалення, і тим як оцінюють викладачі самоосвітню діяльність майбутніх фармацевтів у напрямі вдосконалення професійних знань, умінь і навичок. Зокрема, у ході дослідження було встановлено, що високий рівень сформованості особистісно-рефлексивного компоненту мають лише 55 (23,51 %) студенти, достатній визначено у 62 (26,49 %) майбутніх фармацевтів, у 103 (44,02 %) опитаних студентів встановлено середній рівень, тоді як низький визначено у 14 (5,98 %) майбутніх фахівців. Наголосимо, що такі результати було отримано у студентів, які

навчаються у системі «коледж – медична академія» на випускному курсі за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Стан сформованості компонентів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності на констатувальному етапі експерименту (n=234)

Компоненти готовності	Рівні готовності							
	Низький		Середній		Достатній		Високий	
	аб. од.	у %	аб. од.	у %	аб. од.	у %	аб. од.	у %
Мотиваційно-ціннісний	34	14,53	92	39,32	59	25,21	49	20,94
Когнітивно-знаннєвий	30	12,82	96	41,02	58	24,79	50	21,37
Конативно-діяльнісний	23	9,83	101	43,16	61	26,07	49	20,94
Особистісно-рефлексивний	14	5,98	103	44,02	62	26,49	55	23,51
Загальні результати	25	10,68	98	41,88	60	25,64	51	21,80

Таким чином, в результаті проведення констатувального етапу експериментального дослідження на основі організації бесід, тестування, анкетування, аналізу якісних і кількісних показників навчально-пізнавальної діяльності (екзаменаційних відомостей, контрольних і самостійних робіт), вивчення стану практичної підготовки та самооцінювання нам вдалося отримати необхідну інформацію про стан сформованості у майбутніх фахівців спеціальності 226 Фармація, промислова фармація усіх показників готовності до професійної діяльності під час навчання в системі «коледж – медична академія». Зокрема, було з'ясовано, що низький рівень готовності мають 25 (10,68 %) майбутніх фармацевтів, які закінчують навчання, натомість удвічі більше – 51 (21,80 %) студентів володіють високим рівнем готовності. Цей факт розцінюємо як позитив, однак констатуємо, що значна частина студентів (98 (41,88 %)) залишилася на середньому рівні сформованості показників готовності до професійної діяльності. У підсумку відзначимо, що протягом

навчання у системі «коледж – медична академія» 111 (47,44 %) майбутніх фахівців, які навчаються за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація змогли досягнути високого та достатнього рівня готовності до професійної діяльності, тоді як 123 (52,56 %) мають середній та низький рівні. У нашому баченні ці факти відповідають стандарту професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі неперервної освіти в системі «коледж – медична академія», однак їх можна суттєво вдосконалити.

Організовуючи констатувальний етап дослідження ми виходили з тієї позиції, що професійна підготовка майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія», має передбачати якісну освіту та створення належних умов для стимулювання до самовдосконалення та саморозвитку. Отже, отримані дані переконливо засвідчують доцільність організації та проведення формувального етапу експерименту, який буде спрямовано на суттєве вдосконалення готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності, шляхом впровадження в освітній процес експериментальних груп виокремлених педагогічних умов та структурно-функціональної моделі.

3.2 Методика організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія

В основу професійної підготовки майбутніх фармацевтів, які здобувають неперервну освіту в системі «коледж – медична академія» покладено методику, яка відображає послідовність цього процесу. З психолого-педагогічної точки зору успішність впровадження педагогічних умов наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія», значною мірою, залежить від використання ефективних форм і методів навчання, які безпосередньо спрямовані на формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності.

Так, беручи за основу дослідження С. Деревцової (2010), ми розумітимемо методику як розроблений технологічний проєкт поетапного

формування у майбутніх фармацевтів, які навчаються в системі «коледж – медична академія», готовності до професійної діяльності у процесі вивчення дисциплін циклу професійної підготовки на основі міжпредметної інтеграції.

Розроблена нами методика формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності базується на впровадженні педагогічних умов наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» та передбачає практичну діяльність за такими етапами: ознайомлюючим, теоретико-базовим, практико-орієнтованим, конструктивно-результативним. У методичній площині запропонована експериментальна методика передбачає спеціальну практичну діяльність – аудиторну та позааудиторну – з формування готовності до професійної діяльності, що здійснювалися в процесі вивчення майбутніми фармацевтами дисциплін: «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія».

Проведення формувального етапу експериментальної роботи для перевірки розробленого методичного забезпечення щодо формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія» відбувалося на базі Рівненського медичного коледжу КЗВО «Рівненська медична академія» РОР. Термін проведення формувального етапу експерименту охоплював 2016–2020 навчальні роки. До експерименту було залучено 79 студентів спеціальності 226 Фармація, промислова фармація. Так, майбутні фармацевти (Фарм Бак веч м/с А – 15 студентів; Фарм Бак веч м/с Б – 15 студентів; Фарм Бак ден м/с – 10 студентів) загальною кількістю 40 респондентів об'єднані у контрольну групу (КГ). Студенти розпочали навчання у коледжі у вересні 2016 р, а термін закінчення ними навчання в медичній академії – червень 2019 р. Тоді як студентів навчальних груп Фарм Бак веч м/с А (29 студентів) та Фарм Бак ден м/с (10 студентів) ми об'єднали у експериментальну групу (ЕГ). Майбутні фармацевти розпочали своє навчання у системі «коледж – медична академія» у вересні 2017 р., а термін закінчення

ними навчання – червень 2020 р. Таким чином, загальна кількість майбутніх фармацевтів у КГ, які мали змогу отримати освіту в системі «коледж – медична академія» становила 40 чоловік, тоді як 39 студентів навчалися в ЕГ.

Наголосимо на тому, що усі студенти, які залучені до формувального етапу експерименту навчалися спочатку в коледжі, а потім продовжували навчання в медичній академії за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація. Відзначимо, що в КГ групі ніяких додаткових чинників в освітній процес ми не вводили, тоді як у ЕГ реалізовувалося авторське бачення, яке передбачало впровадження педагогічних умов та структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія. Зупинимося більш ґрунтовніше на висвітленні практичних питань організації експерименту в ЕГ.

Отже, формувальний етап експериментального дослідження передбачав послідовність таких дій:

- відповідно до кожного із структурних компонентів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) розроблено конкретний практичний зміст етапів формування цієї готовності;

- визначено й упроваджено комплекс практичних форм, методів та педагогічних технологій для розв’язання завдань кожного із розроблених етапів методики формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності;

- здійснена експериментальна перевірка ефективності запропонованих педагогічних умов, форм, методів, педагогічних технологій;

- проведено моніторингову діагностику початкових та кінцевих результатів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та визначено математичну достовірність отриманих результатів та перевірено їх валідність.

Метою *ознайомлюючого етапу* було сприяння підвищенню пізнавальної активності майбутніх фармацевтів, формування у студентів початкового інтересу (зацікавленості) до фармацевтичної діяльності, розвиток позитивної установки на необхідність спеціальної професійної підготовки до неї під час організації наступності освітнього процесу в системі «коледж – медична академія».

Зокрема, у дослідженні ми виходили з тих міркувань, що навчальна мотивація виступає одним із вагомих факторів впливу на ступінь пізнавальної активності майбутніх фармацевтів під час їхнього неперервного навчання та формування готовності до професійної діяльності. Отже, виважено та педагогічно грамотно організований освітній процес у системі «коледж – медична академія» сприяє засвоєнню теоретичних знань та розвитку практичних умінь і навичок студентами спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», що підкріплюється позитивними внутрішніми мотивами. Підтримуємо А. Борисюк у тому, що саме «внутрішня позитивна мотивація підвищує продуктивність навчально-пізнавальної діяльності, сприяє отриманню задоволення, а негативна й зовнішня – знижують, і тоді діяльність сприймається як примус. Причому внутрішню позитивну мотивацію до навчання розглядають як професійно значущу якість» (Борисюк, 2014а, с. 68).

У дослідженні розглядаємо пізнавальну активність майбутніх фармацевтів як мету діяльності, засіб її досягнення і результат. Виходячи з такого розуміння, у ЕГ ми активно працювали над активізацією навчально-пізнавальної діяльності студентів. У практичній площині здійснювалася мобілізація інтелектуальних, вольових та фізичних сил майбутніх фармацевтів для досягнення конкретних навчальних цілей – формування належного рівня готовності до професійної діяльності під час навчання в системі «коледж – медична академія». Тобто, активізація навчання розглядалося нами як процес і результат стимулювання активності студентів у пізнавальній діяльності, а

пізнавальна активність виступала результатом активної навчально-пізнавальної діяльності.

На семінарських і практичних заняттях дисциплін «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія» ми розробляли різні індивідуально-орієнтовані варіанти завдань для студентів (Додатки Є, Ж, З). Так, нами було застосовано методику рольової участі, коли в ролі викладача виступають більш здібні студенти, які діляться своїми теоретичними знаннями і практичними вміннями зі «слабшими» студентами. Для розвитку у студентів ЕГ колективної творчості ми практикували роботу в малих групах, так званих «командах», у кожній з яких майбутні фармацевти мали змогу самостійно обирати інтелектуального лідера. Така організація навчальних занять сприяла активізації мислення студентів-фармацевтів, розвитку у них інтелекту, а також дала змогу максимально повно реалізувати їхній творчий потенціал.

Зокрема, для активізації навчально-пізнавальної активності майбутніх фармацевтів ми проводили інтерактивне практичне заняття «Фітотерапія та основи фармакології». Студентам були надані початкові орієнтири в різних напрямках лікування. Виходячи з того, що одним із видів оздоровлення людського тіла є фіточай – один із найдавніших лікувальних засобів. На занятті разом зі студентами ми розглядали різні види фіточаю, досліджували, якими корисними властивостями вони володіють, як правильно вибрати, зберігати й приготувати чай. Для підсилення практичної спрямованості на занятті була організована дегустація запашного фіточаю: ниркового, печінкового, легеневого, заспокійливого, шлункового тощо.

Під час проведення практичних занять стан пізнавальної активності ми перевіряли за допомогою таких *маркерів*:

1) кількість та якість виконаного практичного завдання (студент виконує завдання: завжди та повністю, ніколи і лише частково, ніколи);

2) сформованість пізнавального інтересу (запитання, які ставлять студенти, їх характер і спрямованість, міра участі у дискусіях, повнота відповідей, відношення до додаткових завдань);

3) сформованість прийомів пізнавальної діяльності;

4) становище студента у групі, згідно з рівнем підготовки до навчання;

5) кількість основних і додаткових джерел отримання інформації, які студент використовує під час виконання практичних завдань.

Метою *теоретико-базового етапу* стало поглиблення та систематизація теоретичних знань з навчальних дисциплін циклу професійної підготовки, які безпосередньо впливають на формування готовності до професійної діяльності за допомогою використання комплексу активних форм і методів навчання. Оскільки теоретико-базовий етап був спрямований на розвиток когнітивно-знаннєвого критерію готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності, то значну увагу було приділено посиленню змісту фахово орієнтованих дисциплін («Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія») та наповнення їх практичним матеріалом, який безпосередньо пов'язаний із реалізацією професійної діяльності.

Серед активних методів навчання, які часто застосовувалися нами в ЕГ, особливою популярністю у майбутніх фармацевтів користувався *метод дискусії*. Дискусія, на думку М. Кларіна (2000), не повинна бути дидактичною ілюстрацією чи засобом формулювання певної тези (хоча часто буває, що вона стає засобом переконання тієї чи іншої точки зору), а є вільним обміном думками, якими б несподіваними чи непопулярними для інших вони не були. Під час своєї практичної діяльності зі студентами ЕГ ми дослухалися до порад Н. Вишневської (2011) про те, що саме правильно організована дискусія дає унікальний якісний результат. Головним компонентом дискусії виступала аргументація та утвердження власної точки зору. У процесі дискусії ми вчили майбутніх фармацевтів під час відстоювання своєї думки, виважено

використовувати найбільш вагомі аргументи, докази, міркування, а також активно використовувати цитати та оперувати риторичними прийомами.

Відзначимо, що на лекціях дискусію ми розглядали у якості допоміжного методу, саме тому вона займала незначний відсоток часу. Під час лекцій за допомогою дискусії ми отримували реальну можливість поживити навчальний процес та спонукали студентів мобільно мислити, активізуючи їхню навчально-пізнавальну діяльність. У тому випадку, коли ми використовували елементи дискусії на семінарських заняттях – робили акцент на формування у майбутніх фармацевтів власного ставлення до означеної проблеми, яку виносили на дискусію.

До прикладу, під час розгляду теми «Правила виписування рецептів» ми пропонували майбутнім фармацевтам обговорити дискусійні питання типу «Чи допустимі помилки в лікарських рецептах?», «Чи залежність фармакологічний ефект від властивостей лікарських засобів?». Розгляд та обговорення таких дискусійних питань давали можливість майбутнім фахівцям, які здобувають освіту за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» в ЕГ висловити власну позицію, проявити себе, мотивували до пошуку відповідей на складні запитання, підвищуючи таким чином якість засвоєння навчального матеріалу, а також вдосконалювали готовність до професійної діяльності.

Відзначимо, що в ЕГ ми системно використовували *групове обговорення*, як метод активного навчання. Воно було спрямоване на знаходження істини, та дозволяло краще засвоїти теоретичний матеріал, спонукало до спільної діяльності для досягнення взаєморозуміння між усіма учасниками дискусії. Так, на початку семінарського заняття з теми «Речовини, які регулюють функції периферичного відділу нервової системи. Місцеві анестетики» на етапі групового обговорення перед студентами ми поставили проблему – з'ясувати, як саме місцеві анестетики впливають на нервову систему. Майбутнім фармацевтам з ЕГ було виділено певний час, протягом якого вони повинні були

підготувати аргументовану та розгорнуту відповідь на поставлену проблему. При цьому ми керувалися такими правилами групового обговорення:

- ставити рамки обговорення (вказати не менше 3–5 помилок);
- ввести алгоритм вироблення спільної думки (спільно прийняте рішення);
- призначити студента, який би виконував роль модератора та слідкував би за ходом групового обговорення.

На другому етапі групового обговорення студенти самостійно приходили до спільного групового рішення. Особливо цінним вважаємо те, що майбутні фармацевти ЕГ при проведенні групового обговорення мали змогу голосувати нарівні з викладачем.

Різновидом групового обговорення виступає *метод «круглого столу»*, в основі якого – принцип колективного обговорення проблем. У дослідженні ми використовували цей метод при проведенні семінарських занять в ЕГ з таких тем: «Загальні поняття про фармакокінетику», «Побічна дія лікарських засобів», «Фармакодинаміка лікарських засобів». Застосування методу «круглого столу» давало змогу виявити рівень поінформованості студентів з відповідної проблеми, сформувавши їхні ціннісні пріоритети, розвинути пізнавальну активність та поглибити стан сформованості когнітивно-знаннєвого компоненту готовності до професійної діяльності.

Творчі завдання виступають основою будь-якої інтерактивної форми проведення заняття. Саме тому ми цілеспрямовано використовували творчі завдання під час організації освітнього процесу зі студентами, які навчалися в ЕГ. Їхній позитивний ефект пов'язаний з тим, майбутні фармацевти отримують реальну можливість відтворити отриману раніше теоретичну інформацію у різноманітній формі та застосувати її на практиці. До прикладу, під час вивчення дисципліни «Медична ботаніка» ми пропонували студентам виконати такі види творчих завдань:

– пошук конкретних прикладів з практики (студенти отримали завдання провести заготівлю та сушіння, первинну обробку і зберігання лікарської сировини);

– підбір теоретичного і практичного матеріалу з певної проблеми (студенти на основі наукових публікацій мали проаналізувати історичні етапи розвитку медичної ботаніки, дослідити її роль і місце в сучасній лікарській практиці);

– участь у грі (для цього в якості прикладів ми використовували так звані брендові міні-ігри для фармацевтичних брендів та рольові ігри типу «В аптеці літній відвідувач»).

Наприклад, Sinutab – це ліки від синусита та алергії, які випускаються корпорацією Johnson & Johnson. Sinutab застосовується для полегшення симптомів застуди та грипу, включаючи головний біль, лихоманку, біль в горлі, закладеність носа.

Щоб привернути увагу до одного зі своїх основних продуктів, «Sinutab Nasal Spray», Sinutab використали брендovanу міні-гру «Sinutab – Clears Your Head», в якій користувачам пропонувалося боротися з симптомами грипу за допомогою Sinutab Nasal Spray і надавали їм шанс виграти призи. Кампанія підвищила зацікавленість клієнтів і успішно привернула значну кількість нових потенційних клієнтів для Sinutab.

Цілі кампанії: 1) збільшити проінформованість про продукт Sinutab Назальний спрей; 2) посилити взаємодію між брендом і цільовою аудиторією; 3) отримати інформацію про користувача.

Завдання для студентів: дослідити фармакологічні властивості Sinutab; визначити, для якої категорії людей їх можна застосовувати.

Ще однією міні-грою була така: «Біль у горлі більше не проблема! Відчуй себе у ролі супер-героя, який знищує хвороботворні бактерії, що викликають ангіну».

Ціль Кампанії: 1) представлення бренду, що давно існує на ринку новим нестандартним способом; 2) залучення у гру фармацевтів; 3) збільшення бази лояльних прескрайберів.

Відзначимо, що у ЕГ ми оптимізували навчальний процес у системі «коледж – медична академія» завдяки активному та системному впровадженню ігор, ефективність яких, порівняно з традиційними формами навчання, є вищою завдяки максимальному включенню майбутніх фармацевтів в ігрову ситуацію. Позитивним фактом під час ігор володіла приємна атмосфера на занятті, яка забезпечувала активне спілкування, позитивні емоції та відчуття. З практичної точки зору було враховано поради Л. Наумова (1982), який ще на початку 90-х років визначив та аргументовано довів переваги ігрових методів у навчанні студентів-медиків, вбачаючи їх корисність у наближенні майбутнього фахівця до його практичної діяльності; створенні динамічної зміни умов діяльності, відповідно до прийняття ним рішень та дій; реалізації виховної функції; створенні оптимального психологічного клімату спілкування з колегами; контролі професійної підготовки медиків.

Найбільш поширеним і популярним видом активного навчання зі студентами ЕГ була *ділова гра*, яку розуміють як «метод імітації ситуацій, що моделюють професійну або іншу діяльність шляхом гри, за заданими правилами» (Васильєва, 2006, с. 184). У практичній площині до уваги було взято те, що ділові ігри виступають «колективним методом навчання, за допомогою якого формуються навички співробітництва під час прийняття рішень» (Воровка, 2007, с. 9).

Під час конструювання ділової гри для майбутніх фармацевтів з ЕГ, нами на основі порад В. Аверіна (*Loyal customer love communication*), було реалізовано такі види діяльності у навчальному процесі, як:

- імітаційне моделювання конкретних умов реальної практичної діяльності;
- ігрове моделювання змісту і форм професійної діяльності;

- спільна (колективна) діяльність;
- діалогове спілкування;
- проблемність;
- мотиваційна стимуляція, що сприяє активному пошуку рішень і досягненню цілей.

Під час проведення ділових ігор з майбутніми фармацевтами ми опирались на технологічний алгоритм ділової гри (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Технологічний алгоритм ділової гри (за С. Васильєвою (2006))

Компоненти	Змістове наповнення
Мета	<ul style="list-style-type: none"> – розв’язання комплексних завдань засвоєння нового матеріалу; – закріплення матеріалу; – розвиток творчих здібностей; – формування загальнонавчальних умінь; – вивчення навчального матеріалу
Розробка гри	<ul style="list-style-type: none"> – розробка сценарію; – план ділової гри; – загальний опис гри; – зміст інструктажу; – підготовка матеріального забезпечення
Введення у гру	<ul style="list-style-type: none"> – постановка проблеми, цілей; – умови, інструктаж; – регламент, правила; – розподіл ролей; – формування груп; – консультації
Групова робота над завданням	<ul style="list-style-type: none"> – робота з джерелом; – тренінг; – мозковий штурм
Етап проведення гри	
Міжгрупова дискусія	<ul style="list-style-type: none"> – виступи групи; – захист результатів; – правила дискусії; – робота експертів
Етап аналізу і узагальнення	<ul style="list-style-type: none"> – висновок з гри; – аналіз, рефлексія; – оцінка і самооцінка роботи; – висновки та узагальнення;

Впровадження ділових ігор у навчальний процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів ЕГ у системі «коледж – медична академія» відбувався на основі такої процедури, яка передбачала такі складові елементи, як:

– викладач володіє методикою організації та проведення гри у навчальному процесі;

– запропоновані ділові ігри відображають основний зміст навчальної дисципліни, спрямовані на формування ґрунтовних теоретичних знань, розвиток практичних умінь і навичок професійної діяльності;

– розроблено відповідне ігрове забезпечення (інструкції, комплект завдань тощо);

– ділові ігри використовуються на семінарських і практичних заняттях систематично;

– студенти у ході активної участі в діловій грі розширюють досвід практичної діяльності.

Як засвідчує спілкування зі студентами ЕГ серед переліку ділових ігор, доволі цікавими та пізнавальними були визнані такі ігри: «Відгадай назву медичного препарату». Ця ділова гра була практико орієнтованою, адже щоденно працівники аптек стикаються з величезною кількістю торгових найменувань лікарських препаратів. Якись із них добре знайомі фармацевтам, а з якимись вони стикаються досить рідко. Ми пропонували студентам, які навчалися в ЕГ вгадати назву препарату, глянувши на упаковку. Ще однією корисною інформативно насиченою грою була «В аптеці відвідувач із делікатною проблемою». Іноді фармацевту необхідно допомогти відвідувачу у вирішенні досить делікатного питання. Так, майбутнім фармацевтам було необхідно провести грамотну консультацію. Гра «Допоможіть покупцю обрати препарат» допомагала зрозуміти студентам, чи зможуть вони проконсультувати покупця, якому необхідний, наприклад, препарат ацетилсаліцилової кислоти?

Ще однією цікавою грою була гра «Обери препарат». Зокрема, майбутнім фармацевтам для детального вивчення було запропоновано 30 препаратів

гетероциклічної структури. Студенти були розподілені на групи, кожна з яких готувала привітання, назву своєї команди, емблему та невелику театралізовану виставу про препарати. Після привітань команди мали заздалегідь підготовлені тести, тематичні таблиці, рівняння хімічних реакцій, професійні запитання для інших команд. Під час проведення «ділової гри» працювало журі, яке складалося із компетентних викладачів, яке оцінювало як роботу групи в цілому, так і кожного студента зокрема.

В додатку Є представлено ділову гру «Master–КАМ аптека» для майбутніх фармацевтів, яка була проведена зі студентами ЕГ в кінці вивчення навчальної дисципліни «Фармакогнозія».

Погоджуємося із українськими науковцями С. Белан (2016), М. Воровкою (2007) та А. Невмержицькою (2014) у тому, що окрім позитивних моментів, при проведенні ділових ігор варто враховувати те, що, по-перше, учасники ділових ігор знаходяться в умовах уявної ситуації, таким чином вони виконують умовні (ігрові) дії. У такій ситуації їхня поведінка ефективна лише у тому випадку, коли вони добре володіють змістом і специфікою реальної діяльності. По-друге, у процесі ігрової діяльності може виникнути конфлікт не лише думок, але й інтересів. По-третє, недостатній рівень комунікативної компетентності іноді може призвести до виникнення серйозних інцидентів, що можуть перерости у конфліктну ситуацію.

Особливою популярністю серед студентів ЕГ користувався ще один метод інтерактивного навчання – *гейміфікація*. Науковці (Zvarych, Kalaur, Prymachenko, Romashchenko, Romanyshyna, 2019) цей метод відносять до інтеграції ігрових елементів у неігрові процеси, створюючи умови для високоефективного та захоплюючого навчання. У дослідженні ми виходили з тих міркувань, що гейміфікація на практичних заняттях допомагає стимулювати майбутніх фармацевтів, застосовувати отримані теоретичні знання на практиці, кидаючи їм виклик в реальних життєвих ситуаціях у контрольованому середовищі.

Як правило, на практиці, гейміфікацію використовують у роботі фармацевтичних компаній, створюючи умови для здорової конкуренції. У практичній діяльності ми впроваджували елементи гейміфікації у навчальний процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів під час формування у них готовності до професійної діяльності. У дослідженні виходили з того, що гейміфікація створює здорову конкуренцію серед студентів, які навчалися в ЕГ.

У практичній площині гейміфікація передбачає наявність таких елементів:

- 1) завдання (співставлення з цілями навчання);
- 2) рівні (шлях навчання);
- 3) миттєвий зворотній зв'язок, щоб прослідкувати розвиток кожного студента та рівень включення його у групову роботу;
- 4) використання балів, або бонусів для отримання морального задоволення і підвищення рівня мотивації;
- 5) використання конкретних значків для відзначення певних досягнень, які здобув кожний студент;
- 6) таблиці лідерів – для моніторингу загальної ситуації в студентській групі;
- 7) проведення конкурсів, що дають змогу оцінити кожному студентові власні сили і підтвердити досягнутий рівень;
- 8) налагодження співпраці, у випадку гри одночасно декількох команд.

Як показало експериментальне дослідження, реальними перевагами гейміфікації під час формування у студентів ЕГ готовності до професійної діяльності ми вважаємо, по-перше, розвиток конкурентоспроможності на фоні здорової, дружньої конкуренції. По-друге, вона володіє потужним мотиваційним поштовхом, оскільки студент відчуває почуття гордості за досягнення успіху при виконанні завдань. По-третє, гейміфікація мотивує до досягнення нових цілей, впливаючи тим самим на поведінку майбутніх фармацевтів, формуючи готовність до професійної діяльності.

Прикладом гейміфікації може бути спеціально організований марафон для студентів у месенджері, який містив 5 завдань. Кожне нове завдання відкривалося після проходження попереднього. 5 лідерів тижня (завдання) займали місце в таблиці лідерів, оскільки вони перші пройшли завдання і набрали максимальну кількість балів. Ті, хто не потрапив в таблицю лідерів мали змогу спробувати свою удачу і «покрутити рулетку» щоб отримати додаткові бали, або призові питання. Нами було встановлено, що розробка gamified-рішень, які враховують індивідуальні переваги студентів, суттєво підвищує рівень зацікавленості до професійної діяльності і забезпечує збереження та примноження як теоретичних знань, так і практичних умінь і навичок під час вивчення навчальних дисциплін, які належать до циклу професійної підготовки.

Під час вивчення навчальних дисциплін «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія» для студентів ЕГ ми активно використовували так звані *«інтелектуальні розминки»*, які допомагали мобілізувати і розвивати творчі здібності, формували творчу уяву, стимулювали до самостійного розв'язування проблемних завдань, які можуть виникнути під час надання фармацевтичних послуг. Для цього ми проводили гру «Календар визначних дат в медицині». З року в рік ми відзначаємо знаменні дати в медицині, але не всі знають їх історію. Студенти мали визначити, чому був вибраний той чи інший день календаря як пам'ятна дата в медицині? Такі розминки містили нескладні завдання і психологічно готували майбутніх фармацевтів до можливих труднощів, пов'язаних із ситуаціями у професійній сфері.

Метою *практико-орієнтованого етапу* було вдосконалення практичних умінь і навичок у спеціально створеному практико-орієнтованому середовищі освітньої системи «коледж – медична академія». Тобто мова йде про вдосконалення на цьому етапі показників конативно-діяльнісного компоненту готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Для цього ми

використовували аналіз конкретних ситуацій (*кейс-метод*). Нами було враховано, що сутність кейс-методу під час формування в студентів-медиків професійного (клінічного) мислення, на думку О. Неловкіної-Берналь, повинно зводитися до аналізу ситуацій, яка містить протиріччя, передбачає варіативність вирішення, обов'язкову участь студентів у її розв'язанні, оскільки є важливою для здійснення її діяльності. «Ситуацію формують у так звану кейс-історію (сюжет), яку окреслює викладач для оптимізації навчального процесу, визначаючи при цьому можливі наукові методи розв'язання» (Неловкіна-Берналь, 2012, с. 16).

З методичної точки зору ми врахували позицію Ю. Сурміна (*Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода*, 2002), про те, що метод ситуативного навчання реалізують завдяки створенням для студента ситуації, у якій йому необхідно вирішити певну проблему, аргументувати своє рішення, продемонструвати логіку свого вибору. Ситуацію формують у так званій кейс-історію, яку окреслює викладач, визначаючи при цьому можливі методи її розв'язання. З практичної точки зору, метод кейсів, які ми використовували у ЕГ передбачав вивчення, аналіз і прийняття рішень щодо реальної ситуації, яка виникла в результаті подій, що відбулися, наприклад при проходженні студентами практики (навчальна практика з фармацевтичної ботаніки та фармакогнозії; технологічна практика; переддипломна практика).

Йшлося про реальні службові ситуації, або ситуації, що можуть виникнути при певних обставинах в конкретній аптеці в певний момент часу. Відповідно, ми використовували як «польові» ситуації, засновані на реальному фактичному матеріалі, так і «вигадані» ситуації-кейси. Розв'язуючи такі службові ситуації, студенти повинні уважно проаналізувати ситуацію, чітко та виважено розібратися в суті проблеми і запропонувати можливі варіанти її рішення, вибравши при цьому найкращий варіант.

Можемо констатувати, що створення проблемних ситуацій при організації вивчення навчального матеріалу студентами ЕГ з таких професійно

орієнтованих дисциплін, як «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія» суттєво активізує їхню розумову діяльність, формує професійну мотивацію та підвищує пізнавальний інтерес, а також має вагомий позитивний вплив формування показників конативно-діяльнісного компоненту готовності до професійної діяльності. Протиріччя, невизначеність у проблемній ситуації є важливим складником практичного навчання і необхідним компонентом формування професійного мислення та професійної компетентності майбутніх фармацевтів. Ефективним засобом застосування проблемних ситуацій є створення системи навчальних завдань зростаючої проблемності та складності, розв'язання їх шляхом спільного обговорення студентами.

Підтримуємо О. Уваркіну (2002) в тому, що кейс-метод дає змогу максимально наблизити навчальний процес до майбутньої професійної діяльності, а також забезпечує всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця. Важливим для організації формувального етапу експериментального дослідження в ЕГ було те, що проблемна ситуація, яку ми пропонували завжди містила елементи невизначеності та пропонувала нові знання для майбутніх фармацевтів. Було враховано позицію О. Неловкіна-Берналь (2012) про те, що протиріччя, невизначеність у проблемній ситуації виступали важливою складовою навчання, яка створює внутрішні мотиви учіння й пізнавального інтересу, допомагає студентам активізувати їх розумові процеси, сформулювати правильні узагальнення.

У свою чергу, ми вважали кейс-метод оптимальним методом у навчальному процесі майбутніх фармацевтів, оскільки він допомагає розвивати аналітичне мислення студентів; забезпечує системний підхід до вирішення проблеми; дає змогу виділяти варіанти правильних і хибних рішень, вибрати критерії знаходження оптимального рішення, приймати колективні рішення у реальній практичній ситуації. Окрім цього, кейс-метод є оптимальним з практичної точки зору, студенти навчаються співвідносити отриманий

теоретичний багаж знань з реальними практичними ситуаціями. Запропоновані викладачем ситуації жодним чином не пов'язані особистим ризиком ні для одного з учасників гри.

У додатку Ж представлено приклади проблемних ситуації (кейс-методів): «Захворювання органів дихання: ситуація в Україні, проблеми, прогнози»; «Вимоги до медичних препаратів для дітей»; «Лікарські препарати: що повинен знати споживач?».

Перегляд і обговорення *навчальних відеофільмів*. Навчальні і науково-пізнавальні відеофільми відповідного змісту можна використовувати на будь-якому з етапів практичних або семінарських занять відповідно до їх теми, цілей і завдань, а не тільки як додатковий матеріал. О. Сорока наголошує на можливостях кінотерапії як методу навчання, яка, як форма терапії, почала формуватися в останні 15 років. Її засновником був англійський психотерапевт Б. Вудер, який зміг побачити глибокі психотерапевтичні можливості в груповому перегляді й подальшому обговоренні художніх фільмів (Сорока, 2016, с. 373).

Перед показом фільму, для студентів, які навчалися в ЕГ, ми ставили їм декілька (3–5) ключових запитань, які в подальшому мали бути обговорені. Інколи ми зупиняли фільм на заздалегідь відібраних кадрах (моментах) і влаштовували дискусію. У кінці семінарського заняття ми спільно зі студентами підводили підсумки і озвучували їх. Додатковим інструментом при проведенні кінотерапії була гра «Психіатрія і кінематограф». «Порушення психіки людини – одна з найцікавіших і складних тем, що порушувалися режисерами всіх часів. А що, якщо поглянути на психічні захворювання кіногероїв з точки зору фармації?». Для перегляду ми пропонували документальні фільми «Діагноз – геній», «Медицина епохи відродження» та художні фільми «Цілитель Адамс», «Фармацевт», «Червона борода», «Лікар: учень Авіцени». Свої враження від перегляду фільмів майбутні фармацевти

мали змогу висловити через написання есе, а також обговорити усі спірні питання.

З метою оптимізації навчального процесу майбутніх фармацевтів та внесення практичного змісту у підготовку ми підтримували зв'язок з аптеками міста Рівне (спочатку під час навчання у коледжі проводили екскурсії у аптеки, а також запрошували досвідчених фармацевтів на заняття; пізніше під час навчання в медичній академії студенти проходили практичну підготовку у тих аптеках, з якими укладено договори про співпрацю). Окрім цього ми проводили *круглий стіл*, на який були запрошені викладачі кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін Рівненського медичного коледжу КЗВО «Рівненська медична академія» РОР. Учасники круглого столу виступали у ролі пропонентів, вони мали висловлювати думку щодо питань, які розглядалися, а не з приводу думок інших учасників круглого столу. Завданнями пропонентів було зробити так, щоб опоненти зрозуміли та повірили. Всі учасники обговорення рівноправні; ніхто не має права нав'язувати свої думки та рішення. Організований круглий стіл відігравав інформаційну роль, оскільки виступи та інформаційні повідомлення викладачів дали змогу майбутнім фармацевтам ЕГ зрозуміти і усвідомити важливість обраної ними професії фармацевта.

Вдосконалення практичних умінь і навичок у спеціально створеному практико-орієнтованому освітньому середовищі «коледж – медична академія» для студентів ЕГ відбувалося також і за допомогою використання *технології ситуативного моделювання*, яка передбачала створення ситуації, наближеної до умов реальної професійної діяльності. У такому разі студент у отримував реальну змогу відчувати себе в ролі справжнього фахівця, що виконує певні професійні дії (тобто, «грає») (Соцький, 2016).

Опираючись на наукові доробки К. Соцького (2016) та А. Невмержицької (2012), представляємо технологію ситуативного моделювання у вигляді схеми (рис. 3.1.).

Отже, було враховано, що робота фармацевта починається зі знайомства з пацієнтом і встановлення його проблеми, тому перший етап – діагностика проблеми. Потім фармацевт шукає шлях вирішення цієї проблеми, для цього він обирає одну з відомих йому технологій. Якщо такої немає, він повинен розробити свою власну технологію вирішення фармацевтичної проблеми пацієнта. Наступний етап – вирішення проблеми пацієнта і проведення оцінки обраного рішення.

У процесі моделювання типових практичних ситуацій для майбутніх фармацевтів, які навчалися в ЕГ ми цілеспрямовано працювали над розвитком активної діяльності студентів на базі запропонованих ситуацій і сценаріїв.

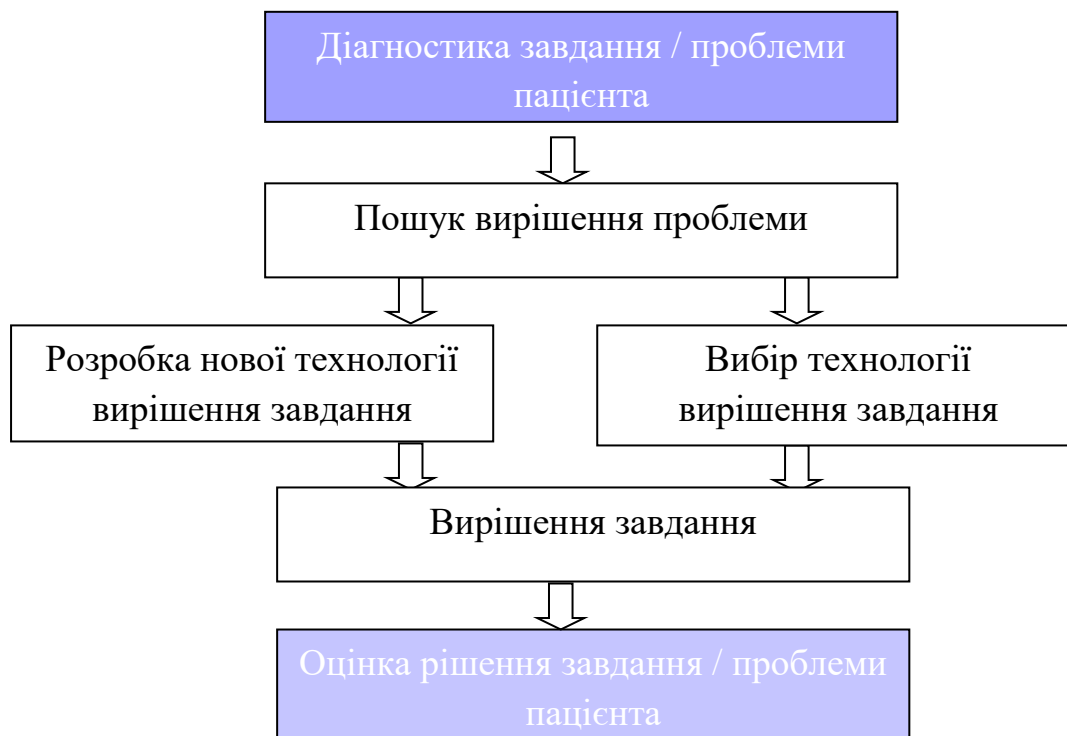

Рис. 3.1 Схематичне використання технології ситуативного моделювання під час професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія»

Як показали практичні результати формувального етапу експериментального дослідження, початковий процес був більш ефективним, у тому випадку, якщо завдання чи ситуації сприймалися студентами як особистісно значущі і безпосередньо пов'язані з їхнім особистим досвідом.

Для розвитку практичних умінь і навичок розроблено цикли лабораторних практикумів, які містять практичні рекомендації для виконання лабораторних робіт, завдання самостійної та поза аудиторної роботи, питання для контрольного опитування та джерела інформації (Додаток З).

Застосування сукупності активних форм і методів навчання в практиці формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності показало, що вони дають змогу перетворити навчання на процес, що безперервно розвивається і підтвердили доцільність наступності професійної підготовки у системі «коледж – медична академія».

Конструктивно-результативний етап спрямований на стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку, тому він мав позитивний вплив на формування показників особистісно-рефлексивного компоненту готовності до професійної діяльності. Як підтвердив формувальний етап експериментального дослідження, вагомим позитивним ефектом володіють технології арт-терапії. Відзначимо, що термін «арт-терапія» поширений у англійськомовних країнах, у Великобританії і США, і означає лікування пластичною образотворчою діяльністю для впливу на психоемоційний стан людини. Л. Лебедева наголошує на використанні саме візуальних видів мистецтва: живопису, графіки, скульптури, дизайну, кінематографу, відеоарту, перфомансу (Лебедева, 2003, с. 35). Автори американського культурного словника англійської мови підкреслюють, що арт-терапія передбачає використання таких видів образотворчого мистецтва, як живопису та скульптури для розуміння та вираження почуттів людини (*Американський культурний словник англійської мови*). У методичному контексті було враховано той факт, що арт-терапія спрямована на творче самовираження, адже вона відкриває реальні можливості для особистісного розвитку майбутніх фармацевтів під час професійної підготовки у системі «коледж – медична академія».

Під час організації експериментального дослідження у ЕГ були використані ідеї О. Сороки (2014), яка розуміє «арт-терапію як інноваційну освітню технологію «лікування» засобами образотворчого мистецтва, а саме малюнком, графікою, живописом, скульптурою для гармонійного розвитку особистості. Тобто, було враховано, що «лікування» на основі арт-терапії передбачає активізацію внутрішніх ресурсів і гармонізацію розвитку особистості (Сорока, 2014, с. 34). Підтримуємо В. Ляшенка в тому, що арт-терапія спрямовує і зосереджує людину на «власному внутрішньому світі, світі почуттів, переживань, смислів; допомагає налагодити спілкування із самою собою, а це є одним з найголовніших ресурсів для зростання внутрішньої цілісності» (Ляшенко, 2014, с. 6). Отже, одним із найоптимальніших методів арт-терапії було обрано спеціальний (арт-терапевтичний) тренінг, який, у баченні Н. Мараховської (2016), виступає методом творчого самовираження особистості, її гармонійного розвитку за допомогою різних видів мистецтва.

Насамперед відзначимо, що на основі порад О. Сороки (2012), ми використовували арт-терапію для адаптації студентів-першокурсників, які вступили на навчання в систему «коледж – медична академія». Так, для студентів ЕГ нами було розроблено спеціальний груповий арт-тренінг, який був спрямований на розвиток активності та самоорганізації особистості для оволодіння новими формами діяльності; розкриття власного «Я» і своїх внутрішніх можливостей; розширення «поля досвіду» для формування адекватного розуміння своїх можливостей (У додатку І представлено змістове наповнення для програми арт-тренінгу для майбутніх фармацевтів під назвою «Я – майбутній фармацевт»).

Отже, система вправ та завдань, які використовувалися під час арт-тренінгу, були спрямовані на:

- розвиток пізнавальних компетенцій, пам'яті, уваги, мислення сприйняття, уяви;
- стимулювання інтересу і мотивації до самопізнання;

– розвиток професійних властивостей та рис.

У практичній площині, суттєву роль ми надавали інформаційним повідомленням фармацевтичного змісту. Групова форма роботи в арт-терапевтичному тренінгу була обрана з урахуванням таких показань: по-перше, групова арт-терапія підвищує самооцінку і призводить до зміцнення особистої ідентичності; по-друге, на арт-терапевтичному занятті надається взаємна підтримка кожному учаснику арт-групи; по-третє, арт-терапія дає змогу розвинути ціннісні соціальні навички та опанувати нові ролі; по-четверте, у процесі занять груповою арт-терапією виникає можливість спостерігати за результатами своїх дій і їхній вплив на інших учасників групи; по-п'яте, групова арт-терапія допомагає розвинути вміння і навички прийняття рішень.

Для ефективної організації роботи студентів ЕГ під час арт-тренінгу «Я – майбутній фармацевт» нами було сформульовано та впроваджено практичні принципи, до яких віднесено:

– принцип «конфіденційності», який передбачає збереження інформації особистісного характеру про учасників групи та нерозголошення її без згоди самого студента;

– принцип «безпеки», що має на меті розкриття внутрішнього світу особистості та допомога студентам у прийнятті самих себе й інших членів студентської групи;

– принцип «персоніфікації» висловлювань, який полягає у тому, що висловлювання кожного з членів групи ведеться ним безпосередньо від власного імені та не зумовлює оцінювання вчинків і думок інших членів групи;

– принцип «тут і тепер», передбачає переживання та усвідомлення проблем власного існування і розгляд ефективних способів їх вирішення під час конкретної роботи в групі.

У розробленому авторському арт-терапевтичному тренінгу були використані арт-терапія, проєктивне малювання, елементи музикотерапії,

техніка спрямованої візуалізації (табл. 3.2). Кожне арт-терапевтичне заняття проводилася із дотриманням таких етапів:

- 1) введення і «розігрів» (займає приблизно 10–25 % часу арт-заняття);
- 2) образотворча діяльність (30–40 %);
- 3) обговорення і завершення сесії (35–40 %).

У кінці кожного заняття відбувалося обговорення, яке передбачало створення особливої психолого-педагогічної атмосфери, яка передбачала емоції теплоти, турботи та емпатії. Студенти ЕГ, які були учасниками арт-терапевтичного тренінгу, мали змогу підтримували одне одного, а тому висловлювали доброзичливі побажання. Таким способом відбувалося своєрідне позитивне програмування процесу формування показників особистісно-рефлексивного компоненту готовності до професійної діяльності, а також відбувався акт психолого-педагогічної підтримки кожному майбутньому фармацевту.

Таблиця 3.4

Програма арт-терапевтичного тренінгу для майбутніх фармацевтів

Заняття	Мета	Змістове наповнення
1. Вступ і «розігрів»	Знайомство і підготовка учасників групи до роботи; пояснення правил поведінки під час арт-терапевтичних занять та особливості арт-терапевтичної роботи; створення атмосфери довіри і безпеки	1) прийняття правил тренінгових занять; 2) проєктивне малювання (методика «Неіснуюча тварина»); 3) інформаційне повідомлення : роль і місце фармацевта: обов'язки і функції, ділові та особисті якості фармацевта; професійний імідж і роль фармацевта в формуванні іміджу компанії; діловий етикет і культура мови; лояльність, вміння захищати інтереси компанії; 4) бесіда «Враження від арт-терапії»
2. Аналіз та діагностика особистості	Спостереження за поведінкою, визначення рівня готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності, їх ставлення до неї	1) вправа «Атом»; 2) вправа «Лінія життя» 3) інформаційне повідомлення : ділове спілкування фармацевта: комунікації в професійній діяльності працівника аптеки; характеристики ділового спілкування; встановлення контакту, сприйняття і розуміння емоційного стану свого і партнера; невербальні засоби в діловій

		комунікації; правила і техніки активного слухання
3. Налаштування	Установка на доброзичливість, відкритість, щирість, психологічний комфорт, успішність кожної особистості	1) техніка спрямованої візуалізації «Рожевий куц»; 2) вправа «Малюємо настрої»; 3) інформаційне повідомлення: різні психологічні типи покупців і форми роботи з ними: індивідуальний підхід до покупців; різні типи покупців
4. Групова динаміка	Налаштування на отримання позитивних відчуттів і емоцій від арт-терапевтичних занять; виникнення позитивних емоцій у групі, поліпшення стосунків між учасниками тренінгу	малювання під музику з подальшим обговоренням; вправа «Внутрішній промінь»; інформаційне повідомлення : професійні навички поведінки в емоційно-напружених, конфліктних ситуаціях: стратегія співробітництва в конфлікті; управління поведінкою покупця в конфлікті; безконфліктне спілкування
5. Стратегія успіху	Розвиток умінь саморегуляції; налаштування на позитивні відчуття від отримання нових знань	гра «Діагноз на картині»; вправа «Розкажи іншому про себе»; інформаційне повідомлення: продажі фармацевтичних продуктів: етапи продажів; виявлення потреби клієнта; презентація товару; психологія сприйняття товару; робота з запереченнями; робота на післядію
6. Завершення (рефлексія) і релаксація	Підвищення мотивації навчання, пов'язане з актуалізацією життєвих планів, мріями щодо професійної самореалізації та акмеологічного та компетентнісного самовдосконалення	вправа «Шість капелюхів»; вправа «Малюємо кола»

Після проведення арт-терапевтичного тренінгу «Я – майбутній фармацевт» ми спостерігали у студентів, які навчалися в ЕГ суттєві позитивні

зміни. Зокрема, у них змінилося ставлення до своїх одногрупників та самих себе, відчувалося загальне емоційне піднесення групи, підвищився рівень рефлексії, відбулося вдосконалення особистісних якостей та рис характеру, які позитивно впливають на формування готовності до професійної діяльності.

Завершувався конструктивно-результативний етап формувального етапу експериментального дослідження проведенням студентської навчально-методичної конференції, яка щорічно проходить на кафедрі хіміко-фармацевтичних дисциплін Рівненського медичного коледжу КЗВО «Рівненська медична академія» РОР. Основні цілі проведення студентської конференції спрямовані на формування узагальнених професійних умінь: здійснювати науково-дослідницьку діяльність; самостійно працювати з інформацією (навчальною, науковою, нормативною, довідковою літературою та іншими науковими джерелами); планувати власне вдосконалення та неперервність професійної підготовки; самостійно приймати рішення щодо готовності до реалізації професійних функцій. Беручи участь у конференції студенти ЕГ опинялися в позиції дослідників, які в ході навчання мали змогу отримувати необхідні знання, уміння і навички для вирішення взаємопов'язаних навчальних проблем.

Як засвідчували самі студенти ЕГ, організована наукова конференція позитивно впливала на розвиток їхнього професійного мислення, формувала практичні уміння міркувати на теми, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, підвищувала самооцінку, сприяла формуванню ціннісного ставлення до майбутньої професії. Демонстрація наукових досліджень на конференції сприяє формуванню творчого, дослідницького підходу до вирішення навчальних завдань і подальшої професійної діяльності.

Таким чином, в сучасних, швидко мінливих соціально-економічних умовах, освітній процес наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія» був нами організований таким чином, щоб він був здатний забезпечити реальний прогрес, поступальний розвиток сучасного

фахівця в галузі фармації. Відзначимо, що у нашому баченні максимальне впровадження педагогічних умов та структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія зможеть забезпечити майбутнім фармацевтам, які навчалися в ЕГ належний рівень готовності до професійної діяльності.

Вважаємо за доцільне довести з використанням методів математичної статистики ефективність організованої практичної діяльності щодо формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та висвітлити, а також проаналізувати отримані у ході дослідження результати у наступному параграфі нашого дисертаційного дослідження.

3.3 Аналіз результатів експериментальної роботи

У зв'язку з потребою дотримання «чистоти» наукового дослідження, формувальний етап експерименту було організовано на базі одного навчального закладу – Рівненського медичного коледжу КЗВО «Рівненська медична академія» РОР. Головним чином ми брали до уваги два аргументи, по-перше, студенти мали змогу здійснювати наступність професійної підготовки в системі «коледж – медична академія»; по-друге, автор дослідження мав безпосередню змогу впроваджувати своє авторське бачення вдосконалення готовності майбутніх фармацевтів до майбутньої професії. Так, з технічної точки зору, формувальний експеримент у КГ розпочався у вересні 2016 р., а закінчився в червні 2019 р., а у ЕГ експеримент почався у вересні 2017 р., а його закінчення було в червні 2020 р. Загальна кількість респондентів у КГ становить 40 осіб, а у ЕГ – 39. Зокрема, майбутні фармацевти з таких навчальних груп, як Фарм Бак веч м/с А (15 студентів); Фарм Бак веч м/с Б (15 студентів); Фарм Бак ден м/с (10 студентів) утворили КГ. Тоді як студенти навчальних груп Фарм Бак веч м/с А (29 студентів) та Фарм Бак ден м/с (10 студентів) об'єднані у ЕГ. До експериментального дослідження було залучено 8 викладачів, які працювали зі студентами як в коледжі, так і в медичній академії.

Наголосимо на тому, що за соціально-демографічними та гендерними характеристиками КГ та ЕГ були однорідними. Віковий діапазон респондентів також був однаковий: 16 – 17 років.

З метою визначення стану сформованості усіх компонентів (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності ми використали діагностичний інструментарій ідентичний до того, що застосовувався на констатувальному етапі експерименту. Діагностика проходила на основі використання тестових методик, опитувальників, анкетувань, аналізу навчально-пізнавальної діяльності, практичної підготовки, самооцінювання. У табл. 3.5 представлено результати стану сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів КГ та ЕГ на початку формувального експерименту.

Таблиця 3.5

Стан сформованості компонентів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності на початку формувального етапу експерименту (n=79)

Компоненти готовності	Групи	Рівні готовності							
		Низький		Середній		Достатній		Високий	
		аб. од.	у %	аб. од.	у %	аб. од.	у %	аб. од.	у %
Мотиваційно-ціннісний	КГ	9	22,5	18	45,0	9	22,5	4	10,0
	ЕГ	9	23,1	17	43,6	9	23,1	4	10,2
Когнітивно-знаннєвий	КГ	12	30,0	18	45,0	7	17,5	3	7,5
	ЕГ	11	28,2	18	46,2	7	17,9	3	7,7
Конативно-діяльнісний	КГ	13	32,5	17	42,5	7	17,5	3	7,5
	ЕГ	14	38,9	17	43,6	6	15,4	2	5,1
Особистісно-рефлексивний	КГ	11	27,5	19	47,5	8	20,0	2	5,0
	ЕГ	11	28,2	19	48,8	7	17,9	2	5,1
Загальні результати	КГ	11	27,5	18	45,0	8	20,0	3	7,5
	ЕГ	11	28,2	18	46,2	7	17,9	3	7,7

Отже, як видно із даних табл. 3.5 на початку формувального етапу експериментального дослідження вагомих відмінностей у стані сформованості компонентів готовності до професійної діяльності у студентів КГ та ЕГ ми не спостерігали. Так, переважна більшість студентів знаходилися нп середньому

рівні готовності (18 студентів (45,0 %) – КГ та 18 студентів (46,2 %) – ЕГ). Відзначимо, що найкращі результати отримано щодо сформованості мотиваційного компонента, тоді як найнижчі з особистісно-рефлексивного. Представлені дані доводять, що у кількісному вимірі стан сформованості компонентів готовності студентів, які навчаються в КГ та ЕГ є практично однакові. Тому, можемо констатувати, що отримані дані на початку формульовального етапу експерименту доводять доцільність цілісної та системної діяльності у напрямі вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» для підвищення готовності до професійної діяльності.

Для підтвердження рівноцінності розподілу майбутніх фармацевтів у ЕГ та КГ ми використали критерій Колмогорова-Смірнова (*Рекомендації по стандартизації. Прикладная статистика. Правила проверки согласия опытного распределения с теоретическим*, 2002) на основі якого визначили точку, коли сума накопичених розходжень (d_{\max}) між двома групами буде максимальною табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Обчислення d_{\max} для загальних даних щодо сформованості готовності майбутніх фармацевтів ЕГ та КГ до професійної діяльності на початку формульовального етапу експерименту

Рівні готовності	Емпірич на частота КГ	Емпірич на частота ЕГ	Емпірич на частість КГ f_1	Емпірич на частість ЕГ f_2	Накоп. част. за модулем (d_j)
Низький	11	11	0,275	0,282	0,007
Середній	18	18	0,450	0,462	0,012
Достатній	8	7	0,200	0,179	<u>0,021</u>
Високий	3	3	0,075	0,077	0,002
Сума	$n_1=40$	$n_2=39$	1	1	–

Отже, $d_{\max} = 0,021$. Для подальших розрахунків емпіричного значення критерію λ у дослідженні використовували формулу:

$$\lambda_{емп} = d_{\max} \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}, \quad (3.6)$$

де, n_1 та n_2 – кількість студентів в КГ та ЕГ; тобто $n_1 = 40$, $n_2 = 39$.

$$\lambda_{емп} = 0,021 \sqrt{\frac{39 \cdot 40}{39 + 40}} = 0,093324$$

Щоб отримати висновок про схожість, або відмінність між КГ та ЕГ, було проведено порівняння отриманого значення критерію $\lambda_{емп}$ з його критичним значенням $\lambda_{кр}$, (рівень значущості $p \leq 0,05$).

Так, при проведенні математичних обрахунків за нульову гіпотезу прийнято твердження проте, що ЕК та КГ не відрізняються між собою за станом сформованості у студентів готовності до професійної діяльності. У нашому випадку нульова гіпотеза буде вірною тоді, коли значення критерію не буде перевищувати його критичне значення (табличне). У іншому випадку вірною буде альтернативна гіпотеза, яка засвідчує, що рівень сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів ЕГ та КГ відрізняються суттєво.

Так, табличне значення $\lambda_{кр} = 1,36$ (при $p \leq 0,05$).

$$\lambda_{емп} < \lambda_{кр} \quad (0,093324 < 1,36)$$

Отже, наведені вище математичні обрахунки доводять правильність нульової гіпотези, яка доводить, що відмінності у стані сформованості готовності майбутніх фармацевтів ЕК та КГ до професійної діяльності на початку експериментального дослідження не є суттєвими. Таким чином, можемо констатувати, що на початку формувального етапу експерименту між студентами, що увійшли до ЕГ та КГ не виявлено статистично достовірних відмінностей, які би мали суттєвий вплив на організацію та проведення дослідження щодо організації професійної підготовки у системі «коледж – медична академія». Тому відповідально констатуємо, що студенти КГ та ЕГ

перебували на початку формувального етапу експериментального дослідження у рівних початкових умовах.

Відзначимо, що зі студентами, які навчалися в КГ, ми не здійснювали жодних додаткових практичних дій щодо формування у них готовності до професійної діяльності. Освітній процес було організовано за традиційною методикою. Натомість для студентів, які навчалися в ЕГ ми цілеспрямовано та системно впроваджували педагогічні умови та структурно-функціональну модель наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія». У параграфі 3.2 ми описали практичні механізми та методику організації практичної діяльності, яка спрямована на організацію наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія та передбачала формування готовності до професійної діяльності.

У результаті організації формувального етапу експерименту нам вдалося отримати позитивні результати щодо готовності студентів спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» до професійної діяльності, а також впровадити педагогічні умови та структурно-функціональну модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія, що розроблені на основі акмеологічного та компетентнісного підходів. У методичній площині організація формувального етапу експериментального дослідження, спрямованого на формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності, розглядається нами як цілісна динамічна сукупність суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і майбутніх фармацевтів на основі спільної діяльності, взаєморозуміння, внаслідок якої досягається прийнятна для студента та педагога постановка мети, вибір форм, методів, інноваційних педагогічних технологій та конкретних засобів для реалізації педагогічних умов та коректна і об'єктивна оцінка отриманого результату – величини позитивної динаміки у стані сформованості

готовності до професійної діяльності у майбутніх фармацевтів, що здобувають освіту в системі «коледж – медична академія».

Загалом, готовність до професійної діяльності формується під час наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів спочатку під час навчання у коледжі, а потім відбувається вдосконалення показників у процесі навчання в медичній академії. У даному випадку вплив досягався на основі впровадження педагогічних умов через освітнє середовище, яке спонукало прагнення студентів до самостійної практичної діяльності, вибору адекватних засобів для досягнення мети й реалізації плану дій та свідомої оцінки отриманих результатів.

Формування готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів передбачало закономірний перехід від накопичення ними необхідних теоретичних знань про норми і правила професійно виваженої поведінки під час надання фармацевтичних послуг, розуміння засобів і способів реалізації усіх професійних функцій – до формування у студентів стійких мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей і рис, а від них – до сформованих практичних умінь та виваженого управління процесом власного розвитку. Наголосимо, що потреба у самовдосконаленні готовності до професійної діяльності виникає у студентів лише, тоді, коли вони під дією зовнішніх впливів, або внутрішніх мотивів переживають протиріччя між тим, якими вони є і якими мають бути, тобто між досягнутим і необхідним рівнем особистісно-професійного розвитку. Джерелом формування готовності до професійної діяльності виступає досвід студентів, здобутий у процесі професійної підготовки в системі «коледж – медична академія». Виходячи із задекларованого положення, логічним є те, що для формування належного (високого і достатнього) рівня готовності до професійної діяльності, студент повинен усвідомити необхідність соціально цінних і особистісно значущих для діяльності якостей, рис характеру, навчитися об'єктивно оцінювати себе та власну діяльність з позиції вимог майбутньої професійної діяльності, а також

систематично здійснювати активну предметно-перетворювальну діяльність, спрямовану на особистісне та професійне вдосконалення.

Результати формувального етапу експериментального дослідження засвідчують, що впровадження в освітній процес педагогічних умов (підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів; використання комплексу активних форм і методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань у сфері фармації; створення практико-орієнтованого середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок; стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку) та структурно-функціональної моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія», а також активна участь студентів у предметно-перетворювальній діяльності допомагають їм в оволодінні досвідом самоаналізу, самовдосконалення, опануванні практичними навичками надання повного спектру фармацевтичних послуг, розумінні себе як фахівця-професіонала. Вважаємо, що усе назване в комплексі позитивно впливає на формування готовності до професійної діяльності.

У структурі готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія» виділяємо мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти (параграф 2.1). Обраний компонентний склад забезпечив нам можливість чітко визначити наскільки студенти спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» готові до майбутньої професії, дослідити їхню мотиваційну спрямованість, встановити рівень теоретичних знань, практичних умінь і навичок, а також стан розвитку особистісних якостей та рефлексії. У ході організації та проведення формувального етапу експериментального дослідження нам вдалося значно активізувати розвиток у студентів ЕГ усіх компонентів готовності до професійної діяльності. Тоді як у КГ, де було

реалізовано традиційний підхід не отримали значущих позитивних результатів (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Стан сформованості компонентів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у кінці формувального етапу експерименту (n=79)

Компоненти готовності	Групи	Рівні готовності							
		Низький		Середній		Достатній		Високий	
		аб. од.	у %	аб. од.	у %	аб. од.	у %	аб. од.	у %
Мотиваційно-ціннісний	КГ	3	7,5	14	35,0	13	32,5	10	25,0
	ЕГ	–	0,0	1	2,5	20	51,3	18	46,2
Когнітивно-знаннєвий	КГ	3	7,5	15	37,5	13	32,5	9	22,5
	ЕГ	–	0,0	2	5,1	20	51,3	17	43,6
Конативно-діяльнісний	КГ	3	7,5	14	35,0	12	30,0	11	27,5
	ЕГ	–	0,0	2	5,1	21	53,9	16	41,0
Особистісно-рефлексивний	КГ	2	5,0	14	35,0	14	35,0	10	25,0
	ЕГ	–	0,0	2	5,1	20	51,3	17	43,6
Загальні результати	КГ	3	7,5	14	35,0	13	32,5	10	25,0
	ЕГ	–	0,0	2	5,1	20	51,3	17	43,6

Отже, як видно із даних табл. 3.7 оволодіння студентами спеціальними теоретичними знання із дисциплін, які належать до циклу професійної підготовки на основі впровадження структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія, яка базується на педагогічних умовах, призвело до вдосконалення практичних навичок та позитивно вплинуло на формування усіх компонентів готовності до професійної діяльності.

Кількісна характеристика рівня сформованості визначалася нами як сума виражених у балах оцінок окремих її складових. Для методик, що визначали рівні розвитку певних показників, які диференціювалися більш ніж за трьома інтервалами. Кожному з інтервалів надавалася відповідна кількісна оцінка: низькому рівню – 2 бали, середньому – 3 бали, достатньому – 4 бали, високому – 5 балів. Інтегральний показник рівня сформованості готовності майбутніх фармацевтів, які здобували освіту в системі «коледж – медична академія» до

професійної діяльності визначався шляхом розподілу суми бальних оцінок показників відповідних методик на чотири інтервали, які відповідали нормальному розподілу частоти показників. Для кращої наочності ми представляємо динаміку формування готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів у відсотках та абсолютних одиницях (табл. 3.8 та 3.9, а також рис. 3.2).

Таблиця 3.8

Динаміка формування готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів (у %)

Рівні готовності	Початок експерименту		Кінець експерименту		Різниця	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	7,7	7,5	43,6	25,0	+35,9	+17,5
Достатній	17,9	20,0	51,3	32,5	+33,4	+12,5
Середній	46,2	45,0	5,1	35,0	-41,1	-10,0
Низький	28,2	27,5	0,0	7,5	-28,2	-20,0

Таблиця 3.9

Результати сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів у процесі наступності підготовки в системі «коледж – медична академія»

Групи і к-ть студентів	Етапи	Рівні готовності								СБ
		низький (2 бали)		середній (3 бали)		достатній (4 бали)		високий (5 бали)		
		к-ть	у %	к-ть	у %	к-ть	у %	к-ть	у %	
КГ (40)	ВК	11	27,5	18	45,0	8	20,0	3	7,5	3,075
	ПК	3	7,5	14	35,0	13	32,5	10	25,0	3,750
ЕГ (39)	ВК	11	28,2	18	46,2	7	17,9	3	7,7	3,051
	ПК	–	0,0	2	5,1	20	51,3	17	43,6	4,385

Отже, як видно із даних, що представлено у табл. 3.9 середній бал (СБ) у студентів, що навчалися в КГ протягом формувального етапу експериментального дослідження від початку – вступного контролю (ВК) до завершення – підсумковий контроль (ПК) зріс з 3,075 балів до 3,75 бала, тобто приріст становив лише 0,675 бала. Натомість у студентів, що перебували у ЕГ

середній бал значно суттєвіше збільшився (з 3,051 балів до 4,385 бала, тобто приріст становив 1,334 бала).

На рис. 3.2 відображено динаміку змін у сформованості рівнів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у ході організації експериментального дослідження в КГ та ЕГ.

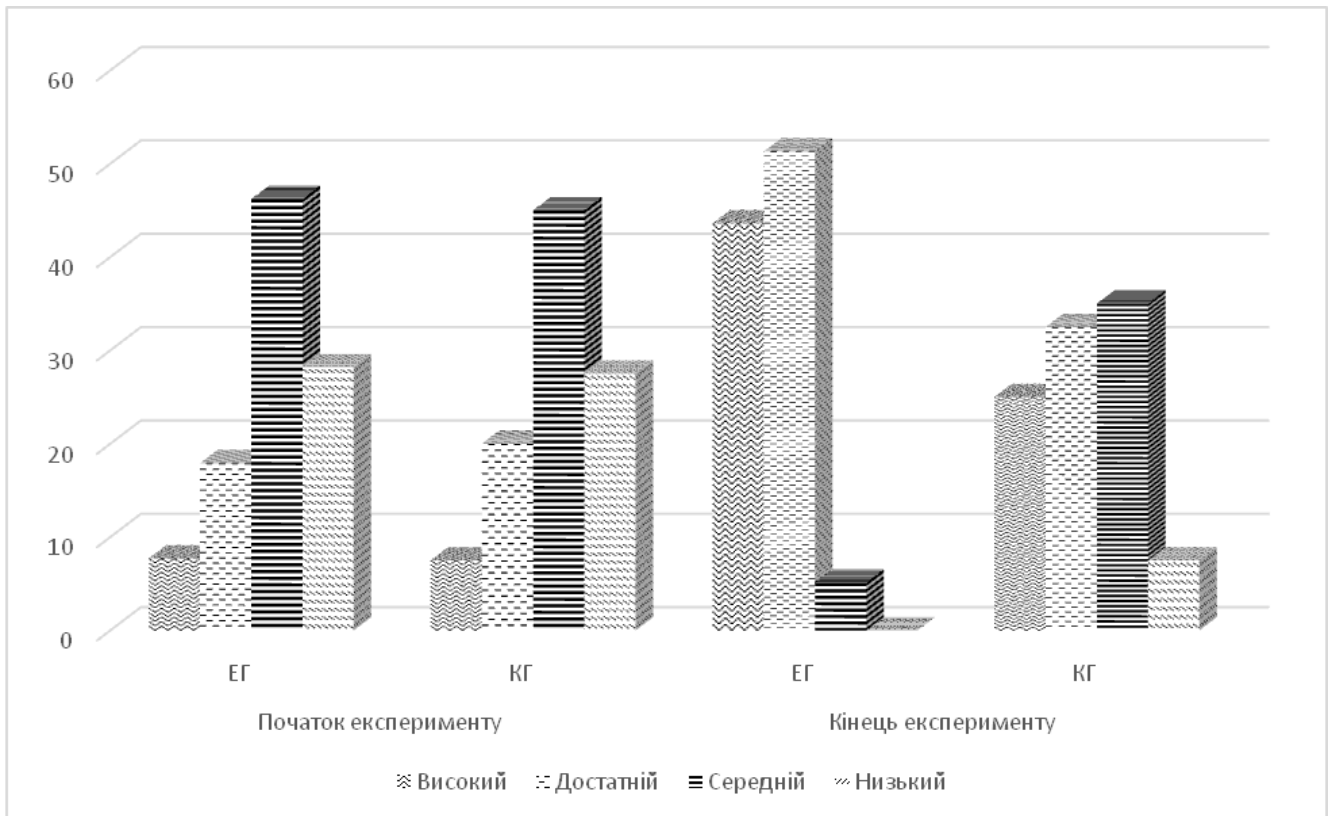

Рис. 3.2. Діаграма змін у стані сформованості готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у процесі наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія»

Таким чином, підсумковий контроль засвідчив, що у КГ навіть у кінці дослідження залишилися майбутні фармацевти, які володіють низьким рівнем готовності до професійної діяльності. Таких студентів у КГ було 3 (7,50 %), натомість у ЕГ таких студентів не було встановлено. Нами було виявлено, що у переважної більшості – 20 (51,3 %) студентів з ЕГ діагностовано достатній рівень готовності до професійної діяльності, а 17 (43,6 %) майбутніх

фармацевтів було встановлено високий рівень. Тоді, як лише 13 (32,5 %) студентів з КГ досягнули достатнього рівня та лише 10 (25,0 %) оволоділи високим рівнем готовності до професійної діяльності у процесі організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія».

Математична обробка одержаних результатів, що наведені у табл. 3.7 та 3.8 на предмет математичної достовірності здійснювалася шляхом обчислення коефіцієнта кореляції на основі альтернативної ознаки за методикою Л. Бурмачука та С. Морозова (*Словарь-справочник по психологической диагностике*, 1989, с. 61–63), а також на основі порад А. Киверялга (Киверялг, 1980, с. 159). Отже, ми визначили сформованість належного рівня (високого та достатнього) готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності в процесі наступності професійної підготовки в системі «коледж – медична академія»; тоді як низький та середній рівні готовності розглядаємо як неналежний. Зазначимо, що для ЕГ належний рівень було сформовано в 37 студентів із 39; у КГ відповідно у 23 із 40.

При альтернативних ознаках коефіцієнт кореляції обчислювали за формулою:

$$\Phi = \frac{ad - bc}{\sqrt{(a + c) \cdot (b + d) \cdot (a + b) \cdot (c + d)}} \dots\dots\dots (3.7)$$

де a і c – кількість студентів з належним рівнем сформованості готовності до професійної діяльності в КГ та ЕГ відповідно;

b і d – кількість студентів з неналежним рівнем сформованості готовності до професійної діяльності у КГ та ЕГ.

У нашому випадку $a = 37$; $b = 2$; $c = 23$; $d = 17$.

Підставивши значення у формулу 3.2 отримуємо значення коефіцієнту кореляції $\Phi = 0,3269$.

Отримане значення засвідчує наявність помітного зв'язку між сформованістю достатнього рівня готовності до професійної діяльності та сукупністю застосованих експериментальних факторів. Проте, ця оцінка не враховує об'єкт вибірки і потребує дослідження коефіцієнта кореляції по відношенню до нульової гіпотези, тобто твердження, що застосовані експериментальні фактори (педагогічні умови і структурно-функціональна модель наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія) не вплинули на формування достатнього рівня готовності до професійної діяльності в ЕГ.

При Φ нульову гіпотезу можна перевірити X^2 – тестом, оскільки має місце залежність:

$$X = N \times \Phi^2, \quad (3.8)$$

де $N = a + b + c + d$, а значення X^2 знаходять з таблиці X^2 – критерію (*Перспективи соціальної психології*, 2001, с. 288) під ступенем свободи 1.

Оскільки в нашому випадку $\Phi = 0,3269$, $N = 79$, то

$$X^2 = 79 \times (0,3269)^2 = 8,4451$$

Цьому значенню X^2 відповідає ймовірність $p < 1\%$, що дозволяє підтвердити гіпотезу, і вважати зв'язок достовірним.

Згідно з наведеними у табл. 3.8 кількісними даними та проведеними розрахунками результатів експериментальної роботи, педагогічну ефективність запропонованої нами експериментальної діяльності можна вважати математично достовірною, а отримані результати валідними. Таким чином, отримані результати доводять педагогічну доцільність розробленої та експериментально перевіреної структурно-функціональної моделі й підтверджують доцільність впроваджених в освітній процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів обраного та обґрунтованого спектру педагогічних умов наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія.

Висновки до третього розділу

1. Констатувальний етап дослідження дозволив з'ясувати стан використання викладачами компетентного та акмеологічного підходів під час професійної підготовки майбутніх фармацевтів та дослідити, які саме інноваційні технології вони використовують під час організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія» та встановити дійсний стан сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивно-знаннєвого, конативно-діяльнісного, особистісно-рефлексивного компонентів готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Встановлено, що лише 7 (18,42 %) викладачів володіють високим рівнем та системно використовуються педагогічні інновації у своїй професійній діяльності, тоді як 10 (26,31 %) оцінили свій рівень як достатній; 16 (42,11 %) викладачів вважають, що мають середній рівень, адже використовують педагогічні інновації лише тоді, коли є для цього сенс, тоді як 5 (13,16 %) мають низький рівень. У ході дослідження було з'ясовано, що протягом навчання у системі «коледж – медична академія» 111 (47,44 %) майбутніх фахівців, які навчаються за спеціальністю 226 Фармація, промислова фармація змогли досягнути високого та достатнього рівня готовності до професійної діяльності, тоді як 123 (52,56 %) мають середній та низький рівні.

2. Розроблена нами методика формування готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності базується на впровадженні педагогічних умов наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» та передбачає практичну діяльність за такими етапами: ознайомлюючим, теоретико-базовим, практико-орієнтованим, конструктивно-результативним, передбачає спеціальну практичну діяльність – аудиторну та позааудиторну з формування готовності до професійної діяльності, що здійснювалися в процесі вивчення майбутніми фармацевтами Рівненського медичного коледжу КЗВО «Рівненська медична академія» РОР

навчальних дисциплін: «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія».

3. Термін проведення формувального етапу експерименту охоплював 2016–2020 навчальні роки, причому у КГ було 40 студентів, тоді як 39 навчалися в ЕГ. Для підтвердження рівноцінності розподілу майбутніх фармацевтів у ЕГ та КГ ми використали критерій Колмогорова-Смірнова. У ході організації та проведення формувального етапу експериментального дослідження нам вдалося значно активізувати розвиток у студентів ЕГ усіх компонентів готовності до професійної діяльності. Тоді як у КГ (де не було впроваджено додаткових чинників, а реалізовано традиційний підхід до організації освітнього процесу), ми не отримали значущих позитивних результатів. Середній бал у студентів, що навчалися в КГ зріс з 3,075 балів до 3,75 бала (приріст становив лише 0,675 бала). Натомість у студентів, що перебували у ЕГ середній бал збільшився з 3,051 балів до 4,385 бала (приріст становив 1,334 бала). У переважної більшості – 20 (51,3 %) студентів з ЕГ діагностовано достатній рівень готовності до професійної діяльності, а 17 (43,6 %) майбутніх фармацевтів було встановлено високий рівень. Тоді, як лише 13 (32,5 %) студентів з КГ досягнули достатнього рівня та лише 10 (25,0 %) оволоділи високим рівнем готовності до професійної діяльності у процесі організації освітнього процесу в системі «коледж – медична академія». Обробка одержаних результатів на предмет математичної достовірності здійснювалася шляхом обчислення коефіцієнта кореляції.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора: Деркач, Кіщук 2019e; Кіщук, 2017a; 2018a; 2018b; 2019d; 2019j; 2019k; 2020b.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні запропоновано вирішення наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування концептуальних положень та експериментальної перевірки педагогічних умов і структурно-функціональної моделі наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» на засадах компетентнісного й акмеологічного підходів. Виконане дослідження дало можливість сформулювати такі висновки.

1. У дослідженні професійну підготовку майбутніх фахівців розглядаємо як сукупність програмно-методичного, дидактичного, технологічного, технічного, організаційного та інформаційного забезпечення, яке спрямоване на підтримку цілісності освітнього процесу і формування системи ключових професійних компетентностей фахівця як основи його конкурентоздатності. Професійна підготовка майбутніх фармацевтів має охоплювати таке проєктування освітнього процесу, що позитивно вплине на формування професійно-спрямованих знань, забезпечить можливість узгодження пізнавально-теоретичних дій з майбутніми професійно унормованими вчинками та буде орієнтована на самореалізацію й ціннісно-сміслову розуміння професії, шляхом актуалізації потреби студентів у якісному виконанні професійних обов'язків. Професійна підготовка повинна бути фундаментальною, цілеспрямованою, комплексною, забезпечувати зв'язок теорії з практикою, активізувати навчально-пізнавальну діяльність та бути неперервною і наступною.

Наступність професійної підготовки студентів спеціальності 226 Фармація, промислова фармація розглядається як спеціально організований процес навчання і розвитку особистості фахівця у системі «коледж – медична академія». У структурному плані вона охоплює цілі та зміст освіти, мотиви діяльності викладачів та студентів, методи, засоби й організаційні форми навчання і розвитку, систему контролю за освітнім процесом, ґрунтується на спадкоємності та передбачає модернізацію й інтеграцію освітнього процесу коледжу та медичної академії.

Охарактеризовано передумови, переваги та риси наступності професійної підготовки, досліджено її педагогічну і психологічну площини, визначено основні елементи, мету, завдання, принципи й ознаки. Встановлено, що результатом наступності професійної підготовки є фахова компетентність, яка передбачає оволодіння цілісною системою теоретичних знань, практичних умінь і навичок, що є достатніми для успішного розв'язання усього спектру професійних завдань та відповідають поточним і передбачуваним на найближче майбутнє функціональним обов'язкам в галузі фармації.

2. У дослідженні акмеологічний і компетентнісний підходи визнано вагомими для вдосконалення наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія». Акмеологічний підхід сприяє оптимізації освітнього процесу та спрямований на досягнення «акме» кожним студентом під час навчання в системі «коледж – медична академія». Він дозволяє активно впливати на формування стійкого інтересу до обраної професії, забезпечує цілеспрямований розвиток особистісно-професійних рис і якостей, стимулює саморозвиток на основі формування акмеологічного простору, шляхом організації акмеологічного супроводу та акмеологічної підтримки. Компетентнісний підхід розглядаємо як загальну методологію, що базується на потребі формування основних компетентностей, які впливають на самовдосконалення студентів. Цей підхід дозволяє вдосконалити ключові компетентності (інтегральну, загальні, спеціальні (фахові), які впливають на формування у майбутніх фармацевтів готовності до професійної діяльності, шляхом підвищення наступності й гнучкості освіти в системі «коледж – медична академія» через використання міжпредметних зв'язків, інтеграції навчальних дисциплін та вдосконалення освітнього процесу, що базується на переході від відтворення знань до їх практичного застосування. Розроблено практичні механізми впровадження акмеологічного та компетентнісного підходів.

3. Готовність майбутніх фармацевтів, які здобувають освіту у системі «коледж – медична академія» до професійної діяльності визначається ґрунтовними вузькоспеціалізованими та інваріантними знаннями, що сприяють формуванню особистісно-професійних якостей, позитивно впливають на розвиток інтелекту, допомагають у творчій самореалізації й адаптації до майбутньої професійної діяльності. У структурі готовності виокремлено мотиваційно-ціннісний, когнітивно-знаннєвий, конативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти, кожен з яких наповнений конкретним функціональним змістом. Усі компоненти тісно взаємопов'язані між собою і у комплексі забезпечують формування означеної готовності у процесі професійної підготовки у системі «коледж – медична академія». У практичній площині обрано мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-розвивальний критерії, які відповідають механізмам цілісності освітнього процесу та дозволяють визначити напрямки практичного вдосконалення готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності. Виокремлено конкретний спектр показників, які розглядаємо як якісну характеристику, за допомогою якої можна отримати реальне судження про розвиток готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та охарактеризовано високий, достатній, середній та низький рівні її сформованості.

4. Для вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів введено педагогічні умови, які розуміємо як спеціально створені обставини, що сприяють формуванню їхньої готовності до професійної діяльності у системі «коледж – медична академія» та охоплюють сукупність методів, форм і практичних шляхів організації освітнього процесу. Виокремлено такі педагогічні умови: підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів; використання комплексу активних форм і методів навчання, спрямованих на поглиблення та систематизацію знань у сфері фармації; створення практико-орієнтованого середовища для вдосконалення практичних умінь і навичок; стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного

саморозвитку. Розроблено практичні механізми їх впровадження, які базуються на: стимулюванні пізнавальної активності, шляхом використання проблемного навчання, організації суб'єкт-суб'єктного спілкування та взаємодії між викладачем і студентами на основі співробітництва; використанні активних методів навчання під час вивчення професійно орієнтованих дисциплін «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та аромотерапії», «Фармакогнозія»; впровадження принципів унікальності, парадоксальності, відкритості, помірності й варіативності під час створення освітнього практико-орієнтованого середовища; поєднанні традиційних форм організації професійної підготовки з інноваційними (проблемні інтерактивні лекції, інноваційні семінарські заняття, практичні, тренінги, круглі столи).

5. На основі узагальнення наукових поглядів розроблено структурно-функціональну модель організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія», яку розглядаємо як сукупність структурних блоків, що знаходяться у взаємозв'язку й взаємозалежності між собою. Авторська модель охоплює цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний (акмеологічний, компетентнісний, системний, процесуально-діяльнісний підходи; загальнонаукові та специфічні принципи; закономірності), змістово-процесуальний (педагогічні умови; етапи формування готовності; форми; методи; інноваційні педагогічні технології) і контрольньо-оцінювальний (компоненти, критерії, рівні, результат) блоки та виконує управлінську, організаційну, навчальну, комунікативну функції. Для ефективного впровадження структурної моделі розроблено методику, яка передбачає практичну діяльність за такими етапами: ознайомлюючим, теоретико-базовим, практико-орієнтованим, конструктивно-результативним, охоплює аудиторну та позааудиторну діяльність з формування готовності до професійної діяльності. Ефективність педагогічних умов та структурно-функціональної моделі організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія» визначено за

результатами формувального етапу експерименту, під час якого отримано суттєву позитивну динаміку в ЕГ та лише незначні позитивні зміни у КГ. Так, у кінці формувального експерименту переважна більшість майбутніх фармацевтів ЕГ мали високий (43,6%) та достатній (51,3%) рівні сформованості усіх компонентів готовності, тоді як у КГ ці дані становили 25,0% та 32,5% відповідно. Середній бал у студентів ЕГ зріс на 1,334, а у КГ лише на 0,675. Математична обробка одержаних результатів на предмет достовірності здійснена на основі критерію Колмогорова-Смірнова та коефіцієнта кореляції.

Проведене дослідження має завершений характер, проте не вичерпує всіх аспектів професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія». Перспективи подальших напрацювань будуть спрямовані на вивчення можливостей вдосконалення практичної підготовки майбутніх фармацевтів та впровадження інформаційних технологій під час вивчення навчальних дисциплін циклу професійної підготовки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Акмеология.* (2003). Учебное пособие под ред. А.А. Деркача и В.Г. Зазыкина. Сп.Б. : Питер, 256.
- Акмеологічні підходи в роботі з педагогами: інноваційні технології в структурі внутрішньошкільної методичної роботи.* (2019). Галина Кучерова, Олена Гензель, Валентина Гуменюк, Марія Медведєва, Тетяна Гуменюк, Валентина Сліпчук. Тетяна Нижник. *Завуч.* 10, 28–71.
- Американський культурний словник англійської мови.* Взято з: <http://www.catainfo.ca/faq.php>
- Андреев, В. И. (2000). *Педагогика.* Учебный курс для творческого саморазвития. Казань: Изд-во КГУ, 606.
- Андреев, В. И. (2004). *Конкурентология.* Учебный курс для творческого саморазвития конкурентоспособности. Казань: Изд-во КГУ, 532.
- Антонова, О. Є. (2017). Упровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх фармацевтів (аналіз досвіду Житомирського базового фармацевтичного коледжу). *Професійна підготовка фахівців: креативний підхід* : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : О.О. Євенок, 198–217.
- Анцыферова, Л. И. (2006). *Развитие личности и проблемы геронтопсихологии.* М. : Изд-во ИП РАН.
- Афанасьєв, М. (2010). Неперервна професійна освіта: нові горизонти підготовки кадрів для постіндустріальної економіки. *Вища школа.* 10, 88–98.
- Бабакіна, О. О. (2010). Шлях до самого себе: значення системи безперервної освіти для стимулювання змін у суспільстві. *Гуманітарні науки.* 2, 6–12.
- Багорка, А. М. (2017). Організаційно-методичні засади наступності професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в системі «коледж-університет». *Професійна освіта: проблеми і перспективи.* К. : ПТОНАПН України. 12, 5–9.

- Баєва, О. В. (2008). *Менеджмент у галузі охорони здоров'я*. Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 640.
- Барбіна, Є. С. (2011). Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти: вузівський етап. *Педагогічні науки*. Вип. 60, 191–194.
- Берека, В. (2007). Неперервна педагогічна освіта як системна технологія. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка. 4, 25–29.
- Беспалько, В. П., Татур, Ю. Г. (1989). *Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов*. М. : Высш. шк., 138.
- Бех, І. Д. (2009). Компетентнісний підхід у сучасній освіті.. *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія*. К. : Генезис. 21–24.
- Бех, І. Д. (2009). Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 2, 26–31.
- Белан, С. (2016). Ігрові методи навчання в системі медичної освіти. *Освіта*. 21-28 груд. (№ 51/52). 9.
- Божович, Л. И. (2008). Этапы формирования личности в онтогенезе (I–III). *Личность и ее формирование в детском возрасте*. СПб., 312–376.
- Бойко, А. М. (2006). *Виховання людини: нове і вічне*. Полтава: Техсервіс, 568.
- Бойчук, І. Д. (2007). Безперервний професійний розвиток фармацевта – гарант підвищення якості фармацевтичної допомоги. *Проблема духовності сучасної молоді : реалії та перспективи* : матеріали Міжрегіон. наук.-практ. конф. молодих дослідників (Житомир, 8 листопада 2007 р.). Житомир : Вид-во ПП Сахневич, 93–95.
- Бойчук, І. Д. (2007). Передумови виникнення та становлення системи підготовки фармацевтів в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти* : [наук.-метод. журнал]. Львів. 4, 186–196.
- Бойчук, І. Д. (2010). *Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі* (Автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед.

- наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ірина Дмитрівна Бойчук; Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 20.
- Большой психологический словарь.* (2003). Т. 1. (А-О); Пер. с англ. Ребер Артур. ООО «Издательство АСТ; «Издательство «Вечер», 592.
- Борисюк, А. С. (2014а). Роль мотивації навчання у професійному становленні студента-медика. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 1(33), 68–73.
- Борисюк, Л. О. (2014b). Теоретичні основи професійної компетентності бакалаврів сестринської справи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 31, 36–38.
- Брегін, М. Г. (2010). Різноманітність оцінки неперервної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.* Сер. 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 25 (38), 11–12.
- Буданова, Л. Г. (2004). *Стандартизовані засоби оцінювання професійних знань у структурі державних стандартів фармацевтичної освіти.* (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ліана Георгіївна Буданова; Київ, 22.
- Вакалюк, Т. А. (2017). Структурно-функціональна модель хмаро орієнтованого навчального середовища для підготовки бакалаврів інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання.* Том 59. 3, 51–61.
- Васильєва, С. Г. (2006). *Организационно-педагогические условия формирования профессиональной компетентности будущих медицинских сестер.* (Диссертация на соискание наук. степени канд. пед. наук: специальность 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Светлана Герасимовна Васильева; Якутск: РГБ, 193.

- Василюк, А. В. (2003). Неперервна освіта. *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя*. Сер. Психолого-педагогічні науки. Вип. 3, 50–55.
- Вашуленко, О. (2005). Питання наступності в педагогічній теорії. *Педагогіка і психологія*. Вісник АПН України. 4, 49–59.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)* (2005). Уклад і головний ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 1728.
- Вербицкий, А. А. (1991). *Активное обучение в высшей школе: контекстный подход*. М. : Высшая школа, 206.
- Вишневская, Н. В. (2011). *Формирование профессионально значимых ценностей медицинского работника среднего звена в условиях дополнительного образования: (Диссертация на соискание наук. степени канд. пед. наук: специальность 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования») / Наталья Владимировна Вишневская*. Брянск, 210.
- Вишнякова, С. М. (1999). *Профессиональное образование*. М. : НМЦСПО, 538.
- Вознюк, О. В. (2010). Акме-синергетичний підхід до формування творчої особистості. *Акмеологія в Україні: теорія і практика*. 1, 60–67.
- Возняк, А. Б. (2013). Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій особистості. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. К. : ВІКНУ. 39, 284–287.
- Войт, О. І. (2012). Місце та роль самостійної роботи студентів у вивченні фармацевтичних дисциплін в умовах кредитно-модульного навчання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка. 5, 108–113.
- Волинець, К. (2008). Проблеми підготовки майбутнього педагога в системі неперервної педагогічної освіти. *Початкова школа*. 7, 25–27.

- Воровка, М. І. (2007). *Ділова гра як засіб підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності*. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Маргарита Іванівна Воровка; Тернопіль, 22.
- Гаврилова, Г. Л. (1992). *Формирование профессиональной самостоятельности у будущего учителя в процессе обучения в вузе (на примере преподавания в университете предметов общепедагогического цикла)*. (Автореферат дисс. на соискание наук. степени канд. пед. наук: специальность 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования») / Галина Леонидовна Гаврилова; Казанский государственный педагогический ин-т. Казань, 20.
- Гавриш, А. (2016). Професійно-орієнтоване освітнє середовище як провідна умова формування діагностико-прогностичної компетентності на заняттях з фізичного виховання. *Історичні, теоретико-методичні, медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту* : мат. наук.-практ. конференції (Чернівці, 6–7 квітня 2016 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т. 144–146.
- Галій, Л. В. (2011). *Теоретичні і науково-практичні основи визначення компетенцій в управлінні персоналом фармацевтичних закладів*. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. фарм. наук: спеціальність 15.00.01 «Технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація») / Лариса Василівна Галій; Х., 40.
- Галузинський, В. Г., Євтух, М. Б. (1995). *Основи педагогіки та психології вищої школи*. К. : ІНТЕЛ, 168.
- Галус, О. М. (2005). Деякі аспекти професійної адаптації студентів вузу в контексті концепції неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 25, 31–34.
- Гапон, Л. О. (2019). Актуальні аспекти організації методичної діяльності в умовах становлення системи неперервної освіти. *Парадигмальна модель*

- керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнар. форуму управлінської діяльності (Тернопіль, 18-19 травня 2019 р.). Тернопіль : Крок, 311–316.
- Гаряча, Л. О., Прокопенко, Т. С., Котвіцька, А. А. (2011). Аналіз сучасних тенденцій підготовки фармацевтичних кадрів у країнах світу. *Український журнал клінічної та лабораторної медицини*, Том 6. 4, 10–14.
- Герус, С. А. (2003). *Теория и практика рационализации процесса обучения химии в средней школе*: монографія. СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 160.
- Гладкова, В. М., Пожарський, С. Д. (2007). *Основи акмеології*: підручник. Львів : Новий Світ–2000, 320.
- Голицын, С. И., Голицына, С. В. (2008). Непрерывное профессиональное образование: сущность, структура, значение. *Профильная школа*. 6, 3–9.
- Головенко, М. Я. (2012). «Філософія» фармацевтичних інновацій. *Вісник Національної Академії наук України*. 3, 59-66.
- Головко, В. А. (2013). Рівні взаємодії неперервної освіти і самоосвіти в контексті освітніх реформ. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка*. 2, 52–56.
- Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний словник*. 2 вид., доп. й випр. Рівне : Волинські обереги, 552.
- Гордійчук, Г. (2003). Історико-педагогічні аспекти неперервної освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка. 4, 9–12.
- Городецька, В. І., Лебединець, В. О., Коваленко, С. М. (2012). Обґрунтування необхідності професійної підготовки фахівців з управління якістю у фармації. *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. 1(21), 24–32.

- Грищук, Ю. (2017). Акмеологічний підхід до розвитку творчої обдарованості учнів. *Неперервна освіта: акмеологічні студії. Педагогічні науки. Психологічні науки.* 2, 46–53.
- Громкова, М. Т. (2003). *Психология и педагогика профессиональной деятельности*: учеб. пособие для вузов. М. : ЮНИТИ–ДАНА, 415.
- Громовик, Б. П., Унгурян, Л. М. (2013). Ролі аптечних фахівців з погляду соціальної фармації. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики.* 3 (13), 126–128.
- Гузій, І. (2017). Створення практико-орієнтованого освітнього середовища як умова формування конкурентоздатності майбутніх педагогів професійного навчання комп'ютерного профілю в системі соціального партнерства. *Обрії.* 2 (45), 27–29.
- Гузій, Н. В. (2004). *Педагогічний професіоналізм історико-методологічні та теоретичні аспекти* : Монографія. К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 243.
- Гуменюк, Т. Б. (2010). Проектування як педагогічний феномен. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.* Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки: збірник.. 6, 51–59.
- Гура, Т. Є. (2008). Рефлексивне середовище як чинник розвитку професійної компетентності практичних психологів у системі післядипломної освіти. Взято з: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/GuraTE.pdf
- Данилова, Г. (2008). Професіоналізм суб'єкта діяльності в контексті акмеології. *Проблеми освіти.* 54, спецвип. 2, 32–39.
- Данилова, Г. С. (2002). Професіоналізм педагога на порозі третього тисячоліття. *Освітянські відомості.* 4, 2–5.
- Данилова, Г. С. (2003). Акмеологія – це три «П»: професіоналізм, порядність, патріотизм. *Освіта.* 9, 19–20.
- Демянчук, М. Р. (2013). Сутність компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх бакалаврів медсестринської справи. *Вісник національного університету оборони України.* 4 (35), 36–40.

- Демянчук, М. Р. (2019). Система професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи у коледжах. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 71, 92–96.
- Денисова, Н. В. (2006). *Психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів в умовах навчально-наукового комплексу «коледж-університет»*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Наталія Володимирівна Денисова; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 186.
- Деревцова, С. Н. (2010). *Формирование профессиональных умений будущих провизоров в процессе изучения физики на основе межпредметной интеграции*. (Диссертація на соискание наук. степени канд. пед. наук: специальность 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования») / Светлана Николаевна Деревцова; Калуга, 221.
- Деркач, А. А. (2006). *Психология, педагогика и акмеология непрерывного образования : учебное пособие*. М. : РАГС, 250.
- Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. (2002). Наказ МОЗ України № 117 від 29.03.2002 р. Випуск 78. Охорона здоров'я. Взято з: <https://www.apteka.ua/article/148619>
- Дружилов, С. А. (2004). Становление профессионализма как процесс формирования концептуальной модели профессиональной деятельности. *Журнал прикладной психологии*. 6, 56–60.
- Дубасенюк, О. А. (2010). Фундаментальна акмеологія: засади вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *Акмеологія в Україні: теорія і практика*.. 1, 18–26.
- Дуднікова, Л. В. (2011). *Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів*. (Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Лариса Володимирівна Дуднікова; Вінниця,.20.

- Дутка, Г. (2004). Фундаменталізація професійної підготовки фахівців у контексті акмеологічної парадигми освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2, 9–15.
- Дьяченко, М. И., Кандыбович. Л. А. (1976). *Психологические проблемы готовности к деятельности*. Мн. : Изд-во БГУ, 176.
- Ермолаева, М. В., Лубовский, Д. В. (2013). Современные подходы к изучению мотивации непрерывного образования на протяжении жизненного пути. *Мир психологии*. 3, 132–139.
- Егорова, В. (2009). Сутність поняття «компетентнісний підхід» та його місце у педагогіці вищої школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ. 1, 187–191.
- Желанова, В. В. (2012). Рефлексивно-контекстне освітнє середовище як чинник професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. пр. 11, 88–93.
- Заболотська, О. О. (2005). Акмеологічна концепція формування індивідуальності студента. *Педагогічні науки*. 39, 233–236.
- Заиченко, Г. А., Сагатовський, В. М., Кальний, И. И. (1995). *Философия: Учебник*. М. : Высшая школа. 455.
- Закон України «Про вищу освіту». (2014). Взято з: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
- Закон України «Про освіту» (Прийняття від 05.09.2017 р.). Взято з: <http://osvita.ua/legislation/law/2231>
- Запорожан, В. М., Нікогосян, Л. Р., Аймедов, К. В. (2011). Взаємозв'язок мотивації досягнень та успіхів у навчанні у студентів медичного факультету. *Медична освіта*. 2, 108–113.
- Захаренко, Н. С. (1994). *Интеграция в педагогике и образовании* : сб. науч.-метод. тр. Самара. 242.

- Зеер, Э. Ф. (2004). Модернизация профессионального образования: компетентносный поход. *Образование и наука*. 7, 47.
- Зязюн, І. А. (2001). Неперервна освіта як основа соціального поступу. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Ч. 1, 15–23.
- Зязюн, І. А. (2005). Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 25, 13–18.
- Ильин, Е. П. (2002). *Мотивация и мотивы*. СПб. : Питер. 512.
- Казанина, М. А., Хазиев, Д. Д. (2014). Современные методы обучения в ВУЗе. *Актуальные проблемы преподавания социально-гуманитарных, естественно-научных и технических дисциплин в условиях модернизации высшей школы: материалы Международной научно-методической конференции (4–5 апреля 2014 г.)*. Уфа: Башкирский ГАУ. 139–145.
- Кайдалова, Л. Г. (2010). Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах: монографія. Х. : НФаУ. 364.
- Кайдалова, Л. Г. (2011). Професійна діяльність як основа підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 30–31, 152–158.
- Кайдалова, Л. Г. (2011). *Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю*. (Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Лідія Григорівна Кайдалова; Класичний приватний ун-т. Запоріжжя. 40.
- Калаур, С. М. (2014). Потенціал акмеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 32, 81–84.

- Калаур, С. М. (2015b). Педагогічна концепція організації неперервності освіти майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 36, 71–77.
- Калаур, С. М. (2015a). Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери засобами інтерактивних технологій. *Науковий вісник Чернівецького університету*: Зб. наук. праць. Вип. 748. Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута. 42–49.
- Калаур, С. М., Олексюк, Н. С. (2012). Доцільність використання акмеологічного підходу для самореалізації майбутнього фахівця. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 4, 83–86.
- Касьяненко, І. Г. (2005). Мотивація як засіб формування життєвої компетентності особистості. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки*. 35, 21–25.
- Кларин, М. В. (2000). Інтерактивне обучение – інструмент освоєння нового опыта. *Педагогіка*. 7, 12–18.
- Климов, Е. А. (2001). *Общая психология. Общеобразовательный курс : учеб. пособ. для вузов*. М. : ЮНИТА-ДАНА. 245.
- Клімов, О. І. (1994). Про гострі проблеми фармацевтичної справи в Україні та шляхи їх вирішення. *Фармацевтичний журнал*. 5/6, 19–23.
- Коваленко, В. О. (2014). *Педагогічні умови організації позааудиторної навчальної діяльності студентів медичних коледжів*. (Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Валентина Олексіївна Коваленко; Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир. 20.
- Кожевніков, В. (2007). Наступність етапів освіти. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 9, 3–6.

- Козак Х. І. (2019). Педагогічна підготовка майбутніх фармацевтичних спеціалістів на засадах деонтологічного підходу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 72, 227–230.
- Козак Х. І. (2020). Професійна підготовка майбутніх фармацевтів у контексті інтеграційних процесів та інформаційно-комунікаційних технологій. *Інноваційна педагогіка*. 21, 107–110.
- Козаченко, Г. В. (2019). *Розвиток педагогічної компетентності викладачів фармацевтичного профілю у системі науково-методичної роботи коледжу*. (Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Галина Вікторівна Козаченко; Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир. 20.
- Козловська, І. М., Сліпчишин, Л. В. (2008). Актуальні питання застосування компетентнісного підходу в професійній освіті. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. Херсон : ХДУ. 48, 158–164.
- Коломис, Г. Г. (2013). Формування ціннісного ставлення учнів за умов громадсько-активної акмеологічної школи. *Виховна робота в школі*. 7, 2–18.
- Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* (2004). Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. К. : «К.І.С.». 112.
- Корж, Н. (2015). Акмеологічна школа – школа життєвого успіху. *Сучасна школа України*. 8, 17–47.
- Коржуев, А. В., Попков, В. А. (2000). *Учебный процесс в вузе: состояние, проблемы, решения*. М. : Изд-во МГУ. 432.
- Коровина, И. А. (2011). Формирование профессиональной направленности студента-медика в самообразовательной деятельности. *Интеллект. Инновации. Инвестиции*. 4, 59–65.

- Костюченко, Л. В. (2010). Наступність у професійній підготовці майбутнього вчителя. *Підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності: теорія і практика* : наук.-теорет. посіб. за матеріалами III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Сучасні проблеми професійної підготовки майбутнього фахівця : інноваційний досвід і перспективи». Переяслав-Хмельницький. 3, 256–257.
- Красноярцева, О. М. (2009). Чувствительность к проблемам: от исследовательских процедур к диагностике потенциала самореализации личности. *Методология и история психологии*. Том 4. Вып. 4, 73–81.
- Кремень, В. (2003). *Освіта і наука України: шляхи модернізації* (Факти, роздуми, перспективи). К. : Грамота. 216.
- Крижанівський, Є. І., Дзвінчук, Д. І. (2010). Неперервна освіта в інформаційному суспільстві та у суспільстві знань. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Сер. 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 25 (38), 12–17.
- Кристопчук, Т. Є. (2011). Компетентнісний підхід: європейський вимір. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогічна. 6, 33-42.
- Крылова, Н. Б. (1995). *Среда социокультурная образовательная*. Новые ценности образования: тезаурус. М. : Педагогика. 103.
- Крылова, Н. Б. (2000). *Культурология образования*. Culturolojy of edikation. М. : Народное образование. 270.
- Ксенофонт Афинский. (1993). *Сократические сочинения*. СПб. : АО Комплект. 415.
- Кузьмина, Н. В. (2008). *Педагогическая психология: учеб. пособие*. СПб. : Изд-во В. А. Михайлова. 209.
- Кузьмінський, А. І. (2005). *Педагогіка вищої школи* : Навч. посіб. К. : Знання. 486.

- Кузьмінський, П. Й. (2011). *Механізми державного управління системою розвитку та реформування медсестринства в Україні*. (Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. наук держ. упр.: спеціальність 25.00.02 «Механізми державного управління») / Павло Йосипович Кузьмінський; Львів. Львівський регіональний інститут державного управління. 20.
- Кустовська, О. В. (2005). *Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій*. Тернопіль : Економічна думка. 124.
- Кыверялг, А. А. (1980). *Методы исследования в профессиональной педагогике*. Таллин: Валгус. 334.
- Лебедева, Л. Д. (2003). *Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя*. (Диссертация на соискание наук. степени д-ра пед. наук: специальность 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования») / Людмила Дмитриевна Лебедева; М. 426.
- Левківська, С. М. (2014). *Формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер як наукова проблема*. *Вісник Житомирського державного університету*. Педагогічні науки. 1 (73), 124–131.
- Левковская, Я. В. (2007). *Формирование профессиональной компетентности будущих переводчиков в вузе на основе акмеологического подхода*. (Диссертация на соискание наук. степени канд. пед. наук: специальность 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования») / Яна Владимировна Левковская; Магнитогорск. 184.
- Лернер, И. Я. (1978). *Качества знаний учащихся. Какими они должны быть?* М. : Знание. 47.
- Лісна-Міськів, Н. Є. (2016). *Основні проєкції дослідження феномену професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи*. *Гірська школа Українських Карпат*. Наукове фахове видання з педагогічних наук. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 15, 54–57.

- Лобанова, С. А. (2009). *Активные методы обучения как средство развития субъектной позиции студента*. (Диссертация на соискание наук. степени канд. пед. наук: специальность 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования») / Светлана Алексеевна Лобанова; Краснодар. 184.
- Лозова, В. І. (2000). *Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів*. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., доп. Харків: «ОВС». 164.
- Лопушанська, Г. (2010). Модель акмеологічного навчального закладу – гуманітарної гімназії. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 3, 83–91.
- Лопушанська, Г. (2012). Неперервна освіта. *Директор школи. Шкільний світ*. 1, 4–8.
- Луговий, В. І. (2009). Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія: наук.-теорет. та інформ. журн.* 2, 13–25.
- Лузік, Е., Ладогубець, Н. (2006). Методологічна основа системи неперервної освіти. Інтегровані навчальні курси. *Другий український педагогічний конгрес*. 287–303.
- Лукашук, М. М. (2005). Нові інформаційні технології у навчанні біології та хімії у медичному коледжі. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 4, 94–105.
- Люшин, М. О. (2012). Педагогічне моделювання у контексті професійної компетентності. *Управління школою*. 13/15, 30–33.
- Ляшенко, В. В. (2014). *Арт-терапия как практика самопознания: присутственная арт-терапия*. М. : Психотерапия. 160.
- Мараховська, Н. В. (2016). Проведення арт-терапевтичного тренінгу як способу розвитку професійного самопізнання майбутніх психологів. *Молодий вчений*. 1 (28). Частина 2, 78–81.

- Маслюк, Р. В. (2015). *Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в системі «педагогічний коледж – педагогічний університет»*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Руслан Вадимович Маслюк; Умань : Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. 286.
- Матвійчина, С. В. (2014). Особливості організації навчального процесу в коледжах та можливості предметів природничого циклу у саморозвитку студентів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». 32, 118–120.
- Мачинська, Н. І. (2013). Психологічна компетентність – необхідна складова професійної компетентності майбутнього фахівця. *Інженерні та освітні технології в електротехнічних і комп'ютерних системах*. 1(1), 125–130.
- Менеджмент у фармації*. (2005). Укладачі: О.Є. Кузьмін, Б.П. Громовик, Г.Д. Гасюк. Вінниця: Нова книга. 448.
- Мерзлякова, О. (2008). Проектування кар'єри як фактор професійного розвитку і подальшої самореалізації особистості в умовах неперервної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 4, 27–35.
- Мешковский, А. П. (1999). ВОЗ о роли фармацевта в системе здравоохранения. *Фарматека*. 6, 3–6.
- Міщенко, В. (2010). Зарубіжний досвід та вітчизняні актуалітети організації неперервної освіти. *Рідна школа*. 11, 9–16.
- Мнушко, З. М. (2002). *Практикум з менеджменту*: [навч. посіб.]. Х. : Вид-во НФАУ: Золоті сторінки. 178.
- Мосейчук, Ю. Ю. (2017). Практичні аспекти розробки та впровадження концепції професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури з високим рівнем культури здоров'я на засадах неперервності та наступності. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. [Херсонський державний університет]. Херсон,. Вип. LXXX, Т 2, 175–180.

- Наказ МОЗ України «Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011 – 2020 роки» (2010). № 769 від 13.09.2010 р. Взято з: https://ips.ligazakon.net/document/view/moz11951?ed=2010_09_13*
- Наказ МОЗ України «Про затвердження Положення про особливості ступеневої освіти медичного спрямування» (2000). № 35 від 24.02.2000 р. Взято з: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20080912_522.html*
- Наказ МОЗ України «Про заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі підготовки і післядипломної освіти молодших медичних і фармацевтичних спеціалістів та бакалаврів медицини» (2004). № 409 від 11.08.2004 р. Взято з: <http://consultant.parus.ua/?doc=029U330E9F>*
- Наказ МОЗ України від 12.09.2008 р. № 522/51. (2008). Концепція розвитку вищої медичної освіти. Взято з: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20080912_522.htm*
- Наказ МОН України «Про затвердження Концепції розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України» (2007). № 838 від 18.12.2007. Взято з: http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20071218_838.html*
- Наливайко, О. Б. (2016). Формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки. (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ольга Борисівна Наливайко; Вінниця. 286.*
- Наумов, Л. Б. (1982). Характеристика и значение деловых игр в медицине. Взято з : <http://hippocrate.narod.ru/h/harakteristika.htm>*
- Національна доктрина розвитку освіти. (2002). Педагогіка і психологія професійної освіти. 2, 9–22.*
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. (2012). Взято з : http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/1517.html*

- Невмержицька, А. Л. (2014). Роль і місце технічної складової в системі професійної підготовки молодшого медичного спеціаліста. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 1, 141–144.
- Неловкіна-Берналь, О. А. (2012). Роль методів активного навчання у формуванні в студентів-медиків професійного (клінічного) мислення. *Перспективи медицини та біології*. Т. IV. 1, 14–18.
- Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз*. (2003). [монографія] / за ред. В.Г. Кременя. К. : Наукова думка. 853.
- Ничкало, Н. Г. (2000). *Неперервна професійна освіта: міжнародний аспект. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. К. : Віпол. 58–80.
- Ничкало, Н. Г. (2001). Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* : зб. наук. праць / за ред. І. Я. Зязюна, Н. Г. Ничкало. К., Ч. I, 35–43.
- Ніжевська, Т. В. (2014). Структура готовності майбутнього вчителя фізичної культури до використання засобів артпедагогіки у професійній підготовці. *Теорія та методика навчання та виховання*. 36, 104–110.
- Нісімчук, А. С., Падалка, О. С., Шпак, О. Т. (2000). *Сучасні педагогічні технології* : навчальний посібник. К. : Просвіта : Книга Пам'яті України. 365.
- Обучение в течение жизни: политика стран ОЭСР в области непрерывного образования*. (2005). М. : Центр ОЭСР-ВШЭ. Взято з: http://www.oecdcentre.hse.ru/material/opublic/App_OECD_1_2005.pdf.
- Огарь, С. В., Светочева, І. І., Буданова, Л. Г. (2011). Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фармацевтичної галузі. *Актуальні проблеми розвитку галузевої економіки та логістики* : матеріали науково-практ. конф., (14–15 квітня 2011 р.). Харків : НФаУ. 175–176.
- Оксфордский медицинский словарь*. (2017). Взято з: <http://www.neuro.net.ru>.

- Олійник, В. (2012). Неперервна професійна освіта. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 1, 36–38.
- Ортинський, В. Л. (2009). Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр учбової літератури. 472.
- Оршанський, Л. В. (2010). Креативне інформаційно-освітнє середовище як чинник саморозвитку особистості. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. нак. праць. К.; Вінниця: ТОВ фірма «Планер». 23, 86-92.
- Остапенко, Е. О. (2010). Дослідження підходів до визначення поняття «саморозвиток». *Наукові праці*. Т. 136. Випуск 123. Взято з: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2010/136-123-8.pdf>
- Пальчевський, С. С. (2008). *Акмеологія* : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. К. : Кондор. 398.
- Пальчевський, С. С. (2010). Акмеологія – поклик майбутнього. *Акмеологія в Україні: теорія і практика* : журнал. 1, 7–13.
- Паращенко, Л. (2010). Акмеологія та діяльнісний підхід як філософсько-методологічні засади модернізації шкільної освіти. *Освіта і управління*. 2-3, 22–28.
- Пасечнікова, Л. П. (2008). Орієнтація на життєвий успіх як умова самореалізації особистості. *Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій* : матеріали Міжнар. наук. конф. для студентів, аспірантів, науковців : у 6 ч. Суми : РВВ СОППО,. Ч. 4, 163–168.
- Пахомов, В. М. (2010). «Вік – живи, вік – учись!», або «Дискурс про безперервну освіту: продовження». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Сер. 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 25 (38), 53–57.
- Пеклина, Г. П., Маранц, Э. А. (2011). Инновационные модели обучения студентов по специальности «Фармация». *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Серія: Медицина. Фармація. Одеса: Фенікс. 2, 98–100.

- Перспективы социальной психологии.* (2001). М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс. 688.
- Петрухін, В. (2009). Акмеологічні технології в підвищенні якості освіти. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід.* 2, 29–31.
- Пилипенко, Н. М. (2005). Вплив кризи професійного становлення на саморозвиток особистості. *Педагогіка і психологія.* Вісник АПН України. 2, 116–126.
- Пляка, Л. В. (2016). Модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю. *Молодий вчений.* 1 (28). Частина 2, 144–149.
- Пляка, Л. В. *Психологічні особливості розвитку професійної комунікативної компетентності у майбутніх провізорів.* (2010). (Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. психологічних. наук: спеціальність 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія») / Любов Володимирівна Пляка; К. 20.
- Полонский, В. М. (2004). *Словарь по образованию и педагогике.* М. : Высш. шк. 512.
- Пометун, О. (2005). Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа.* 1, 65–69.
- Пометун, О. І. (2004). Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / за заг. ред. О.В. Овчарук. К. : К.І.С., 64–71.
- Поплавська, С. Д. (2009). *Формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності.* (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Світлана Дмитрівна Поплавська; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. Житомир. 20.

- Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.* (2015). Постанова Кабінету Міністрів України № 266 від 29.04.2015 р. Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>
- Прозорова, М. Н. (2013). Модель формирования образовательной рефлексии студентов медицинского колледже. *Фундаментальные исследования.* Сер. : Педагогические науки. 10, 418–422.
- Процюк, І. Є. (2019). *Формування соціокультурної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі гуманітарної підготовки в коледжах.* (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ірина Євгенівна Процюк; Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир. 20.
- Психологічна енциклопедія* (2006). Автор-упордник О.М. Степанов. К. : «Академвидав». 424 с.
- Пузиревич, К. В. (2018). Як реально створити нову українську школу за 2–3 роки : акмеологічна проектна лабораторія життєтворчості особистості *Педагогічна майстерня.* 3, 13–21.
- Рагріна, Ж. М. (2017). *Підготовка майбутніх іноземних спеціалістів-медиків до професійного спілкування.* (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Жанна Михайлівна Рагріна; Запоріжжя. 298.
- Райцев, А. В. (2004). *Развитие профессиональной компетентности студентов в образовательной системе современного вуза.* (Диссертация на соискание наук. степени д-ра. пед. наук: специальность 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Анатолий Васильевич Райцев; Санкт-Петербург. 309.
- Рекомендації по стандартизації. Прикладная статистика. Правила проверки согласия опытного распределения с теоретическим.* (2002). Часть II. Непараметрические критерии. М. : Изд-во стандартов. 64.

- Рибалко, Л. (2006). Взаємодоповнювальний характер аксіологічного й акмеологічного підходів до проблеми самореалізації особистості. *Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна.* 21, Ч. 1, 167–174.
- Романишина, Л. М., Хмеляр, І. М., Лукашук, М. М. (2011). Формування ключових компетентностей майбутніх фахівців у процесі навчання в медичному коледжі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка.* 2, 71–78.
- Романишина, Л., Марчишин С. (2019). Наукові підходи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія». *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогіка : Електрон. наук. фах. вид.* 5. Взято з: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/359>
- Садекова, А. У. (2008). *Педагогические условия формирования готовности к профессиональной деятельности студентов колледжа банковского профиля.* (Диссертация на соискание наук. степени канд. пед. наук: специальность 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования») / Адиля Умярова Садекова; М.. 177.
- Сазоненко, Г. (2012). Акмеологічна школа: авторська система. *Директор школи, ліцею, гімназії.* 6, 41–47.
- Сазоненко, Г., Нестеренко, Н. (2016). Розвиток та саморозвиток особистості ліцеїста в акмепросторі ліцею. *Рідна школа.* 5/6, 40–45.
- Светочева, І. І. (2011). Компетентністний підхід у підготовці фахівців для фармацевтичної галузі. *Актуальні питання створення нових лікарських засобів : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., (Харків, 21 квітня 2011 р.).* Х. : НФаУ. 541.
- Светочева, І. І. (2013). *Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фармацевтичної галузі.* (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика

- професійної освіти») /Ірина Іванівна Светочева; Кримський гуманітарний ун-т. Ялта. 20.
- Сембрат, А. (2017). Теоретичний аналіз компетентнісного підходу в сучасному освітньому середовищі. *Теоретична і дидактична філологія. Сер. : Педагогіка..* 24, 175–183.
- Семенов, О. М. (2012). Наукова мовна культура як основа фахового саморозвитку. *Педагогічна і психологічна науки в Україні : до 20-річчя НАПН України : [в 5 т.].* К. : Пед. думка. Т. 4: Професійна освіта і освіта дорослих, 274–282.
- Семотюк, О. П. (2008). *Сучасний словник іношомовних слів.* Харків: Веста, Ранок. 688.
- Сингаївський, Д. В., Савельєв, М. Г. (2016). Ефективність проектно-технологічної підготовки фахівців у системі «коледж – університет». *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ. 13 (56). Частина I, 133–135.*
- Сисоєва, С. (2009). Принципи розвитку неперервної освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу. *Шлях освіти.* 2, 2–6.
- Сисоєва, С. О. (2000). Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна.* К. : Віпол. 249–273.
- Сисоєва, С. О. (2001). Творчий розвиток особистості в процесі неперервної професійної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика.* Ч. 1, 45–53.
- Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода.* (2002). Под ред. Ю. П. Сурмина. К. : Центр инноваций и развития. 286.
- Сіліна, Н. (2011). Модель розвитку професійної компетентності педагогів в акмеологічній школі. *Рідна школа.* 4/5, 65–68.

- Сірак, І. П. (2017). *Формування готовності майбутніх медичних сестер до професійної самореалізації*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Інна Петрівна Сірак; Вінниця.. 296.
- Скулкова, Р. С. (1993). Современные профессионально-должностные требования к специалистам с высшим образованием. *Фармація*. 3, 33–35.
- Сластенин, В. А., Исаев, И. Ф., Шиянов, Е. Н. (2002). *Педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. В.А. Сластенина*. М. : Издательский центр «Академия». 576.
- Сліпчук, В. Л. (2014). Підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні в умовах євроінтеграції. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 3-4, 63–68.
- Сліпчук, В. Л. (2017). *Професійна підготовка фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття): монографія / за ред. Я.В. Цехмістера*. Київ: Едельвейс. 520.
- Сліпчук, В. Л. (2018). *Тенденції професійної підготовки фахівців фармацевтичної галузі в Україні (XX – початок XXI століття)*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Валентина Леонідівна Сліпчук. К. 551.
- Слободчиков, В. И. (1997). Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры. *Новые ценности образования: культурные модели школ*. М. 7, 177–184.
- Слободян, О. П. (2004). *Творчий саморозвиток особистості студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення культурологічних дисциплін*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ольга Петрівна Слободян; Л. 305.

- Словарь-справочник по психологической диагностике.* (1989). Л.Ф. Бурмачук, С.М. Морозов; Отв. ред. Крымский С. Б. К. : Наукова думка. 200.
- Смолкин, А. М. (1991). Методы активного обучения. М.: Высш. шк., 176.
- Сологуб, А. (2011). Дослідництво – вісь неперервної професійної освіти. *Рідна школа.* 7, 18–22.
- Сологуб, В. А. (2014). Сучасні тенденції підготовки фармацевтичних кадрів на післядипломному етапі. *Український вісник психоневрології.* Том 22. 3 (80), 174–178.
- Солодовник, О. В. (2017). *Формування готовності майбутніх молодших спеціалістів з медичною освітою до професійного самовдосконалення у процесі фахової підготовки.* (Дисертація на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Олена Володимирівна Солодовник; Житомир. 279.
- Сорока, О. В. (2012). Адаптація студентів-першокурсників до вищого навчального закладу за допомогою арт-терапевтичних технологій. *Проблеми сучасної педагогічної освіти.* Серія : Педагогіка і психологія : зб. статей. Ялта : РВВ КГУ. 36. Ч. 1, 187–195.
- Сорока, О. В. (2014). *Арт-терапія: теорія і практика.* Навч.-метод. посіб. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 191.
- Сорока, О. В. (2016). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій.* (Дисертація на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Ольга Вікторівна Сорока; Тернопіль. 534.
- Сосновская, Н. (2008). Воспитание акмеологической позиции ученика. *Учитель.* 5, 41-43.
- Соціологічна енциклопедія.* (2008). Укладач В.П. Городаненко. К. : «Академвидав». 456.

- Соцький, К. О. (2014). Структура готовності студентів медичних коледжів до професійного саморозвитку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ. 1, 55–62.
- Соцький, К. О. (2016). *Формування готовності майбутніх молодших медичних спеціалістів до професійного самовдосконалення*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Кирило Олегович Соцький; Вінниця. 314.
- Спіріна, Т. П. (2008). Модель формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів. *Вісник Прикарпатського ун-ту*. Педагогіка. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного ун-ту. Вип. XXI. Ч. 2, 278–291.
- Стечак, Г. М. (2017). *Педагогічна підготовка майбутніх сімейних лікарів у медичному університеті*. (Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Галина Михайлівна Стечак; Львів. 282.
- Стратегія реформування освіти в Україні* (2003). Рекомендації з освітньої політики. К. : К.І.С. 296.
- Табачник, Д. В. (2011). Інноваційні процеси у неперервній професійній освіті. *Професійно-технічна освіта*. 3, 4–5.
- Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти* (2008). наукове видання за ред. С.О. Сисоєвої. К. : КІМ. 424.
- Темерівська, Т. Г. (2004). *Формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін*. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Тетяна Георгіївна. Темерівська. Тернопіль. 20.
- Тимчук, Л. І. (2013). Теоретичні засади освіти дорослих в системі неперервної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені*

М.П. Драгоманова. Сер. 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка.. 17. Ч. 3, 210–218.

- Ткаченко, Н. О., Громовик, Б. П. (2019). Моделювання місця і ролі соціальної відповідальності у професійній діяльності фармацевтичних фахівців. *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. 1(57), 1–9.
- Ткаченко, Н., Громовик, Б., Сергєєва, Л. (2019). Розроблення методики оцінювання професіоналізму молодих фахівців-провізорів як основної складової їхньої соціально відповідальної поведінки. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 1(29). Т. 12, 84–90.
- Толочко, В. М. Міщенко, І. В. , Великий, Д. Л. (2004). *Управління фармацією: [підруч. для студ. вищ. навч. закладів]*. Х. : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки. 388.
- Толстых, Н. И. (2010). *Хронотоп: культура и онтогенез*. Смоленск; М. 292.
- Уваркіна, О. (2002). Специфіка гуманітарної підготовки студентів вищих медичних закладів освіти. *Освіта і управління*. 2, 5–17.
- Фармацевтическое образование в мире*. (2004). Учеб.-метод. пособ. / В.П. Черных, В.М. Толочко, А.В. Зайченко и др. Х. : Изд-во: НФаУ. 92.
- Фармацевтична галузь / Фармацевтична енциклопедія*. (2019). Взято з: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/307/farmaceutichna-galuz>.
- Фармацевтична енциклопедія* (2005). Під ред. В.П. Черниха. Київ: Моріон. 848.
- Фіцула, М. М. (2006). Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : Академвидав. 352.
- Фомичева, С. Н. (2008). *Социальная роль поставителя фармацевтических услуг как персонализированная интеграция медицины и бизнеса*. (Диссертация на соискание наук. степени канд. канд. медицинских наук: специальность 14.00.52 «Социология медицины») / Светлана Николаевна Фомичева Волгоград. 145.

- Харбатович, С. В. (2012). Теоретичні аспекти моделювання як методу наукового дослідження. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 96, 184–188.
- Цехмистер, Я. В., Слипчук, В. Л. (2015). Профессиональная подготовка специалистов фармацевтической отрасли в Украине как объект научного исследования. *European Applied Sciences. Germany: ORT Publishing*. 9, September, 18–20.
- Цимбал, С. В., Вознюк, О. В., Кубіцький, С. О. (2005). Синергетичний та акмеологічний аспекти формування професійної компетентності студентів. *Нові технології навчання*. 40, 80–90.
- Цуркан, О. О., Цуркан, Т. С. (2004). Напрямки формування фармацевтичної термінології. *Фармацевтичний журнал*. 1, 58.
- Чапаев, Н. К. (1999). Основные позиции интегративно-целостного подхода *Образование и наука*. Известия Урал, науч.-образ. центра РАО. 2, 134–142.
- Черних, В. (2002). Фармацевтична галузь за роки незалежності України. *Вісник фармації*. 3, 3–12.
- Черних, В. П. (2003). *Фармацевтична освіта України. Роль та завдання самостійної роботи*. Харків: Вид-во НФаУ. 96.
- Чернишова, Є. (2013). Концептуальні підходи до реалізації ідеї тріумфу особистості у контексті її саморозвитку. *Вища школа*. 8, 78–88.
- Чорна, М. (2016). Акмеологічний розвиток особистості учнів у контексті організації навчально-виховного процесу тьютором. *Сучасна школа України*. 1, 8–50.
- Шавальова, О. В. (2007). *Реалізація компетентнісного підходу у математичній підготовці студентів медичних коледжів в умовах комп'ютеризації навчання*. (Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.02 «Теорія і методика навчання математики») / Ольга Володимирівна Шавальова. К. 20.

- Шалавина, Т. И., Канторович, Н. Я., Попова, Г. Н. (2002). *Формирование профессионально значимых качеств будущего учителя на этапе допрофессиональной подготовки: Учебно-методическое пособие*. Новокузнецк. 121.
- Шарлович, З. П. (2012). Пошук шляхів формування професійно-педагогічної компетентності медичної сестри сімейної медицини в системі фахової підготовки. *Східноєвропейський журнал громадського здоров'я* : Спецвипуск, 125–126.
- Шафранська, Т. Ю. (2016). Педагогічні умови формування деонтологічної культури майбутніх фармацевтів. *Електронне наукове фахове видання «Народна освіта»*. 2(29), 32–36.
- Шевченко, І. В. (2017). Акмеологія – шлях до «вершини». *Математика в школах України*. 30, 2–6.
- Шигонська, Н. В. (2011). *Підготовка студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій*. (Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти») / Наталя Вікторівна Шигонська; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир. 20.
- Щукина, М. А. (2007). Об онтологическом статусе саморазвития личности. *Вопросы психологии*. 4, 107–115.
- Ягупов, В. В., Свистун, В. І. (2007). Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Том 71, 3–8.
- Ясвин, В. А. (2000). Психолого-педагогическое проектирование образовательной среды. *Дополнительное образование*. 2, 3–14.
- Ясько, Б. А. (2004). Экспертный анализ профессионально важных качеств врача. *Психологический журнал*. 3. Т. 25, 71–78.

- Bilde, J. De., Vansteenkiste, M., Lens, W. (2011). Understanding the association between future time perspective and self-determination theory. *Learning and Instruction*. Vol. 21, 332–344.
- Boccaro, N. (2010). *Modeling Complex Systems*. USA, Chicago, University of Illinois, Springer New York Dordrecht Heidelberg London. 489.
- Bowden, J. (2018). *Competency-Based Education – Neither a Panacea nor a Pariah*.
Взято з : https://pdfs.semanticscholar.org/f971/fd6bdab8d9c345c29472b35888714ed5c46d.pdf?_ga=2.254266504.1020274531.1546178998-194914624.1546178998 (last accessed: 30.12.2018).
- Competences clés. En concept en développement dans l'enseignement général obligatoire*. (2002). Bruxelles: Eurydice. 188.
- Education & Training 2020* (2009). European Commission / Education and Culture / Lifelong Learning: Education and Training policies / Coordination of Lifelong Learning Policies. 46.
- Freeman, J. (1992). *Quality basic education: the development of competence*. Paris : UNESCO. 256.
- Gonczi, A. (1999). Competency-based learning : a dubious past – an assured future? *Understanding learning at work*, eds. D.Boud and J.Garrck, Routledge, London and New York, 180–197.
- International Handbook on the Continuing Professional Development of Teachers* (2009). ed. by C. Day, J. Sachs. Reprinted 2008,. London : Open University Press. 320.
- Loyal customer love communication*. Взято з : <https://www.pharm-marketing.com.ua>
- Miller, J. H., Page, S. E. (2007). *Complex Adaptive Systems*. Princeton : Princeton University Press. 284.
- Philosophy of Complex Systems*. (2011). Vol. ed. C. Hooker; general ed. D. M. Gabbay, P. Thagard and J. Woods. Elsevier BV. 951.

- Pietsch, S. (2010). *Begleiten und begleitet werden. Praxisnahe Fallarbeit – ein Beitrag zur Professionalisierung in der universitären Lehrerbildung*. Kassel : Kassel University Press. 294.
- Plowright, D. (2009). How postgraduate pharmac students develop professional understanding: Re-conceptualising deep, reflective learning. *Pharmacy Education*, Vol. 8, 1, 29–35.
- Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American psychologist*. Vol. 55, 1, 68–78.
- Rychen, D. C. (2003). *Key Competencies for Successful Life and Well-Functioning Society*. OECD: Hogefe and Huber. 224.
- Soenens, B. (2005). Maladaptive perfectionistic self-representations: The meditational link between psychological control and adjustment. *Personality and Individual Differences*. Vol. 38, 487–499.
- Tomashevskaya, A. (2018). Developing prospective pharmacists' english lexical competence in reading and speaking through exercises for self-directed study. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ. 2, 116–124.
- Unsolved Problems in Mathematical Systems and Control Theory*. (2004). ed. by V. D. Blondel, A. Megretski. Princeton; Oxford : Princeton university press. 350.
- Wormington, S. V., Henderlong, C. J., Anderson, K. G. (2012). A person-centered investigation of academic motivation and its correlates in high school. *Learning and Individual Differences*. Vol. 22, 429–438.
- Zvarych, I., Kalaur S., Prymachenko, N., Romashchenko, I, Romanyshyna O. (2019). Gamification as a Tool for Stimulating the Educational Activity of Students of Higher Educational Institutions of Ukraine and the United States. *European Journal of Educational Research*. Volume 8, Issue 3, 875–891.

ДОДАТКИ
Додаток А
Фармацевтика як професія
 [систематизовано автором]

Фармацевтичні компанії, хоча і підтримують свій імідж тільки завдяки випуску якісної продукції, основною метою мають отримання доходів від продажу ліків, що є латентним фактором зловживань і спекуляцій на здоров'я споживачів ЛЗ. Для лікарів ефективність лікування є основною метою лікарських призначень, але під впливом представників фармацевтичних компаній вони можуть варіювати свої рекомендації на користь подорожчання лікування, що етично не виправдано.

Все більшу роль у справі збереження здоров'я набуває «третя сила» – фармацевти. Виникнення професійних об'єднань фармацевтів, інтеграція їх у ринкову економіку як активних гравців на ринку ліків, придбання впливу в медичному середовищі та ключова роль в медикаментації змушують говорити про можливість орієнтації пацієнтів у виборі методів і способів лікування вже не стільки на лікарів, скільки на фармацевтів та провізорів .

Фармацевтична послуга поєднує в собі обидві цільові установки фармацевтичної діяльності в такий спосіб:

МЕДИЧНА СКЛАДОВА:

- виготовлення лікарських засобів за рецептами лікарів і вимогам лікувальних установ;
- інформування населення про наявність, фармакологічній дії, способи прийому, і зберігання, з питань профілактики захворювань;
- інформування лікарів і медичних працівників про асортимент лікарських засобів, взаємозамінності, терапевтичному ефекті, несумісності і з інших питань;
- надання першої долікарської допомоги;
- консультаційні послуги з питань збереження і забезпечення здоров'я, нормативно-правових питань, що регламентує лікарський звернення, прав і обов'язків споживачів лікарських засобів.

ТОРГОВА СКЛАДОВА

- закупівлю, зберігання, роздрібну і оптову реалізацію готових лікарських засобів і субстанцій, імунобіологічних препаратів, виробів медичного призначення, парафармацевтичної продукції та інших товарів, що реалізуються через фармацевтичні організації;
- фасування субстанцій лікарських засобів, здійснювану в рамках фармацевтичної діяльності;
- продаж населенню і лікувальним установам готових лікарських засобів, імунобіологічних препаратів, виробів медичного призначення за безкоштовними і пільговими рецептами і вимогам лікувальних установ;
- інформування державних органів, які здійснюють контроль і нагляд за фармацевтичною діяльністю, про кількісні та якісні аспекти фармацевтичної діяльності;

– інформування виробників лікарських засобів про споживання медикаментів і потребах фармацевтичного ринку.

У питанні «Фармацевтика – це професія?» спочатку необхідно зрозуміти, що ми маємо на увазі під терміном професія. При цьому ми виходимо з позиції, що бути фармацевтом, це, значить, бути фахівцем в області ведення ліків, а точніше в частині виготовлення і лікарського забезпечення населення і ЛПЗ. Яке місце займають фармацевти в суспільстві, і які у них стосунки з іншими працівниками охорони здоров'я?

Існує велика кількість наукової літератури по соціології професій і багато суперечок про те, що дійсно становить професію. У ході дослідження було встановлено, що деякі види трудової діяльності, особливо юриспруденція і медицина, мають величезне значення в наші дні, а тому стали престижними. Це виділяє їх з інших видів професійної діяльності. Для цих видів діяльності термін професійний має важливе соціологічне значення. Коротко проаналізуємо риси, які визначають професію, і проаналізуємо питання, чи можна фармацевтику розглядати як професію.

Питання про те, чому деякі види діяльності піднімаються до статусу професії, а інші ні, залишається в нинішній час певною «соціологічною загадкою», що вимагає пояснення. З тих пір, як Т. Парсонс в 1939 р. опублікував свою роботу «Професії і Соціальна структура» (Parsons, T. 1939), було висунуто багато теорій. До 1970-х р.р багато науковців намагалися пояснити унікальне становище професій в суспільстві методом дефініцій, а також прагнули розпізнати і дати визначення тим характерним рисам трудової діяльності, які були притаманні або специфічні для статусу професії. Це призвело до появи численних наукових праць, які висвітлювали характерні риси професій, що назвали підходом «характерних рис» або «ознак».

Такими *рисами* є:

1. Професія визначає свій власний рівень освіти та професійної підготовки.
2. Навчаючись конкретній професії, студент проходить великий курс підготовки і процес соціалізації.
3. Професійна діяльність законно визнається видачею ліцензії, а установи з видачі ліцензій і допуску до діяльності очолюються членами цієї професії.
4. Більша частина законів, що відносяться до професії, формується цією професією.
5. Професія домагається вигоди в доходах, влади і положення і може вимагати студентів вищого «калібру» (освітнього рівня).
6. Професіонал відносно вільний від оцінки своєї праці непрофесіоналами.
7. Норми діяльності, що накладаються професією, часто більш жорсткі, ніж офіційний контроль.
8. Члени професії мають сильне почуття єдності зі своєю професійною групою.
9. Професія, швидше за все, залишається справою всього життя.

Соціологи вважають, що професії досягли свого положення, тому що вони виконували функції, які були життєво важливі для суспільства. Нині усі передові країни потребують «експертних» знань, і професії виконують функцію застосування своїх експертних знань на благо суспільства. Таким чином, ми можемо прийняти до висновку, що професії володіють деякими важливими характерними особливостями або рисами, і виконують важливі громадські функції.

Існують характерні ознаки, що відносяться до всіх професій. Їх можна узагальнити як:

1. Спеціалізовані знання і тривала професійна підготовка.
2. Службова орієнтація.
3. Монополія діяльності.
4. Саморегулювання.

Щоб бути зарахованим в професію, людина повинна пройти період навчання. Це незмінно тривалий період (наприклад, в нашій країні 7 років для медицини і 6 років для фармації: для фармацевта – 3 роки і для провізора – 6 років (5 років навчання у ЗВО і рік-інтернатура)) і оволодіти високо спеціалізованими знаннями, уміннями та навичками. Тобто, ця висока ступінь навчання потрібна, щоб професіонал оволодів спеціалізованими знаннями, які мало доступні решті населення, і міг постійно вдосконалюватися. Багато в чому, саме спеціалізовані знання виділяють професіоналів з середовища непрофесіоналів, які не володіють такими знаннями. Тому непрофесіонал «покладається на послуги «експерта».

Друга характерна риса професії – службова орієнтація, яка означає, що професіонали повинні працювати в інтересах своїх клієнтів, або суспільства в цілому. Професіонали, переслідуючи власні цілі, в першу чергу, вони завжди вирішують проблеми інших, і в другу чергу ця риса має велике значення, тому що професія має монополію на діяльність у цій галузі. Ця монополія дається і забезпечується державою. Іншими словами, для людей, які не є «членами професії», незаконно виконувати певну діяльність; наприклад, лікар, який не має фармацевтичної освіти, не може бути допущений до фармацевтичної діяльності. Також як і провізор не може виконувати функцію лікаря, зокрема діагностувати захворювання і призначати лікування, в кращому випадку провізор може рекомендувати симптоматичні засоби, які зменшують головний біль, знижують температуру, усувають печію і т.д. У цьому принципова відмінність професії лікаря і фармацевта.

Крім обмежень в діяльності, професія контролює і охороняє себе. Іншими словами, професія «відрізняється від інших видів діяльності тим, що їй дано право контролювати свою власну роботу». Конкретним прикладом тому може служити внутрішньоаптечний контроль якості продукції, що виготовляється, що свідчить про високу професійну відповідальності за результати своєї професійної діяльності.

Професія регулює систему освіти, вирішує, хто гідний, увійти в професію і оцінює, хто компетентний працювати всередині цієї професії. Іншими

словами, професія «саморегулюється» знаннями або експертизою. Тому непрофесіонал «покладається на послуги» експерта».

Професіонали стверджують, що надзвичайно високий рівень кваліфікації і знань, необхідних для професійної діяльності означає, що непрофесіонали не мають достатньо знань, щоб оцінювати, або регулювати професійну діяльність. За час розвитку ринку професій фармацевтична допомога збагатилася, істотно розширивши межі своєї діяльності. Знадобилися нові знання, яким раніше не приділялося великої уваги (не вчили або вчили недостатньо): менеджмент, маркетинг.

У менеджменті відбулися докорінні зміни і в управлінні персоналом, і в управлінні фінансами, і в управлінні аптечним асортиментом, що вимагало іншої підготовки спеціалісти, це призвело до входження в фармацію «непрофесіоналів», а також до іншого розподілу соціальних ролей. Часто фармацевтичним спеціалістам бракує високих професійних знань в частині менеджменту, маркетингу і це призвело до того, що в «фармбізнес» увійшли фахівці (професіонали), що не мають «фармосвіти», але дозволяють більш ефективно вирішувати завдання надання фармацевтичної допомоги населенню. Приклади: доволі часто керівники найбільших оптових фірм не є «фармспеціалістами», але ефективно управляють своїми структурами, забезпечуючи стійкий і динамічний їх розвиток. У свою чергу це передбачає інший розподіл соціальних ролей в фармації, ніж раніше. Якщо професіонал не виконує своїх обов'язків компетентно або етично, то його вищі органи, що складаються з професіоналів, можуть виключити зі своїх лав, позбавивши практики (ліцензії, сертифіката тощо).

Значне збільшення числа аптечного асортименту і постійне його розширення і оновлення вимагає і відповідного збільшення і оновлення знань фармацевта. Однак слід визнати, що в реальних умовах підготовка фармацевтів відстає від вимог сьогодення. Тому відомості, які повідомляє фармацевт покупцеві, можуть бути неповними, «зайвими», не в повній мірі відображають особливості дії та застосування лікарських засобів. Зросло навантаження на фармацевтів і при відпустці рецептурних лікарських засобів, особливо в тих випадках, коли лікар не виписав рецепт, а вказав препарат, але не позначив режим застосування, не попередив про застереження, взаємодіях лікарських засобів. У цих випадках фармацевт повинен дати повну інформацію про режим прийому та попередити про деякі важливі особливості дії: «ефекті першої дози», «синдром відміни».

Розширення власних повноважень фармацевта може бути обумовлено і гуманними (щоб хворий повторно не йшов на прийом до лікаря) і комерційними інтересами (щоб не втратити покупця, не зменшити продаж). Це підкреслює необхідність етичного виховання фахівця зі студентської лави в проведенні етичної експертизи фармацевтичної діяльності.

Фармацевтика, як рід діяльності має ряд характерних рис, а саме:

1. Монополія діяльності. Фармацевти мають узаконену державою монополію на виготовлення і видачу ліків з невеликим винятком, коли самі

доктора видають ліки. Крім того, фармацевти мають монополію на продаж ліків, випущених фармацевтичною промисловістю.

2. Спеціалізовані знання і тривале навчання. Фармацевтичний курс студентів на ступінь провізора триває 5 років + 1 рік навчання (інтернатура). До цього можливе навчання в коледжі. Після успішного закінчення цього навчання, фармацевт має оволодіти унікальними знаннями і майстерністю в готуванні та клінічних дослідженнях із застосування ліків, в тому числі і отриманні лікарських засобів, забезпеченні зберігання та відпуску лікарських засобів.

3. Службова орієнтація. Фармацевти надають широке коло фармацевтичних послуг, що включають забезпечення ліками, ВМП, парафармацевтичною продукцією (що включає розробку, виробництво, випробування, продаж, контроль) та іншими товарами аптечного асортименту, застосування валеологічних засобів.

4. Саморегулювання. Законодавчі акти, що регулюють діяльність фармацевтів численні закони, постанови і накази уряду, відомчі документи та ін.

Таким чином, застосування підходу «характерних рис», очевидно, свідчить про те, що фармацевтика дійсно може розглядатися як професія. Однак, спірним є питання про те, чи добилася фармацевтика повної автономії як професія.

Два фактори перешкоджають професійній автономії фармацевтів:

- а) комерціалізація;
- б) залежність від лікарів.

Зокрема, комерційні інтереси необхідні для успішного розвитку бізнесу, в тому числі і для фармацевтичного. Цей чинник, очевидно, вступає в протиріччя з характером неупередженої службової орієнтованості, соціальної функції аптечних установ. Забезпечення населення і лікувальних установ ресурсами для лікування за допомогою лікарських засобів обмежено, і, як інші дефіцитні продукти, вони повинні використовуватися ощадливо.

Прикладом цього є, створення формулярної системи, розробка стандартів лікування, списку життєво необхідних і важливих лікарських засобів, фармакоеконімічні дослідження, контроль за призначеннями з боку клінічних фармакологів. Фармацевт, в основному, в своїй діяльності керується регламентуючими документами, власними професійними знаннями і призначеннями, які надходять від лікарів. Лікар оцінює хворобу з клінічної та терапевтичної точки зору, а фармацевт видає ліки відповідно до призначення, яке виписує лікар та зазначено у рецепті.

Збільшення випуску готових ліків і залежність фармацевта від судження лікарів сприяли зміні в співвідношенні О / С (О – особистий досвід і знання, С – спеціальні знання) в тому, що обмежили можливість фармацевта застосовувати свої унікальні знання і вміння в повсякденній роботі. Тут ми стикаємося з ситуацією, коли фармацевт отримав занадто високу освіту для тієї роботи, яку він виконує (наприклад: мало затребувані хімічні знання, знання з аптечної

технології, ботаніки, фармакогнозії). У той же час провізори відчують потребу в розширених знаннях з фармакології, клінічної фармакології; товаровознавства, менеджменту, маркетингу. Але на сьогоднішній день у фармацевтів з'явилася можливість підняти свою роль як професійного працівника охорони здоров'я, у якого можуть попросити медичної допомоги до того, як піти до лікаря, замість того, щоб піти до нього на індивідуальний прийом. У даний час відзначається збільшення значення самолікування внаслідок зростаючої ділової активності населення, досить високого рівня його освіченості, небажання відстоювати чергу в поліклініках або при відсутності коштів отримати платні послуги. Самолікування необхідно розглядати як невід'ємну складову частину сучасного медичного обслуговування, в чому потрібно визнати важливу роль фармацевта.

У наш час важливими є питання, які стосуються характеру діяльності фармацевтів, а також і до їх внеску в забезпечення турботи про здоров'я. Під цим маються на увазі їх відносини з іншим професіоналами охорони здоров'я, так само як зі споживачами. Нині існують реальні можливості для фармацевтів розвивати професійні додаткові вміння, крім тих, з якими вони традиційно асоціюються. Але це значить, що сучасний фармацевт може, залишаючись професіоналом, грати різні соціальні ролі – від розробника лікарських препаратів до продавця ліків. Крім того, він може бути приватним підприємцем, власником фірми, дистриб'ютором, чиновником і т.п., залишаючись по професії фармацевтом. На додаток до цього фармацевт виконує ще кілька ролей, типових для кожної людини – родича, друга, колеги, покупця, пацієнта.

Збільшення випуску готових ліків і поява їх в оригінальних упаковках означає, що час видачі ліків скоротилося в порівнянні з минулим. У результаті, «таємничість», з якою громадськість традиційно асоціювала роль фармацевта з приготуванням ліків, майже зникла. Ці зміни в характері видачі ліків не обов'язково ведуть до ослаблення ролі фармацевта в цьому процесі. Критерії професійного статусу, головним чином, залежать від підтримки «соціальної дистанції», а також від громадськості, якій фармацевтика служить.

У підсумку відзначимо, що у наші дні фармацевт може здатися людям просто людиною, яка підраховує таблетки і видає готові ліки. Зараз, коли виробнича діяльність, а разом з нею і «містифікація», з якою громадськість асоціювала роль фармацевта в приготуванні ліків, втрачена, для збереження автономії, готовності громадськості брати або нездатність оскаржувати діяльність професіоналів, необхідно здійснити заміщення іншими унікальними функціями, зміни в характері видачі товарів аптечного асортименту. Змінився аптечний асортимент, значить, збільшилася частка парафармацевтики, медтехніки. Успішне забезпечення населення цими товарами вимагає і хорошого знання майбутнім фармацевтом аптечного асортименту, вміння його позиціонувати, запропонувати заміну відсутньому товару. Внаслідок збільшення – групи різних препаратів, зокрема БАДів, фармацевт повертається до необхідності супроводжувати їх відпустку докладними роз'ясненнями не

тільки режиму прийому; але і вибору лікарських засобів та особливостей дії, можливості взаємодії з іншими лікарськими засобами, попереджати про можливі небажані ефекти і протипоказання. Тим самим фармацевт частково бере на себе функцію «лікувальника». Наголосимо на тому, що питання про співвідношення соціальних ролей і вплив цього співвідношення на статус професіонала в фармації не вирішене. Тому не вирішені й багато питань професійної підготовки персоналу фармацевтичної галузі як професіоналів.

Список використаних джерел

1. Бударин С. С., Гоготова М. В. Аптечная служба некоторых европейских стран. *Фармация*. 2000. № 5-6. С. 48–53.
2. Варпаховская И. Основные стратегические направления развития мировой фармацевтической промышленности. *Ремедиум*. 2004. № 8. С. 48–50.
3. Кононова С. В., Олейник Г. А. Фармацевтические услуги: формирование рынка. *Новая Аптека*. 2003. № 6. С. 25–31.
4. Лапин И. П. Психологические факторы фармакотерапии. *Клиническая медицина*. 1990. №8. С. 79–86.
5. Ларионов Андрей. Использование современных технологий в управлении знаниями фармацевтической компании URL : <http://www.elw.ru/magazine/11/124>
6. Петров В. И, Луцевич А. Н., Решетько О. В. Новые технологии, регулирование, стандартизация и фармакоэкономика в сфере обращения лекарственных средств. М., «Медицина», 2006. Гл. 2.
7. Фомичева С. Н. Социальная роль поставителя фармацевтических услуг как персонализированная интеграция медицины и бизнеса: Диссертация на соискание ученой степени кандидата медицинских наук: 14.00.52 – социология медицины / Светлана Николаевна Фомичева Волгоград, 2008. 145 с.
8. Allen G. *Professions and Power*, London, Macmillan Education Ltd., 1985.
9. Boyd J. R., Covington T. R , Stanaszek W. F. and Coussons R. T. *Setting Limits*. N.Y., Simon & Shuster., 1974; Freidson, E. *Professional Dominance*, Chicago, Atherton Press. 1990.
10. Freidson E. *Profession of Medicine: A Study in the Sociology of Medicine*. Chicago, Atherton Press. 1990.
11. Freidson E. *Professional Dominance*, Chicago, Atherton Press. 1990
12. Mechanic D. and Volkart, E. *Communication Skills Training for Health Professionals An Instructor s Handbook*, London, 1990.
13. Morrow N. C, Speedy, P. and Totten, C, *The Sociological Imagination* New York, Oxford University Press., 1996.
14. Patric, D. and Scambler, G. eds *Role Theory and Illness: a Sociological Perspective*, New Haven, College and University Press. 1996.
15. Subramaniam M., Snell S.A. Intellectual capital profiles: an examination of investments and returns. *Journal of Management Studies*, March 2004. P. 335-361.

Додаток підготовлений автором

Додаток Б

Система кваліфікаційних вимог до фармацевтичних кадрів

[Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я. навч. посібник. К. : Центр
учбової літератури, 2008. 640 с.]

Завдання та обов'язки. Фармацевт:

- Керується чинним законодавством України про охорону здоров'я та нормативно-правовими актами, що визначають діяльність закладів охорони здоров'я, організацію фармацевтичної служби.
- Організовує роботу відділу безрецептурного продажу ліків.
- Приймає і реалізовує лікарські засоби, що підлягають відпуску без рецептів згідно з чинним законодавством, а також товари медичного призначення, мінеральну воду тощо.
- Виготовляє лікарські форми за індивідуальними рецептами.
- Заготовляє лікарську рослинну сировину.
- Проводить інформаційну і санітарно-освітню роботу.
- Здійснює первинний облік господарських операцій.
- Проводить інвентаризацію товарно-матеріальних цінностей.
- Дотримується принципів медичної деонтології.
- Постійно удосконалює свій професійний рівень.

Повинен знати:

- чинне законодавство про охорону здоров'я та нормативні документи, що регламентують діяльність закладів охорони здоров'я;
- права, обов'язки та відповідальність фармацевта;
- організацію забезпечення населення та лікувально-профілактичних закладів фармацевтичними товарами, які згідно з нормативними документами дозволяється відпускати без рецептів, товарами медичного призначення тощо;
- технологію виготовлення ліків індивідуального і дрібносерійного виробництва, оцінку їх якості, правила зберігання та відпуску;
- показники роботи аптечних закладів та їх підрозділів;
- фармакотерапевтичні властивості лікарських засобів;
- порядок раціонального використання дикорослих лікарських рослин;
- первинний облік господарських операцій, складання звітності відповідно до нормативних вимог;
- визначення попиту і розрахунок потреби в лікарських препаратах, предметах санітарії та гігієни, інших товарах медичного призначення; методики ціноутворення на медикаменти та інші товари медичного призначення;
- організацію підприємницької діяльності;
- методи проведення фармацевтичної інформації та санітарно-освітньої роботи;
- сучасну літературу за фахом.

Кваліфікаційні вимоги:

- Фармацевт вищої кваліфікаційної категорії: неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «Фармація», спеціальністю «Фармація». Спеціалізація за профілем

роботи. Підвищення кваліфікації (курси удосконалення тощо). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) вищої кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом – понад 10 років.

- Фармацевт I кваліфікаційної категорії: неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «Фармація», спеціальністю «Фармація». Спеціалізація за профілем роботи. Підвищення кваліфікації (курси удосконалення тощо). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) I кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом – понад 7 років.

- Фармацевт II кваліфікаційної категорії: неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «Фармація», спеціальністю «Фармація». Спеціалізація за профілем роботи. Підвищення кваліфікації (курси удосконалення тощо). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) II кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом – понад 5 років.

- Фармацевт: неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «Фармація», спеціальністю «Фармація». Спеціалізація за профілем роботи. Без вимог до стажу роботи

Лаборант (фармація)

Завдання та обов'язки. Лаборант в галузі фармації:

- Керується чинним законодавством України про охорону здоров'я, Державною фармакопеею та нормативними документами, що регламентують діяльність закладів охорони здоров'я.

- Здійснює виготовлення, перевірку, зберігання титрованих розчинів, реактивів, індикаторів для потреб контрольно-аналітичних лабораторій відповідно до їх фізико-хімічних властивостей.

- Веде реєстрацію ліків та медикаментів, які поступають на аналіз.
- Володіє методикою роботи з лабораторним обладнанням та апаратурою.
- Відбирає проби медикаментів та проводить окремі аналізи під керівництвом провізора-аналітика.

- Дотримується принципів медичної деонтології.

- Постійно удосконалює свій професійний рівень.

Повинен знати: чинне законодавство про охорону здоров'я та нормативні документи, що регламентують діяльність закладів охорони здоров'я; організацію роботи контрольно-аналітичної лабораторії; права, обов'язки та відповідальність лаборанта контрольно-аналітичної лабораторії; методи проведення якісного та кількісного контролю лікарських засобів; методи виготовлення, перевірки та умови зберігання титрованих розчинів, реактивів, індикаторів; сучасну літературу за фахом.

Кваліфікаційні вимоги:

Лаборант (фармація) вищої кваліфікаційної категорії неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «фармація», спеціальністю «Фармація» або «Аналітичний контроль

якості хімічних лікарських сполук». Спеціалізація за профілем роботи. Підвищення кваліфікації (курси удосконалення тощо). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) вищої кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом – понад 10 років.

Лаборант (фармація) першої кваліфікаційної категорії, неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «Фармація», спеціальністю «Фармація» або «Аналітичний контроль якості хімічних лікарських сполук». Спеціалізація за профілем роботи. Підвищення кваліфікації (курси удосконалення тощо). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) I кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом - понад 7 років.

Лаборант (фармація) II кваліфікаційної категорії: неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «Фармація», спеціальністю «Фармація» або «Аналітичний контроль якості хімічних лікарських сполук». Спеціалізація за профілем роботи. Підвищення кваліфікації (курси удосконалення тощо). Наявність посвідчення про присвоєння (підтвердження) II кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності. Стаж роботи за фахом - понад 5 років.

Лаборант (фармація): неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «Фармація», спеціальністю «Фармація» або «Аналітичний контроль якості хімічних лікарських сполук». Спеціалізація за профілем роботи. Без вимог до стажу роботи.

Додаток підготовлений автором

Директор КВНЗ " _____

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
підготовки бакалавра
Галузь знань 22 "ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я"
спеціальність 226 "ФАРМАЦІЯ, ПРОМИСЛОВА ФАРМАЦІЯ"

Освітній рівень: **перший (бакалаврський)**
Кваліфікація: **фармацевт**
Термін навчання: **3 роки**
На основі: **повної загальної середньої освіти**
Форма навчання: **денна**

I. ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Курс	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Листопад	Січень
I	08.09-15.09	15.09-22.09	22.09-29.09	29.09-06.10	06.10-13.10	13.10-20.10	20.10-27.10	27.10-03.11	03.11-10.11	10.11-17.11	17.11-24.11	24.11-31.11
II												
III												

Теоретичне навчання [] Екзамінаційна сесія [К] Кандидати [] Виробнича практика [П] Переддипломна практика [] Державна кваліфікаційна атестація [Д]

II. ЗВЕДЕНІ ДАНІ ЗА БЮДЖЕТОМ ЧАСУ

Курс	Всього теоретичного навчання (в тижнях)	Екзамінаційна сесія (в тижнях)	Практика (в тижнях)		Державна кваліфікаційна атестація	Кандидати (в тижнях)	Свободні	Всього тижнів у навчальному році
			Виробнича	Переддипломна				
I	37	3				12		62
II	37	2	2			11		62
III	32	2,5	2	4	1	1,5		43
Всього	106	7,5	4	4	1	24,5		147

III. ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

№ з/п	Найменування навчальних дисциплін	Семестровий контроль		Кількість годин										Розподіл за курсами та семестрами							
		Екзамени (семестр)	Диференціальна оцінка	Заняття (семестр)	Заняття (години)	кредитів	Курсові проекти	Курсові ЕCTS	Всього упродовж годин на навч. практику	Заняття	Семінари	Лабораторні та практичні заняття	Самостійна робота	Самостійна робота	Самостійна робота	Самостійна робота	Самостійна робота	Самостійна робота	Самостійна робота	Самостійна робота	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

I Цикл загальної підготовки

Обов'язкові навчальні дисципліни

№	Назва дисципліни	Семестр	Годин	Кредитів	ECTS	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота
1	Історія і культура України	2	90	3	40	20	20										
2	Українська мова (за професійним спрямуванням)	2	90	3	30	10	20	20									
3	Філософія	5	90	3	32	22	10										
4	Іноземна мова (за професійним спрямуванням)	1	90	3	32			32									
5	Загальна та неорганічна хімія	1	150	5	96	48	48										
6	Анатомія та фізіологія людини	1	120	4	80	32	48										
7	Біологія з основами генетики	1	120	4	64	32	32										
8	Органічна хімія	3	210	7	164	56	108										
9	Фізична та колоїдна хімія	2	120	4	80	20	60										
10	Вища математика та статистика	2	120	4	72	36	36										
11	Біологічна фізика з фізичними методами аналізу	1	120	4	64	32	32										
Разом:			1320	44	754	308	30	416									

Вибіркові навчальні дисципліни

№	Назва дисципліни	Семестр	Годин	Кредитів	ECTS	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота
	Історія медицини в фармації		90	3	32	32											
	Етика та деонтологія в фармації		90	3	32	32											
	Психологія спілкування		90	3	40	20	20										
	Фармацевтичне право та законодавство		90	3	32	32											
	Іноземна мова	3	90	3	74		74										
	Курси за вибором		450	15	210	116	20	74									
Разом:			1320	44	754	308	30	416									

II Цикл професійної підготовки

Обов'язкові навчальні дисципліни

№	Назва дисципліни	Семестр	Годин	Кредитів	ECTS	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота
17	Латинська мова	1	90	3													
18	Аналітична хімія	3	240	8	36	36											
19	Біологічна хімія	4	180	6	32	32											
20	Патологічна фізіологія	2	150	5	32	32											
21	Мікробіологія з основами імунології	4	150	5	28	28											
22	Інформаційні технології у фармації	4	90	3	12	12											
	Перша долікарська допомога		120	4	34	34											
23	Гігієна у фармації та екологія	6	90	3	16	16											
24	Фармацевтична ботаніка	3	150	5	28	28											
25	Технологія ліків	4,6Д	180	6	36	36											
26	Фармакогнозія	5,6Д	255	8	56	56											
27	Фармацевтична хімія	6,6Д	180	6	32	32											
28	Фармакологія	5,6Д	255	8	56	56											
	Клінічна фармакологія	6	90	3	32	32											
29	Організація та економіка фармації	5,6Д	180	6	48	48											
	Охорона праці в галузі	6	90	3	32	32											
Разом:			2400	79	478	478											

Вибіркові навчальні дисципліни

№	Назва дисципліни	Семестр	Годин	Кредитів	ECTS	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота
	Медичне та фармацевтичне товарознавство		120	4	20	20											
	Маркетинг у фармації		120	4	20	20											
	Основи фармацевтичної опіки		120	4	16	16											
	Маніпуляційна техніка		120	4	16	16											
	Основи фармакотерапії		90	3	16	16											
	Екстримаційна медицина		120	4	8	8											
	Фітотерапія		120	4	8	8											
	Основи практичної косметології, засоби лікувальної косметології, основи технології косметичних засобів		90	3	16	16											
	Курси за вибором		900	30	176	176											
Разом:			2636	83	1468	1468											

III Цикл практичної підготовки

№	Назва дисципліни	Семестр	Годин	Кредитів	ECTS	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота	Семінари	Лабораторії	Самостійна робота
1	Навчальна практика з фармацевтичної ботаніки та фармакогнозії		90	3													
2	Технологічна практика		90	3													
3	Переддипломна практика		180	6													
4	Спеціалізована практика		180	6													
Разом:			360	12													
Загальна кількість годин за ОПП			5400	180	1574												
Кількість годин на тиждень					180												

Додаток підготовлений автором

Додаток Г

Анкета для викладачів

[авторська розробка]

Шановний, колего просимо дати відповіді на запропоновані запитання

1. Чи вважаєте ви свою діяльність щодо організації освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фармацевтів інноваційною?
 - а) Так, я системно використовую педагогічні інновації;
 - б) Педагогічні інновації використовую лише ситуативно;
 - в) Організую навчальний процес за традиційними методиками.
2. Яку діяльність, на вашу думку доцільно вдосконалити для того, щоб досягнути підвищення якості освітнього процесу?
 - а) Проведення лекцій;
 - б) Проведення семінарів та самостійної роботи;
 - в) Організацію навчально-пізнавальної діяльності;
 - г) Усі види діяльності доцільно вдосконалити;
 - д) Вважаю, що вдосконалювати нічого не потрібно, усі види діяльності, я організую на найвищому рівні;
 - е) Свій варіант відповіді _____
3. Чи ставите перед студентами на лекційних та семінарських заняттях професійні проблеми, які потребують креативного підходу для вирішення?
 - а) Так;
 - б) Інколи;
 - в) Ні.
4. Які із перерахованих способів розв'язування професійних проблем, ви вважаєте найефективнішими?
 - а) Дискусія;
 - б) Рольові та ділові ігри;
 - в) Інтеграція знань із навчальних дисциплін;
 - г) Акмеологічний аналіз;
 - д) Моделювання;
 - е) Висування гіпотези та прогнозування результату.
5. Який спосіб організації семінарського заняття ви проводите найчастіше?
 - а) Викладач повідомляє нові знання в готовому вигляді, а завдання студентів запам'ятати інформацію;
 - б) Викладач зацікавлює студентів до пошуку нових знань, на основі постановки проблемних запитань і спільно розв'язує їх;
 - в) Викладач спонукає студентів до самостійного пошуку нових знань.
6. Що на Вашу думку найбільше спонукає студентів до розвитку готовності до професійної діяльності під час навчання в системі «коледж – медична академія»?
 - а) Хороша теоретична підготовка та ґрунтовні знання;

- б) Системне розв'язування професійних завдань на заняттях;
 в) Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів;
 г) Дослідницька діяльність;
 д) Міжпредметна інтеграція.
7. Який спосіб організації лекції Ви обираєте найчастіше?
 а) Традиційну лекцію в пояснювально-ілюстративному стилі;
 б) Лекцію – диктант;
 в) Лекція – бесіда;
 г) Лекція – наукове повідомлення;
 д) Лекція із запланованими помилками;
 е) Лекція із проблемними ситуаціями та завданнями.
8. Який спосіб організації семінарського заняття Ви обираєте найчастіше?
 а) Традиційний семінар в пояснювально-ілюстративному стилі;
 б) Експериментальні практикуми;
 в) Семінар з дискусією;
 г) Семінар із використанням ігрових професійно орієнтованих ситуацій;
 д) Семінар з елементами тренінгових технологій;
 е) Змішаний тип.
9. Наведіть конкретні приклади використання акмеологічного підходу під час викладання навчальної Вашої дисципліни
-
10. Які саме загальні та спеціальні компетенції у майбутніх фармацевтів формує навчальна дисципліна, яку Ви викладаєте?
-
11. Оцініть рівень використання Вами педагогічних інновацій під час викладання Вашої навчальної дисципліни
 а) Високий – я системно використовую педагогічні інновації;
 б) Достатній – я часто використовую педагогічні інновації;
 в) Середній – я використовую педагогічні інновації лише тоді, коли є для цього сенс;
 г) Низький – використовую педагогічні інновації дуже рідко, адже вважаю, що основне це сформулювати у майбутніх фармацевтів ґрунтовні знання, які виступають запорукою професійного успіху.
12. Назвіть які саме педагогічні інновації Ви використовуєте у своїй професійній діяльності?
-

Дякуємо за участь в опитуванні!

Додаток підготовлений автором

Додаток Д

Методика вивчення факторів привабливості професії

[за В. Ядовим в авторській інтерпретації]

Обведіть кружком ті пункти, які відображають Ваше відношення до обраної професії. В колонці «А» відзначте те, що Вас приваблює, а в колонці «Б» – те, що не приваблює у роботі фармацевта. Фіксуйте, лише те, що для Вас дійсно має значення. Робити вибір у всіх колонках не є обов'язково.

«А»	«Б»
1. Професія фармацевт є дуже важливою для суспільства професією	1. Мало оцінюється вагомість праці фармацевта
2. Робота з людьми	2. Не вмію працювати з людьми
3. Робота потребує творчого підходу	3. Немає умов для творчості
4. Робота не викликає перевтоми	4. Робота викликає перевтому
5. Професія вагома через стабільне положення державних лікувальних установ	5. Невелика заробітна плата
6. Існує реальна можливість для самовдосконалення	6. Немає умов для самовдосконалення
7. Робота повністю відповідає моїм здібностям	7. Робота не відповідає моїм здібностям
8. Робота повністю відповідає моєму характеру	8. Робота не відповідає моєму характеру
9. Невелика тривалість робочого дня	9. Велика тривалість робочого дня
10. Відсутність контактів з великою кількістю людей	10. Присутні часті контакти з людьми
11. Можливість досягнути соціального визнання та поваги	11. Немає можливості досягнути соціального визнання та поваги

Додаток підготовлений автором

Додаток Е
Визначення рівня сформованості особистісно-рефлексивного компоненту
готовності до професійної діяльності майбутніх фармацевтів у процесі
професійної підготовки

в системі коледж – медична академія

[авторська розробка]

Карта контролю і самоконтролю рівня сформованості особистісно-рефлексивного компоненту готовності до професійної діяльності

Показники	Оцінка			
	Самооцін-ка	Оцінка куратора	Оцінка викладача	Загальна оцінка
I Сформованість особистісних характеристик та рефлексії				
– знання і розуміння сутності феноменології особистісної сфери та специфіки фармацевтичної діяльності				
– рівень володіння комунікативними, альтруїстичними, естетичними, гностичними вміннями				
– усвідомлює особистісний сенс і особливості сучасної фармації				
– наявність рефлексивної поведінки				
– переконаність у правильності вибору професії, позитивне відношення до неї та прагнення до системної рефлексії своїх успіхів та невдач в освітній діяльності				

II. Розвиток професійно важливих і соціально значущих якостей, які впливають на результат професійної діяльності				
– адекватне сприйняття образу професіонала				

– діяльність над розвитком професійних здібностей;				
– наявність потенційних професійно значимих якостей (організованості, виконавчості, дисциплінованості);				
– має сформовані особистісно-професійні риси, аргументує свої професійну позицію;				
– оволодіння нормами, правилами та еталонами професії				
III. Самоосвітня діяльність у напрямі вдосконалення професійних знань, умінь і навичок				
– висока результативність діяльності				
– індивідуальний стиль діяльності				
– активна самоосвітня діяльність з оволодіння способами професійної діяльності				
– прагнення до самореалізації під час навчання				
– глибоке розуміння значимості майбутньої професії				
– інтерес до професійного росту - готовність до гнучкої професійної переорієнтації при потребі				
Загальна кількість балів				
Рівень сформованості особистісно-рефлексивного компоненту готовності				

Система оцінювання

У кожному пункті необхідно поставити бали від 5 до 2. Вважаючи що 5 це високий рівень, 4 – достатній, 3 – середній, а 2 – низький рівень.

У підсумку за кожним із трьох показників особистісно-рефлексивного компоненту готовності до професійної діяльності можна набрати від 25 балів до 10 балів.

Підрахунок балів проводили на основі визначення середнього арифметичного значення усіх оцінок, які виставили 3 експерти (сам студент, куратор та викладач-предметник). У тому випадку, коли у сумі студент набрав:

– від 75 балів до 61 балу у нього високий рівень сформованості особистісно-рефлексивного компоненту готовності;

– якщо набрані бали перебувають у діапазоні від 60 балів до 46 у нього достатній рівень сформованості особистісно-рефлексивного компоненту готовності;

– від 45 балів до 31 балу у нього середній рівень сформованості особистісно-рефлексивного компоненту готовності;

– від 30 балів і до 20 балів у нього низький рівень сформованості особистісно-рефлексивного компоненту готовності.

Додаток підготовлений автором

Додаток Є
Ділова гра «Master–КАМ аптека» для майбутніх фармацевтів
 [авторська розробка]

Мета гри – провести скринінг-оцінку та актуалізувати для учасників поточний рівень їх комунікативних і аналітичних компетенцій із зовнішнім клієнтом (продажу, переговори, фінансовий менеджмент), сформувані мотивацію на подальший розвиток і вдосконалення дефіцитних компетенцій.

Результат гри: учасники усвідомлюють свої сильні навички та зони для розвитку, у них формується мотивація для подальшого розвитку в подальшому тренінгу.

Концепція гри: Сучасна фармацевтична компанія постійно прагне підвищувати ефективність роботи. У зв'язку з цим періодично проводить навчання менеджерів по роботі з ключовими клієнтами. Досвідчені клієнти вже багато чого навчені, мають великий досвід. Здивувати стандартними форматами навчання їх вже складно. У той же час навчання їм необхідно, особливо в сучасних умовах вітчизняного аптечного ринку, коли конкуренція серед виробників зростає, особливо загострюючись в умовах консолідації аптечних мереж. При цьому бюджети виробників на просування знижуються, а плани продажів продовжують зростати.

Нестандартним форматом навчання, який при цьому спрямований на підвищення компетенцій аптечного клієнта, є бізнес-симуляція «Master-КАМ», розроблена консультантами компанії «Фарм-Галактика».

Фабула: учасники діляться на три команди. Кожна команда – це окрема фармацевтична компанія. Всі три компанії конкурують за можливість контракту з великою аптечною мережею (АМ «Ромашка»). Крім того, конкуренція між ними посилюється за рахунок просування препаратів однієї категорії. Аптечна мережа «Ромашка» готова завершити маркетингову угоду на велику суму. Всі три компанії починають роботу з ключовими особами АМ. Але така можливість буде надана лише одній компанії з трьох – тій, яка зуміє знайти підхід до всіх учасників процесу закупівель. Конкуруючі компанії здійснюють серію зустрічей з ключовими особами АМ (маркетолог, директор із закупівель, власник АМ «Ромашка»).

Клієнтів грають найбільш досвідчені та успішні студенти. Плюси – три студенти отримують можливість побути в ролі клієнтів. Мінуси – зворотний зв'язок від колег менш експертний.

Профіль гри : Кількість учасників в одній групі – 9 осіб (по 3 людини в команді). Тривалість – два практичних заняття.

Тренеру періодично потрібно виводити студентів-клієнтів для обговорень. Для цього необхідна друга невелика аудиторія на 5 чол., або можливість провести обговорення у відокремленому місці.

Технічний супровід: три столи для трьох команд, по 3 стільця за кожним, три столи для студентів-клієнтів і по три стільці за кожним, фліпчарт, маркери. На кожному столі листи для записів, олівці або ручки; проектор та екран; стіл для тренера.

Етапи проведення гри

1 етап – правила

Тренер повідомляє правила гри і ставить завдання командам. Учасники вивчають сценарій і спільно виробляють план. Обмін досвідом між учасниками під час підготовки. При підготовці до візиту учасники продумують план зустрічей (структура візиту, комунікативні прийоми).

2 етап – візити

Учасники здійснюють низку візитів до ключових осіб АМ. Тренування комунікативних навичок, вміння користуватися наочними матеріалами.

3 етап – самоаналіз

за допомогою спеціальних питань учасники аналізують свою діяльність як під час роботи в команді, так і під час зустрічей з клієнтами. Актуалізація досягнень і недоліків у процесі комунікації. Обмін думками, зворотний зв'язок.

4 етап – зворотний зв'язок від клієнтів і тренера

Команда клієнтів озвучує команду переможця. Потім кожна команда отримує розгорнутий зворотний зв'язок від клієнтів і від тренера. Актуалізуються як сильні сторони комунікативних і управлінських навичок, так і зони для розвитку. При цьому компетенції пов'язуються з результатом, що дає змогу сформувати в учасників причинно-наслідковий зв'язок між навичками і результатом. На цьому етапі формується мотивація до подальшого вдосконалення дефіцитних компетенцій, а також закріплюються успішні моделі поведінки.

5 етап – тренінг (практичний тренажер)

Тренер проводить кілька практичних вправ на відпрацювання і закріплення навичок. Закріплення нових моделей поведінки – формування вміння застосовувати більш досконалі алгоритми комунікації з клієнтом.

Додаток підготовлений автором

Додаток Ж
Приклади проблемних ситуації (кейс-методів)
[авторська розробка]

1. Круглий стіл з проблеми «Захворювання органів дихання: ситуація в Україні, проблеми, прогнози». Партнер: Інститут фізіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського. Учасники: медики – провідні фахівці з проблеми, чиновники (представник МОЗ України), виробники медичних препаратів (представник клієнта), експерти (керівник дослідницької компанії).

2. World COPD Day в Україні: прес-брифінг, присвячений Всесвітньому дню боротьби з ХОЗЛ (хронічні обструктивні захворювання легень). Партнер: Асоціація фізіатрів і пульмонологів України.

3. Брифінг з проблематики медпрепаратів для дітей «Вимоги до медичних препаратів для дітей». Учасники заходу: медики-фахівці з проблеми (зокрема, провідні фахівці КМАПО та Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України), незалежні експерти – представники громадських організацій (Союз із захисту прав споживачів, громадська організація «Громадський контроль»).

4. Круглий стіл «Лікарські препарати: що повинен знати споживач?». Партнер: Незалежний центр споживчих експертиз. Учасники заходу: незалежний експерт (центр «Тест»), виробник (представник клієнта), представник роздрібною мережі (завідуюча аптекою).

5. Створення і розвиток інформаційного каналу «Альба Україна» (яка є одним з найбільших фармацевтичних дистриб'юторів у нашій країні і займає 48 позицію рейтингу вітчизняних комерційних компаній за версією журналу Forbes Україна) в Інтернеті. Даний канал, зокрема, складається з сайту, сторінок в соціальних мережах Facebook і Twitter, а також каналу на YouTube.

Додаток підготовлений автором

Додаток 3

Лабораторний журнал з МЕДИЧНОЇ БОТАНІКИ

Лабораторний журнал з фармацевтичної ботаніки для студентів напрямом підготовки 22 Охорона здоров'я, спеціальністю 226 «Фармація» складений згідно з вимогами вищих медичних навчальних закладів I-III рівнів акредитації.

Тема: «Вегетативні органи

Морфолого-анатомічна будова листка та стебла»

Студента (ки) II курсу

Групи _____

Спеціальності «Фармація»

(П.І.Б.)

Тема: Вегетативні органи.

Морфолого-анатомічна будова листка та стебла.

Мета: Вивчити морфологічну будову стебла та листка, їх розвиток в онтогенезі; навчитися проводити морфологічний аналіз вегетативних органів рослин, які належать до різних систематичних груп.

Професійна орієнтація студентів: Знання морфологічної будови листка та стебла має важливе значення для ідентифікації лікарських рослин, які належать до різних систематичних і екологічних груп. Зокрема, у медичній практиці використовують траву звіробою плямистого, листя подорожника великого, листя бобівника трилистого, листя гінкго дволопатевого, листя підбілу тощо. У зв'язку з цим, вивчення морфології різних типів вегетативних органів необхідне майбутнім фахівцям у галузі фармації.

Студент повинен знати:

1. Морфологію листка.
2. Типи листкових пластинок.
3. Типи жилкування листкових пластинок.
4. Морфологію стебла та його розвиток.
5. Способи використання листків в медичній практиці.

Студент повинен вміти:

1. Визначати морфологічні ознаки листка.
2. Описати ознаки морфологічної будови листка.
3. Описати анатомічну будову листка.
4. Описати особливості будови листка та його елементів.
5. Пояснити значення листка як вегетативного органа рослини для медицини та фармації.

Методика проведення практичної роботи

Матеріали та обладнання: гербарні зразки, зразки лікарської рослинної сировини:

собача кропива п'ятилопатева, брусниця звичайна, м'ята перцева, подорожник великий, шавлія лікарська, гінкго дволопатева, бобівник трилистий, мати –й-мачуха, конвалія травнева.

Таблиці: Типи листкорозміщення, форми та типи листкових пластинок, типи жилкування листків, різновиди онови, краю та верхівки листка.

Робота №1. Розглянути гербарні зразки різних лікарських рослин. Охарактеризувати листки лікарських рослин за такими ознаками:

<u>Прості листки</u>		
<i>Конвалія травнева - Convallaria majalis</i>		
	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	
	<i>М'ята перцева – Mentha piperita</i>	
	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	
	<i>Брусниця звичайна - Vaccinium vitis-idaea</i>	
	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	

Подорожник великий - <i>Plantago major</i>		
	Форма та тип листової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листової пластинки	
	Верхівка листової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	
Шавлія лікарська - <i>Salvia officinalis</i>		
	Форма та тип листової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листової пластинки	
	Верхівка листової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	
Гінґо дволопатеве - <i>Ginkgo biloba</i>		
	Форма та тип листової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листової пластинки	
	Верхівка листової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	
Мати –й-мачуха - <i>Tussilago farfara</i>		

	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	

Листки прості з розчленованою листковою пластинкою.
Собача кропива п'ятилопатева - Leonurus quinquelobatus

	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	

Дуб звичайний - Quercus robur

	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	

Кульбаба лікарська - *Taraxacum officinale*

	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	

Грицики звичайні - *Capsella bursa-pastoris*

	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	

Чистотіл великий - *Chelidonium majus*

	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	

Складні листки		
Бобівник трилистий - <i>Menyanthes trifoliata</i>		
	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	
Суниця лісова - <i>Fragaria vesca</i>		
	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	
Гіркокаштан звичайний - <i>Aesculus hippocastanum</i>		
	Форма та тип листкової пластинки	
	Прикріплення до стебла	
	Основа листкової пластинки	
	Верхівка листкової пластинки	
	Край листка	
	Тип жилкування	

Завдання для самостійної позааудиторної роботи студента

Тестові завдання

1. Листки гіркокаштана звичайного складаються з п'яти листочків, які зчленовані з загальним черешком, розміщені віялоподібно і при листопаді відпадають самостійно:

- A. Пальчастоскладні.
- B. Трійчастоскладні.
- C. Пальчаторозсічені.
- D. Непарноперистоскладні.
- E. Пепарноперисторозсічені.

2. Простий листок визначений як перистороздільний, оскільки його довжина перевищує ширину, а розчленованість відносно половини пластинки листка сягає:

- A. Середини.
- B. Третини.
- C. Четвертини.
- D. Головної жилки.
- E. Основи.

3. Стеблові листки довго-еліптичні, до основи поступово звужені та зрослі зі стеблом, тобто:

- A. Збіжні.
- B. Пронизані.
- C. Довгочерешкові.
- D. Короткочерешкові.
- E. Піхвові.

4. Встановлено, що розчленованість листкової пластинки округлої форми складає більше 1/3 напівпластинки, але не доходить до її середини. Це дозволяє охарактеризувати листок як:

- A. Пальчатороздільний.
- B. Пальчатороздільний.
- C. Перистороздільний.
- D. Пальчаторозсічений.
- E. Перисторозсічений.

5. В листках виділяється центральна жилка, від якої відходять бічні, що в свою чергу неодноразово галузяться, утворюючи систему дрібних жилок.

Тож жилкування:

- A. Перисто-сітчасте.
- B. Пальчато-сітчасте.
- C. Дугове.
- D. Паралельне.
- E. Дихотомічне.

6. Простий пальчастий листок є лопатевим, оскільки розчленованість сягає:

- A. Більше ніж третини пів пластинки, але менше половини.
- B. Більше ніж четвертини пів пластинки.
- C. Менше ніж третини пів пластинки.
- D. Більше ніж половини пів пластинки.
- E. Основи пластинки.

7. Під час листопаду кожен листочок перистоскладного листка відділився від рахіса, залишивши на місці зчленування з ним:

- A. Листкові рубці.
- B. Сочевички.
- C. Листкові сліди.
- D. Листкові піхви.
- E. Ареоли.

8. В еліптичних листках декілька рівноцінних жилок проходять паралельно краю листкової пластинки і зближуються на верхівці. Тож жилкування:

- A. Дугове.
- B. Паралельне.

- С. Перисте.
- Д. Дихотомічне.
- Е. Сітчасте.

Питання для контрольного опитування:

1. Дайте характеристику стебел за напрямком росту.
2. Дайте класифікацію стебла за формами поперечного розрізу стебел.
3. Які листки називаються простими?
4. Назвіть складові частини листка та їх видозміни.
5. Які ви знаєте типи листків за обрисами листкової пластинки?
6. Назвіть типи листків за їх верхівкою і наведіть приклади.
7. Назвіть типи листків за їх основою і наведіть приклади.
8. Назвіть види листків за формою краю.
9. Які листки називаються складними?
10. Наведіть приклади: пальчатошпатових, пальчатороздільних і пальчаторозсічених листків.
11. Морфологія рослин, її значення для аналізу вегетативних органів рослин.
12. Органи рослинного організму: вегетативні та генеративні.
13. Закономірності будови і розвитку органів рослин: полярність, симетрія, полімеризація, олігомеризація, редукція.
14. Поняття про листок як вегетативний орган рослин.
15. Функції листка.
16. Складові частини листка та їх призначення.
17. Форми листкової пластинки простого листка.
18. Типи складних листків.
19. Типи жилкування листків.
20. Метаморфози листків, їх значення.
21. Використання листків у медицині та фармації.

Джерела інформації:

Основні:

- 1) Сербін А.Г. Фармацевтична ботаніка: підручник / А.Г. Сербін, Л.М. Сіра, Т.О. Слободянюк / Під ред. Л.М. Сірої. Вінниця: Нова книга, 2007.
- 2) Ткаченко Н.М. Ботаніка: підручник / Ткаченко Н.М., Сербін А.Г. Х.: Основа, 1997.

Додаткові:

- 1) Нечитайло В.А. Ботаніка. Вищі рослини. / В.А.Нечитайло, Л.Ф. Кучерява. Київ: Фітосоціоцентр, 2000.
- 2) Практикум по фармакогнозії / [Ковалев В.Н., Попова Н.В., Кисличенко В.С. и др.]. Х.: Золотые страницы, 2003.

Додаток И
Змістове наповнення для програми арт-тренінгу для майбутніх
фармацевтів
«Я – майбутній фармацевт»
 [авторська розробка]

Вправа «Атом»

Ґрунтується на візуальній арт-терапії, зокрема малюванні та графіці. Студент зображує себе як ядро атома, навколо якого обертаються електрони – люди, події та все те, що визначило вибір студентом майбутньої професії. Це дає змогу зрозуміти професійні мотиви студента, визначити фактори, що вплинули на важливий вибір у його житті.

Вправа «Лінія життя»

Студенти фіксують власні досягнення та невдачі на так званому життєвому графіку, відмічаючи найбільш важливі, на їхню думку, події, цікаві моменти, досягнення.

Техніка спрямованої візуалізації «Рожевий кущ» [сорока посібник, с. 158–160]

«Заплющіть очі, і ми поїдемо в уявну фантастичну подорож. Коли ми повернемося, Ви розплющите очі і намалюєте що-небудь з того, що станеться в подорожі. Тепер розташуйтеся зручніше, Ваші очі закриті. Коли Ви заплющуєте очі, виникає простір, у якому Ви знаходите себе. Це Ваш простір. Ви володієте цим простором у цій кімнаті і в будь-якому іншому місці, де Ви знаходитесь, але зазвичай не помічаєте цього. Наосліп Ви можете відчувати цей простір – в ньому знаходиться ваше тіло й повітря навколо вас. Це приємне місце, тому що це Ваш простір. Звертайте увагу на те, що відбуватиметься з Вашим тілом. Якщо Ви відчуєте напругу в якій-небудь частині тіла, не намагайтеся розслабитися, просто відмічайте це. Йдіть за всім тілом від голови до кінчиків пальців».

«Уявляйте, що ми йдемо разом. Подумки уявляйте те, про що я розповім Вам, і помічайте, як Ви почуватимете себе, поки робитимете це. Зверніть увагу на те, чи буде Вам приємно здійснювати цю маленьку подорож або ні. Якщо будь-яка частина подорожі Вам не сподобається, не треба її здійснювати, просто слухайте мій голос, йдіть за мною, якщо хочете, і стежте за тим, що з Вами відбувається».

«Заплющ очі й увійди до свого простору. Уявивши себе кущем троянд, з'ясууй: Який ти кущ? На тобі є квіти? Якщо є, то які (вони не обов'язково повинні бути трояндами)? Якого кольору твої квіти? Скільки їх у тебе? Чи повністю розпустилися твої квіти, чи в тебе тільки бутони? Чи є в тебе листя? Яке воно? Як виглядає твоє стебло й гілки? Як виглядає твоє коріння? Можливо, у тебе його немає? Якщо є, то яке воно? Де ти ростеш? Що оточує тебе? Як ти підтримуєш своє існування? Хто-небудь доглядає за тобою? Яка зараз погода? А зараз ти повертаєшся назад. Розплющ очі і, коли будеш готовий, намалюй свій кущ троянд. Не турбуйся, чи добре намальовано, головне зуміти описати свій кущ троянд».

Після повернення з подорожі студентам пропонується зобразити відчуття й образи, що запам'яталися. У процесі зображення виникає стан рефлексії над матеріалом уяви.

Вправа «Шість капелюхів» Едварда де Боно

Студенти розподіляються за групами: білий капелюх – фактична інформація щодо означеної проблеми, жовтий – позитивні сторони, чорний – негативні, червоний – особистісні почуття, думки щодо даного питання, зелений – альтернативні рішення, нові ідеї та можливості, синій – узагальнення та підбиття підсумків. Ця вправа актуалізує значимість усіх компонентів роботи над завданням (проектом) – емоцій, фактів, критики, нових ідей тощо.

Багато літераторів, не маючи медичної освіти, вельми правдоподібно описували симптоми хвороб своїх героїв. Студенти мали спробувати поставити їм діагноз.

Гра «Діагноз на картині»

«Медицина та мистецтво, особливо живопис, на різних етапах людської цивілізації були нерозривно пов'язані. Студенти мали переглядати картини художників, на яких були зображені відомі постаті, щоб вони могли оцінити стан їхнього здоров'я особистості.

1. Американський художник Вільям Утермоль помер у 2007 році у віці 74 років, залишивши після себе величезну колекцію авторських картин. Але окремої уваги заслуговує серія автопортретів, датованих 1996-2000 роками. Який хворобою страждав художник?
2. На картині Д. Гірландайо (1457–1519 рр.) «Старий і внук» з вражаючою достовірністю зображений симпатичний і добродушний старий. На обличчі старого виділяється його ніс, весь покритий потворними шишкуватими утвореннями. Що з ним?
3. На представлених фрагментах картини Б. Е. Мурільо «Рафаїл і єпископ Домонте» (1680 р.) представлені обличчя і кисті Канонник. Який діагноз можна поставити?
4. Подивіться на портрет М. П. Мусоргського, написаний І. Репіним. Композитор зображений в лікарняному халаті, з безладно скуйовдженим волоссям, шкіра носа гіперемована, під мутнуватими очима мішки, обличчя набрякле. Про що це може говорити?
5. Під час епідемії в Мадриді іспанський художник Ф. Гойа написав портрет хворої і померлої від хвороби своєї дитини. На картині лікар намагається звести двома пальцями з широко розкритого рота язик, щоб полегшити дихання дитини. Що з дитиною?
6. Пильна увага до шедеву Леонардо да Вінчі не тільки художників, мистецтвознавців, а й медиків дозволив встановити одну цікаву деталь. Портрет Мадонни Лізи виявився клінічною ілюстрацією однієї серйозної патології, а сам автор став, можливо, першим, хто представив «візуальний опис» даного захворювання. Про що ж ідеться?

7. Звернемося до картини Яна ван Ейка «Мадонна каноніка Ван дер Пале» (1436 р.). Який можливий діагноз?
8. На картині Хуана Карреньо де Міранда «Оголена карлиця», зображена в прикрашеному вигляді Еухеніо Мартінес Вальєхо, прийнята при дворі в 6-річному віці, коли її вага становила вже 60 кг. Обов'язком дівчинки було з'являтися на королівських святах як курйоз, що відповідає інтересам освічених чоловіків і жінок тієї епохи до природних див. Який можливий діагноз?
9. Подивіться на автопортрет відомої мексиканської художниці Фріди Кало «Зламана колона». Що зобразила художниця?

Вправа «Малюємо настрої»

Вправа складається з двох вправ – «Колір мого настрою» і «Образ і пластика настрою».

«Колір мого настрою» – вправа дає змогу отримати діагностичну інформацію. Приміщення умовно ділиться на 8 колірних зон. У центрі кожної зони розташовується кольоровий куб або стілець, задрапірований шматком однотонної тканини відповідного кольору. Кожному учаснику пропонують погуляти по стилізованому лабіринту і зупинитися в зоні, колір якої відповідає його настрою. У результаті учасники утворюють підгрупи, різні за чисельністю. Далі можна почати роботу над індивідуальними знаками (образами, символами) настрою, на основі яких потім створюється емблема групи.

Після обміну враженнями в загальній групі вправа повторюється. Цілком імовірно, що деякі учасники змінять «колір свого настрою». Важливо з'ясувати причини змін, а також запропонувати цим учасникам створити ще один знак, що відображає їх новий емоційний стан.

Для збору додаткової інформації бажано заздалегідь підготувати шаблони кола, квадрата, трикутника з паперу восьми кольорів. У цьому випадку учасники вибирають і колір настрою, і відповідну фігуру. Такий знак прикріплюється до одягу і служить для тренера своєрідним індикатором. Зміни в емоційному стані фіксуються за допомогою додавання нових знаків – іншого кольору чи форми – до вже наявних.

«Образ і пластика настрою». Для виконання цієї вправи знадобиться пластилін або кольорове тісто. Спочатку учасникам пропонують вибрати шматок пластиліну певного кольору і надати йому відповідну форму відповідно до теми, наприклад, «Мій світ», «Світ моєї душі», «Пластилінове місто» тощо. Краще, якщо тему, сюжет і назву скульптури учасники придумують самостійно.

Потім учасники об'єднуються в підгрупи за кольором настрою, і кожен розповідає історію про свою скульптуру. Потім з індивідуальних робіт створюється одноколірна колективна композиція. Пластичність матеріалу дає змогу багато разів міняти свою скульптуру і відповідно покращувати емоційне самопочуття.

Вправа «Малюємо кола»

Ця вправа сприяє розвитку спонтанності, рефлексії; дозволяє прояснити особистісні особливості, цінності, домагання, характер проблем кожного

учасника, його становище в групі; виявляє міжособистісні та групові взаємини, їх динаміку, сприяє формуванню групової згуртованості.

Арт-терапевтичний простір організується таким чином: два великих столи (можна скласти парти), навколо яких розставлені стільці, і стіл викладача. Кожна група отримує по одному аркушу паперу (А4); перший учасник малює на аркуші невігядливу картинку або просто кольорові плями і передає естафету наступному учаснику, який продовжує малюнок. У підсумку кожен малюнок повертається до першого автору. Після виконання вправи обговорюється початковий задум, учасники розповідають про свої почуття. Колективні малюнки можна прикріпити до стіни: створюється своєрідна виставка, яка якийсь час нагадуватиме групі про колективну роботу в «чужому просторі».

Вправа «Розкажи іншому про себе»

«Уявіть, що ви їдете в поїзді на відпочинок. Поруч з вами виявився попутник, з яким ви із задоволенням спілкуєтеся. Мова зайшла про те, як можна самому впоратися з хворобою. Що б ви розповіли про свої способи виходу з цього стану?»

Вправа «Внутрішній промінь»

«Уявіть, що всередині вашого тіла промінь, за допомогою якого можна вивчити роботу різних органів або всього організму, відчути його проблеми, збої. Потім Ви як би виключаєте світло променя і повертаєтеся в реальне життя. Проаналізуйте свої відчуття. Задайте собі питання: «Що мене турбує в моєму тілі? Чи знаю я стан свого здоров'я?».

Додаток підготовлений автором

Додаток К

Додаток К-1

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Комунальний заклад вищої освіти

«ЖИТОМИРСЬКИЙ БАЗОВИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ КОЛЕДЖ»
Житомирської обласної ради

10005 м. Житомир
 вул. Чуднівська, 99
 тел./ факс: 24-25-45 директор
 E-mail: pharm@ukrpost.ua

Розрахунковий бюджетний
 рахунок № UA718201720344270002000020020
 спецрахунок № UA878201720344261002200020020
 код 02011261
 Державна казначейська служба України, м. Київ

№ 102 від «04» 05 2020 р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 здобувача кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
 Хмельницького національного університету Кіщука Віталія
 Михайловича на тему «Педагогічні умови наступності професійної
 підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж-медична академія»,
 висунутої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
 спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Даною довідкою підтверджується, що результати дисертаційного дослідження Кіщука Віталія Михайловича «Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж-медична академія» впроваджувались у навчальний процес КЗВО «Житомирський базовий фармацевтичний коледж». Студенти були залучені до констатувального етапу експериментального дослідження. Про повноту й доказовість результатів даного дослідження свідчить використання теоретичних й методичних розробок і напрацювань з професійної педагогіки, які сприяли ефективній діяльності з підвищення готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності у процесі неперервної підготовки в системі «коледж – медична академія». Представлені автором науково-методичні розробки та практичний матеріал використовувався викладачами фармацевтичного відділення під час викладання таких навчальних курсів: «Фармацевтична ботаніка», «Фітотерапія», «Фармакогнозія».

Запроваджені в освітній процес результати педагогічного дослідження Кіщука В. М. сприяли формуванню у студентів – майбутніх фармацевтів готовності до професійної діяльності, забезпечивши розвиток усіх компонентів та показників, а також сприяли вдосконаленню шляхів організації наступності професійної підготовки й пошуку ефективних шляхів впровадження компетентнісного та акмеологічного підходів. Підтверджуємо, що запропоновані автором матеріали отримали високу оцінку викладачів та студентів і у подальшому будуть використані в освітньому процесі.

Директор КЗВО
Житомирський базовий
фармацевтичний коледж
кандидат педагогічних наук

I. D. Boychuk

І. Д. Бойчук

Додаток К-2

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
ЧЕРКАСЬКА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ**

 вул. Хрещатик, 215, м. Черкаси, 18000, тел./факс (0472)37-33-10
 web: <http://www.medcollege.ck.ua/>, e-mail: medacademy@ukr.net, код ЄДРПОУ 02011686

05.05.20 № 172

на № " " 20 р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кіщука Віталія Михайловича на тему «Педагогічні умови наступності
професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж-медична
академія», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти**

В освітньому процесі Черкаської медичної академії протягом 2018–2020 н.р. проходила апробація авторського підходу до організації професійної підготовки майбутніх фармацевтів, яка базується на засадах наступності й неперервності, розробником якої є В.М.Кіщук. Автор неодноразово організував навчально-методичні семінари, як для викладацького складу, так і для студентів спеціальності 226 Фармація, промислова фармація.

Викладацький склад, що був залучений до апробації результатів дисертаційного дослідження, підтверджує високий рівень ефективності методичних розробок. Зокрема, позитивно оцінено авторський арт-терапевтичний тренінг та технології ситуативного моделювання, які були націлені на стимулювання майбутніх фармацевтів до особистісного та професійного саморозвитку. Визнано ефективним навчально-методичний супровід для впровадження педагогічних умов.

Засвідчуємо, що напрацювання В.М.Кіщука мають позитивний вплив на організацію освітнього процесу та суттєво вдосконалюють показники готовності майбутніх фахівців, що здобувають освіту, навчаючись в Черкаській медичній академії, до професійної діяльності.

 Ректор, доктор філософії,
заслужений лікар України

І.Я. Губенко

Додаток К-3

УКРАЇНА

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ****КОЛЕДЖ**61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 53, тел. (057) 706-35-81, факс (057) 706-15-03
E-mail: mail@nuph.edu.ua, Web: nuph.edu.ua*17.12.19. № 09.10-04/219***ДОВІДКА**

про впровадження результатів дисертаційного дослідження старшого викладача кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін КЗВО «Рівненська медична академія» Кіщука Віталія Михайловича на тему: «Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж – медична академія», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

На базі Коледжу Національного фармацевтичного університету впродовж 2017–2020 н.р. було проведено емпіричне дослідження, яке присвячене вивченню шляхів вдосконалення професійної підготовки майбутніх фармацевтів у контексті забезпечення наступності їхнього навчання. Автором було здійснено комплексну та системну діагностику, яка дозволила встановити початковий стан сформованості у студентів показників готовності до професійної діяльності. У ході дослідження Кіщук В. М. здійснив науково-практичну апробацію структурно-функціональної моделі, яка базувалася на засадах неперервності та наступності, а також апробував педагогічні умови її дієвості. Викладачі, які залучені до експериментального дослідження, мали змогу використовувати авторські навчально-методичні матеріали.

Запропоновані Віталієм Михайловичем теоретичні та практичні матеріали отримали високу позитивну оцінку викладачів, які задіяні в організації освітнього процесу для здобувачів освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація», а тому й у подальшому будуть

використовуватися в освітньому процесі. Отже, результати впровадження розробок В.М. Кіщука дають підстави стверджувати, що вони значущі для успішного професійного розвитку студентів у контексті формування у них готовності до професійної діяльності та забезпечують наступність професійної підготовки в системі «коледж – медична академія».

Директор

Т.С. Прокопенко

Додаток К-4

УКРАЇНА
УПРАВЛІННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
“РІВНЕНСЬКА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ”
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

33018, м. Рівне, вул. Карнаухова, 53 тел. 63-49-08, факс (0362), 63-55-34, 62-09-12.
E-mail: m_college@icc.rv.ua

07.02.2020 № 70

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
КІЩУКА Віталія Михайловича на тему «Педагогічні умови наступності
професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж-медична
академія», що представлена на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження Кіщука В. М. на тему «Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж-медична академія» системно й цілеспрямовано впроваджувалися в освітній процес Рівненського фахового медичного коледжу КЗВО «Рівненська медична академія» та Рівненської медичної академії КЗВО «Рівненська медична академія» РОР протягом 2017-2019 навчальних років.

Констатуємо, що заслуговує на увагу запропонований автором підхід до організації наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж-медична академія. Зокрема було суттєво поповнено матеріали таких фахових навчальних дисциплін як «Медична ботаніка», «Основи фітотерапії та ароматерапії», «Фармакогнозія» розробленим здобувачем навчально-методичним забезпеченням. Визнаємо ефективними запропоновані В.М. Кіщуком авторський тренінг, а також педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі коледж-медична академія та структурно-функціональну модель організації наступності.

Кіщук В. М. організував та провів цикл навчально-методичних семінарів та майстер-класів для викладачів Рівненського фахового медичного коледжу КЗВО «Рівненська медична академія» та Рівненської медичної академії КЗВО «Рівненська медична академія» РОР на яких розкривав перспективи впровадження акмеологічного та компетентнісного підходів у професійну підготовку майбутніх фармацевтів, які забезпечують наступність професійної

підготовки майбутніх фахівців, що здобувають спеціальність 226 Фармація, промислова фармація.

На підставі вище викладених аргументів визнано вагомий позитивний ефекти щодо застосування методичних рекомендацій та наукових розробок автора в контексті підвищення готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності та забезпечення наступності професійної підготовки у системі «коледж – медична академія».

Директор Рівненського фахового
медичного коледжу
КЗВО «Рівненська медична академія»

І. О. Туровська

Директор
КЗВО «Рівненська медична академія»
доктор мед. наук.

Р. О. Сабадишин

Додаток К-5

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
 ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
 МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО
 МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Майдан Волі, 1, м. Тернопіль, 46001, тел. (0352) 52-44-92, 52-50-10
 E-mail: university@tdmu.edu.ua, Web: http://tdmu.edu.ua; код ЄДРПОУ 02010830

29.04.2020 № 15/1615

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
КІЩУКА ВІТАЛІЯ МИХАЙЛОВИЧА за темою «Педагогічні умови
 наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі
 коледж-медична академія», представлену на здобуття наукового ступеня
 кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика
 професійної освіти

Результати дисертаційного дослідження В. М. Кіщук за темою
 «Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх
 фармацевтів у системі коледж-медична академія» впроваджені в освітній
 процес професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності
 226 «Фармація, промислова фармація» Тернопільського національного медичного
 університету імені І.Я.Горбачевського МОЗ України. На основі методичних
 рекомендацій розроблених автором було здійснено науково-практичну
 апробацію авторського тренінгу, що мав на меті вдосконалення
 мотиваційного, змістового, процесуального, особистісного компонентів та
 їхніх показників готовності майбутніх фармацевтів до професійної
 діяльності.

У процесі практичної діяльності Віталій Михайлович виокремив
 комплекс педагогічних умов, які мають суттєвий вплив на вдосконалення
 освітнього процесу під час вивчення таких навчальних дисциплін, як
 «Фармацевтична ботаніка», «Ресурсознавство лікарських рослин», «Лікарські

000902

рослини і фітотерапія». Розроблені науково-методичні матеріали були використані викладачами кафедри фармакогнозії з біологією у навчальному процесі професійної підготовки майбутніх фармацевтів. Відзначимо, що запропоновані автором матеріали отримали високу позитивну оцінку як зі сторони викладачів, а також їх позитивно оцінили студенти, а тому у подальшому будуть використані в освітньому процесі Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України.

Результати впровадження науково-методичних розробок В. М. Кіщука дають підстави стверджувати, що вони є значущими для успішного професійного становлення майбутніх фармацевтів і можуть бути використані в освітньому процесі закладів, які ведуть фахову підготовку майбутніх фахівців галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» та забезпечують наступність професійної підготовки.

Завідувач кафедри фармакогнозії
з медичною ботанікою
д-р фарм. наук, професор

Проректор з науково-педагогічної роботи
д-р мед. наук, професор

Марчишин С. М.

Шульгай А. Г.

Додаток Л

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз

1. ³ Кіщук, В. М. (2019а) Моделювання професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі «коледж – медична академія». *Інноваційна педагогіка*. 14, Т.1, 76–79.

2. ⁴ Кіщук, В. М. (2019b). Обґрунтування потреби підготовки майбутніх фармацевтів до професійної діяльності в системі коледж – академія на засадах акмеологічного підходу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2(45), 90–93.

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Кіщук, В. М. (2017а). Організація професійної підготовки майбутніх фармацевтів: психолого-педагогічні аспекти. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*, 5, 128–141.

4. Кіщук, В. М. (2019d). Теоретичні та практичні засади стимулювання майбутніх фармацевтів до саморозвитку. *Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 17, 49–51.

5. Кіщук, В. М. (2020а) Неперервність професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – академія»: переваги та перспективи. *Інноваційна педагогіка*, 22, Т. 2, 63–66.

6. Кіщук, В. М. (2019с). Педагогічні умови наступності професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – медична академія». *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогіка*, 5. Взято з: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/344/344>

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Кіщук, В. М. (2016а). Педагогічні умови формування професійної культури майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки. *Душа природи – душа добра (присвячена діяльності фундатора народної медицини Івана Носаля): матеріали регіонал. наук.-теоретичної конференції*. (с. 81–87). Дубно, Україна: Друкарня ВКНЗ «Дубенський медичний коледж» Рівненської обласної ради.

8. Деркач, А. О., & Кіщук, В. М. (2019е). Профілактика грипу та ГРВІ очима населення. *Інновації в медицині: Тези доповідей 88 всеукр. наук.-практ. конференції студентів і молодих вчених*. (с. 204). Івано-Франківськ, Україна: Товариство молодих вчених.

9. Кіщук, В. М. (2019f). Потреба стимулювання студентів медичних коледжів до особистісного та професійного саморозвитку. *Суспільні дисципліни як засіб формування цивілізаційної компетентності здобувачів освіти: Зб. тез II всеукр. заочної наук.-практ. конференції*. Рівне, Україна. Взято з: <http://www.mcollege.rv.ua/images/Akademia/Konferencia/arhiv-konf/zbirnik26-27-1.pdf>

10. Кіщук, В. М. (2019g). Акмеологічний підхід як основа професійної підготовки майбутніх фахівців. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та*

³ Видання водночас включене до переліку наукових фахових видань України.

⁴ Видання водночас включене до переліку наукових фахових видань України.

- психологічних наук: *Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції*. (с. 66–68). Київ, Україна: Видавничий дім «Гельветика».
11. Кіщук, В. М. (2019h). Потенціал компетентнісного підходу для неперервної професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – академія». *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції*. (с. 103–105). Запоріжжя, Україна: Класичний приватний університет.
12. Кіщук, В. М. (2019i). Загальнонаукові принципи та закономірності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі коледж – медична академія *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених: матеріали п'ятої всеукр. наук.-практ. конференції*. (с. 269–271). Одеса, Україна: Видавничий дім «Гельветика».
13. Кіщук, В. М. (2019j). Методичні аспекти впровадження педагогічних інновацій під час викладання навчальної дисципліни «Фармакогнозія». *Актуальні питання клінічної фармакології та клінічної фармації: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конференції*. Харків, Україна. Взято з: https://cl-ipsf.nuph.edu.ua/images/2019/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.%D0%9A%D0%A4.pdf
14. Кіщук, В. М. (2020b). Практичні шляхи підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів під час вивчення фармакогнозії. *Інноваційні технології в теорії і практиці сучасної медичної освіти: матеріали обласної наук.-методичної інтернет конференції*. Рівне, Україна. Взято з: <http://www.mcollege.rv.ua/images/Akademia/Nauka19/zbirnik30-1-20.pdf>
15. Кіщук, В. М. (2020c). Потенціал акме-компетентності викладачів медичних ЗВО під час формування професіоналізму майбутніх фармацевтів. *Трансформаційні процеси в підготовці сучасного медичного та фармацевтичного працівника: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. internet-конференції з міжнародною участю*. (с. 58–60). Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».
- Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації*
16. Кіщук, В. М. (2017a). *Щоденник з навчальної практики по фармакогнозії*. Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».
17. Кіщук, В. М. (2018a). *Лабораторний практикум з медичної ботаніки*. Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».
18. Кіщук, В. М. (2018b). *Лабораторний журнал з фармакогнозії*. Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».
19. Кіщук, В. М. (2019к). *Методичні рекомендації для проведення практичних занять з фармакогнозії. (Експрес-метод діагностики ЛРС за допомогою фітохімічних досліджень)*. Рівне, Україна: КЗВО «Рівненська медична академія».

Відомості про апробацію результатів дослідження

1. Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук», м. Київ, 3–4 травня 2019 року. Доповідь: Акмеологічний підхід як основа професійної підготовки майбутніх фахівців.
2. Міжнародна науково-практична конференція «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки», м. Запоріжжя, 24-25 травня 2019 року. Доповідь: Потенціал компетентнісного підходу для неперервної професійної підготовки майбутніх фармацевтів у системі «коледж – академія».

3. Міжнародна науково-практична інтернет конференція «Актуальні питання клінічної фармакології та клінічної фармації», м. Харків, 22–23 жовтня, 2019 року. Доповідь: Методичні аспекти впровадження педагогічних інновацій під час викладання навчальної дисципліни «Фармакогнозія».
4. Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених «Інновації в медицині», м. Івано-Франківськ, 28-30 березня 2019 року. Доповідь: Профілактика грипу та ГРВІ очима населення.
5. II Всеукраїнська заочна науково-практична конференція «Суспільні дисципліни як засіб формування цивілізаційної компетентності здобувачів освіти», м. Рівне, 26-27 квітня 2019 року. Доповідь: Потреба стимулювання студентів медичних коледжів до особистісного та професійного саморозвитку.
6. V Всеукраїнська науково-практична конференція «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених», м. Одеса, 15 листопада, 2019 року. Доповідь: Загальнонаукові принципи та закономірності професійної підготовки майбутніх фармацевтів в системі коледж – медична академія.
7. Всеукраїнська науково-практична internet-конференція з міжнародною участю «Трансформаційні процеси в підготовці сучасного медичного та фармацевтичного працівника», м. Рівне, 26-27 березня 2020 року. Доповідь: Потенціал акме-компетентності викладачів медичних ЗВО під час формування професіоналізму майбутніх фармацевтів.
8. Регіональна науково-теоретична конференція «Душа природи – душа добра (присвячена діяльності фундатора народної медицини Івана Носаля», м. Дубно, 23 березня, 2016 року. Доповідь: Педагогічні умови формування професійної культури майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки.
9. Обласна науково-методична інтернет конференція «Інноваційні технології в теорії і практиці сучасної медичної освіти», м. Рівне, 30 січня, 2020 року. Доповідь: Практичні шляхи підвищення пізнавальної активності майбутніх фармацевтів під час вивчення фармакогнозії.